

NATIONALØKONOMISK TIDSSKRIFT

FOR

SAMFUNDSSPØRGSMÅL
ØKONOMI OG HANDEL

1918

UDGIVET AF

NATIONALØKONOMISK FORENINGS BESTYRELSE

MAX BALLIN · CLARA BLACK · MICHAEL KOEFOED · JAK. KR. LIND-
BERG · N. NEERGAARD · F. NØRGAARD · HARALD WESTERGAARD

REDAKTØR

EINAR COHN

56
SEKS OG HALVTREDSINDSTYVENDE BIND

KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
1918

TREDIE RÆKKES SEKS OG TVENDE BIND

TRYKT HOS NIELSEN & LYDICHE
(AXEL SIMMELKJER)

INDHOLD

Forfatterliste:

	Side
<i>Bang, Im.</i> : De stigende Indtægter under Krigen.....	225
<i>Bentzon, Viggo</i> : Om Jordvurdering og Kornligning.....	425
<i>Cohn, Einar</i> : Økonomiske Oversigter. Danmark.....	153
<i>Kruse, Vinding</i> : Andelsforeningernes retslige Stilling.....	1
<i>Madsen-Mygdal, Th.</i> : Det danske Landbrug under Krigssituationen.....	110
<i>Schou, P.</i> : Mestbegunstigelsesklausulen i Handelstraktater.....	253
<i>Thalbitzer, C.</i> : Nationalbanken 1818—1919.....	393
<i>Waage, H.</i> : Alkoholen og Samfundslivet.....	30
<i>Warming, Jens</i> : Det danske Landbrug under Krigen.....	285
<i>Westergaard, H.</i> : Alkoholspørgsmaalet.....	97
<i>Zeuthen, F.</i> : Forholdstalsvalg og Enkeltmandsvalg.....	321

Boganmeldelser:

<i>Aarum, Th.</i> : Penge, Kredit og Priser (<i>S. Røgend</i>).....	307
Arbejdsraadet, Beretning for 19 ¹⁰ /17.....	95
<i>Bache, N. H.</i> : Forelæsninger over de alm. Brandforsikringsbetingelser for Løsøre.....	148
<i>Bautz, Henrik</i> : Norges Handelshistorie (<i>S. Røgend</i>).....	459
Biografisk Haandlexikon, Dansk (<i>E. C.</i>).....	391
<i>Birck, L. V.</i> : Rigets Jordegods og Regalerne.....	314
<i>Boje, A.</i> : Politisk Nyorientering.....	148
Brandforsikringsudvalgets Beretning (<i>J. Warming</i>).....	383
<i>Dahl, Sv. og Th. Døssing</i> : Dansk Tidsskrift-Index, III.....	314

FOOK 23 36

650009

	Side
Elmqvist, H. V.: Den kollektive Arbejdsoverenskomst som retsligt Problem (<i>J. Dalhoff</i>)	458
Fraenkel, A.: Politisk Læsebog	461
Gierløff, C.: Arbejdsgiver og Arbejder (<i>S. Røgind</i>)	311
Hages Haandbog i Handelsvidenskab (<i>E. C.</i>)	91
Hägglund, J.: Statsfinanserne i Danmark, Norge, Holland og Schweiz 1914—18	314
Handelsmødet i Stockholm 1917, Protokol (<i>E. C.</i>)	92
Heckscher, Eli F.: Kontinentalsystemet (<i>Marcus Rubin</i>)	110
— Den ekonomiska skandinavismen (<i>E. C.</i>)	309
— Staten och det enskilda initiativet (<i>E. C.</i>)	309
Heering, Peter F.: Festschrift til Firmaets 100aarige Bestaaen ...	461
Heilmann, Allan: Tropeskovbrug	96
Hertel, H.: Andelsbevægelsen (<i>K. J. Kristensen</i>)	390
Hildebrand, K.: De svenska Statsmakterna och Krigstidens Folkhushållning (<i>E. C.</i>)	145
— Handbok i Folkhushållningsfrågor (<i>E. C.</i>)	145
Huslejenævns (de københavnske) Virksomhed	391
Lambek, C.: Retsmoraliske Grundrids	148
Magasin du Nord 1868—1918 (<i>Johs. Lehmann</i>)	146
Meyerson, G.: Årbeterskornas värld (<i>S. Røgind</i>)	312
Mikkelsen, T. & Co.: Financial Denmark and the War	391
Nielsen, Charles V.: Haandbog i Aktieret	96
Parvus: Socialdemokratiet og Krigen	149
— Krigen sociale Balance	149
Produktionsstatistik 1916 (<i>E. C.</i>)	94
Rode, S. og O. B. Kofoed: Rentabiliteten af Syge- og Ulykkesforsikring for Kvinder (<i>G. E. Riemann</i>)	456
Sociallovgivning, Danmarks (<i>C. V. Bramsnæs</i>)	303
Steincke, K. K.: Haandbog i Forsørgelsesvæsen	148
Sygekasser, Haandbog for Bestyrelser af	391
Thalbitzer C.: De skandinaviske Banker under Krigen (<i>E. C.</i>) ..	311
Trap, C.: Ejendoms- og Beboelsesforholdene i København	314
Wetterlund, K. G.: Några tull- og handelspolitiska spørsmål (<i>Alf. Ussing</i>)	453
Wieth-Knudsen, K. A.: Mellemeuropas Krigsøkonomi i Grundtræk	95
Wirtschaftskrieg, Der: I. England	148
II. Rusland	148
IV. Frankrig	461
Zeuthen, F.: Danske Ulykkesinvalider (<i>C. V. Bramsnæs</i>)	305
— Hvem skal vi stemme paa?	149

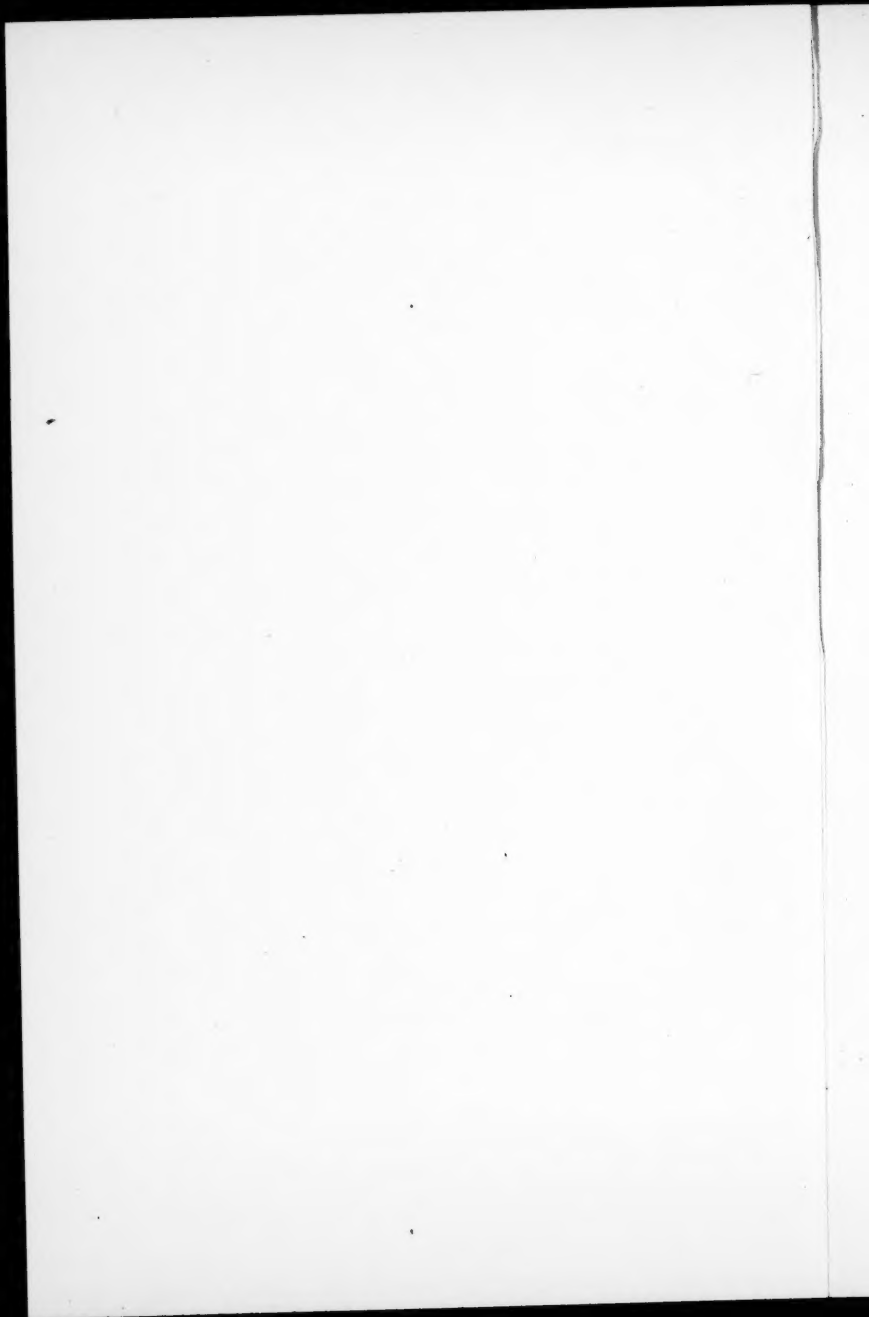
Notitser:

Diskontoen i 1917	150
Engros-Pristallet for 1917 og Storbritanniens Vareomsætning ...	151
International Prisopgave over Bank- og Forsikringsvirksomhed som Statsmonopol.....	315
Fahlbeckska Stiftelsen	392
Et Brev fra Albert Ballin til Walther Rathenau.....	462
Beslutningsdygtighed. Af A. Thilo	467
Dir. Ryggs Foredrag den 12. Decbr. 1918	471

Nationaløkonomisk Forening:

Foredrag om Andelsforeningernes retslige Stilling.....	1
Foredrag om Alkoholen og Samfundslivet.....	30
Foredrag om det danske Landbrug under Krigen	110
Foredrag om de stigende Indtægter under Krigen.....	225
Foredrag om Nationalbanken 1818—1918.....	393
Foredrag om de økonomiske Forhold i Norge under Krigen....	471
Medlemsliste, December 1918	472
Generalforsamlingen den 22. Oktober 1918.....	482
Love for Nationaløkonomisk Forening	484

Emneliste.....	486
----------------	-----

ANDELSFORENINGERNES RETSLIGE STILLING

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 11. Decbr. 1917

Af

Professor, Dr. juris **Vinding Kruse.**

Formaalet med dette Foredrag skulde være at søge at bringe lidt Klarhed over det Uføre, over det Land udenfor Lov og Ret, som Andelsforeningernes store Omraade er. Der hersker meget uklare og forvirrede Forestillinger om disse Foreningers Stilling i retslig Henseende; social-økonomisk set er deres Stilling jo forøvrigt heller ikke klaret, men med Hensyn til deres retslige Stilling er Uklarheden ganske særlig stor. Man møder saaledes ikke blot i politiske Krese, men ogsaa i Andelsbevægelsens egne Krese nogle mærkelige Forestillinger om, at en særlig Andelslov skulde være en Lov, der var rettet mod Andelsbevægelsen, en Lov, der skulde hæmme og forulæmpe Andelsbevægelsen, og som man fra Bevægelsens Side fremfor alt maatte bekæmpe, maatte søge hindret. Denne Opfattelse har Gang paa Gang lagt sig for Dagen. Nu er Aktieselskabsloven

jo heldigvis et Faktum — omend desværre i en meget beskaaret og udvisket Skikkelse; — men hver Gang Forslaget til Aktieloven var til Behandling i Rigsdagen, gjaldt det om endelig ikke at faa en Andelslov med i Købet og om, at ikke nogen som helst af Aktielovens Bestemmelser fik nogen som helst Gyldighed paa Andelsforeningernes Omraade. Det er for øvrigt ikke blot i Andelsbevægelsens egne Krese og i politiske Krese, der hersker saadanne mærkelige Forestillinger; ogsaa i Handelsstanden møder man undertiden den Tanke, at en særlig Andelslov virkelig skulde kunne være til Hjælp for Handelsstanden i Konkurrencen med Andelsbevægelsen.

Hele denne Opfattelse er i enhver Henseende urigtig. En særlig Andelslov vilde kun være en Støtte, en Fordel for Andelsbevægelsen; den vilde konsolidere, den vilde regulere den paa en fornuftig Maade, den vilde være til Andelsbevægelsens eget Tarv. Hvis man f. Eks. vilde spørge en engelsk Andelsmand, om han mente, at den særlige engelske Andelslov — the Industrial and Provident Societies Act af 12. Sept. 1893 — var særlig fjendtlig mod Andelsbevægelsen eller havde hæmmet og forulæmpet den i mindste Maade, vilde han sige: Tværtimod, den har kun været til Gavn; dens Regler har virket konsoliderende paa vort Omraade, den har bragt Klarhed, hvor der før var Uklarhed, den har givet hele Bevægelsen faste Rammer, hvad der kun har styrket Bevægelsen.

Disse taagede Forestillinger om, at en særlig Andelslov skulde være hæmmende og til Ulæmpe for Andelsbevægelsen, skyldes sikkert en Forveksling af Spørgsmaalet om en særlig Andelslov med et gan-

ske andet retsligt Spørgsmaal, nemlig Spørgsmaalet om at undergive Andelsbevægelsen den allerede i Forvejen eksisterende Lovgivnings almindelige Regler. Der er her to Spørgsmaal, der maa holdes skarpt ude fra hinanden, to Problemer, som maa behandles hvert for sig, og som muligvis ogsaa Lovgivningsmagten vil løse hvert for sig. Vi staar herhjemme ganske paa bar Bund i saa Henseende; i det Uføre, hvori vi paa dette Omraade befinder os, giver dansk Lovgivning ganske blank op overfor begge Problemerne, baade overfor det Spørgsmaal, om vi skal anvende den allerede bestaaende Lovgivnings almindelige Regler paa Andelsforeningerne, lige saa vel som paa al anden økonomisk Virksomhed, og overfor det Spørgsmaal, om vi desuden skal bestemme os til at gennemføre en særlig Andelslov¹⁾.

Det er nu ikke min Mening her at holde noget agitatorisk Foredrag for eller imod Andelsbevægelsen. Der er saa delte Meninger om den socialøkonomisk set, at jeg skal vogte mig for at fordybe mig i alle de almindelige Betragtninger, der i saa Henseende kan anstilles. Socialøkonomisk tør man sige, at Debatten ingenlunde er afklaret; der kan siges meget for Andelsbevægelsen, og der kan siges meget imod den. Men det, jeg gerne vil forsøge, er at betragte Andelsbevæ-

¹⁾ Jeg indskyder her den terminologiske Bemærkning, at naar jeg i det følgende bruger Ordet Andelsforeninger, mener jeg dermed, naar jeg ikke tager Forbehold, baade Brugsforeninger i egenlig Forstand og Andelsselskaber i sædvanlig snævrere Forstand. Jeg bruger altsaa Ordet Andelsforeninger som omfattende baade Forbrugersammenslutninger og Producentsammenslutninger, og jeg nævner udtrykkelig Andelsselskaber eller Brugsforeninger, naar jeg kun taler om den ene Art af Andelsforeninger.

gelsen paa den Maade, hvorpaa man kan tænke sig „den gode Dommer“, den alsidig afvejende Jurist vil betragte en saadan Bevægelse: i en vis kølig Fjernhed, hverken tagende Parti for eller imod, men undersøgende, nøje iagttagende Andelsbevægelsens Færd, spørgende sig selv: Hvorledes bør nu Juristen som Dommer, eller som Lovgiver stille sig overfor dette Fænomen? Er der overhovedet en Opgave for ham paa dette Omraade?

Den første Iagttagelse, en saadan kølig betragtede Dommer vil gøre, bliver da denne: I det moderne økonomiske Samfund møder vi to Former for Omsætning og Produktion af Goder. Vi møder først den gamle, nedarvede og dog stadig langt overvejende Form for Omsætning og Produktion, nemlig Handelen og hvad man kan kalde den merkantile Industri, altsaa den Virksomhed, hvor det er den enkeltes Ansvar, Initiativ og Fremdrift, som skaber Værdierne og fordeler dem. Men dernæst møder man den Form, der bestaar i de manges Sammenslutning om Indkøb for at opnaa en formentlig bedre Fordeling og billigere Køb eller de manges Sammenslutning om Produktion og Afsætning af Produkter. Disse to Former ser den iagttagende Jurist nu kæmpe med hinanden, han ser dem daglig brydes i det økonomiske Liv, og han følger dem ogsaa fra Proces til Proces, for ikke mindst i de retslige Konflikter aabenbarer sig ofte højst interessante Sider af begge Former for Omsætning og Produktion. Og saa spørger da den gode Jurist sig selv: Er der nu nogen Grund for mig, som Dommer eller som Lovgiver, til i det hele at gribe ind i denne Kamp? Skal vi ikke lade den forløbe, ganske som den selv vil, lade

disse to Magter selv kæmpe den hele Strid ud to the bitter end, medens vi trækker os tilbage for kun at se til? Men idet han nu vil besvare det Spørgsmaal, om der overhovedet er nogen Grund for Retsordenen til at gribe ind, vil han ganske naturlig stille sig det skeptiske Spørgsmaal, en Jurist altid først bør stille sig: Er det nogen Nytte til at gribe ind? Kan Lovgivningsmagten eller Domsmagten overhovedet gøre noget fra eller til i hele den Kamp?

Naar man vil besvare disse to Spørgsmaal, er det naturligt at kaste et Blik tilbage for at se, om der ikke allerede har fundet en retslig Indgriben Sted, enten fra Lovgivningens eller fra Domsmagtens Side eller fra dem begge, om en saadan retslig Indgriben har haft Følger og da hvilke. Ja, i saa Henseende har vi her hjemme i de Retsforhold, hvorunder de danske Brugsforeninger har udviklet sig, et Eksempel, der tydelig viser, at det ingenlunde er ligegyldigt, om man griber ind eller ikke, at tværtimod en Indgriben fra Lovgivningsmagtens eller Domsmagtens Side kan have den aller største Indflydelse paa den økonomiske Udvikling. Man hører ofte den Paastand, at Regler ikke skulde kunne ændre den økonomiske Udvikling eller omforme den i en eller anden Retning. Overfor en saadan Skepticisme er der i Grunden et meget illustrerende Eksempel at hente fra Andelsbevægelsens Udvikling herhjemme og vor Retsordens Indgriben overfor den.

Andelsbevægelsen i dens første Form herhjemme, Brugsforeningsbevægelsen, begyndte her ligesom i England, Frankrig og andre Steder som en rent filantropisk Bevægelse, som en Bevægelse til Fordel for den

mindre bemidlede Befolkning. De første Brugsforeninger her i Landet stiftedes jo i Thisted og Nørresundby i 1866 efter det nok som bekendte Rochdalesystem, hvorefter der af Medlemmerne betaltes efter Dagens Priser, og ved Aarets Udgang fordeltes en vis Bonus; og ligeledes søgte man i Begyndelsen at overholde Princippet om kontant Betaling. Der dannedes i Slutningen af 60'erne en Del Foreninger, 24, men den Forventning, hvormed Bevægelsen blev mødt, skuffedes; flere af de 24 gik ind, andre sygnede hen. Saa dan var Stillingen i Slutningen af 60'erne. Men saa skete der noget mærkværdigt; og dette mærkværdige var Loven af 2. Juli 1870, bestemte udtrykt dens § 4, og den Virkning, som denne Indgriben af Lovgivningsmagten fik.

Som Baggrund for denne Virkning maa jeg nu først nævne, at der findes i vor Ret fra gammel Tid en Regel om, at der ikke maa drives Handel indenfor en vis Afstand, i Almindelighed $1\frac{1}{2}$ Mils Afstand, fra hver Købstads Akseltorv; jfr. nu Lov af 29. Dec. 1857 § 54. Da Brugsforeningerne dannedes, opstod det Spørgsmaal: naar Handel ikke maa drives indenfor dette saakaldte Læbælte, kan Brugsforeninger da drives indenfor dette Omraade? Dette Spørgsmaal fik aktuel Betydning netop ved Loven af 2. Juli 1870, ved dens § 4. Denne gav Brugsforeningerne Ret til Brændevinshandel, naar de løste et vist Næringsbevis, og nu opstod det Spørgsmaal: Naar Brugsforeningen altsaa fordeler Brændevin mellem sine Medlemmer — og det var i alt Fald i de Dage en meget væsenlig Attraktion — er den saa, ligesom Handlen, nødt til at holde sig udenfor Læbæltet, eller kan den uantastet nedsætte sig der og drive Brænde-

vinshandel og al anden Handel indenfor Læbæltet. Dette besvaredes af Indenrigsministeriets Skrivelse af 19. April 1871, og besvaredes derhen, at naar Brugsforeningerne indskrænker sig til at uddele Varer mellem deres Medlemmer, er det ikke Handel, og naar deres Virksomhed saaledes ikke falder ind under Begrebet Handel, vil den altsaa ogsaa kunne drives indenfor den omtalte $1\frac{1}{2}$ Mils Afstand fra Købstadens Akseltorv.

Denne Indgriben fra Statsmagtens Side, dels ved Loven af 2. Juli 1870 i Forbindelse med den gamle Læbælteregul, dels ved Indenrigsministeriets nævnte Afgørelse, fik en ikke ringe Indflydelse paa Brugsforeningernes Udvikling i den følgende Tid. Der var derved faktisk, i ligefrem korporlig Forstand skabt et Læbælte, hvori de frit kunde vokse op, i Ly for Konkurrence med den almindelige Handel. De kunde i Ly af den lokale Afstandsbestemmelse brede sig frit uden at hindres af nogen jævnbyrdig Modstander. De kunde drives indenfor Læbæltet uden at løse Borger-skab, uden at løse noget som helst andet Næringsbevis end det lille Næringsbevis paa Brændevinshandel; og i 1892, altsaa ca. 20 Aar efter Statsmagtens nævnte Indgriben, finder vi kun 88 Brugsforeninger, der havde løst Næringsadkomst, medens af de andre — 547 med over 75 000 Medlemmer — de 388 med over 45 000 Medlemmer var oprettet netop i Læbælterne; og af disse 388 havde 201 løst Næringsbevis paa Brændevinshandel. Disse Tal taler for sig selv.

Men Læbæltereglen var jo kun en enkelt af Næringslovens Regler; snart maatte imidlertid det almindelige, omfattende Problem blive brændende: Gælder

overhovedet Næringslovgivningens Regler kun for Handel i snævrere Forstand? Gælder de ikke ogsaa Brugsforeningerne, eller forholder det sig med alle Næringslovens andre Regler ligesom med Læbælte-reglen, at de gælder for Handelen, men at de, saasnart Talen er om Brugsforeningerne, kastes paa Ilden? Handelen skal f. Eks. løse Borgerskab eller Næringsbevis — skal Brugsforeningerne i al Almindelighed været undergivet den samme Regel, baade indenfor og udenfor Læbæltet? Efter den bekendte Bestemmelse i Næringslovens § 24 maa man ikke forene Handelsnæring og Haandværksnæring — gælder dette ogsaa Brugsforeningerne? Efter Reglen i Næringslovens § 34 maa man ikke have mere end ét Udsalgssted i samme Kommune — gælder denne Regel ogsaa kun Handel, ikke tillige Brugsforeningerne? Hvis en driftig Forretningsmand med nye Ideer paa Butiksindretningens, Varefordelingens o. l. Omraader, ønsker at indføre sit nye System til Gavn for Publikum over hele Byen, i alle dens Kvarterer, da hæmmes han af denne Regel; men hvis en Brugsforening ønsker at brede sine Filialer over hele Byen, har de da fuld Frihed eller maa de ogsaa følge Lovens almindelige Regel? Saaledes kunde jeg blive ved; med andre Ord: gælder Næringslovens almindelige Regler overhovedet for Brugsforeningerne, eller gør de det ikke?

Der kom i Begyndelsen af 70'erne en Lovbestemmelse, der skulde give Svar paa dette brændende Spørgsmaal. Det var Loven af 23. Maj 1873 § 2. Den løste nu i og for sig ikke Problemet, den skød det paa en vis Maade fra sig. Den siger: Brugsforeningerne er ligesom Handelen undergivet Nærings-

almindelig
brugsforening

med

lovgivningens almindelige Regler, naar Brugsforeningens Virksomhed maa siges at være Næringsdrift. Men det er jo netop Problemet: er Brugsforeningens Virksomhed Næringsdrift, eller er den det ikke? Naturligvis maatte dette Spørgsmaal da bringes for Domstolene. Og saa kom da den Højesteretsdom, som har haft afgørende Betydning for Brugsforeningerne, ja for Andelsbevægelsen i det hele, nemlig Højesteretsdommen af 7. Januar 1880, der statuerede, at Næringsdrift er Brugsforeningernes Virksomhed ikke, naar de indskrænker sig til Uddeling af Varer indenfor deres egne Medlemmers Kres.

Det Synspunkt, som denne Højesteretsdom fastslog, at Næringsdrift, Handel, er Brugsforeningernes Virksomhed ikke — og Næringsdrift, Handel er ligeledes Andelsselskabernes Afsætning ikke, naar de indskrænker Virksomheden til Medlemmerne selv — blev det ledende Synspunkt for hele vor Lovgivning og Retspraksis overfor Andelsforeningerne lige op til vore Dage. Dette Synspunkt angiver det Grundlag, hvorpaa alle vore gennem Lovgivning og Domme udviklede Regler angaaende Andelsforeningerne til Dato er byggede. I Ly af denne Grundregel, at deres Virksomhed ikke er Næringsdrift, naar de, som de aller fleste gør, indskrænker sig til at fordele Varer til deres egne Medlemmer eller til at afsætte Medlemmernes egne Produkter, er Andelsforeningerne fri for alle de Lovregler, for alle de Byrder og Pligter, der ellers hviler paa Næringsvirksomhed og Handel. Og i Ly af denne Fritagelse, af dette Løbælte, gik Brugsforeningerne frem Aar for Aar. Jeg behøver her blot at nævne enkelte Tal. I 1905 var Brugsforeningernes Antal 995,

og de havde over 164 000 Medlemmer. Af disse 995 Foreninger drev de 622 Brændevinshandel, og 617 var anbragt netop i Læbælterne. I 1910 var der 1364 Foreninger med 205 000 Medlemmer, og af disse 1364 Foreninger var over 700 anbragt netop i Læbælterne. Paa dette Grundlag har de bygget videre, og bestandig udvidet og udvidet deres Omraade. Jeg behøver blot at nævne, at til Detailstadiet er kommet Engrosstadiet, og at Fællesforeningen af Danmarks Brugsforeninger, der blev stiftet i 1896, allerede i det første Aar havde en Omsætning af 4 Mill. Kr.; men i 1910 var Omsætningen vokset til 46 Mill. Kr. og i 1916 til ca. 85 Mill. Kr. med et Nettooverskud for Aaret paa 7 Mill. Kr.

Hvad kan vi nu af denne Udvikling slutte m.H.t. Betydningen af Retsordenens Indgriben overfor Brugsforeningerne? Fra Handelsstandens Side har man draget meget vidtgaaende Slutninger, idet man har ment, at Brugsforeningerne overhovedet aldrig nogensinde tilnærmelsesvis vilde være blevet det, de nu er blevet, hvis ikke Læbæltereglen, overhovedet hele dette Lovgivningslæbælte, hvori de kunstigt er flasket op, havde eksisteret. Dette er dog formentlig en for vidtgaaende Slutning. Hvis man skal se ganske nøgternt og objektivt paa Sagen, maa man sige, at ogsaa uden dette Læbælte i baade korporlig og figurlig Forstand var Brugsforeningerne blevet en Magt i vort Samfund. I England, hvor Brugsforeningerne ikke har haft nogen Læbælteregel, heller ikke andre Lovgivningsregler af en saa kunstig beskyttende Art som de danske, er Brugsforeningerne dog ogsaa vokset til en betydelig Magt. Ja, selv i Tyskland, hvor Lovgivningen modsat

vor har været dem temmelig fjendtlig, er de vokset sig ret stærke; der var i 1914 c. 2000 tyske Foreninger med 2 300 000 Medlemmer. Altsaa, man kan ikke paa-staa, som det undertiden er paa-staaet, at Brugsforeningerne herhjemme aldrig blot tilnærmelsesvis vilde være blevet det, de er, hvis de ikke havde haft den kunstige Retsbeskyttelse. Men et tør man uden mindste Overdrivelse sige, at denne Retsordenens Stilling overfor dem har bidraget væsenligt til deres Vækst. Lovgivningsmagten, Retsordenen i det hele kan ikke skabe en Udvikling — heller ikke stanse en Udvikling —; men den kan fremskynde den, give den et Plus, som er højst betydningsfuldt. Naar Danmark nu er Andelslandet par excellence, naar her i Landet hvert 12te Menneske er Brugsforeningsmedlem, medens det selv i England kun er hvert 15de, tør det uden Overdrivelse siges, at denne vor Retsordens kunstige Beskyttelse har bidraget sit dertil.

details

Idet jeg nu gaar over til Enkelthederne, gentager jeg blot, at de to Spørgsmaal, der her maa holdes skarpt ude fra hinanden, er dels Spørgsmaalet om en særlig Andelslov og dels Spørgsmaalet om at undergive Andelsforeningerne Lovgivningens almindelige Regler.

I. En særlig Andelslov.

Jeg sagde før, at en Andelslov behøver Andelsbevægelsen overhovedet ikke at frygte; det er en Lovgivning, der kun kan støtte og sikre Bevægelsen. Vi Jurister ser Gang paa Gang, navnlig naar vi er i uafbrudt Berøring med det praktiske Liv, at der paa An-

delsomraadet hersker højst forvirrede og usikre Forhold. Hele dette Omraade er juridisk uhaandterligt; det er et Omraade, hvor man overhovedet ikke ved, hvad man har at holde sig til. Der raader Utryghed og Løshed i de simpleste Retsforhold. Vi maa paa en eller anden Maade se at faa sat Skik paa hele dette Uføre. Gang paa Gang har vi for Domstolene disse Retstvistigheder mellem enkelte Andelsmedlemmer og Andelsforeningen, dens Bestyrelse, Generalforsamling og lign., og saa opstaar Spørgsmaalet: hvordan skal disse Tvistigheder afgøres? Det indre Forhold mellem Medlemmerne og Foreningen maa naturligvis, naar vi mangler en særlig Andelslov, bero paa Vedtægterne for Foreningen; men disse Vedtægter varierer for det første i det uendelige, og dernæst er de med et mildt Udtryk højst uheldigt affattede. De er som oftest affattede uden Medvirken af nogen Jurist, og de frembyder derfor det mest haabløse Billede paa Modsigelse og Forvirring. Endelig er Vedtægterne ofte ganske drakoniske overfor det enkelte Medlem. Hans Ret er meget ringe. Naar en Mand overhovedet er kommet ind i en Andelsforening, er det meget svært for ham at komme ud igen. Der er fastsat haarde Bestemmelser for det Tilfælde, at han vil udtræde; der lægges et kraftigt Pres paa ham derved, at han mister meget betydelige Fordele, naar han træder ud. Ofte mangler der desuden faste Regler for, i hvor stort Omfang og fra hvilken Tid han ved sin Udtrædelse mister Medlemsfordelene. Og nedlægger han Protest og hævder, at Vedtægterne ret fortolket giver ham en større Ret, kan han i Reglen ikke søge Beskyttelse hos de almindelige Domstole. Der staar som oftest i Vedtægterne

en Bestemmelse om, at han har at underkaste sig Bestyrelsens Afgørelse. Denne kan maaske i enkelte Tilfælde som en Naade indankes for Generalforsamlingen, men heller ikke denne er den udtrædende gunstig, og Afgørelsen er inappellabel og kan ikke indbringes for de almindelige Domstole. Nu skal jeg være den sidste til ubetinget at fordømme en Regel om, at en Bestyrelses eller en faglig Voldgiftsdomstols Afgørelse skal være inappellabel og ikke kan indbringes for de almindelige Domstole. Jeg har selv i min Praksis af og til været med til at give saadanne Regler for visse økonomiske Foretagender og lægge en ret stærk Myn- dighed i en Forenings eller Institutions Haand; men det har været Tilfælde, hvor der sad en Jurist, altsaa en sagkyndig Mand, som Leder i det Raad eller den Voldgiftsdomstol, som skulde træffe Afgørelse i Kon- flikter mellem det enkelte Medlem og Foreningen. Men paa det Omraade, vi her taler om, træffes Afgø- relserne af Mennesker, som mangler enhver Art af juridisk Skole og Tænkning, og derfor træffer man ogsaa de mest mærkværdige Afgørelser af Retsforholdet mellem den enkelte og Foreningen. Underligt er det derfor ikke, at de enkelte Medlemmer Gang paa Gang i deres Nød søger til Domstolene. Domstolene maa naturligvis holde sig til Vedtægterne og fortolke dem; den enkelte er ved sin Indtræden gaaet ind paa at underkaste sig uden Appel den Afgørelse, der træffes i Henhold til Vedtægterne; men Domstolene søger saa vidt som muligt at komme uden om Vedtægterne, at fortolke dem saa snævert, at de kan aabne en Ventil for den enkeltes Ret.

Det er ganske klart, at der her trænges til saa-

danne Regler som dem, de moderne Andelslove fastsætter. The Industrial and Provident Societies Act af 12. Sept. 1893 og den tyske Erwerbs- und Wirthschafts-Genossenschaftengesetz af 1. Maj 1889 indeholder udførlige Regler om Betingelserne for Indtræden og Udtræden af en Andelsforening, bestemmer, at man kan melde sig ud af den med et vist Varsel, og — som i den tyske Lov — at Varselet ikke maa have mere end en vis Længde — dette viser Tendensen —, endvidere, at man ved Udtrædelsen kan forlange sin Andel i Foreningens Overskud udbetalt inden en vis Frist. Saadanne Regler tiltrænges der stærkt herhjemme; først herigennem kan vi raade Bod paa de værste Ulæmper ved den bestaaende Tilstand. Det kan da ogsaa til syvende og sidst kun være i Andelsbevægelsens egen Interesse, at der i enhver Henseende paa dette Omraade gælder faste Regler.

Men foruden betryggende Regler om Indtrædelse og Udtrædelse, maa vi have sikre Regler om Voldgiftsorganerne, om deres Sammensætning og om, i hvilke Tilfælde en Afgørelse skal kunne appelleres, og da til hvem.

Dernæst raader der ogsaa i en anden meget væsentlig Henseende paa Andelsomraadet et stort Uføre; det er, hvad Foreningernes Optræden udadtil angaar. I det daglige Forretningsliv er det en bestandig Ulæmpe, naar man, idet man har med en Institution, en Organisation at gøre, ikke ved, hvem man til syvende og sidst har at holde sig til, om man kan handle med Bestyrelsen, hvor langt dens Signaturbeføjelse gaar, om der i saa Henseende er særlige Forbehold eller ikke, osv. Dette kan undertiden være galt nok paa

det almindelige Forretningsomraade, men en ganske særlig Utryghed og Løshed møder vi paa Andelsomraadet, hvor der hersker en fuldkommen Forvirring med Hensyn til Bestyrelsernes Kompetence og Fuldmagt.

Endnu værre bliver dog Uføret, naar der bliver Spørgsmaal om Gældsforpligtelsen. I saa Henseende har Vedtægterne de mest forskellige Ordninger. I visse Foreninger er der et ubetinget personligt Gældsansvar, i andre et begrænset Ansvar. I en vis Periode troede vor Administration herhjemme, at den som Betingelse for Anerkendelse af en Brugsforening som Brugsforening, altsaa som ikke underkastet Lovgivningens almindelige Regler, kunde kræve, at Medlemmerne var underkastede solidarisk Ansvar; der kom endog et indenrigsministerielt Cirkulære i den Retning. Senere har man dog maattet opgive denne Fordring; den savner i Virkeligheden positiv Hjemmel i vor Ret, og en Højesteretsdom af 21. Nov. 1889 har givet et Præjudikat, som vistnok ikke kan fortolkes paa anden Maade, end at man ikke kan kræve solidarisk Ansvar af Andelsforeningsmedlemmer.

Men det er givet, at hvordan end Gældansvaret skal være i disse Foreninger — om der skal være solidarisk Ansvar eller begrænset Hæftelse — maa der være faste Regler. Der maa indrettes et Andelsregister ligesom i Tyskland og England, hvortil der gøres Anmeldelse om Bestyrelsen, om Signaturbeføjelsen, om Grænserne for Kompetencen; om hvorledes Gældsansvaret ordnes o. s. v. Ligeledes trænges der til faste Regler om Regnskabsaflæggelse og Revision, ikke mindst til Værn for den Enkelte indenfor disse Foreninger, der jo ofte staar ganske værgeløs og som

usagkyndig ikke kan sætte sin Vilje igennem. I samme Forbindelse skal jeg nævne, at det muligvis kunde være heldigt at have Regler om Kontantsalg. Det er sagt, ikke mindst fra Andelsbevægelsens egne Mænds Side, at Kreditondet er taget saaledes til her i Landet, at det er blevet en sand Kræftskade for Brugsforeningsbevægelsen. Der gives Kredit i en Udstrækning, som man ikke ved denne Bevægelses Begyndelse havde tænkt sig Muligheden af. En af de stærkeste Sider ved den engelske Brugsforeningsbevægelse er netop, at Salg foregaar pr. kontant. Det var maaske ganske heldigt, om man her fik en Regel, der krævede Kontantsalg i disse Foreninger, i alt Fald, hvor man ikke har personligt solidarisk Ansvar, eller at man i alt Fald fik sat bestemte Grænser for Kreditsalg til Medlemmer.

Altsaa, ^{orden} Skik paa denne Virksomhed maa man have under en eller anden Form, og det kan kun — det gentager jeg — være i Andelsbevægelsens egen Interesse, at der haves faste Regler, at Virksomheden bliver konsolideret, saa at dens egne Mænd kan sige: her indenfor vort Omraade gaar det forretningsmæssig lige saa regelmæssigt og ordenlig til som indenfor andre Omraader af det økonomiske Liv. Jeg har nævnt Regler om Indtræden og Udtræden, om Gældsansvar, om Bestyrelsens Kompetence, om Indregistrering, om Gældsansvar, om Afgørelse af Stridigheder. Det er som nævnt i det foregaaende om disse og lignende Forhold, at den engelske Industrial and Provident Societies Act og den tyske Gesetz betreffend die Erwerbs- und Wirthschaftgenossenschaften giver en Række meget naturlige og praktisk nødvendige Ordensregler.

II. Underkastelsen under den almindelige Lovgivning.

Jeg kommer derefter til det andet Hovedspørgsmaal, som ingenlunde er løst med, at vi faar en særlig Andelslov. Spørgsmaalet er, som i Begyndelsen nævnt, dette: Skal Lovgivningens almindelige Regler, de Regler, som gælder for Handelsnæringsdriften i Almindelighed, overføres paa Andelsforeningernes Omraade, eller skal Andelsforeningerne, som det hidtil har været Tilfældet, i et og alt være undtagne fra de Byrder og de Pligter, der hviler paa det almindelige Erhvervsliv? Det ledende Synspunkt blev som vist herhjemme fastslaaet ved Bevægelsens Begyndelse; det blev fastslaaet ved Lovene af 2. Juli 1870 og 23. Maj 1873 og Højesteretsdommen af 7. Januar 1880. Det ledende Synspunkt overfor Foreningernes Virksomhed var dette: naar I holder Eders Virksomhed til Kresen af Eders egne Medlemmer, saa er I udenfor Lov og Ret, saa eksisterer alt, hvad der hedder Byrder og Pligter og Regler for det almindelige Erhvervsliv, ikke for Jer. Vi kan begynde med Næringslovgivningen. Jeg nævnte Læbæltereglen, Reglen om Sondring mellem Handel og Haandværk, Reglen om de øvrige Sondringer mellem Næringerne, om Udsalgsteder i Kommunerne o. s. v. Alle disse Regler gælder ikke for disse Foreninger. Er der nu nogen rimelig Grund til, at man bebyrder det almindelige Erhvervsliv med disse Regler, men ikke Andelsforeningerne? Lad være, at man kan kritisere disse Regler i Enkelthederne, lad være, at man kan drøfte, om denne eller hin Enkelthed i Næringslovgivningen er rationel eller ikke;

det turde dog være ganske urimeligt, at disse Regler, som gælder for den Omsætning af Goder, den Fordeling af Goder, som faar sit Udslag i den almindelige Handel, ikke gælder for den Omsætning og Fordeling af Goder, der finder sit Udtryk i Brugsforeningernes og Andelsselskabernes Virksomhed. Der ses ikke at være nogen saglig Grund til at undtage Andelsbevægelsen fra at omfattes af disse Regler.

Endvidere er Andelsforeningerne undtaget fra Fimalovgivningen. Ifølge Fimaloven 1. Marts 1889 § 8, er det afgørende Kriterium for, om Andelsvirksomheden er undergivet Fimaloven, dette, om Virksomheden kan karakteriseres som Handel. Men Handel er Andelsforeningernes Virksomhed ifølge Lovens § 35 i Almindelighed ikke; der staar i denne Lovbestemmelse udtrykkelig, at Andelsforeninger kun er at anse som Handlende, for saa vidt deres Virksomhed maa betragtes som Næringsdrift, og det er Andelsforeningernes Virksomhed jo ikke, naar den indskrænker sig til Medlemmernes Kres.

Det samme Synspunkt er det afgørende for Andelsforeningernes Undtagelse fra Aktielovens Regler, se L. 29. Sept. 1917 § 1.

Der er dog et lille Omraade, hvor der i den nyere Tid er gjort et Tilløb til at stille Andelsvirksomhed paa lige Fod med Handelen. Det er Alkohollovgivningen. Som før nævnt fik Brugsforeningerne ved Loven af 2. Juli 1870 Ret til ved at løse særligt Næringsbevis at uddele Brændevin til deres Medlemmer. Denne Beføjelse er udvidet ved Beværterloven af 10. Maj 1912 til at gælde al Handel med stærke Drikke. Men der er i sidstnævnte Lov enkelte Bestemmelser, man

har fundet det rimeligt at anvende ikke blot paa Handel, men ogsaa paa Brugsforeningsvirksomhed. Jeg sigter til Lovens §§ 27 og 28. § 27 omhandler den berømte 8 Aars Begrænsning for Beværteradkomst paa Landet, dernæst Amtsraadets Ret til i Forening med Sogneraad at indskrænke Beværternæringernes Antal, endvidere Bestemmelsen om, at man i visse Tilfælde kan expropriere Beværternæring. Om disse Regler siges det udtrykkelig i § 28, at de ogsaa kommer til Anvendelse paa Brugsforeninger, der fordeler stærke Drikke. I § 28 staar der endvidere, at i Butikker og Brugsforeningers Uddelingslokaler maa Udskænkning af stærke Drikke ikke finde Sted. Her mærker man Begyndelsen til den ganske jævne og menneskelige Betragtning: er et Brugsforeningslokale i denne Henseende noget som helst andet end en Butik? Er Luften og Duften deri ikke ganske den samme som i en anden Butik? Er det, der foregaar der, ikke, praktisk set, ganske det samme som i ordinær Handel. Hvorfor skal de da være undtagne fra de almindelige Handelsregler?

Forøvrigt er det ganske interessant i denne Forbindelse at erindre, at Næringslovkommissionen af 1890 netop slog ned paa denne Betragtning, at naar Brugsforeningerne har Bod, har Butik, altsaa virker — og det gør faktisk de allerfleste af dem — under samme Former som den ordinære Handel, er det kun retfærdigt og rimeligt, at de bliver undergivet Lovgivningens almindelige Regler om Handel. Det er saaledes et lille enkelt Udslag af denne Næringslovkommissionens Betragtning, naar man i Alkohollovgivningen har sidestillet Brugsforeningsloka-

ler med Butikker. Endvidere kan nævnes et andet Omraade, hvor Lovgivningens almindelige Regler i den nyere Tid sporadisk er bragt til Anvendelse paa Brugsforeninger. Der er Lukkelloven af 19. Juni 1908, hvis Lukkeregler ifølge § 1 kommer til Anvendelse ogsaa paa Brugsforeningslokaler, og der er Bogføringsloven af 10. Maj 1912. Men ser vi bort fra disse sporadiske Tilfælde: Alkohollovgivningen, Lukkelovgivningen o. s. v., bygger hele vor Lovgivning stadig paa dette Princip: Andelsforeningsvirksomhed er ikke Handel, er ikke almindelig Næringsvirksomhed, naar den holder sig indenfor Foreningens Rammer, altsaa til at fordele Varer mellem Foreningens Medlemmer, og er derfor fritaget for de Regler, de Byrder, de Pligter, der hviler paa det almindelige Næringsliv. Hver Gang man fra det almindelige Erhvervslivs Side kom og sagde: her er en Regel, som dog bør anvendes, som utvivlsomt ifølge Sagens Natur bør anvendes paa Brugsforeninger, paa Andelsforeninger overhovedet, idet der ikke kan anføres nogen fornuftig Grund for ikke at anvende den, altid fik man det samme Svar fra Andelsforeningernes Side: vi er ikke Handel, vi er Filantropi, vi fordeler kun Varer mellem vore Medlemmer, og lad „Medlemmerne“ være saa stor og ubestemmelig en Kres, som tænkes kan, vi er dog ikke Handel, vi tilhører en højere Sfære, der er hinsides alle Pligter og Love, vi er ifølge Højesterets Dom og Lovgivningens Stilling ganske hævet over hele det hæmmende System af Regler og Byrder, som hviler paa den lave Sfære, som hedder Handel.

Ganske det samme ledende Synspunkt har man anvendt indenfor Skattelovgivningen. Spørgsmaalet blev

særlig brændende, efter at vi fik Loven om Formue- og Indkomstskat til Staten af 15. Maj 1903. Som d'Hrr. maaske husker, blev Spørgsmaalet rejst fra Handelsstandens Side særlig med Hensyn til Fællesforeningen af Danmarks Brugsforeninger. Fællesforeningen kaldte sig ovenikøbet Aktieselskab til at begynde med og lod sig indregistrere i Firmaregistret som Aktieselskab. Heroverfor hævdede Handelsstandens Repræsentanter: Fællesforeningen er et Aktieselskab som alle andre Aktieselskaber, og Aktieselskaber skal betale Indkomstskat til Staten, hvorfor skal Fællesforeningen da være undtaget? Fællesforeningen skyndte sig forøvrigt hurtigst muligt at faa sig slettet af Firmaregistret som Aktieselskab, og derefter hævdede den, at Aktieselskab var den i Virkeligheden ikke, for det første fordi man ikke uddelede noget efter Konjunkturerne svingende Udbytte paa Aktierne, men et fast Udbytte, og for det andet fordi man havde et højst vekslende Medlemstal. Dette sidste kan vel anføres, men ikke Momentet: det faste Udbytte; det bringer ikke i og for sig et Selskab udenfor Aktieselskabsomraadet. Vi har jo nu nylig faaet vedtaget en Aktieselskabslov, og utvivlsomt maa den ifølge sin § 1 idethele anvendes ogsaa paa Selskaber med et paa Aktierne faldende fast begrænset Udbytte.¹⁾ Men forøvrigt maa det siges at være et i denne Henseende underordnet Spørgsmaal, om en Andelsforening er et Aktieselskab eller ej, ti saaledes som vor Rets-

¹⁾ Men selvom visse Andelsforeninger saaledes maaske i og for sig maatte falde ind under Aktielovens almindelige Definition af et Aktieselskab, er de jo, som berørt, ved Aktielovens § 1, 2. Stk. positivt fritaget for Aktielovens Regler.

orden nu engang har stillet sig til Brugsforeningerne, til Andelsforeningerne overhovedet, maa man erkende, at et Selskab, hvad enten det er Aktieselskab eller Ikke-Aktieselskab, kan, naar det holder sin Virksomhed til dets egne Medlemmer, ikke beskattes og er overhovedet ikke undergivet Lovgivningens almindelige Regler. Skattefriheden blev forøvrigt fastslaaet i Retspraksis ved Overrettens Dom af 25. Februar 1907, hvorved det statueredes, at Fællesforeningen var fritaget for at svare Skat. I Skatteloven af 8. Juni 1912 § 2 siges det ovenikøbet udtrykkeligt, at Brugsforeninger og ligeledes Andelsselskaber, Andelsforeninger i det hele taget, ikke er undergivet nogen Indkomstskat, naar de indskrænker sig til at handle med deres egne Medlemmer eller til at afsætte deres egne Medlemmers Produkter. I andre Lande stiller man sig noget forskelligt. I England er Andelsforeninger under visse særlige Betingelser fritaget for Skat efter Sect. 24 i Industrial and Provident Societies Act af 1893, medens man i Tyskland i Enkeltstaternes Lovgivning har paalagt Andelsforeningerne Skat. Jeg skal ikke her indlade mig paa længere abstrakte Betragtninger for eller imod Andelsforeningers Skattepligt. Jeg kan ikke nægte, at det har gjort et meget ringe Indtryk paa mig at høre de abstrakte Betragtninger, der ofte anføres imod Beskatning, idet der argumenteres ud fra, at Andelsforeningernes Virksomhed gaar ikke ud paa Profit, hvorimod Handelsaktieselskabernes Formaal er Profit. Brugsforeningernes og Andelsselskabernes Formaal skal ikke være Profit, ikke gaa ud paa Penge og Penges Værdi; det maa altsaa være noget andet, noget ideelt, noget højt over Jorden svævende, maaske en

særlig „Religion“; det maa ihvertfald være noget, som vi andre dødelige ikke kan forstaa. Det vilde dog maaske her overfor saadanne almindelige Betragtninger over Profit og Ikke-Profit ikke være for fordringsfuldt at anmode disse Betragtningers Talsmænd om klart og bestemt at definere, hvad Profit er. Det ses nu ikke rettere end, at efterhaanden som man gaar nærmere ind paa rent praktisk at undersøge, hvad Profit er, vil Andelsforeningernes Sfære komme nærmere og nærmere Jorden og aabenbare sig baade i Forretningsformer og i Formaal at være en almindelig menneskelig Erhvervs-virksomhed. For en ganske jævn, menneskelig Betragtning ses det ikke, hvad Forskel der er paa den økonomiske Fordel, jeg tilsigter ved at gaa ind i et Andelsselskab eller en Brugsforening, og den, jeg tilsigter ved at gaa ind i et Aktieselskab. Naar jeg gaar ind i et Aktieselskab, indskyder jeg Kapital; naar jeg gaar ind i et Andelsselskab, indskyder jeg mine Svin eller mine Æg eller min Arbejdskraft eller hvad det ellers kan være. Hvorfor i Alverden skal der gøres Forskel paa Grund af, at jeg indskyder det ene eller det andet? Naar jeg indskyder mine Svin eller mine Æg, er det, fordi jeg vil have en Pengefordel; naar jeg indskyder Penge i et Aktieselskabsforetagende, er det ogsaa, fordi jeg vil have en Pengefordel. I begge Tilfælde er det „Profit“, der tilsigtes.

Det vil nu være rigtigst her at sonde Andelsforeningerne i forskellige Grupper, for efterhaanden at udskille dem, om hvis Skattepligt der formentlig vil kunne blive Enighed. Vi kan da til dette Formaal sonde mellem 3 Grupper: Andelsselskaber, Brugsforeninger, der sælger ogsaa til andre end Medlemmer,

og Brugsforeninger, der indskrænker sig til Medlemmerne.

Man vil nu her for det første ikke med nogen Ret kunne hævde, at Andelsselskaber ikke skal beskattes. Det, der foregaar, er, som fremhævet, en Indskyden af økonomiske Værdier for at vinde andre økonomiske Værdier, for at tjene Penge, Profit. Man kan tvistes, om Selskabsbeskatningen overhovedet er retfærdig; men er man først gaaet til at beskatte Aktieselskaber, vil man ikke med nogen rimelig Ret kunne fritage Andelsselskaberne herfor.

Gaar vi dernæst over til Brugsforeningerne, er der det mærkelige, at der hos fremstaaende Nationaløkonomer nu viser sig en ret stærk Tendens til at sige: Brugsforeninger, som ikke holder sig til deres Medlemmer, Brugsforeninger, som handler med andre end deres Medlemmer, bør beskattes. I dette Tilfælde nærmer Virksomheden sig utvivlsomt baade i Formen og i Formaalet stærkt den ordinære Handel.

Men naar man fra socialøkonomisk Side bliver staaende herved, trækker dette Skel mellem Brugsforeninger, der holder sig til deres Medlemmers Kres, og saadanne, der sælger udenfor Kresen, og grundet derpaa vil gøre denne Forskel i Henseende til Skattepligt, kan jeg ikke nægte, at man som Jurist med Rette maa undre sig; ti det, Socialøkonomerne her gør, er i Virkeligheden fra os Jurister at optage en Lærdom, som sandelig er højst uheldig. For er der nogen Sondring, der er uheldig i moderne dansk Ret, saa er det Sondringen mellem den Andelsvirksomhed, der holder sig til Medlemmernes Kres, og den, der gaar udenfor denne. Det er paa dette Ju-

risteri, paa denne formalistiske Sondring, som Lovgivning og Retspraksis fastslog i forrige Aarhundrede, hvorefter Lovgivningens almindelige Regler svinder bort, i det Øjeblik Virksomheden indskrænker sig til Foreningens Medlemmer, at Socialøkonomerne nu tager deres Stade. Ganske jævnt og praktisk set er det en ganske uholdbar Sondring. Det er nu for det første overordenlig let at blive Medlem af en Brugsforening, saa let, at Grænsen mellem Medlemmer og Ikke-Medlemmer er ganske flydende. De ved alle, naar De har været paa Landet, hvor nemt det er, naar De skal købe en Genstand i „Brugsen“, at kunne købe den, selvom „Brugsen“ formelt kun handler med sine egne Medlemmer. Kontingentet for at blive Medlem er ofte en ren Bagatel, f. Eks. 25 Øre, og der er ofte ingen Grænser iøvrigt for, hvornaar man kan blive Medlem, og hvor mange Medlemmer Foreningen kan optage. Altsaa, praktisk set glider Sondringen ganske ud. Men dernæst kan jeg ikke se rettere end, at Brugsforeninger, selv om de holder sig til deres Medlemmer, har Profit til Formaal, ganske paa samme Maade som Brugsforeninger, der strækker sig udenfor deres Medlemmers Kres, og Andelsselskaber eller Aktieselskaber, som producerer til umiddelbar Fordel. Det drejer sig i begge Tilfælde om Profit i samme Forstand. I et Aktieselskab indskyder jeg Kapital, i et Andelsselskab indskyder jeg min Produktion, mit Arbejde, i en Brugsforening gør jeg ogsaa et Indskud, nemlig min personlige Købeevne, og om alle disse Værdier, som jeg personlig raader over, Kapital, Produktion, Arbejde, personlig Købeevne, gælder det, at jeg indskyder dem, fordi jeg mener, jeg ved Sammenslutningens Magt

kan faa Profit ud deraf. Det er ved Hjælp af disse to Momenter: mit Indskud af økonomisk Værdi + Sammenslutningen, at jeg i alle disse Tilfælde indvinder Værdier, Penge, som jeg ellers ikke vilde erhverve, altsaa Profit. Og naar Samfundet tillader mig at udnytte mit Indskud ved de store Sammenslutningers Magt, er der i og for sig ikke noget at sige til, at Samfundet da ogsaa til eget Brug vil tilegne sig en Procent af denne Profit. Men selv om man ikke vil slutte sig til disse Betragtninger, saa maa man ialtfald erkende, at Grænsen mellem Medlems-Brugsforeninger og Ikke-Medlemsforeninger er ganske flydende, at Sondringen mellem dem derfor er praktisk uholdbar, og at man følgelig, naar man — hvad der nu er mere og mere Enighed om — vil beskatte Ikke-Medlemsforeninger, nødvendigvis tilsidst maa tage Medlemsforeningerne med.

Sluttelig skal jeg blot berøre, at der naturligvis ganske særlig paa dette Omraade er betydelige skatte-tekniske Vanskeligheder. For Andelsselskabernes Vedkommende er der en skatteteknisk Vanskelighed deri, at de à conto-Betalinger, de foretager til Medlemmerne, efterhaanden som disse afleverer deres Genstande, ingenlunde altid svarer til, hvad man vilde kalde en Dagspris og at Overskudet regnskabsmæssigt gennem Bøgerne ikke altid er let at fikseres, saaledes som i et Aktieselskab eller i en almindelig Forretning. Men det maatte være muligt, naar man overhovedet gav en særlig Skattebestemmelse paa dette Omraade, samtidig at opstille Fordringen om en vis Form for Regnskabsopgørelse. De engelske administrative Myndigheder er ofte meget dygtige til at finde Former for Regnskabs-

opgørelser i denne Henseende, og det er sikkert ikke ugørligt at finde Former for Regnskabsopgørelser, hvorigennem netop Profitten i Andelsselskaber vilde kunne konstateres. Hvad Brugsforeninger angaar, synes Vanskelighederne ved første Øjekast ikke saa store, ti Brugsforeninger afgiver, naar de er indrettet efter det velbekendte Rochdale-System, hvorefter de betaler til Dagens Pris, og fordeler Overskuddet til deres Medlemmer, i og for sig en udmærket Basis for Beskatning, nemlig det aarlige Overskud. Men Erfaringen viser, at f. Eks. i Tyskland, hvor man i Enkeltstaterne er gaaet over til en stærk Beskatning af Brugsforeningers Overskud, søger Foreningerne at faa dette Overskud til at forsvinde, at forflygtige det, ved at nedsætte Priserne, saaledes at Overskuddet derigennem formindskes. Men ogsaa den Vanskelighed vil formentlig kunne overvindes. Naar man skal ind paa en Skattelovgivning paa dette Omraade, er der ikke noget-somhelst i Vejen for, at man fastsætter, at der skal opgøres og udbetales Udbytte paa en saadan Maade, at hele det virkelige Overskud fremtræder klart. I hvert Tilfælde er sikkert Overskudsbeskatningen at foretrække for den Form for Beskatning, man har hørt nævne fra forskellig Side i den senere Tid, nemlig Omsætningsbeskatningen. En Beskatning af Overskuddet vil alene af den Grund være at foretrække, at der vistnok hertillands ikke er nogen særlig stor Fare for, at Brugsforeninger skal gaa over til at forflygtige Overskuddet gennem nedsatte Priser, thi et af deres kraftigste Midler i Agitationen er faktisk netop det aarlig paaviselige Overskud; det er netop dette, altsaa Profitten, der tager Folk allerstærkest.

Idet jeg sammenfatter Resultaterne, gentager jeg: man gør Andelsbevægelsen en Tjeneste, handler i Andelsbevægelsens egen Interesse, naar man søger at faa en særlig Andelslov, en Lov, der søger at bringe Skik paa hele dette Uføre, hvori Andelsforeningerne retslig befinder sig, og man dernæst gør en gammel Uret god, naar man i den almindelige Lovgivning stiller Andelsforeningerne paa lige Fod med andre Former for økonomisk Virksomhed.

Jeg skal, som jeg begyndte med at sige, ikke her komme ind paa, hvad der i al Almindelighed kan tale for, og hvad der kan tale mod Andelsbevægelsen i det hele, og endnu mindre skal jeg indlade mig paa at profetere. Det er muligt, at Andelsbevægelsen indeholder Kilder til uvurderlige sociale Goder i Fremtiden. Det er muligt — naar vi endelig skal tale om Muligheder — at den helt vil kunne erstatte den ordinære Handel i Fremtiden. Man kan sige, at det er en overmaade gavnlig og fornuftig Ting, at man gennem Brugsforeninger søger navnlig at komme den mindre bemidlede Del af Befolkningen til Hjælp gennem billigere Priser og derigennem skaber et Værn mod Opkruning af Priserne. Paa den anden Side tør man sige, at Andelsbevægelsen, efterhaanden som den har vokset sig stor og har faaet alle Stadier med, baade Detail- og en gros-Handels Stadiet, og en omfattende Administration, er blevet et meget omstændeligt Maskineri, at det ogsaa vil vise sig tungt virkende, og vel ogsaa rummer Fare for en Funktionarisme, der i Fremtiden vil aabenbare Funktionarismens sædvanlige Ulæmper. Idethele tør det siges, at Brugs- og Andelsvirksomheden ikke i sig selv rummer de Spirer

til at udvikle den Enkeltes Ansvar, den Enkeltes Initiativ, den Enkeltes Fremdrift, der dog til syvende og sidst alene kan frembringe nye Synspunkter, og som ogsaa i Varefordelingen skaber nyt Liv i Form af bedre Kvaliteter og billigere Priser. Men som sagt, lad os sætte, at Andelsbevægelsen i det hele rummer uvurderlige sociale Goder for Fremtiden og mere og mere vil kunne fortrænge og erstatte den frie Handel og Produktion; én Ting synes man dog fra et simpelt, nøgternt Retfærdighedsstandpunkt at maatte kræve, og det er, at Andelsforeningerne i den store Livets Kamp, som nu forestaar dem med den ordinære Handel, det almindelige Erhvervsliv, bliver stillet paa lige Fod med dette i Konkurrencen, at der bliver fair play, at de bliver underkastet de samme Byrder, de samme Pligter, de samme Regler, som gælder for det øvrige Erhvervsliv. Lad os ikke, som vi hidtil har gjort her hjemme, gennem vor Lovgivning skabe et kunstigt Læbælte, en kunstig Luft, en kunstig Beskyttelse for Andelsbevægelsen! Lad den udfolde sig frit og i Livets frie Kampe bevise sin egen indre Livskraft. Lad den, uden at have nogen Støtte i Retsordenen, i Lovgivningen og hos Domstolene, vise, hvad den bærer i sit Skød og hvad den duer til. Og naar disse to Former for Produktion og Omsætning af Goder, den fri Erhvervsform og Andelsformen, saaledes engang er stillet ganske paa lige Fod i Kampen for Tilværelsen, lad os da blot som den kølige og uhildede Dommer iagttage, hvem der i Fremtiden klarer sig bedst.

ALKOHOLEN OG SAMFUNDSLIVET

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 22. Januar 1918

Af

H. Waage.

I.

Det er en bekendt Sag, at Menneskene fra ældgammel Tid har anvendt stimulerende Stoffer som Mid-
del til at skaffe sig Lystfølelser, der er uafhængige af
de Indtryk, som modtages fra Omverdenen, og som er
egnede til at ophæve eller dog modvirke de Ulyst-
følelser, der fremkaldes netop ved Omverdenens Tryk.
De Stoffer, der har været anvendte til at fremkalde
saadanne Virkninger, har været meget forskellige, alt
efter Race, Klima og andre Naturforhold, men deres
Brug har hos de fleste Folk været saa udbredt, at
Anvendelsen af saadanne Stoffer, skønt ikke fysiologisk
nødvendig, øjensynlig tilfredsstiller en Trang, der er
dybt begrundet i selve den menneskelige Natur.

Blandt de indenfor den europæiske Kulturverden
anvendte Stimulanser har Alkoholen eller rettere de
alkoholiske Drikke, hvoraf den rene Alkohol udgør
en større eller mindre Bestanddel, altid indtaget den

første Plads. Ved den historiske Tids Begyndelse finder vi saaledes Vinen almindelig udbredt over hele Forasien og i Middelhavslandene, og i Sydeuropa er Vinen som bekendt endnu den Dag i Dag den mest anvendte Drik i alle Befolkningslag. I Mellem- og Nordeuropa har man sikkert allerede langt tilbage i Tiden forstaaet den Kunst at fremstille Øl og Mjød, henholdsvis af Korn og Honning, men hvor Klimaet som i Frankrig og Sydtyskland tillod Vindyrkning, blev disse Drikke efterhaanden fortrængte af Vinen. Først ved den nyere Tids Begyndelse blev Brændevinen, der til Forskel fra de blot gærede Drikke, Vin, Øl og Mjød, fremstilles ved Destillation af et Gæringsprodukt, en almindelig Drik i Mellem- og Nordeuropa, medens den i al Fald indtil den allernyeste Tid kun har vundet ringe Indpas i de Lande eller Egne, hvor Vinen er Befolkningens almindelige daglige Drik.

For at forstaa det moderne saakaldte Alkoholspørgsmaal vil det være hensigtsmæssigt at kaste et Blik paa de alkoholiske Drikkes Historie. Grækerne og Romerne anvendte Vinen hovedsagelig som Drik til Maaltiderne, og ligesom i Sydeuropa den Dag i Dag var det ikke Skik at nyde Vinen ublandet, men blandet med Vand. Afholdelsen af Drikkelag, hvor Nydelsen af Vin altsaa var en Hovedfornøjelse, var dog næppe ualmindelig, mest naturligvis indenfor Overklassen, og skønt Hensynet til Anstand og god Tone sagtens har sat visse Grænser for et altfor umaa-deholdent Drikkeri, tør man dog sikkert gaa ud fra, at Beruselse ved saadanne Drikkelag af og til forekom. Egentlig Drikfældighed eller hvad man med et moderne Udtryk vilde kalde kronisk Alkoholisme har derimod

sikkert været meget sjælden hos Grækerne og Romerne. Et Alkoholspørgsmaal i moderne Forstand forelaa derfor ikke i den antike Verden.

Om Germanerne fortæller Tacitus og andre klassiske Forfattere, at de var meget hengivne til Nydelsen af berusende Drikke. Dette er sikkert paalideligt nok, thi fra nyere Tider véd vi, at de germanske Folk i langt højere Grad end Sydeuropæerne har følt Trang til at beruse sig, og der er selvfølgelig ingen Grund til at antage, at de gamle Germaner i den Henseende skulde have været synderlig forskellige fra deres Efterkommere. Alkoholforbruget hos de gamle Germaner og Nordboer kan dog til Trods for deres Trang til at beruse sig næppe have været overvældende stort, thi af berusende Drikke var kun Øl og Mjød til Raadighed, og da Agerdyrkningen stod paa et temmelig primitivt Standpunkt, kan der ikke have været nogen Overflod af Korn til Brygning af stærkt Øl. Om end Beruselse jævnlig forekom, særlig ved Festerne, maa det derfor antages, at egentlig Drikfældighed ikke eksisterede hos de gamle germanske og nordiske Folk. Det Billede af Livet i de nordiske Lande, der oprulles i de islandske Sagaer, viser da ogsaa et i det væsentlige alkoholfrit Samfund.

Da Germanerne paa Folkevandringstiden trængte ind i Romerriget og grundede selvstændige Riger paa den antike Verdens Ruiner, stiftede de nærmere Bekendtskab med Vinen, og den Racen medfødte Trang til at nyde berusende Drikke til Overmaal kunde nu udfolde sig paa en ganske anden Maade end i deres Hjemland. Alle Beretninger fra den Tid lyder da ogsaa paa, at de germanske „Barbarer“ hengav sig til et

stærkt Fylder, der bl. a. viste sig deri, at de i Mod-sætning til de indfødte Romaner drak Vinen ublandet. Da Germanerne under den nye Samfundsdannelse i de romanske Lande i det væsentlige repræsenterede en adelig Overklasse, hvis Sæder og Livsførelse i al Fald til en vis Grad maatte blive et Forbillede for det menige Folk, er det heller ikke usandsynligt, at Drukken-skab indenfor Befolkningen i de romanske Lande i Middelalderen blev noget mere udbredt end den havde været i Oldtiden. Hertil bidrog vel ogsaa for en Del den Forraelse af Sæderne, der indtraadte ved den antike Kulturs Undergang, og den urolige og lovløse Tilstand, hvori de af Germanerne grundlagte Riger Aarhundreder igennem befandt sig.

Den eneste fra Antiken tilbageværende Aandsmagt, der var i Stand til at øve en formildende Indflydelse paa Sædernes Raahed, var den kristne Kirke. Men hvor højt man end vil vurdere Kirkens Betydning for den senere europæiske Kulturudvikling, byder dog Sandheden at erkende, at den kristne Kirke i sine Be-stræbelser for at bekæmpe Misbrugen af de alkoholiske Drikke altid har haft en ret svag Stilling, i al Fald hvor det drejede sig om Vinen. Ganske vist har Kirkelærerne altid advaret mod Beruselse og Drukken-skab, men da Kirken anvender Vinen til sakramentalt Brug, og de hellige Skrifter ofte lovpriser Vinen og symbolsk benytter Vinstokken og Vinen som Udtryk for det ophøjede, har Kirken været nødt til at vise en vis Overbærenhed overfor Misbrugen af Vin, en Overbærenhed, der indirekte er kommen ogsaa de andre alkoholiske Drikke til Gode. Der forlyder da heller ikke noget om, at den katolske Kirke i Middelalderen

har udfoldet særlige Bestræbelser for at hemme Misbrugen af Vin, og det er i Virkeligheden ikke usandsynligt, at det Cølibat, som Kirken paalagde Præster og Munke, har givet Anledning til, at Kirkens egne Tjenere af og til selv forfaldt til Misbrug af Vin som en Slags Erstatning for Afsavnet af Familielivet.

Man har opstillet den Hypotese, at det netop var den kristne Kirkes Overbærenhed overfor Misbrugen af Vin, der foranledigede Muhamed til at paalægge sine Tilhængere fuldstændig at afholde sig fra Nydelsen af Vin. Hvorvidt dette er rigtigt, maa staa hen, men det er en Kendsgerning, at Koranens Forbud mod Vin medførte, at Vindyrkning blev saa godt som afskaffet i Forasien og Nordafrika, i hvilke Lande Vinen fra umindelige Tider havde været det mest anvendte Nydelsesmiddel. Den muhamedanske Samfundsordning frembyder ved sit Forbud mod Vin det første i stor Stil anlagte Forsøg paa at banlyse Alkoholen fra Samfundslivet. Des mere ejendommeligt er det imidlertid, at det netop var paa muhamedansk Omraade, at man først udøvede den Kunst ved Destillation at forvandle Vin til Brændevin. Det er de arabiske Læger, hvem denne Opfindelse skyldes, og det er ikke nogen urimelig Formodning at antage, at det netop var Koranens Forbud mod Vin, der gav Anledning til, at Opfindelsen blev gjort. Koranens Forbud mod Vindyrkning er ganske vist aldrig blevet respekteret af Overklasserne i de muhamedanske Lande, og adskillige berømte muhamedanske Tænkere og Digtere har efter de foreliggende Beretninger været meget hengivne til Nydelsen af Vin. Men der har vistnok ogsaa — som i andre Tilfælde, hvor et Religionssystem giver særlig

strænge Regler for Livsførelsen — gjort sig en Tendens gældende til at fortolke Forbudet paa en lempelig Maade, nemlig saaledes, at det netop kun gælder Vin, men ikke andre alkoholiske Drikke. Det er derfor ikke usandsynligt, at Opfindelsen af Brændevinen skyldtes Ønsket om at fremskaffe et Surrogat for den forbudte Vin, og at vi her har et klassisk Eksempel paa, hvorledes et Forbud mod Brugen af svagere og forholdsvis uskadelige stimulerende Midler giver Anledning til, at stærkere og mere skadelige Stoffer tages i Brug. Dette er dog kun en Formodning, og noget bestemt kan ikke siges herom, da Opfindelsen af den Kunst ved Destillation at forvandle Vin til Brændevin taber sig i Mørket og Opfindelsen sikkert saavidt muligt blev holdt hemmelig.

Fra Araberne forplantede Kunsten at fremstille Brændevin af Vin sig lidt efter lidt til Vesteuropa, hvor Fremstillingen blev overtaget af Munke og Alkymister. Fra først af blev Brændevinen solgt fra Apotekerne og kun benyttet som Lægemiddel i Sygdomstilfælde, men den nye stærke Drik vandt snart en overordentlig Yndest, og det blev efterhaanden almindeligt at nyde den ogsaa til daglig Brug. Man var tilbøjelig til at betragte Brændevinen som en Slags Trylledrik og ansaa den som et Middel til at forebygge alle Slags Sygdomme, jfr. den latinske Benævnelse paa Brændevinen, *aqua vitæ*, Livets Vand. Saa længe Brændevinen udelukkende blev fremstillet af Vin, maa den imidlertid have været saa kostbar, at kun den velstillede Overklasse kunde nyde den til daglig Brug. Senere lærte man imidlertid ogsaa at fremstille Brændevin af Øl, og da man omkring Midten af det 16de

Aarhundrede lærte den Kunst at udvinde Brændevin direkte af Korn, blev Brændevinen saa billig, at den kunde blive en almindelig daglig Drik i alle Folkets Lag.

I de* vindyrkende Egne vandt Brændevinen kun ringe Indgang, og den Forfinelse af Sæderne, der i de romanske Lande indtraadte paa Renæssancetiden, har snarest bidraget til overhovedet at indskrænke umaadeholden Nydelse af Alkohol. I Nordeuropa og de Egne af Mellemeuropa, hvor Vinen ikke var Befolkningens almindelige daglige Drik, gav Brændevinens Udbredelse derimod Anledning til et mægtig stigende Alkoholforbrug. De germanske Folks Trang til at nyde berusende Drikke stod hele Oldtiden og Middelalderen igennem i omvendt Forhold til deres Evne til at tilfredsstille den. I Slutningen af Middelalderen gav det mere udviklede Handelssamkvem og den stigende Velstand imidlertid Anledning til, at Vin og stærkt Øl fra de anerkendte Produktionssteder i de tyske Byer blev Genstand for Eksport i større Stil, og disse Drikke blev nu konsumerede i store Mængder overalt i de nordiske Lande. Det var dog kun Overklassen (Adelen, Gejstligheden og velsituerede Købstadborgere), der kunde tillade sig den Luksus at forbruge store Kvanta Vin og stærkt Øl. Naar Forbruget af disse Drikke indenfor Overklassen var saa stort, som det f. Eks. for de nordiske Landes Vedkommende skildres i Troels-Lunds bekendte Fremstilling af Levemaaden i Norden i det 16de Aarhundrede, maa Aarsagen vel til Dels søges i den nordeuropæiske Races fra gammel Tid kendte Tilbøjelighed til Umaadeholdenhed i Nydelsen af Mad og Drikke, men det efter Nutidens Opfattelse

næsten ubegribelig store Alkoholforbrug finder dog tillige en naturlig Forklaring i den daværende Overklasses ringe Dannelsesstrin i Forbindelse med den Omstændighed, at der saa godt som ikke fandtes andre Nydelsesmidler end de stærke Drikke. Ogsaa den nye Drik, Brændevinen, blev grebet med Begærlighed af Overklassen, men sikkert endnu mere af de brede Folkelag, der hidtil kun havde haft ringe Lejlighed til at nyde berusende Drikke. Saavidt man kan skønne, steg Brændevinsforbruget yderligere i det 17de Aarhundrede, hovedsagelig vel paa Grund af den økonomiske Tilbagegang, der var en Følge af Trediveaarskrigen og de andre store Krige i dette Aarhundrede. I Danmark var Bondens Stilling som bekendt meget ringe gennem hele det 17de og 18de Aarhundrede, og man kan derfor ikke undre sig over, at Brændevinsflasken i mange Tilfælde blev Bondens eneste Trøst og Opmuntring.

Den almindelige Udbredelse, som Brændevinen vandt i Nord- og Mellemeuropa ved Begyndelsen af den nyere Tid, danner et Vendepunkt i de alkoholiske Drikkes Historie. Saa længe Alkoholforbruget kun omfattede de blot gærede Drikke, kunde den umaadeholdne Nydelse af Alkohol, der paa dette Udviklingstrin navnlig ytrede sig i Form af Beruselse, vel have visse uheldige Virkninger, og det var derfor i sin Orden, naar Præster, Filosofer og Moralister advarede imod Umaadeholdenhed. Men da egentlig Drikfældighed eller kronisk Alkoholisme forholdsvis sjældnere opstaar alene ved Nydelsen af de blot gærede Drikke, har Misbruget af Alkohol, saa længe den ikke omfatter Nydelsen af Brændevin, overvejende kun forbigaaende Følger. Derimod har Misbruget af Brændevin givet Anledning til

en Drikfældighed, der i al Fald til visse Tider og i visse Befolkningslag er fremtraadt som et Massefænomen af en uhyggelig Karakter.

Det skyldtes flere sammenstødende Omstændigheder, at Brændevinen i det 16de og 17de Aarhundrede vandt saa stor Indgang i Nord- og Mellemeuropa, og at den siden den Tid har haft en fast Position, som kun med Besvær har kunnet rokkes. Ved Brændevinens Indførelse gentog sig det samme Fænomen, som vi kender fra Germanernes Indvandring til Syd-europa paa Folkevandringstiden, at en Befolkning, der efter sit Anlæg føler en udpræget Trang til alkoholiske Drikke, men hidtil har savnet Midler til at tilfredsstille denne Trang, pludselig faar Lejlighed til at nyde Alkohol i næsten ubegrænset Maal. Virkningen maatte nødvendigvis blive kolossal og paa Grund af Brændevinens langt større Alkoholindhold langt mere skæbnesvanger end de tilsvarende Virkninger af Germanernes Bekendtskab med Vinen. Hertil kom det barske og kolde Klima, det lange Vintermørke, de raa Sæder og den ringe Folkeoplysning og endelig ikke mindst den fuldstændige Mangel paa andre Nydelses- og Adspredelsesmidler. Alt dette forenede sig om at skaffe Brændevinen en saa høj Yndest hos Nordeuropas Folk, at Statsmændene efterhaanden maatte blive betænkelige ved den umaadeholdne Brændevinsdrikning og paa forskellig Maade søgte at dæmme op for den. At Nydelsen af Brændevin imidlertid ved Siden af de betænkelige Følger, den medførte, ogsaa i visse Henseender har haft en heldbringende Indflydelse paa den Kulturudvikling, som Nordeuropas Folk har gennem-

gaaet i de sidste Aarhundreder, vil blive berørt i det følgende.

I den nyeste Tid, særlig i Løbet af det sidste halve Aarhundrede, er Forbruget af Brændevin trængt betydelig tilbage i flere Lande, hvor det tidligere spillede en dominerende Rolle i Befolkningens Liv. Dette gælder saaledes særlig Sverige og Norge, hvor Forbruget i tidligere Tid ganske vist ogsaa var overvældende stort, men nu er trykket langt ned, delvis som en Følge af meget rigoristiske Foranstaltninger fra Statsmagtens Side. I Danmark har de Foranstaltninger, som Statsmagten har truffet for at bekæmpe umaadeholden Nydelse af Brændevin, haft en langt mindre vidtgaaende Karakter. Ogsaa her i Landet har Forbruget af Brændevin imidlertid været kendelig aftagende i den nyeste Tid, om end Nationens samlede aarlige Forbrug stadig er meget betydeligt og pr. Individ større end i noget andet europæisk Land. Den stigende Velstand og Kultur i Forbindelse med den lettere Adgang til andre Nydelses- og Adspredelsesmidler er den væsentligste Aarsag til den stedfundne Nedgang i Brændevinsforbruget her i Landet. Særlig betegnende er Udviklingen indenfor Bondestanden, der paa Stavnsbaandets og Hoveriets Tid var overordentlig hengiven til Brændevinsdrikning, men nu gennemgaaende har et meget moderat Forbrug. Mindst berørt af Nedgangen i Brændevinsforbruget og Alkoholforbruget i det hele er det paa Grund af den storindustrielle Udvikling stærkt voksende Proletariat, en Omstændighed, der tydelig viser, hvor stor en Indflydelse en Befolkningssklasses Levemåde og hele sociale Stilling har paa dens Forbrug af stærke Drikke.

I den sidste Menneskealder har de danske Afholdsforeninger, der er dannede væsentlig efter amerikanske og engelske Forbilleder, udfoldet en omfattende Virksomhed. Foreningerne kræver som bekendt af deres Medlemmer, at de skal afholde sig fra enhver Nydelse af Vin og Brændevin samt af Øl, der indeholder mere end $2\frac{1}{4}$ % Alkohol. Hvor stor en Andel Afholdsforeningernes Virksomhed har i den stedfundne Nedgang i Brændevinsforbruget og dermed i det samlede Alkoholforbrug, er det efter Sagens Natur umuligt at afgøre, og skønt det naturligvis vilde være urigtigt at frakende Foreningerne enhver Indflydelse i saa Henseende, forekommer det mig dog sandsynligst, at Foreningerne er noget tilbøjelige til at overvurdere Betydningen af deres Virksomhed. Der foreligger, saavidt vides, ikke nogen Statistik, der oplyser, hvilke Samfundsklasser Medlemmerne tilhører eller hvilke Livsstillinger de indtager, men jeg skulde dog være tilbøjelig til at antage, at Foreningerne overvejende rekruterer af Personer, der som Følge af deres Livsstilling og Beskæftigelse under alle Omstændigheder kun vilde have et meget moderat Alkoholforbrug. Hvis denne Formodning er rigtig, vilde det altsaa kun have en ringe Indflydelse paa Alkoholforbruget her i Landet, om samtlige Afholdsforeninger opløste sig og deres Medlemmer fra Totalafhold overgik til et maadeholdent Alkoholforbrug. I Følge de foreliggende Oplysninger talte Afholdsforeningerne i Aaret 1915 ialt ca. 192 700 Medlemmer, hvoraf c. 97 400 Mænd, c. 74 400 Kvinder og c. 20 900 Børn. Medlemstallet er altsaa ret anseeligt, men i Forhold til Landets samlede Befolkning dog betydelig ringere end de svenske og norske Af-

holdsforeningers Medlemstal, og den Omstændighed, at en saa stor Del af Medlemmerne som Tilfældet er bestaar af Kvinder og Børn, hvis Alkoholforbrug under alle Omstændigheder vilde være ganske forsvindende, er jo heller ikke egnet til at forøge den Vægt, hvormed Foreningerne kan optræde. Der kan heller ikke være nogen Tvivl om, at de danske Afholdsforeninger har haft langt større Vanskeligheder at kæmpe imod end de svenske og norske; thi den danske Befolkning er efter sit Temperament og gennemgaaende mere ligevægtige Sind langt mindre tilbøjelig til at antage yderliggaaende Standpunkter end vore skandinaviske Nabofolk. De danske Afholdsforeninger har heller ikke paa langt nær haft en lignende politisk Indflydelse som de svenske og norske, og de har gennem en lang Aarrække indskrænket sig til at virke for Ædruelighedens Fremme ad frivillig Vej. Først i de seneste Aar er der indtraadt et Vendepunkt, idet Foreningerne har paabegyndt en kraftig Agitation for indgribende Statsforanstaltninger mod Alkoholforbruget. Naar Hensyn tages til den forholdsvis ringe Tilslutning, Afholdsmændene har vundet i Befolkningen, og naar man endvidere tager i Betragtning, at de allerfleste i andre Henseender indflydelsesrige Kredse i vort Folk er ganske uberørte af Afholdsbevægelsen, maa de af Afholdsforeningerne i de seneste Aar rejste Krav, der udmunder i et totalt Forbud mod enhver Nydelse af Alkohol, imidlertid betegnes som meget udfordrende, og Fremsettelsen af disse Krav, hvorpaa man efter Afholdsforeningernes tidligere Optræden ikke kunde være forberedt, har i nogen Grad bidraget til at svække Almenhedens Sympati for deres Virksomhed.

II.

Medens Afholdsmændene forkaster enhver Nydelse af Alkohol, hylder de fleste Mennesker i Nutiden den Opfattelse, at det kun er den umaadeholdne Nydelse, der er forkastelig. I tidligere Tider har dog ogsaa den Form for umaadeholden Alkoholnydelse, der ytrer sig som Beruselse ved festlige Lejligheder, kunnet glæde sig ved en mere skaansom Bedømmelse, i al Fald indenfor den germanske Verden. Indtil en Tid, der ikke ligger Nutiden saa overordentlig fjærn, hørte Beruselse ved festlige Lejligheder nærmest til Dagens Orden i de nordisk-germanske Lande, og det følger derfor af sig selv, at en Rus i et festligt Lag ikke kunde sætte nogen Plet paa Deltagerne i Gildet. Tværtimod viser det gamle Udtryk „en ærlig Rus“ nærmest hen til, at man betragtede den, der kun drak til Maade eller blot nippede til Glasset, med en vis Uvilje, antagelig fordi man frygtede for, at Maadeholdsdrikkeren paa mindre hæderlig Vis skulde skaffe sig Fordele, naar først det øvrige Selskab var blevet beruset. At Nordboerne fra gammel Tid har haft en vis Forkærlighed for Beruselse ved festlige Lejligheder og for den Sags Skyld ogsaa ved mindre festlige, hænger utvivlsomt sammen med, at de i Rusen genfandt en Side af deres Væsen, som altid er blevet vurderet højt. Det ejendommelige ved Rusen er jo nemlig, at den drukne føler sig i Besiddelse af en særlig Kraft, at han føler sig kaldet til at udrette overordentlige Ting. Nu har imidlertid Trangen til at udrette store Ting eller dog Ting, som ligger en Del ud over det dagligdags, altid slumret i Nordboernes Sind.

Herved tænker jeg ikke blot paa Trangen til at udføre krigerske Bedrifter, men ogsaa paa Trangen til at udforske det ubekendte, hvad enten nu denne Trang gav sig Udslag i æventyrlige Opdagelsesrejser, dristige Søtogter eller store Handelsforetagender, eller den under den hjemlige Himmel søgte Tilfredsstillelse ved Udforskning af Naturen og Menneskelivet. Man tager derfor næppe Fejl, naar man betragter de germanske Folks Forkærlighed for Rusen som et naivt og barnligt, efter vor Tids Opfattelse vel nærmest karikaturagtigt Udslag af deres Trang til at opleve det usædvanlige, og man forstaar derved bedre den i tidligere Tid almindelig udbredte Opfattelse, at det ikke var nogen Skam for en hæderlig Mand lejlighedsvis at være beruset. Herved forklares ogsaa den Lemfældighed, hvormed Statsmagten i ældre Tid optraadte overfor de ret hyppig forekommende Tilfælde af Beruselse hos Præster og Skolemænd, medens det efter vor Tids Opfattelse med Rette vilde blive anset for særlig upassende, hvis Kirkens Tjenere og Ungdommens Opdragere gjorde sig skyldige i Drukkenskab.

I vore Dage er man vel endnu tilbøjelig til at vise Overbærenhed, naar Studenter eller andre unge Mennesker ved et Panchesold drikker noget mere end de strængt taget behøver, eller naar Digtere og Kunstnere lejlighedsvis søger Inspiration gennem en Rus, men for den almindelige Gennemsnitsborger anses det nu for upassende at drikke sig fuld. Derimod anses den maadeholdne Brug af Alkohol, enten som daglig Nydelse af mindre Kvantiteter eller som Nydelse af et større Kvantum ved særlige eller festlige Lejligheder af de fleste voksne Mænd som meget værdifuld, og

hvor meget end Afholdsmændene agiterer og protesterer mod denne Opfattelse, er det ikke sandsynligt, at dette Forhold nogensinde vil blive anderledes. Det ejendommelige ved den maadeholdne Nydelse af Alkohol er som bekendt, at Nydelsen frembringer en behagelig Stemning hos Nyderen, at den spreder Træthedsfølelse og bidrager til at kaste Glemsel over de Genvordigheder og Fortrædeligheder, som Livet nu en Gang fører med sig. Dette Fond af god Stemning, der frembringes ved et maadeholdent Alkoholforbrug, har stor Betydning for Samfundslivet og dermed ogsaa for det produktive Arbejde. Den Indflydelse, som det maadeholdne Alkoholforbrug paa denne Maade udøver, kan ganske vist hverken maales eller vejes, og i Statistikens Tidsalder er man jo undertiden lidt tilbøjelig til at overse de forskellige Imponderabilia. Overfor de Afholdsmænd, der hævder, at det moderate Alkoholforbrug i bedste Fald er uskadeligt, men i alle Tilfælde unyttigt, maa det derfor betones, at en saadan Opfattelse vilde være ganske forkert. Et moderat Alkoholforbrug, der bidrager til at forhøje Livsglæden, og derigennem indirekte letter Arbejdets Besværligheder, er i høj Grad nyttigt.

Det er jo heller ikke den maadeholdne Alkoholnydelse, der har givet Anledning til Kampen mod Alkoholen, og hvis der kun gaves maadeholden Nydelse af Alkohol, vilde der overhovedet ikke foreligge noget Alkoholspørgsmaal. I den nyeste Tid har man imidlertid fra alkoholfjendtlig Side villet paastaa, at der paa forskellig Vis skulde være tilvejebragt et videnskabeligt Bevis for, at ogsaa den maadeholdne Alkoholnydelse er skadelig. Da Afholdsmændene selv læg-

ger megen Vægt herpaa, antagelig fordi de har en Følelse af, at de Argumenter, hvormed den umaadeholdne Alkoholnydelse bekæmpes, ikke forslaar til at bekæmpe ogsaa det maadeholdne Brug, vil det være rigtigst at gaa lidt nærmere ind paa disse Paastande.

Den tyske Nervalæge Kraepelin har anstillet en Række Forsøg paa at udmaale, hvorvidt et større eller mindre Alkoholforbrug øver Indflydelse paa Evnen til at udføre aandeligt Arbejde. Forsøgene bestod deri, at en Række Personer, som Regel medicinske Studenter, fik forelagt forskellige ensartede Opgaver, saasom simpel Addition af encifrede Tal, Udenadslæren af Tal, Tydning af Signaler o. lgn. Paa nogle Dage blev Forsøgspersonerne satte til Arbejdet uden foregaaende Nydelse af Alkohol, paa andre Dage blev der derimod inden Arbejdets Paabegyndelse givet Forsøgspersonerne større eller mindre Alkoholdoser. Som Resultat af disse Forsøg blev det fastslaaet, at det paagældende Arbejde blev daarligere udført eller medtog længere Tid paa de Dage, da Forsøgspersonerne havde nydt Alkohol, end paa de alkoholiri Dage. De af Kraepelin gennem disse Forsøg vundne Resultater synes at have vundet ret almindelig Anerkendelse hos Læger, og da jeg ikke er Fagmand paa dette Omraade, skal jeg afholde mig fra enhver Kritik af selve Forsøgene eller de videnskabelige Metoder, der her er anvendte. Men paa den anden Side maa jeg bestemt bestride, at det ved disse Forsøg skulde være bevist, at en maadeholden daglig Nydelse af Alkohol nedsætter den aandelige Arbejdsevne, eftersom den Slags Laboratorieforsøg ikke kan betragtes som en Afspejling af, hvad der foregaar ved Brugen af Alkohol i det daglige Liv. Der kan nemlig

ved saadanne Forsøg ikke tages Hensyn til den betydelige Rolle, som Vanen spiller ved Brugen af Alkohol. Det er jo en bekendt Sag, at den, som er vant til at nyde Alkohol enten til daglig Brug eller dog ret hyppig, er anderledes stillet overfor Alkoholpaavirkning end den, som aldrig eller kun sjælden nyder Alkohol. Den sidste paavirkes som Regel stærkt selv af et mindre Kvantum, medens den første gennemsnitlig uden Vanskelighed vil kunne taale betydeligere Mængder. Men selv den, der er vant til at nyde Alkohol til daglig, vil let kunne paavirkes af en Alkoholnydelse, som ikke staar i Forbindelse med hans Vaner. Thi Vanen i det daglige Alkoholforbrug bestaar ikke blot i at indtage en daglig Dosis af saa og saa mange Gram Alkohol, men den bestaar i en Alkoholnydelse, der foregaar under bestemte Former eller i bestemte Situationer, som er afpassede efter Nyderens Tilbøjeligheder. En Nydelse af Alkohol, der foregaar uden Sammenhæng med Nyderens Vaner og Tilbøjeligheder eller endogsaa sker paa Kommando, saaledes som Tilfældet er ved Laboratorieforsøg, kan derfor ikke sammenstilles med den sædvanlige Nydelse. Dette vil man let kunne indse, naar man f. Eks. tænker sig, at en Mand, der er vant til at drikke et Par Glas Vin daglig til sin Middag, og hvem denne Alkoholnydelse ikke hindrer i at arbejde om Aftenen, pludselig paa Kommando skal indtage det samme Kvantum Vin til sin Frokost, altsaa paa en hel anden Tid af Dagen. I sidste Tilfælde vil den uvante Nydelse af Alkohol om Formiddagen let kunne gøre Manden uoplagt til Arbejde for Resten af Dagen, men dette kan selvfølgelig ikke bevise, at hans vante daglige Alkoholnydelse til Middagen, hvoraf han

ikke føler nogen Ulempe, virkelig gør hans Arbejdsevne efter Middagen ringere end den vilde være, hvis han var Afholdsmand.

De Kraepelinske Forsøg kan derfor ikke bruges som Bevis for, at et moderat Alkoholforbrug nedsætter den aandelige Arbejdsevne. Fra alkoholfjendtlig Side har man imidlertid ogsaa paa anden Maade forsøgt at godtgøre, at det moderate Alkoholforbrug er skadeligt. Flere engelske Livsforsikringsselskaber har nemlig i en lang Aarrække haft særlige Afdelinger for Afholdsfolk, og det har vist sig, at Dødeligheden i disse Afdelinger er en Del lavere end i de almindelige Afdelinger, hvorfor Selskaberne har kunnet indrømme Afholdsfolkene lavere Præmier end andre forsikrede. Denne Kendsgerning benyttes i Afholdsagitationen som Bevis for, at selv et moderat Alkoholforbrug forsaavidt maa anses for skadeligt, som det gennemsnitlig medfører en Forkortelse af Levetiden. Slutningen er imidlertid uberetiget; thi Livsforsikringsselskabernes almindelige Afdeling omfatter jo Alkoholforbrugere af alle mulige Afskygninger, lige fra Maadeholdsmænd med et ganske forsvindende Alkoholforbrug til de rene Drankere. Selv om nemlig et Livsforsikringsselskab træffer nok saa strænge Kauteler for at hindre, at drikfældige Personer optages i Selskabet, vil det jo ikke kunne undgaas, at i al Fald nogle forsikrede i Løbet af Forsikringsperioden forfalder til Drukkenskab. Da det imidlertid er de umaadeholdne Alkoholforbrugere, der sætter Dødeligheden op i den almindelige Afdeling, og da det ved en statistisk Behandling af Dødelighedstallene er umuligt at udskille de umaadeholdne forsikrede fra de maadeholdne, kan Tallene ikke benyttes som Bevis

for, at Afholdsmænd gennemsnitlig lever længere end Maadeholdsmænd. Selv om imidlertid en Udskillelse af de umaadeholdne forsikrede var mulig, og en Sammenstilling, der alene foretoges mellem Afholdsmænd paa den ene Side og virkelige Maadeholdsmænd paa den anden Side, skulde give det Resultat, at Afholdsmændenes Middellevetid var længere end Maadeholdsmændenes, vilde det forøvrigt heller ikke hermed være bevist, at Maadeholdsmændenes kortere Middellevetid skyldes deres Alkoholforbrug. Det er nemlig af flere Grunde ret sandsynligt, at Afholdsmændene gennemsnitlig er forsigtigere og regelmæssigere i deres Livsførelse end Flertallet af Befolkningen, og at dette er den virkelige Grund til deres længere Middellevetid. Afholdsmændene burde i al Fald være de sidste til at afvise denne Antagelse; thi det er en Kendsgerning, at de i Agitationen idelig appellerer til Forsigtigheden, og de maa derfor vente fortrinsvis at kunne vinde Proselyter blandt de mere ængstelige og forsigtige Naturer.

Der er altsaa ikke fra Alkoholjendernes Side ført noget Bevis for, at et moderat Alkoholforbrug er skadeligt. Paa den anden Side skal det indrømmes, at der heller ikke kan føres noget Bevis for, at et moderat Alkoholforbrug virker direkte positivt fremmende paa Arbejdet, hvad enten nu dette er af aandelig eller legemlig Art. Dog kan man efter min Opfattelse ikke uden videre afvise det som et „Bedrag“, naar f. Eks. Digtere og Kunstnere erklærer, at de ved Nydelsen af Alkohol føler en Inspiration, som de ikke kan skaffe sig ad anden Vej, eller naar f. Eks. Soldater paa en anstrængende Marschtur mener, at de lettere kan ud-

holde Anstrængelserne ved Hjælp af Alkohol. Den Følelse af Velbefindende, som saa mange Mennesker opnaar ved et maadeholdent Alkoholforbrug, kan ikke uden videre ignoreres, naar man i det enkelte konkrete Tilfælde skal afgøre, om Nydelsen af Alkohol vil fremme eller hemme Arbejdet. Alt i alt maa det dog sikkert tilraades almindelige Gennemsnitsmennesker saavidt muligt at undgaa Brugen af Alkohol som Stimulans til Arbejde, saa meget mere som Erfaringen viser, at man ved at bruge Alkoholen paa denne Maade lettest bliver udsat for Fristelsen til at overskride Grænsen mellem det maadeholdne og det umaadeholdne Forbrug.

Indirekte har det maadeholdne Alkoholforbrug derimod — som alt ovenfor berørt — en gavnlig Indflydelse paa Arbejdet, forsaavidt som det i Hviletiden skaffer Nyderen en behagelig Rekreation og frembringer en god Stemning af stor Betydning for hele Livsførelsen og derigennem for Samfundets Arbejde som Helhed. Det maadeholdne Alkoholforbrug spiller i det hele i Samfundets Liv en lignende Rolle som Brugen af Kaffe og Tobak, og vil man forbyde enhver maadeholden Nydelse af Alkohol, kan man ligesaa godt forbyde Kaffedrikning og Tobaksrygning. Da mange Afholdsmænd imidlertid er meget hengivne til Nydelsen af Kaffe og Tobak, vogter de sig vel for at drage en saadan Konsekvens, men herved indrømmer de faktisk, at Brugen af stimulerende Midler indenfor visse rimelige Grænser er en Nødvendighed for Kulturmennesket. Det forekommer mig heller ikke vanskeligt at forklare, hvorfor Brugen af Stimulanser er nødvendig netop for Kulturmennesket. Paa et mere primitivt Kulturtrin, hvor en lidet talrig Befolkning paa Grund af sit ringe

Herredømme over Naturkræfterne maa føre en haard Kamp for Livet, og hvor Arbejdsdelingen endnu er lidet udviklet, vil Arbejdets Produktivitet og dermed Summen af de Livsgoder, der tilmaales det enkelte Samfundsmedlem, selvfølgelig være langt ringere end i det paa en gennemført Arbejdsdeling hvilende Kultursamfund, men paa den anden Side tvinger de mere primitive Samfundsforhold den enkelte til at anspænde sine Kræfter i mange forskellige Retninger og bidrager derved til at gøre Livet ligesom mere afvekslende og mindre ensformigt end det er paa senere Kulturtrin. For en Mand, der paa et mere primitivt Kulturstandpunkt afvekslende beskæftiger sig f. Eks. med Agerbrug, Jagt og Fiskeri, vil Livet ofte kunne forme sig friskere og rigere end for et Medlem af det moderne Kultursamfund, der paa Grund af Arbejdsdelingen er henvist til en enkelt, ofte snævert afgrænset Beskæftigelse, og derfor ikke paa langt nær faar Brug for alle sine legemlige og aandelige Kræfter. Det moderne Menneske vil derfor let kunne faa en Følelse af kun at være et Hjul i en Maskine, og hvis der ikke gaves nogen Modvægt herimod, vilde denne Følelse ofte kunne blive saa knugende, at den vilde kvæle Friskheden og Livsglæden. Derfor kan Kulturmennesket ikke undvære de forskellige Nydelses- og Adspredelsesmidler, som det moderne Samfund stiller til Raadighed, og blandt disse Nydelsesmidler maa de forskellige stimulerende Midler, Alkohol, Kaffe og Tobak, nødvendigvis spille en stor Rolle, fordi der ved en fornuftig Brug af disse Stimulanser uden større Apparat kan skaffes en uskadelig og gavnlig Afveksling i Dagliglivets Ensformighed. Hvis Stimulanserne blev taget

bort, vilde der i hele Samfundet brede sig en almindelig Utilfredshed, der vilde faa en meget uheldig Indflydelse paa Arbejdet, hvad enten dette er af legemlig eller af aandelig Art. Brugen af stimulerende Midler kan derfor kun forkastes ud fra en ren asketisk Opfattelse, der altid vil ligge Flertallet af Menneskene fjærn. Det vilde derfor ogsaa være urigtigt at betragte de stimulerende Stoffer udelukkende som Luksusartikler og som Følge deraf at gøre dem til Genstand for en særlig høj Beskatning, om end det selvfølgelig maa indrømmes, at disse Varer under et Skattesystem som vort, der i ikke ringe Omfang anvender Forbrugsbeskatning, ogsaa maa bære deres Del af Skattebyrden.

I vore Dage er Brugen af Kaffe og Tobak som bekendt langt mere udbredt end Brugen af Alkohol, og det maa sikkert erkendes, at den stigende Brug af Kaffe og Tobak i de sidste Par Hundrede Aar forsaa-vidt har været meget nyttig for Samfundet, som den i ikke ringe Grad har bidraget til at afværge umaadeholden Nydelse af Alkohol. Da Kaffe og Tobak imidlertid ikke har den samme Indflydelse paa Stemningslivet som de alkoholiske Drikke, kan hine Stimulanter ikke erstatte disse Drikke, og Alkoholen har derfor sin fuldt berettigede Plads blandt Nydelsesmidlerne ved Siden af Kaffe og Tobak. Umaadeholden Kaffedrikning og Tobaksrygning kan tilmed i visse Henseender have ligesaa uheldige Følger som umaadeholden Nydelse af Alkohol, og Foreningen af et maadeholdent Alkohol-, Kaffe- og Tobaksforbrug vil sikkert være de fleste Mænd langt tjenligere end Totalafhold forbundet med overdreven Kaffedrikning og Tobaksrygning. Det

er jo ogsaa bekendt nok, i hvor høj en Grad et moderat Alkoholforbrug er egnet til at skabe et mere velvilligt og fordrageligt Samkvem mellem Mennesker, som ellers staar ligegyldig, maaske nærmest fjendtlig overfor hverandre. Enhver af os kender fra Selskabslivet tilstrækkelige Eksempler herpaa. Jeg ved nok, at der gives udprægede Forstands- og Viljesmennesker, som betragter Selskabelighed under Alkoholens Medvirkning med en Følelse, der er sammensat af Ringeagt og Medlidenhed, men selv om man for sit eget Vedkommende ikke bryder sig om at deltage i den Slags Selskabelighed, er man dog nødt til at indrømme dens Betydning. Personlige Venner, der sidder i en intim Kreds, kan selvfølgelig undvære Alkoholens Hjælp, og det samme gælder Mennesker, der mødes i fælles Interesse for bestemte Spørgsmaal af religiøs, kunstnerisk, politisk eller økonomisk Art. Men tilfældige eller planlagte Sammenkomster mellem Mennesker, der personlig staar hinanden fjærnt, og som heller ikke mødes om en bestemt Opgave, forløber langt lettere og med færre Gnidninger, naar et moderat Alkoholforbrug tages til Hjælp.

Naar man har gjort sig klart, hvilken Betydning et maadeholdent Alkoholforbrug har for at skabe et velvilligt og fordrageligt Samkvem mellem Mennesker, vil man heller ikke anse det for en urimelig Antagelse, at det i Forhold til ældre Tider stærkt udviklede Alkoholforbrug i de nordisk-germanske Lande i den nyere Tid har haft en stor Betydning for den økonomiske Udvikling i disse Lande og dermed for den europæiske Kulturudvikling i Almindelighed. Hvad der karakteriserer den økonomiske Udvikling i Nord- og

Mellemeuropa i de sidste Aarhundreder, er jo Overgangen fra Hus- og Naturaløkonomi til Verdens- og Pengeøkonomi, eller Gennemførelsen af, hvad man plejer at kalde den kapitalistiske Samfundsorden. Denne Samfundstilstand med en stærkt udviklet Arbejdsdeling og den derved foranledigede kolossale Omsætning og Transport af Varer har fremtvunget et Samkvem mellem Mennesker, der var ukendt i den tidligere Tid. At dette Samkvem kan foregaa under nogenlunde fredelige og fordragelige Former, er en Hovedbetingelse for, at Samfundsmaskineriet kan holdes i Gang, og medens en voldsom og ubehersket Optræden i Omgangen med andre Mennesker sikkert har hørt til Dagens Orden i den nordiske Oldtid og Middelalder, kan en saadan Optræden ikke taales i Nutidens borgerlige Samfund. Om end den saaledes stedfundne Udvikling selvfølgelig skyldes en Række sammenstødende Omstændigheder, fejler man næppe ved at antage, at Alkoholen her har haft sin Mission og spillet en betydningsfuld Rolle, og dette maa man ikke glemme, naar man i vore Dage overvejende fremdrager Alkoholforbrugets Skyggesider og er tilbøjelig til at give Alkoholen Skylden for snart sagt al den Elendighed, som Samfundet rummer.

Da det borgerlige Samfund kræver en høj Grad af Selvbeherskelse og Selvkontrol af sine Medlemmer, er Forstanden og Viljen de Egenskaber, hvorpaa det først og fremmest kommer an, naar man vil hævde sin Plads i Samfundet, medens Stemnings- og Følelsesmennesker ofte kommer til kort i Livskampen. Det nuværende Samfund er derfor let udsat for at forfalde til en ensidig Dyrkelse af Forstanden og Viljen, og

overfor denne Tendens trænges der til et Korrektiv. Et saadant Korrektiv afgiver det maadeholdne Alkoholforbrug, der skyder Forstanden og Viljen noget i Baggrunden, men til Gengæld lader Følelses- og Stemningslivet komme til sin Ret. Det er denne ejendommelige Virkning af Alkoholnydelsen, som medfører, at Alkoholen særlig værdsættes af Mændene, medens Kvinderne, hos hvem Følelseslivet sædvanligvis spiller en dominerende Rolle, har langt mindre Brug for den.

Fra alkoholfjendtlig Side vil man sagtens overfor disse Betragtninger gøre gældende, at Følelses- og Stemningslivet kan plejes og udvikles ved andre og langt bedre Midler, saasom ved Deltagelse i det kirkelige og religiøse Liv, eller ved Dyrkelse af Skønlitteratur, Theater, Musik og Kunst. Dette skal selvfølgelig ikke bestrides, men jeg maa dog gøre opmærksom paa, at det sikkert kun er et Mindretal af Samfundets Medlemmer, i al Fald blandt Mændene, hos hvem den religiøse eller kunstneriske Sans er saa udviklet, at den kan komme til at spille en dominerende Rolle i Livet. Det maa derfor betegnes som et Udslag af aandsaristokratisk Hovmod, naar Afholdsmænd kræver Forsagelse af et maadeholdent Alkoholforbrug under Henvisning til, at „aandelige“ Glæder skaffer en langt bedre Rekreation, men da den foreliggende Afholdslitteratur ikke vidner om, at Afholdsmændene i nogen synderlig Grad glimrer just ved Aandens Gaver, gør denne Form for Aandsaristokrati forøvrigt nærmest et komisk Indtryk. Det gør endvidere et besynderlig virkelighedsfjærnt Indtryk, naar f. Eks. en alkoholfjendtlig Videnskabsmand lejlighedsvis udtaler, at Mennesket ikke behøver Alkohol som Stimulans, og at

Interessen for et Arbejde er den bedste Stimulans. En selvstændig forskende Videnskabsmand kan selvfølgelig gaa i den Grad op i sit Arbejde, at han ikke behøver Stimulanser af nogen Art, men det Arbejde, som almindelige Gennemsnitsmennesker maa udføre, er jo af en ganske anden Slags. Ved den stødse stærkere udviklede Arbejdsdeling er mange Menneskers Arbejde blevet langt mere ensformigt og sløvende end det var i tidligere Tid, og det er derfor en urimelig Tanke at henvise Dagliglivets Mennesker til at søge Rekreation og Stimulans netop i Arbejdet.

Ved Bedømmelsen af det maadeholdne Alkoholforbrugs Plads i Samfundslivet kan det sikkert heller ikke være helt uden Betydning, at Alkoholen som Regel værdsættes af de mere dristige, kraftige og temperamentsfulde Personligheder, medens Afholdsstandpunktet fortrinsvis repræsenteres af Folk, der vel kan være ligesaa intelligente, men i mindre Grad er prægede af Personlighed. Vi kender vistnok alle Eksempler herpaa saavel fra det daglige Liv som fra Historien. Bismarck f. Eks., utvivlsomt en af de kraftigste Personligheder, der nogensinde har levet, var en stor Ynder af Alkohol, og hans Forbrug var efter de foreliggende Vidnesbyrd meget stort. Alligevel lykkedes det ham at udføre overordentlige Ting, og han opnaaede endda at blive en gammel Mand. Det falder derfor sikkert de fleste Mennesker lidt svært at tro, at det virkelig skulde repræsentere et Fremskridt, hvis vi alle gav os til at forsage de stærke Drikke og lod os nøje med The og Limonade.

III.

Medens det maadeholdne Alkoholforbrug er Genstand for en højst forskellig Bedømmelse henholdsvis hos Afholdsmænd og Maadeholdsmænd, vil begge Parter være enige om, at det umaadeholdne Alkoholforbrug bør modarbejdes og bekæmpes. Om de Midler, der skal anvendes i denne Kamp, hersker derimod en dybtgaaende Uenighed, der bunder i en ganske forskellig Opfattelse af det umaadeholdne Alkoholforbrugs Aarsager. Afholdsmændene finder Aarsagen alene i selve Alkoholen og kræver som Følge deraf, at denne skal banlyses fra Samfundet, hvorimod Maadeholdsmændene hævder, at det umaadeholdne Alkoholforbrug maa have en eller anden yderligere Aarsag, og at Kampen mod Alkoholmisbrug derfor maa bestaa i en Bestræbelse for om muligt at fjerne disse yderligere Aarsager.

At Misbrugen af Alkohol maa have en yderligere Aarsag end selve Alkoholen, og at det altsaa er Maadeholdsmændene, der har Ret overfor Afholdsmændene, er nu indlysende allerede af den Omstændighed, at det umaadeholdne Alkoholforbrug, om end ret stærkt udbredt, dog ikke er det sædvanlige. De fleste Mennesker, som overhovedet nyder Alkohol, bruger den til Maade, og det er kun et forholdsvis ringe Antal, som har et umaadeholdent Forbrug. Vi møder ganske vist her den Vanskelighed, at der ikke kan drages nogen skarp og almengyldig Grænse mellem det maadeholdne og det umaadeholdne Forbrug, idet de enkelte Individuers Evne til at modstaa Alkoholens skadelige Paavirkninger er højst forskellig, ligesom ogsaa Tilvænnningen som alt ovenfor

berørt spiller en betydelig Rolle. Denne Mangel paa en fast Grænse mellem det maadeholdne og det umaadeholdne Alkoholfbrug har gjort det lettere for Afholdsmændene at opstille den Paastand, at ethvert Brug af Alkohol egentlig maa betragtes som et Misbrug, men denne hasarderede Paastand gendrives rigtignok paa afgørende Maade af det daglige Livs Erfaringer, der viser, at overmaade mange Mennesker kan tillade sig et ret stort Alkoholfbrug uden at tage nogen-somhelst Skade deraf. Den omtalte Paastand bliver heller ikke bedre begrundet ved en Henvisning til, at den maadeholdne Forbruger alene derved, at han overhovedet nyder Alkohol, giver et slet Eksempel, og at hans Adfærd derfor maa anses for samfundsskadelig, selv om han ikke skader sig selv. I Følge denne Begrundelse skulde den maadeholdne Alkoholfbruger altsaa kunne gøres medansvarlig for den umaadeholdne Alkoholnydelses samfundsskadelige Følger. Det absurde i denne Opfattelse, hvis Konsekvens er, at en Cyklist alene derved, at han overhovedet benytter Cykle, bliver medansvarlig for den Skade, som andre Cyklister tilføjer deres Medborgere ved hensynsløs Kørsel, ligger imidlertid saa klart for Dagen, at en særlig Imødegaaelse er unødvendig.

At der ikke kan optrækkes nogen skarp Grænse mellem det maadeholdne og det umaadeholdne Alkoholfbrug, berettiger derfor ikke Afholdsmændene til at opstille den Paastand, at ethvert Alkoholfbrug i Virkeligheden er et Misbrug. Aarsagerne til Alkoholmisbrug er imidlertid af noget forskellig Art, og de har derfor heller ikke alle den samme Betydning i social Henseende. I ikke faa Tilfælde er Alkoholmis-

bruget saaledes Udtryk for en psykopatisk Tilstand. Vi kender alle af Omtale de saakaldte Kvartalsdrankere, Folk, der normalt lever rolig og maadeholdent, men som periodevis beherskes af en ustyrlig Trang til at indtage uhyre Mængder Alkohol. Den Slags Tilfælde af Alkoholmisbrug opfattes vistnok med Rette som Udtryk for Sindssygdom, og det samme gælder enkelte andre Former af Misbrug, som jeg ikke her kan gaa nærmere ind paa. Men det gaar paa ingen Maade an at opfatte de almindelige Tilfælde af Drikfældighed som Udslag af Sindssygdom eller Degeneration.

Jeg har allerede ovenfor gjort opmærksom paa, at Menneskets Forkærlighed for de alkoholiske Drikke skyldes den Omstændighed, at Nydelsen af Alkohol ophæver eller dog modvirker de Ulystfølelser, der fremkaldes ved Omverdenens Tryk. Naar vi ser Mennesker forfalde til et umaadeholdent Alkoholforbrug, ligger det derfor nærmest at søge Grunden deri, at Omverdenens Tryk i det foreliggende Tilfælde har været saa stort, at Vedkommende ikke har været i Stand til at afværge Ulystfølelserne ved et maadeholdent Alkoholforbrug, og at han ikke har haft Karakterstyrke nok til at modstaa Fristelsen til at overskride Grænserne for det maadeholdne Brug. Naar vi ser os omkring i Samfundet og undersøger, hvilke Personer der forfalder til Misbrug af stærke Drikke, eller i hvilke Befolkningslag disse Misbrug fortrinsvis har til Huse, vil vi ogsaa finde dette bekræftet. Blandt de drikfældige finder vi saaledes hyppig Personer, der har haft mange Sorger eller stor økonomisk Modgang, ældre Akademikere, som aldrig har kunnet faa Eksamen, Forretningsmænd, som er gaaet fallit og ikke senere har kunnet arbejde

sig op, og lign. Som Massefænomen optræder Drikfældigheden særlig hos det fattigste Proletariat, der fører en usikker og glædesløs Eksistens, og hvis Ernæringsforhold ofte er saa utilfredsstillende, at der udkræves en næsten overmenneskelig Kraft til at modstaa Fristelsen til umaadeholden Nydelse af Brændevin. Endvidere hos den talrige Skare af Vagabonder, der skyer det regelmæssige Arbejde, fordi de ikke kan underkaste sig den fornødne Disciplin. Særlig den sidste Klasse maa som Følge af hele sin Livsførelse med en Slags Naturnødvendighed hjemfalde til umaadeholden Brændevinsdrikning, og det hører vistnok til Sjældenhederne at finde en Vagabond, som ikke er drikfældig.

Da Drikfældigheden, hvor den saaledes optræder som Massefænomen i et Befolkningslag, der lever under ensartede Vilkaar, ikke kan skyldes rent individuelle Aarsager, men bunder i selve de ugunstige Samfundsforhold, er det indlysende, at den først kan udryddes, naar disse Samfundsforhold ændres. Hvad der kan udrettes ved individuel Paavirkning, bliver i alle Tilfælde kun meget lidt, og hverken Kirkens Arbejde eller Afholdsforeningernes Virksomhed vil formaa noget overfor den haarde Virkelighed, som selve Samfundsforholdene repræsenterer. Drikfældigheden, forsaavidt den optræder som Massefænomen hos Arbejderklassen, er med andre Ord kun en Del af det sociale Spørgsmaal, og Muligheden for en Forbedring af Forholdene er derfor ganske afhængig af, hvorvidt det vil være muligt at løse det sociale Spørgsmaal eller dog at skaffe den arbejdende Befolkning saa gunstige Livsvilkaar, at man derved kan fjerne de Aarsager, som

nu forleder saa mange Arbejdere til Misbrug af stærke Drikke. At det danske Socialdemokrati altid har stillet sig meget reserveret overfor Afholdsbevægelsen, bundet selvfølgelig heller ikke i en manglende Interesse for Bekæmpelse af Drikfældigheden overhovedet, saaledes som det undertiden paastaas fra Afholdsmænds Side, men skyldes simpelt hen en klar Erkendelse af, at Drikfældigheden hos Proletariatet gennemsnitlig maa betragtes som en Følge af de ugunstige Vilkaar, hvorunder store Dele af denne Samfundsklasse lever, og derfor kun vil kunne udryddes ved en radikal Ændring i disse Vilkaar.

Vi er saa vante til udelukkende at betragte Drikfældighed som Tegn paa en svag Karakter eller som Udtryk for en moralsk Brist, at vi har Vanskelighed ved at tilegne os noget andet Syn. Vil man imidlertid forstaa, hvorfor Drikfældigheden optræder som Massefænomen indenfor et bestemt Befolkningslag, slaar den nævnte ensidige Betragtningssmaaade ikke til. Hos vore Forfædre i det 16de og 17de Aarhundrede var Drukkenheden saa udbredt i alle Befolkningslag, at de virkelige ædruelige Mennesker, i al Fald blandt Mændene, snarest har udgjort et Mindretal af Befolkningen. Men vi vil dog ikke af den Grund paastaa, at vore Forfædre gennemgaaende var mindre moralske eller mere karaktersvage end vi; man har maaske snarere nogen Grund til at antage det modsatte, da Rigdommens Vækst, Kulturens Udbredelse og Sædernes Forfinelse næppe ubetinget bidrager til at højne Moralen eller fremme Karakterstyrken. Den sande Grund til den udbredte Drikfældighed i det 16de og 17de Aarhundrede har imidlertid ikke noget med Moral og Ka-

rakterstyrke at gøre, men forklares simpelt hen af Befolkningens gennemgaaende ringe Dannelsestrin i Forbindelse med den næsten fuldstændige Mangel paa andre Adspredelses- og Nydelsesmidler end Alkoholen. En betydelig Del af Nutidens Proletariat er imidlertid i den Henseende ikke stort bedre stillet end vore Forfædre i det 16de og 17de Aarhundrede, og dette Faktum forklarer tilstrækkelig, hvorfor Drikfældigheden er forholdsvis langt mere udbredt hos Proletariatet end hos de andre Samfundsklasser. Vi ser da ogsaa, hvorledes den storindustrielle Udvikling i Nutiden medfører en Stigning af Brændevinsforbruget i Vinlande som Frankrig og Norditalien, hvor Forbruget af Brændevin tidligere var ubetydeligt. Det skal imidlertid erkendes, at der gives visse Faktorer i den storindustrielle Udvikling, som modvirker den almindelige Tendens, saaledes Anvendelsen af finere og mere kompliceret Maskineri, hvis Betjening kræver fuldt paalidelige og ædruelige Personer. For Danmarks Vedkommende kan det heller ikke godtgøres, at den storindustrielle Udvikling i den nyeste Tid har medført en Stigning af Alkoholforbruget indenfor Proletariatet, men paa den anden Side maa det anses for tvivlsomt, om den Nedgang i Alkoholforbruget, der kan konstateres for Landets Befolkning taget under ét, ogsaa gælder Proletariatet. Da Industriproletariatet i Danmark imidlertid gennemgaaende er noget bedre stillet end den tilsvarende Befolkningsklasse i de fleste andre Lande, tør man dog muligvis haabe paa, at den stigende Oplysning, muligvis ogsaa Arbejderbefolkningens voksende Sans for offentlige Anliggender, vil kunne bidrage til en Forbedring af Forholdene. En indgribende Foran-

dring i Proletariatets Stilling til Alkoholen forudsætter derimod mere radikale Ændringer i Samfundstilstanden, og saadanne Ændringer er jo i al Fald ikke umiddelbart forestaaende.

Fra alkoholfjendtlig Side paastaas det som bekendt ofte, at Drikfældighed er en Hovedaarsag til Fattigdommen i Samfundet. En saadan Paastand vidner imidlertid om en fuldstændig Ukendskab til den Samfundsordning, hvorunder vi lever. Vel kan det ikke benægtes, at der gives individuelle Tilfælde af Fattigdom, der kan henføres til Drikfældighed som Aarsag, men Fattigdommen som socialt Fænomen har ganske andre Aarsager end Drikfældighed og vilde derfor, naar Samfundsforholdene iøvrigt blev uforandrede, vedblive at bestaa, selv om alle blev Afholdsmænd. Herom vil der vistnok mellem alle kyndige være fuldstændig Enighed, hvad enten man anser den nuværende Samfundstilstand for den relativt bedste i økonomisk Henseende eller man kræver mere eller mindre indgribende Ændringer indførte.

At umaadeholden Alkoholnydelse hyppig forekommer i Forbindelse med adskillige andre Misforhold i Samfundet, er jo tilstrækkelig bekendt. Et andet Spørgsmaal er det imidlertid, i hvilket Omfang den umaadeholdne Alkoholnydelse kan betragtes som Aarsag til disse andre Misforhold. Den populære Opfattelse, der hævdes i Afholdsagitationen, gaar ganske vist ud paa, at Alkoholmisbrug, hvor det forekommer i Forbindelse med Forbrydelse, Selvmord, Skilsmisse eller Separation, altid eller dog næsten altid maa anses som Aarsagen til disse Misforhold. En mere kritisk Betragtning af

disse Spørgsmaal fører imidlertid til den Opfattelse, at Afholdsmændene gør sig skyldige i betydelige Overdrivelser, naar de opstiller en saa vidtgaende Paa-stand.

For at faa udredet Spørgsmaalet om Alkoholens Indflydelse paa Forbrydelser, søgte Ædruelighedskommissionen af 1903 Oplysning om, hvorvidt de Personer, der i Tidsrummet fra d. 1. Oktober 1903 til d. 30. September 1904 her i Landet blev idømte Straf for egentlige Forbrydelser samt for Betleri, Løsgængeri og Politiforseelser forbunden med voldelig Adfærd, var forfaldne til Drik eller havde begaaet Forbrydelsen under Alkoholpaavirkning. Undersøgelsen omfattede 4741 Mænd og 506 Kvinder. Resultatet af Undersøgelsen sammenfattes i Betænkningen saaledes: „Halvdelen af alle Forbrydere er drikfældige, af Resten begaar en Fjerdedel Forbrydelsen under Paavirkning af Alkohol; to Tredjedele af Forbryderne er enten drikfældige eller begaar Forbrydelsen under Paavirkning af Alkohol, og to Tredjedele af de mere end én Gang straffede er kroniske Alkoholister, af Recidivisterne over 40 Aar endog de ni Tiendedele“. Betænkningens Forfatter er imidlertid saa forsigtig at tilføje følgende: „Vel kan det ikke paastaas, at Alkoholnydelsen i hvert af de Tilfælde, hvor Drikfældighed eller Beruselse har været til Stede, har været Aarsag til Forbrydelsen, saa at denne ikke vilde være begaaet, hvis Alkohol ikke havde været medvirkende Faktor“. Her staar vi i Virkeligheden ved Sagens Kærne. Hvad vi ønsker at faa at vide, er, hvor mange af de i et vist Tidsrum begaaede Forbrydelser der ikke vilde være blevet begaa-

ede, hvis Samfundet havde været frit for Alkohol¹⁾. Herom kan vi imidlertid ingen Oplysning faa af de ovenfor anførte Tal. Aarsagerne til Forbrydelser er jo mangfoldige, og da der paa den ene Side er mange Forbrydere, som ikke misbruger Alkohol, paa den anden Side mange drikfældige Personer, som ikke begaar Forbrydelser, vilde det være uberettiget at gøre Alkoholen til Forbrydelsens Aarsag, blot fordi Forbryderen er drikfældig eller har begaaet sin Forbrydelse under Paavirkning af Alkohol. Det kan i disse Tilfælde end ikke anses for berettiget uden nærmere Oplysninger at betegne Alkoholen som en „medvirkende Faktor“ til Forbrydelsen.

Overfor de fra alkoholfjendtlig Side stadig fremførte Paastande om det nære Forhold mellem Alkohol og Forbrydelse er det derfor nødvendigt bestemt at betone, at vi med Hensyn til det Spørgsmaal, om de i et vist Tidsrum begaaede Forbrydelser ogsaa vilde være komne til Udførelse, hvis Samfundet havde været frit for Alkohol, alene er henviste til Formodninger, der kan have en større eller mindre Sandsynlighed for sig. Det er saaledes ret sandsynligt, at visse Drab, Legemsbeskadigelser og andre Voldsforbrydelser, som nu begaas under Alkoholens Indflydelse, ikke vilde være blevne begaaede, hvis Forbryderen ikke havde

¹⁾ Naar jeg her og i det følgende benytter Udtryk som „alkoholfrit Samfund“, „Alkoholens Udryddelse“ og lign., maa jeg for at undgaa Misforstaaelse gøre opmærksom paa, at der kun er Tale om et Tankeeksperiment. Det er nemlig en fysisk Umulighed at udrydde Alkoholen, og et legalt Forbud mod Produktion, Forhandling og Nydelse af Alkohol vilde i et Land som Danmark, hvis Befolkning har en afgjort Forkærlighed for Nydelsen af alkoholiske Drikke, kun blive et dødt Bogstav, jfr. nærmere nedenfor.

haft Lejlighed til at nyde Alkohol. Erfaringen viser nemlig, at ikke faa Personer, der til daglig Brug lever stilsfærdig og fredelig, og i det hele taget har en godmodig Karakter, under Indflydelse af Alkohol bliver ustyrlige og begaar Voldsforbrydelser, som de ikke let vilde finde paa at begaa i ædru Tilstand. Men disse Personer udgør dog vistnok kun et Mindretal af Voldsforbryderne. De fleste af disse Forbrydere er ikke godmodige og velvillige Folk, og det vilde derfor være en forhastet Slutning, om man vilde give deres umaadeholdne Alkoholnydelse Skylden for Forbrydelsen. Ved Bedømmelsen af Voldsforbrydelserne og deres Aarsager maa man i det hele taget erindre, at en vis Tendens til Voldsomhed fra gammel Tid har været et fremherskende Karaktertræk hos alle Folk af nordisk-germansk Race. Efter alt hvad vi kender til vore Forfædres Liv i hin Tid, da Vin og Brændevin var ukendte i Norden, og Adgangen til umaadeholden Alkoholnydelse derfor var langt mere sparsom end den senere blev, er der ikke den mindste Grund til at antage, at Befolkningen den Gang skulde have været mere fredelig og mindre tilbøjelig til Voldsomhed end i nyere Tider. Tværtimod. Det er næppe overdrevent at paa-staa, at Lovløshed, Tøjlesløshed, Selvtægt og Vold mod de svage hørte til Dagens Orden hele den nordiske Oldtid og Middelalder igennem, altsaa i en Tid, da Samfundet var relativt alkoholfrit. Selv om nu den stigende Kultur, der har tæmmet den raa Kraft og ledet den ind i et fornuftigt Spor, har fremkaldt en lykkelig Forandring i disse Forhold, kan man umulig vente, at denne Tendens til Voldsomhed, der fra gammel Tid har præget Racen, helt skulde forsvinde.

Voldsforbrydelser begaas jo fortrinsvis i de Befolkningsslag, der er mindst paavirkede af Kulturen, og af Personer, der har særlig vanskeligt ved at underkaste sig den Disciplin og Regelbundethed, som det moderne paa Arbejdsdelingen hvilende Samfund maa kræve af sine Medlemmer. Skønt Statistiken oplyser, at Voldsforbryderne gennemgaaende er drikfældige, og at umaadeholden Alkoholnyselse er langt hyppigere hos Voldsforbrydere end hos andre Forbrydere, forekommer det mig derfor urigtigt helt og holdent at ville skrive disse Forbryderes Kriminalitet paa Alkoholens Regning. Langt rimeligere er det dog at opfatte de paagældendes Alkoholexcesser og Voldstilbøjeligheder som parallelle Fænomener, der kan henføres til en fælles Aarsag, nemlig Mangelen paa Evne til at øve den Selvbeherskelse, som det ordnede Kultursamfund maa kræve af sine Medlemmer.

Jeg maa derfor anse det for en betydelig Overdrivelse, naar man undertiden har villet gøre gældende, at Voldsforbrydelser i det væsentlige vilde forsvinde, hvis Alkoholen kunde udryddes, men jeg indrømmer som sagt, at der kan være nogen Sandsynlighed for, at visse Voldsforbrydelser under den nævnte Forudsætning vilde falde bort. Med Hensyn til andre Forbrydelser ligger Sagen derimod noget anderledes. Der er saaledes ingen Grund til at antage, at Forbrydelserne mod Ejendomsretten, der som bekendt omfatter den talrigste Gruppe af alle Forbrydelser, skulde aftage i nogen nævneværdig Grad, fordi Alkoholen blev fjernet. Motiverne til Ejendomsforbrydelserne er jo helt andre end Motiverne til Voldsforbrydelser, og medens der er en vis naturlig Sammenhæng mellem Beruselse

og Voldsforbrydelse, forsaavidt som Voldsforbrydelsen falder godt i Traad med den Adfærd, som berusede Personer i det hele udviser, gælder noget ganske andet om Ejendomsforbrydelser. Den ovennævnte af Ædruelighedskommissionen tilvejebragte Statistik viser da ogsaa, at Flertallet af de Personer, der dømtes for Tyveri eller andre Forbrydelser mod Ejendomsretten, hverken var drikfældige eller havde begaaet deres Forbrydelse under Paavirkning af Alkohol. Skønt ingen Statistik oplyser noget herom, tør det sikkert ogsaa antages, at netop de farlige professionelle Tyve, saasom Indbrudstyve, Butikstyve og Lommetyve, undgaar umaadeholden Nydelse af Alkohol, fordi de er klare over, at deres i og for sig farlige Haandtering bliver endnu mere risikabel, naar de paa Grund af Drik ikke har det fulde Herredømme over sig selv, medens de Tyve, der handler under Alkoholens Indflydelse, snarest maa søges blandt drikfældige Vagabonder og Betlere, der, under deres Omstrejfen ser Lejlighed til at begaa et Tyveri. Og hvor stor en Samfundsplage vore talrige Vagabonder end er, maa det sikkert erkendes, at de som Forbrydere betragtet gennemgaaende maa henregnes til den mindre ondartede Klasse. Naar Vagabonder og Betlere, der næsten alle er drikfældige, gør sig skyldige i Tyveri, er det imidlertid ret urimeligt at skrive deres Tyveriforbrydelse alene paa Alkoholens Regning og at drage den Slutning, at de ikke vilde have begaaet Forbrydelsen, hvis de ikke havde kunnet faa Spiritus. At den Slags arbejdssky Personer lejlighedsvis begaar Tyveri for at skaffe sig Midler til Livets Ophold, hænger jo i den Grad sammen med deres hele Tilværelse udenfor det normale Samfund, at det

er unødvendigt at lede efter særlige Aarsager til Tyveriet.

For at undgaa Misforstaaelse maa jeg gøre opmærksom paa, at jeg selvfølgelig ikke vil benægte, at der kan foreligge konkrete Tilfælde af Tyveri, der er begaaet under Alkoholens Indflydelse og under saadanne Omstændigheder, at der kan være Grund til at formode, at Tyveriet ikke vilde være blevet begaaet, hvis Tyven ikke havde kunnet komme i Besiddelse af Alkohol. Hvad jeg bestrider, er kun Berettigelsen til normalt at statuere en Aarsagsforbindelse mellem Alkohol og Tyveriforbrydelse, blot fordi Tyven er drikfældig eller har været paavirket af Alkohol, da han begik Tyveriet. Der foreligger i Virkeligheden intet Holdepunkt for at antage en saadan Aarsagsforbindelse.

Med Hensyn til Sædelighedsforbrydelser udviser den af Ædruelighedskommissionen tilvejebragte Statistik, at det kun er et Mindretal af de straffede Sædelighedsforbrydere, som er drikfældige eller har begaaet deres Forbrydelse under Paavirkning af Alkohol. Begrebet „Sædelighedsforbrydelse“ omfatter imidlertid Forbrydelser af en højst forskellig Karakter, og Spørgsmaalet om, hvorvidt Alkoholmisbrug kan anses for Aarsag eller medvirkende Faktor til en begaaet Sædelighedsforbrydelse, kan derfor vanskelig besvares under ét for alle de Forbrydelser, der sammenfattes under denne Betegnelse. For en Forbrydelse som Paaførelse af venerisk Smitte spiller Alkoholmisbrug saaledes næppe nogen synderlig Rolle, hvorimod Forbrydelser som Voldtægt og uterligt Forhold ofte begaas under Alkoholens Indflydelse. Da Personer, som gør sig skyldige i Voldtægt eller uterligt Forhold, imidlertid

begaar deres Forbrydelse under Indflydelse af en stærk fysiologisk Drift, troer jeg dog, at man skal være noget varsom med at give et in concreto foreliggende Alkoholmisbrug hele Skylden for den begaaede Forbrydelse og at drage den Slutning, at Forbrydelsen ikke vilde være blevet begaaet, hvis Forbryderen ikke havde haft Lejlighed til at misbruge Alkohol. En saadan Slutning vil dog utvivlsomt i visse Tilfælde være berettiget, og man kan derfor ikke helt afvise Formodningen om, at visse nu begaaede Sædelighedsforbrydelser ikke vilde være blevet begaaede, hvis Forbryderen ikke havde haft Lejlighed til at misbruge Alkohol.

Da den af Ædruelighedskommissionen offentliggjorte Statistik angaaende Alkohol og Forbrydelse er blevet stærkt misbrugt af Afholdsmændene under Agitationen for Indførelsen af et Alkoholforbud, er der for de Kriminalister, som i Fremtiden maatte anstille Studier paa dette Omraade, al mulig Grund til at udtrykke sig med den største Forsigtighed og til udtrykkelig at gøre opmærksom paa, at man ikke er berettiget til at statuere en Aarsagssammenhæng mellem Alkoholmisbrug og Forbrydelse blot paa Grundlag af disse Fænomeners Samtidighed. En Formodning om, at Alkoholens Udryddelse vilde formindske det samlede Antal af Forbrydelser, hviler derfor paa et temmelig usikkert Grundlag. Thi selv om der kan være nogen Grund til at vente, at visse under de nuværende Samfundstilstande begaaede Forbrydelser ikke vilde være komne til Udførelse, saafremt Samfundet havde været alkoholfrit, kan der paa den anden Side ikke være nogen Tvivl om, at en Fjernelse af Alkoholen vilde formindske Tilfredshedsfølelsen og det Fond af god Stemning

og Velvilje mod andre Mennesker, der er til Stede i Samfundet, og den alt i alt større Misstemning, som da vilde indtræde, vilde sikkert lejlighedsvis give sig Udslag i forbryderiske Handlinger.

Fra alkoholfjendtlig Side hævdes det endvidere, at Misbrug af Alkohol i mange Tilfælde maa anses som Aarsag til Selvmord. Statistiken over Selvmord viser nemlig, at en ikke ubetydelig Del af Selvmorderne er drikfældige, og denne Kendsgerning fortolkes i den populære Afholdsagitation uden videre saaledes, at selve Drikfældigheden bliver Selvmordets Aarsag, hvoraf man da drager den Slutning, at en Udryddelse af Alkoholen vilde medføre en tilsvarende Formindskelse af Antallet af Selvmord. Denne Slutning er imidlertid uberettiget. Ved Spørgsmaalet om en Forbindelse mellem Alkoholmisbrug og Selvmord foreligger det samme Forhold som ved Spørgsmaalet om en Sammenhæng mellem Alkoholmisbrug og Forbrydelse, at Fænomenernes Samtidighed ikke berettiger til uden videre at statuere en Aarsagsforbindelse. Det er ganske vist ikke usandsynligt, at der kan forekomme Tilfælde, hvor en Dranker føler en saa stærk Lede ved sin Drikfældighed, at han af den Grund drives til Selvmord, men det vilde sikkert være meget forhastet, om man vilde rubricere slige Tilfælde som normale. Der er nemlig en anden Forklaringsgrund for den hyppige Forbindelse mellem Drikfældighed og Selvmord, som er langt mere nærliggende. I overmaade mange Tilfælde er det jo Sorger og økonomisk Modgang, der driver Selvmorderen i Døden, men da netop Sorger og økonomisk Modgang hyppig giver Anledning til

Alkoholmisbrug, ligger det nærmest at forklare Forbindelsen mellem Drikfældighed og Selvmord paa den Maade, at de paagældende først har forsøgt at døve Sorgerne og glemme Modgangen ved Nydelsen af Alkohol. Der er derfor ingen Grund til at antage, at en Udryddelse af Alkoholen under iøvrigt uforandrede Samfundsforhold skulde medføre en Formindskelse af Antallet af Selvmord. Naar henses til, at Nydelse af Alkohol i overmaade mange Tilfælde tjener til at dæmpe Livsleden og Tomhedsfølelsen, vilde den modsatte Antagelse i Virkeligheden være mere berettiget.

Fra alkoholtjendtlig Side peges der i denne Sammenhæng ofte paa Forholdene i Sverige og Norge, hvor saavel Antallet af Selvmord som Alkoholforbruget er langt mindre end i Danmark. Denne Henviſning er imidlertid uberettiget, eftersom Antallet af Selvmord i Sverige og Norge var langt mindre end i Danmark ogsaa i hin Tid, da Alkoholforbruget i Sverige og Norge var ligesaa stort som det nu er i Danmark. Forholdene i Sverige og Norge tyder snarere paa; at der ikke bestaar nogen Forbindelse mellem Drikfældighed og Selvmordshyppighed; thi Alkoholforbruget er i begge Lande gaaet betydelig ned siden Tiden omkring Midten af det 19de Aarhundrede, og samtidig har Antallet af Selvmord været stigende i Sverige, men faldende i Norge. I samme Retning peger ogsaa Forholdene i Irland, der i Sammenligning med Danmark kun har et ringe Antal Selvmord, medens Alkoholforbruget næppe er mindre end her.

At Drikfældighed jævnlig er Aarsagen til Skilsmisse eller Separation, er der næppe nogen Grund til at betvivle. Dog maa det ikke glemmes, at Drikfældigheden

ofte kan være Følgen netop af et ulykkeligt Ægteskab, og man kan derfor ikke i ethvert Tilfælde, hvor Separation eller Skilsmisse søges og bevilges under Paa-beraabelse af Ægtefællens Drikfældighed, drage den Slutning, at Separationen eller Skilsmissen vilde være undgaaet, hvis den paagældende ikke havde kunnet faa Lejlighed til at misbruge Alkohol. Da nu tilmed en maadeholden Nydelse af Alkohol sagtens i mange Tilfælde kan bidrage til at gøre et trivielt Ægteskab mere taaleligt, maa det anses for højst tvivlsomt, om Alkoholens Udryddelse af Samfundet virkelig vilde formindske det samlede Antal Separationer og Skilsmisser.

At umaadeholden Alkoholnydelse kan foraarsage alvorlige Sygdomme og give Anledning til en tidlig Død, er jo bekendt nok. Det samme gælder imidlertid Uforsigtighed og Overdrivelser i mange andre Retninger, f. Eks. med Hensyn til Sport, og hvis Antallet af Sportsmænd var ligesaa stort som Antallet af Alkoholforbrugere, vilde der muligvis kunne registreres ligesaa mange „Sportsdødsfald“ som der nu registreres „Alkoholholdødsfald“. Om det umaadeholdne Alkoholforbrugs Indflydelse paa Dødeligheden er der derfor ikke stort at sige, forsaavidt som det i et Samfund, der paalægger voksne Personer selv at tage Ansaret for deres Handlinger og Livsførelse, maa blive Folks egen Sag, om de vil føre en mindre forsigtig Levevis og til Gengæld udsætte sig for Sygdom og tidlig Død. Ligesaa lidt som Staten kan indlade sig paa at forbyde farlige Bjærgbestigninger, Sejlsport eller anden Sport, hvorved Liv eller Førlighed kan sættes paa Spil, ligesaa lidt

kan Staten, naar Grundsætningen om Borgernes Selvansvarlighed skal fastholdes, forbyde Brugen af Alkohol med den Motivering, at Misbrug kan blive Aarsag til farlige Sygdomme og tidlig Død.

Iøvrigt maa det siges, at man fra alkoholfjendtlig Side ogsaa her er tilbøjelig til at gøre sig skyldig i betydelige Overdrivelser, naar man skildrer det umaadeholdne Alkoholforbrugs Indflydelse paa Dødeligheden. Ædruelighedskommissionen af 1903 indsamlede et ret betydeligt Materiale vedrørende de i Aaret 1905 indtrufne Dødsfald, idet Kommissionen i de Tilfælde, hvor Ligsynet blev foretaget af en Læge, anmodede Lægen om at udtale sig om, hvorvidt Misbrug af Alkohol havde været Hovedaarsag eller medvirkende Aarsag til Dødens Indtræden. I Kommissionens Betænkning angives Resultatet af denne statistiske Undersøgelse saaledes, at Alkoholmisbrug ved Dødsfald i Alderen over 15 Aar har været Hovedaarsag eller medvirkende Aarsag til henholdsvis 23 % og 3 % af alle Dødsfald henholdsvis hos Mænd og Kvinder. Mod dette Resultat kan der imidlertid rejses vægtige Indvendinger, der end ikke antydes i Kommissionsbetænkningen. Det vil nemlig for det første i ikke ringe Grad bero paa et Skøn, hvorvidt en Læge vil statuere, at Misbrug af Alkohol har været medvirkende Aarsag til et Dødsfald, men selv bortset herfra maa man erindre, at de allerfleste af de i den omhandlede Statistik anførte Sygdomme ligesaa vel kan ramme Afholdsmænd som Alkoholforbrugere, og at et Lægeskøn, hvorefter Misbrug af Alkohol in casu har været medvirkende Aarsag til Dødsfaldet, derfor ikke er ensbetydende med en Erklæring om, at den paagældende

vilde have overstaaet Sygdommen, hvis han ikke havde gjort sig skyldig i Alkoholmisbrug. I de fleste Tilfælde, hvor Alkoholmisbrug anses som medvirkende Aarsag til Dødens Indtræden, maa Forholdet derfor snarest opfattes saaledes, at det stedfundne Alkoholmisbrug kun har bidraget til at udvikle de Anlæg for Sygdommen, som alt var for Haanden, og at det derfor ikke er udelukket, i mange Tilfælde endog meget sandsynligt, at den paagældende Sygdom alligevel vilde være udbrudt og have medført en ligesaa tidlig Død, selv om Alkoholmisbrug ikke havde fundet Sted. Spørgsmaalet om, hvorvidt Alkoholmisbrug har været medvirkende Dødsarsag i den Forstand, at det paagældende Dødsfald ikke vilde være indtruffet, hvis den paagældende Person havde været Afholdsmand, kan efter Sagens Natur overhovedet ikke oplyses ad statistisk Vej, og den af Ædruelighedskommissionen tilvejebragte Statistik sejler derfor under falsk Flag, fordi den giver sig ud for at oplyse mere end den virkelig er i Stand til at oplyse. Den nævnte Statistik oplyser i Virkeligheden kun, hvor mange af de afdøde der har gjort sig skyldige i Alkoholmisbrug, medens Spørgsmaalet om en Aarsagsforbindelse mellem det stedfundne Alkoholmisbrug og Dødens Indtræden for de fleste Tilfældes Vedkommende maa betragtes som aabent. Da den ommeldte Statistik i Afholds- og Forbudsagitationen benyttes paa en ganske uforsvarlig Maade, bl. a. som Støtte for den Paastand, at hver femte voksen Mand her i Landet dør af Drik, er det meget beklageligt, at Ædruelighedskommissionen har offentliggjort en Statistik, der kun oplyser, hvor mange af de i et vist Tidsrum døde Personer der har misbrugt Alkohol,

under den misvisende Titel „Drikfældighedens Indflydelse paa Dødeligheden“. Der er saa meget mere Grund til at fremføre denne Beklagelse, som de Bemærkninger, hvormed Kommissionen ledsager den ommeldte Statistik, viser, at Kommissionen burde have været opmærksom paa det virkelige Forhold. Det oplyses nemlig, at der paa de udsendte Skemaer var optaget en ved den statistiske Bearbejdelse udeladt Rubrik, hvori der blev spurgt, om den paagældende var drikfældig, og at Angivelsen herom faldt fuldstændig sammen med Angivelsen om, at Spiritusmisbrugen havde været Hovedaarsagen eller medvirkende Aarsag til Dødens Indtræden.

Fra alkoholfjendtlig Side hævdes det undertiden, at Alkoholens Udryddelse vilde forlænge Middellevetiden med flere Aar. Denne Paastand støttes paa den ovenfor omtalte Dødelighedsstatistik, der er offentliggjort af de engelske Livsforsikringsselskaber, som har indrettet særlige Afdelinger for Afholdsmænd. Det er imidlertid uberettiget fra disse Erfaringer at drage nogen Slutning om, hvorledes Forholdene vilde udvikle sig, hvis det kunde lykkes ved et Magtbud fra Statens Side at udrydde Alkoholen. Et er nemlig frivilligt Afkald paa Nydelse af Alkohol, forsaavidt som et saadant Afkald normalt vil være et Udtryk for Vedkommendes Tilbøjeligheder, et andet det af Statsmagten fremtvungne Afhold, der hos en Mængde Mennesker, for hvem det maadeholdne Alkoholforbrug er en Kilde til Glæde og Velbefindende, vilde føles som en betydelig Ulempe og Forringelse af det almindelige Velvære. Selv om derfor Alkoholens Udryddelse vilde formindske Antallet af de Sygdomstilfælde, ved hvis Udvikling Misbrug af

Alkohol erfaringsmæssig spiller en betydelig Rolle, maatte man paa den anden Side regne med, at Alkoholens Fjærnelse paa andre Punkter vilde forringe Sundhedstilstanden, f. Eks. ved at give Anledning til overdreven Nydelse af Kaffe og Tobak, for slet ikke at tale om den Mulighed, at Stoffer som Æter og Opium, hvis Sundhedsfarlighed er uomtvistet, blev tagne i Brug i Stedet for Alkohol. Selv om imidlertid Alkoholfjenderne skulde have Ret i deres Paastand om, at Alkoholens Fjærnelse vilde forlænge Middellevetiden, vil de fleste dog sikkert indrømme, at dette vilde være et meget svagt Motiv for et Alkoholforbud. Vel anses det nemlig i Almindelighed for et Kulturfremskridt, at Middellevetiden paa Grund af den forbedrede Hygiejne i vore Dage er blevet en Del forlænget, men selv om dette indrømmes, saa følger dog ikke heraf, at en Forlængelse af Levetiden skulde være et saa stort Gode, at det bør søges opnaaet for enhver Pris. For det store Antal Mennesker, der ved Alkoholens Fjærnelse vilde føle Livet mere byrdefuldt og kedkommeligt, vilde det i al Fald være en meget daarlig Trøst, at det Afsavn, der paalægges dem, oven i Købet bidrager til at forlænge Levetiden. Da tilmed den ved Drikfældighed fremkaldte tidlige Død væsentlig rammer Personer, hvis Værdi for Samfundet gennemsnitlig ligger under det normale, vilde en Forlængelse af disse Personers Levetid næppe heller have nogen større samfundsmæssig Betydning.

At umaadeholden Nydelse af Alkohol ikke saa sjælden giver Anledning til Nerve- og Sindssygdom, er tilstrækkelig bekendt, men ogsaa paa dette Punkt er Alkoholens Fjender tilbøjelige til Overdrivelser. I

mange Tilfælde kan nemlig Misbrugen af Alkohol ikke opfattes som Aarsag til vedkommende Sinds- eller Nervesygdom, men kun som et Symptom paa Sygdommen. Det vilde derfor være urigtigt at nære altfor store Forventninger om, at Alkoholens Udryddelse vilde formindske det samlede Antal Tilfælde af Sinds- og Nervesygdomme, saa meget mindre som det ikke er udelukket, at et maadeholdent Alkoholforbrug kan bidrage til at modvirke den Tendens til Nervesvækkelse, som Kampen for Tilværelsen i det moderne Samfund og særlig Storstadslivet fører med sig.

I den alkoholfjendtlige Litteratur spiller Paastanden om Alkoholmisbrugets degenererende eller raceødelæggende Virkninger en stor Rolle. Sandheden er imidlertid, at det ikke videnskabelig kan godtgøres, at Misbrug af Alkohol har en saadan Virkning, og at det er usandsynligt, at dette skulde være Tilfældet. Hvis Misbrug af Alkohol skulde have en saadan Virkning, maatte denne jo ogsaa forlængst have vist sig paa afskrækkende Maade, eftersom Drikfældigheden var langt mere udbredt hos vore Forfædre i det 16de og 17de Aarhundrede end den nu er. Den moderne Arvelighedsforsknings Resultater giver imidlertid al Grund til at antage, at Protoplasmen er ganske særlig beskyttet ogsaa mod saadanne Paavirkninger af Gift, som skader det enkelte Individ's Sundhed, og naar vi jævnlig ser Drankernes Afkom selv forfalde til Drukkenskab, forklares dette naturligst ved de ydre Omstændigheder, hvorunder Afkommet vokser op, i nogle Tilfælde dog maaske tillige ved en forhaandenværende psykisk Degeneration, der er uafhængig af det stedfundne Alkoholmisbrug. En Udryddelse af Alkoholen kunde derfor

ikke antages at ville have nogen raceforbedrende Virkning.

IV.

Af den foregaaende Udvikling fremgaar det, at det umaadeholdne Alkoholforbrugs Ansvar for Samfundets Misforhold er langt mindre end Afholdsmændene antager, og at umaadeholden Alkoholnydelse væsentlig maa betragtes som en Følge enten af individuelle eller af sociale Misforhold. Selv om det umaadeholdne Alkoholforbrug kan give Anledning til yderligere Misforhold, kan det altsaa kun i de færreste Tilfælde anses for en primær Aarsag. Kampen mod Drikfældigheden maa derfor væsentlig føres indirekte, nemlig som en Kamp mod de sociale Misforhold, som er Aarsagen til den. Og da den Nytte, Samfundet har af et maadeholdent Alkoholforbrug, langt opvejer den Skade, som det umaadeholdne Forbrug drager efter sig, maa Tanken om et Alkoholforbud allerede af denne Grund afvises som urimelig.

Naar Kravet om et almindeligt Alkoholforbud altsaa hviler paa en fejlagtig Vurdering af det maadeholdne Alkoholforbrugs Betydning for Samfundets Liv og paa en urigtig Opfattelse af det umaadeholdne Alkoholforbrugs Aarsager, melder det Spørgsmaal sig imidlertid ganske naturligt, hvorledes det har kunnet gaa til, at en Bevægelse, der er saa slet begrundet, har kunnet vinde en saa mægtig Tilslutning baade her hjemme og andetsteds, og at den enkelte Steder har taget Magten i Samfundet. Spørgsmaalet er ikke helt let at besvare, og de følgende Bemærkninger, ved

hvilke der væsentlig kun er tænkt paa danske Forhold, gør derfor heller ikke Fordring paa at være udtømmende.

Da Afholdsforeningerne i Danmark for en Menne-skealder siden begyndte deres Virksomhed, gik denne kun ud paa at vinde Tilslutning til Bevægelsen ad frivillig Vej. Vel har der muligvis allerede den Gang hos nogle af Bevægelsens Ledere dæmret Forestillinger om, at Tvangslove var nødvendige, hvis Bevægelsen skulde naa det Maal at faa Alkoholen udryddet, men disse Tanker gjorde sig i al Fald ikke gældende i den daglige Agitation. Det kan tværtimod siges, at Lederne den Gang nærmest tog Afstand fra alle Tvangsforholds-regler til Bekæmpelse af Alkoholmisbrug. Naar Signalerne for nogle faa Aar siden er blevet fuldstændig ændrede, maa Grunden derfor søges deri, at Lederne, skønt Tilgangen til Foreningerne stadig voksede, har haft en Fornemmelse af, at Bevægelsen dog nærmest maatte siges at staa i Stampe, og at de Resultater, som Bevægelsen kunde opvise, ikke stod i noget rimeligt Forhold til det store Apparat, som var stillet paa Benene. Hvis den store „Afholdshær“ derfor stadig blev staaende ligesom med Gevær ved Fod, kunde man let risikere, at Bevægelsen forsumpede, og forat dette kunde forhindres, maatte Bevægelsen ledes ind paa nye Baner. Derfor blev Signalet givet til Kamp mod Alkoholen ved Statsmagtens Hjælp. Det synes at være undgaaet Afholdsmændenes Opmærksomhed, at de ved denne forandrede Holdning nærmest maa siges at have brudt Staven over deres tidligere Arbejde, og at de derved indirekte har indrømmet, at den fri-

villige Afholdsbevægelse kun i ringe Grad har bidraget til at formindske Drikfældigheden.

Det har imidlertid ikke kunnet gaa sporløst hen, at Afholdsforeningerne gennem en lang Aarrække næsten uimodsagt (ja med Understøttelse af Statskassen!) har haft Lejlighed til at udbrede deres urigtige Forestillinger om de alkoholiske Drikke, og det kan muligvis have sine Vanskeligheder igen at faa udryddet det Ukrudt, som Afholdsforeningerne her har saaet. Saa længe Afholdsforeningerne indskrænkede sig til at hverve Tilhængere af den frivillige Afholdsbevægelse, var det imidlertid fuldt forstaaeligt, at de ikke mødte nogen synderlig Modsigelse paa deres Vej. Selv om man nemlig er overbevist om, at Afholdsforeningernes Opfattelse af Alkoholen og dens Betydning for Samfundet er urigtig, kan man efter Sagens Natur ikke have nogen større Interesse af at modarbejde deres Bestræbelser for frivilligt Afhold, hvorved man desuden paa Grund af Afholdsmændenes ofte lidet smagfulde Agitationsmaade uden Nødvendighed vilde udsætte sig for den Beskyldning, at man forsvarede Drukkenskab og optraadte som Agent for „Alkoholkapitalen“. Den Passivitet, der tidligere er blevet udvist overfor Afholdsforeningernes Agitation, hævner sig imidlertid nu, da deres Krav om et Alkoholforbud har gjort det nødvendigt at optage Kampen imod dem; thi Afholdsmændenes Opfattelse af de alkoholiske Drikke som skadelige eller i bedste Fald ganske unyttige har som Følge af Agitationens suggestive Magt vundet ikke liden Tilslutning ogsaa hos en Del Folk, som staar udenfor Afholdsforeningerne.

De egentlige Ledere af Afholdsbevægelsen og de

professionelle Agitatorer maa nærmest betegnes som sekteriske Naturer. De er aandsbeslægtede med religiøse Sekterere som Spiritister, Gendøbere og de saakaldte Syvende Dags Adventister, altsaa saadanne Folk, hvis religiøse Opfattelse har en ejendommelig afstumpet Karakter, idet den koncentrerer sig om et ganske enkelt Punkt, som de fleste Mennesker med et dybere og rigere udviklet religiøst Følelsesliv snarest vil være tilbøjelige til at anse for en Kuriositet. Erfaringen viser imidlertid, at en slig religiøs Forkyndelse paa Grund af dens simple og usammensatte Karakter har en ejendommelig suggestiv Magt, særlig naturligvis overfor Folk med en begrænset aandelig Horisont. Paa samme Maade har det rent borgerlige Afholds-evangelium, hvorefter Alkoholen er Kilden til alle Samfundets Ulykker, og en rigere og lykkeligere Fremtid for Menneskeslægten derfor umulig, medmindre Alkoholen fuldstændig udryddes, ved sit usammensatte og let fattelige Indhold haft visse Betingelser for at kunne vinde Indgang i de brede Lag. Det vilde dog være en Fejltagelse, om man vilde betragte alle de mange menige Medlemmer af Afholdsforeningerne som fanatiske Sekterere. Det danske Folk er jo som Helhed kun lidet tilbøjelig til Fanatisme eller til at antage yderliggaaende Standpunkter, og de fleste menige Medlemmer af Afholdsforeningerne har sikkert kun accepteret Totalafholdsstandpunktet som en praktisk fornuftig Forholdsregel, men uden nogensomhelst Fanatisme. Hvad der ogsaa har bidraget til at skaffe Foreningerne saa stor Tilslutning, er den Omstændighed, af Foreningerne ved Siden af Afholdsagitationen driver megen anden Virksomhed. Adskillige Afholdsforeninger lader saaledes

afholde kristelige eller oplysende Foredrag, andre virker særlig som selskabelige Foreninger, og atter andre tillige som Syge- og Begravelseskasser. Hvis hele denne Virksomhed faldt bort, vilde Foreningerne sandsynligvis snart miste en stor Del af deres Medlemmer, og efterhaanden skrumpe saaledes ind, at de ikke vilde faa større samfundsmæssig Betydning end de ovennævnte religiøse Sekter.

Saalænge Afholdsforeningerne indskrænkede sig til at arbejde for frivilligt Afhold, kunde de naturligvis ikke faa nogen synderlig politisk Betydning. Efterat de har opgivet dette Standpunkt og fremsat Kravet om et Landsforbud mod Alkohol, er Stillingen blevet en anden. Den Omstændighed, at Afholdsforeningerne udgør en fast sammentømret Organisation og repræsenterer et betydeligt Antal Vælgere, kan selvfølgelig friste Politikerne til at sikre sig deres Stemmer ved Rigsdagsvalgene ved at love Imødekommenhed overfor deres Krav. Afholdsforeningernes Indflydelse i vort offentlige Liv har derfor ogsaa været i kendelig Stigen i de senere Aar, og dette har selvfølgelig kun kunnet bidrage til at forøge den Ufordragelighed overfor anderledes tænkende, der altid har karakteriseret deres Optræden. De betydelige Indskrænkninger i Produktionen og Forbruget af alkoholiske Drikke, som Krigstilstanden har nødvendiggjort, har ogsaa bidraget til at styrke Afholdsmændenes Selvbevidsthed og deres Tro paa, at det tilstræbte Landsforbud snart vil kunne gennemføres. Hvis Krigen varer længe endnu, kommer vi vel ogsaa til at opleve, at Landet bliver faktisk „tørslagt“, og Afholdsmændene haaber som bekendt paa, at Lovgivningsmagten da vil gøre denne Tilstand permanent gennem et Alkoholforbud. Det turde dog

være sandsynligt, at Afholdsmændene forregner sig paa dette Punkt, og at den faktiske „Tørlægning“ snarere vil afføde en Reaktion, der ikke vil være Kravet om et Alkoholforbud gunstig. De mange Savn og Indskrænkninger, som Krigstilstanden har paalagt Befolkningen, og som vil blive yderligere skærpede jo længere Kriggen trækker ud, vil snarere medføre, at Folk vil bekende sig til den Opfattelse af Alkoholen, som den første lutherske Biskop i Sjællands Stift, den bekendte Peder Palladius, lagde for Dagen, da han udtalte følgende Ord, der paa én Gang vidner om et ægte luthersk Sindelag og om en human Forstaaelse af Livets Vilkaar: „Siden Djævelen skikker os saa mange onde Timer, have vi vel Lov til undertiden at stjæle os en glad Time, ja vel endog at drikke os en Taar over Tørsten“. Skulde dette blive Følgen, vil Afholdsmændenes mindre tiltalende Spekulation i Krigstilstanden give et Bagslag, der muligvis kan blive skæbnesvanger for deres fremtidige Virksomhed.

V.

Hvorledes man end stiller sig til et Landsforbud mod Alkohol, vil man vanskelig kunne nægte, at vi her har at gøre med en yderliggaaende Forholdsregel, for hvilken der ikke kan findes noget som helst Præcedens i vor Lovgivning. De allerfleste Afholdsmænd er jo nemlig villige til at indrømme, at maadeholden Nydelse af Alkohol ikke indeholder nogen Krænkelse af andres Rettigheder, ja end ikke kan anses for en umoralsk Handling. Naar man desuagtet ved et Alkoholforbud vil gøre selv enhver maadeholden Alkohol-

nydelse til en strafbar Handling, kommer man til en Udvidelse af det strafbares Omraade, der ikke har noget Sidestykke, og som vil medføre ganske uantagelige Konsekvenser.

De efter vor Lovgivning strafbare Handlinger kan deles i to Grupper. Den ene Gruppe omfatter de egentlige Forbrydelser, altsaa saadanne Handlinger, som umiddelbart krænker andres Rettigheder, f. Eks. Angreb paa Liv, Legeme og Ejendom. Den anden Gruppe omfatter de saakaldte Politiforseelser, hvorved forstaas Overtrædelser af saadanne særlige Forskrifter, som Statsmagten har anset for nødvendige for at skabe en yderligere Sikkerhed for Borgernes Liv og Ejendom end den, der allerede er tilvejebragt ved Straffebestemmelserne mod direkte Angreb paa disse Retsgoder. Hertil hører f. Eks. Politivedtægtens Paabud om, at Vogne og Cykler skal køre i højre Side af Gaden og være forsynede med Lygter efter Mørkets Frembrud, Lovbestemmelserne om Forhandling af Gift og om Opbevaring af brandfarlige Stoffer. Da Handlinger, hvorved slige Politiforskrifter overtrædes, ikke behøver at indeholde nogen Krænkelse af andres Liv, Legeme og Ejendom, og i mange Tilfælde end ikke kan anses for umoralske, maa Statsmagten nødvendigvis paalægge sig store Begrænsninger med Hensyn til Udstedelsen af saadanne Politibestemmelser. Hovedreglen maa derfor blive, at den Slags Politilove kun kan forsvares, naar det Indgreb i den personlige Frihed, som de medfører, maa anses for ubetydeligt i Sammenligning med den Fordel, Almenheden opnaar gennem den yderligere Retsbeskyttelse for Liv og Ejendom. Hvis Statsmagten ikke iagttager en saadan Begrænsning ved

Udstedelsen af Politilove, men i vid Udstrækning belægger Handlinger med Straf, som den almindelige Moralopfattelse slet ikke fordømmer, vil man let udsætte sig for, at Loven kun bliver et dødt Bogstav. Eksempelvis kan saaledes anføres, at medens et Paa-bud om, at Cyklister skal køre i højre Side af Gaden, ikke medfører nogen Ulempe for Cyklisten, i al Fald ikke nogen Ulempe, der kan komme i Betragtning overfor den Betyggelse for Liv og Lemmer, som opnaas ved Gadefærdselens Regulering, vilde et fuldstændigt Forbud mod al Cyklekørsel med Rette blive opfattet som meningsløst og urimeligt, skønt det jo ikke kan nægtes, at et saadant Forbud vilde betrygge Folks Liv og Lemmer i betydelig højere Grad end den nuværende Regulering af Cyklekørselen. Et saadant almindeligt Forbud mod Cyklekørsel vilde efter al Sandsynlighed blive overtraadt saa hyppig, at Politi og Domstole, der skulde sørge for Forbudets Overholdelse, som Følge af den almindelige Opinion imod Forbudet snart vilde føle sig tvungne til at lade Loven sove. Et Alkoholforbud maa nu ganske ligestilles med et Forbud mod Cyklekørsel, og hvor paradoksalt det end kan synes, vil jeg dog hævde den Paastand, at vi, naar galt skulde være, bedre kunde taale et Cykleforbud end et Alkoholforbud; thi hvor urimeligt et Forbud mod Cyklekørsel end vilde være, maa det erkendes, at Samfundet som Helhed har mere Nytte af Alkoholen end af Cyklen.

At Afholdsmændene ikke kan se den principielle Forskel mellem egentlige Forbrydelser og Overtrædelser af Politilove som de ovennævnte, men — som det ofte sker i Agitationen — uden videre jævntiller

Straffebestemmelserne i en eventuel Forbudslov med Straffebestemmelserne for Tyveri, vidner derfor om en beklagelig Begrebsforvirring. Ligesaa forvirret er det forøvrigt, naar Afholdsmændene til Støtte for Alkoholforbudet henviser til Forbudet mod det frie Salg af Opium og Morfin. Som Slagord i Agitationen ynder Afholdsmændene jo i det hele at betegne Alkohol som Gift, en Udtryksmaade, der imidlertid indeholder en Tilsnigelse, eftersom Begrebet Gift ikke kan defineres rent kvalitativt, men kun ved Hjælp af Kvantitetsbestemmelser. Adskillige Stoffer, der er uskadelige, naar de nydes i smaa Mængder, virker nemlig som Gift, naar de indtages i store Doser. En Sammenstilling af Alkohol med Opium og Morfin er nu saa forfejlet som vel mulig, eftersom der for de tvende sidstnævnte Stoffers Vedkommende ikke eksisterer noget, der svarer til det moderate Alkoholforbrug. Forsaavidt angaar Folk af germansk Race indvirker nemlig ethvert vanemæssigt Forbrug af Opium og Morfin ikke alene skadeligt paa Helbredet, men tillige demoraliserende og nedbrydende paa Karakteren, hvortil kommer, at det allerede af Hensynet til Forebyggelsen af Ulykkestilfælde og Forbrydelser maa anses for nødvendigt at holde Opium og Morfin forvarede i Apotekerens Giftskab, medens dette Hensyn jo ikke kommer frem for Alkoholens Vedkommende.

Hvis det skulde lykkes Afholdsmændene at skræmme og opagitere Befolkningen i den Grad, at der paa Rigsdagen skulde blive tilvejebragt Flertal for et Alkoholforbud, vilde der indtræde lidet lystelige Tilstande. Selv om de Rigsdagsmænd, der vedtog Forbudet, skulde repræsentere Flertallet af Befolkningen, vilde

det Vælgermindretal, der misbilligede Forbudet og ikke vilde betænke sig paa at overtræde det for at komme i Besiddelse af alkoholiske Drikke, sikkert kunne tælle i Hundrede Tusinder. Selv om en eventuel Forbudslov vilde tillade Hjemmebrygning af stærkt Øl og Tilvirkning af Frugtvin til eget Brug, vilde dette alligevel være en for svag Sikkerhedsventil, eftersom de fleste Familier vilde have vanskeligt ved at skaffe sig Alkohol ad denne Vej. Indsmugling af alkoholiske Drikke fra Udlandet vilde derfor blive en dagligdags Ting, og naar Afholdsmændene henviser til, at vort samvittighedsfulde og fortræffelig organiserede Toldvæsen nok skulde vide at forhindre saadan Indsmugling, maa der hertil siges, at en Indsmugling, der ikke har til Hensigt at unddrage Statskassen nogen Toldindtægt, er en ganske anden Handling end hvad man i Almindelighed forstaar ved Smugleri. Det tør derfor med Føje betvivles, at Toldvæsenet vilde lægge nogen synderlig Nidkærhed for Dagen for at hindre en saadan Indsmugling. Endvidere vilde privat Brændevinsbrænding, der ogsaa nu er en ulovlig og strafbar Handling, efter al Sandsynlighed komme i Gang i ikke ringe Udstrækning. I ældre Tid var privat Brændevinsbrænding trods Statsmagtens Forbud herimod meget almindelig, men i de sidste 50—60 Aar foreligger der saavidt vides ikke noget Eksempel paa, at Forbudet er blevet overtraadt, hvilket dog næppe hidrører fra, at Befolkningen i vore Dage skulde være mere løvlydig end tidligere, men snarere skyldes den Omstændighed, at den industrielt tilvirkede Brændevin efterhaanden var blevet baade billigere og bedre end den hjemmelavede. Naar imidlertid Brændevinsbrænderierne ved

et Alkoholforbud tvinges til at standse deres Virksomhed, vil Smugbrænding efter Sagens Natur blive en ganske anden Forseelse end den nu er, eftersom det nu bestaaende Forbud ikke har til Hensigt at afskære Folk fra overhovedet at kunne drikke Brændevin, men dels skyldes Beskatningshensyn, dels har til Formaal at hindre det Misbrug af Brændevin, der erfaringsmæssig finder Sted overalt, hvor Hjemmebrænding er tilladt.

Naar Afholdsforeningerne kræver Forslaget om et Alkoholforbud afgjort ved Folkeafstemning og venter, at Modstanderne af Forbudet, hvis de bliver overstemte, i al Fald gennemgaaende vil bøje sig for Flertallet, overser de, at et Afstemningsflertal selv under demokratisk Styre ikke vil kunne sætte sin Vilje igennem mod en mægtig og indflydelsesrig Opinion, naar denne repræsenteres af en talstærk Minoritet af Vælgerstemmer. Et demokratisk styret Samfund er i den Henseende ikke bedre stillet end en enevældig Monark, og fra den danske Enevældes Historie er det f. Eks. tilstrækkelig bekendt, hvor umuligt det var for Enevælden at faa de med det paatænkte Alkoholforbud beslægtede Forordninger mod Luksus respekterede af Befolkningen. Man maa være i Besiddelse af en naiv demokratisk Tyrkertro paa Vælgerflertallets Almagt, hvis man kan forestille sig, at et Flertal, der væsentlig vilde komme til at bestaa af kvindelige Vælgere i Forbindelse med det forholdsvis ubetydelige Mindretal af mandlige Vælgere, som er Medlemmer af Afholdsforeningerne, kunde faa det store Flertal af Mændene, der anser et Alkoholforbud for en uretfærdig og taabelig Foranstaltning, til at respektere Forbudsloven. Naar

Afholdsmændene imidlertid erklærer, at de efter Forbudslovens Gennemførelse nok skal staa Vagt om Loven for at paase dens Overholdelse, véd Forbudsmodstanderne, hvad de kan vente sig, hvis det skulde lykkes Afholdsmændene at sætte deres Vilje igennem. Vi vilde da komme til at opleve et højst uhyggeligt Spioneri og Angiveri, der vilde minde om Kætterjagten i den religiøse Intolerances Dage og om de gamle enevældige Regeringers Forholdsregler mod de liberale Rørelser. En saadan Tilstand vilde uundgaelig medføre et kolossalt Hykleri og sprede en Demoralisation over hele Samfundet, der vilde blive mere ondartet end den, som Misbrugen af Alkohol nu giver Anledning til.

Det kan desværre ikke nægtes, at de nuværende ulykkelige Krigsforhold i nogen Grad har virket i Afholdsmændenes Favør. Store Ulykker som Krig og Pest har altid befordret Overtro og Sektvæsen, og det er kendeligt, at Afholdsmændenes nærmest overtroiske Forestillinger om Omfanget af de Ulykker, Alkoholmisbruget paafører Samfundet, under den Omkalfatring af saa mange Begreber, som Krigen har ført med sig, har vundet nogen Tilslutning i Kredse, der hidtil har stillet sig afvisende eller dog nærmest kølig til Forbudsbevægelsen. Des mere nødvendigt er det imidlertid at bekæmpe denne Overtro, inden den skyder for dybe Rødder. Det vil dog sikkert blive nødvendigt at benytte en noget anden Kampmaade end den, man hidtil har anvendt i Kampen mod Afholdsbevægelsens Udvækster. Det gaar ikke an, at Maadeholdsmændene, hver Gang Alkoholspørgsmaalet kommer under Debat, begynder Diskussionen med at komplimentere Afholdsmændene og nærmest at gøre en Slags

Undskyldning, fordi de forsvare det maadeholdne Alkoholforbrug. En saadan Undskyldning er ganske unødvendig, naar den virkelige Sandhed om Alkoholen erkendes. Og Sandheden er den, at de alkoholiske Drikke har været og er en uundværlig Bestanddel af den europæiske Kultur, og at særlig den Andel i den nyere Tids Kulturudvikling, som skyldes den nordisk-germanske Race, vilde have været utænkelig uden Alkoholens Hjælp.

BOGANMELDELSER

Hages Haandbog i Handelsvidenskab. Fjerde Udgave ved K. RIIS-HANSEN. 1.—6. Hefte. G. E. C. Gads Forlag. Kjøbenhavn 1917.

Det er sjældent, at en videnskabelig Bog i vort lille Bogmarked kan udkomme i en Flerhed af Oplag, og det er beklageligt, fordi de Berigelser, der opnaaes for Læseverdenen ved at en Forfatter tvinges til paany at beskæftige sig med sit Stof, derved gaar tabt. Saa meget desto glædeligere er det da, at Gads Forlag for fjerde Gang har kunnet paabegynde en Udsendelse af Hages Haandbog. Stoffet bliver paany gennemarbejdet, eller som det hedder i Subskriptionsindbydelsen: Stoffet er beskaaret og omordnet, flere af Værkets Afsnit er fuldstændig omarbejdede, og helt nye er kommet til. Værket redigeres af Departementschef K. Riis-Hansen, der ogsaa har gennemarbejdet Emil Meyers Fremstilling af Nationaløkonomiens Grundtræk. Derefter følger i de hidtil udkomne Hefter Generaldirektør Koefoeds Oversigt over Finansvæsenet, et Kapitel, der nu er særligt udskilt, medens det i forrige af Emil Meyer og Koefod redigerede Udgave fandtes som et Afsnit i Kapitlet: Grundtræk af Nationaløkonomien. Siden følger Højesterets-assessor Tybjergs Fremstilling af Handels- og Søretten, et aktuelt Kapitel: Den borgerlige Retspleje efter Retsplejereformen af Overretssagfører K. Jarner, et mindst lige saa aktuelt Kapitel: Dansk Krigslovgivning af Fuldmægtig G. Cohn og Begyndelsen af en Oversigt over Folkeretten.

Allerede af de Par Hefter, der er udsendt, saavel som af den Oversigt over Værkets Indhold, der medfølger Subskriptionsindbydelsen, vil det kunne ses, at Systematikken i Værket er ret stærkt ændret. Men en Bedømmelse heraf saa vel som af de Afsnit, der særlig har økonomisk Interesse, vil det dog være rimeligt at opsætte til Bogen foreligger afsluttet. Det er da ogsaa kun Hensigten med disse Linier at henlede Nationaløkonomisk Tidsskrifts Læseres Opmærksomhed paa denne nye Udgave af Haandbogen.

E. C.

Protokoll vid det skandinaviska Handelsmötet i Stockholm.
 September 1917. 153 Sider. K. L. Beckmans Boktryckeri. Stockholm 1917.

Som en pompøs Indledning til det praktisk-økonomisk skandinaviske Samarbejde, der mere og mere tager Form, fandt i Dagene 14.—15. September 1917 det interskandinaviske Handelsmøde Sted, om hvis Forhandlinger nærværende Skrift bærer Bud. De fire Hovedforhandlingsemner var: Samarbejdet mellem de skandinaviske Lande paa det handelspolitiske Omraade; Udvikling af den fælles skandinaviske Lovgivning paa Handelsrettens Omraade; Bør de skandinaviske Lande med Hensyn til Koncessionslovgivningen indrømme hverandre gensidige Fordele og Bør den skandinaviske Møntkonvention revideres. Det er jo navnlig det første og det sidste af disse Spørgsmaal, der er af umiddelbar økonomisk Interesse og det er da ogsaa med største Opmærksomhed, man læser Professor Heckschers, Professor Morgenstiernes og Folketingsmand Schovelins Udtalelser til det førstnævnte af disse fire Forhandlingsemner. Professor Heckscher er meget reserveret, meget nøgtern, er, som han ogsaa har udviklet i Syensk Tidsskrift, nærmest enig med Redaktør Thalbitzer i, at de skandinaviske Folk bør „staa Ryg mod Ryg“, men at der derudover neppe er stort at gøre, fordi selv alle 3 Lande tilsammen ikke giver

et tilstrækkelig stort Marked, navnlig ikke for den svenske Jern- og Træindustri „Kvalitetsproduktion“. Professor Morgenstierne vil have Undersøgelser og Forhandlinger om Mulighederne for en Toldoverenskomst, men han er skeptisk som den maa være det, der igennem 30 Aar har været Talsmand for økonomisk Samarbejde i Norden. Overfor disse to Bidrag til Forhandlingerne staar Folketingsmand Schovelins Foredrag som lutter Forhaabningsfuldhed; Hr. Schovelin kalder paa den „Daad og Dristighed“, der skal til for nu at skabe den nordiske Toldunion, han tror paa Mulighederne heraf og giver os et Billede, der, som han selv siger, er malet med Kraftens og Fortrøstningsfuldhedens Skarlagensrødt og Haabets Lysegrønt. I hvor høj Grad man end maa tro, at de tre Herrer repræsenterer deres Landes Syn paa disse Forhold, saa kan man dog ikke frigøre sig for, at deres personlige Særegenheder, deres Gemyt, har præget de faldne Udtalelser, vel navnlig for en saa aandfuld Taler som Schovelin, paa hvis Tunge Holberg- og Oehlsenschläger-Citater, franske Sprichwörter og Ibsenske Rimbrev, økonomiske Betragtninger og J. P. Jacobsenske Vers alle falder lige let. I det hele er denne Forhandling ligesom ført i et højere Luftlag, lidt længere borte fra Dagliglivets Besværligheder end Forhandlingen om den skandinaviske Møntunion. Her var Problemet lige inde paa Livet af de tre Deltagere, Dr. Ræstad, Bankdirektør Clausen og Professor Cassel. Nationaløkonomisk Tidsskrifts Læsere har saavel her i Tidsskriftet som andetsteds i Løbet af det sidste Aar set Disagio-Spørgsmaalet drøftet saa tit og saa indgaaende, at der ikke er Grund til igen at komme nærmere ind derpaa. Men de nævnte tre Herrers Udtalelser danner tilsammen en værdifuld Belysning af den hele Sag, Professor Cassel har andetsteds haft Lejlighed til at fremsætte og præcisere sin Mening, derimod er det danske Syn paa Spørgsmaalet sjældent fremsat saa klart og saa udtømmende, som Bankdirektør Clausen her har gjort det. Hans Udtalelser i denne Sag vil blive læst, naar Spørgs-

maalets Aktualitet forhaabentlig for længst er forbi. Nationalbankens Direktion kunde da ogsaa paa Efteraarsgeneralforsamlingen i 1917 i sine Bemærkninger om Disagion dels henholde sig til Bankens Beretning, dels til denne Redegørelse fra Grosserer-Societetets Formand.

E. C.

Produktionsstatistik 1916. Stat. Medd. IV, 55, III. Udgivet af Det statistiske Departement. Kjøbenhavn 1918.

Medens den aarlige Statistik over den industrielle Produktion her i Landet indtil nu kun har omfattet de „statskontrollerede Produktioner“ (Spiritus og Gær, Øl, Sukker, Margarine og Cigaretter), og der for de øvrige Produktioner kun har foreligget Oplysninger indsamlet ved de almindelige Industritællinger i 1899, 1906 og 1914, paabegynder Det statistiske Departement med det her foreliggende Hefte en aarlig Statistik over Produktionen i en Række af vore vigtigste Industrigrene. Det fremhæves, at Statistiken over Industriens Produktion hører til „som et naturligt Led i den almindelige statistiske Fremstilling af Landets økonomiske Forhold i hvert enkelt Aar, i hvilken bl. a. Høststatistiken, Handels- og Skibsfartstatistiken m. v. indgaar. Endvidere har det sin Betydning herigennem at kunne følge den fortsatte Udvikling Aar for Aar i hvert enkelt større Industrifag, hvilket i særlig Grad har gjort sig gældende i den senere Tid og aabenbart vil komme til at gøre sig gældende i de Aar, der kommer.“

Medens Hefkets Tabelafdeling giver detaljerede Oplysninger for 1916 for hver enkelt af de behandlede Industrier, gives der i de indledende Bemærkninger en Sammenstilling af Hovedresultaterne for 1916 og 1913. Saa længe Handelsstatistiken for først nævnte Aar ikke er offentliggjort, savnes naturligvis faste Holdepunkter for Vurderingen af de Forskydninger, der har fundet Sted i mange af de anførte Tal. Men det har dog i og for sig sin In-

teresse at notere, at f. Eks. Antallet af Konserverfabriker er steget fra 17 i 1913 til 124 i 1916, at deres Arbejdstyrke er steget fra 600 til 4420, hvortil endda kommer 3600 Hjemmearbejdere (Pakningsarbejdere for Bouillonterningfabrikker) og at deres Produktion af Hermetik er steget fra $3\frac{3}{4}$ til godt 13 Mill. kg. I Margarinefabrikkerne er Produktionen steget fra godt 42 til næsten $56\frac{1}{2}$ Mill. kg, i Tekstilfabrikkerne er Produktionen af Bomuldsstoffer steget fra ca. 33 til ca. 42 Millioner Meter, i Skotøjsfabrikkerne er Produktionen af Læderfodtøj steget med 650 000 Par, fra knap 2 Millioner til godt 2,6 Mill. Par. Desuden viser Papirfabrikker og Oliemøller en meget betydelig Stigning.

MODTAGNE BØGER

Beretning fra Arbejdsraadet for Tiden fra 1. Oktober 1916 til 30. September 1917. Kjøbenhavn 1917.

Beretningen indeholder Resultaterne af den paa Raadets Foranstaltning foretagne Undersøgelse af Sundhedstilstanden blandt Arbejderne i danske Papirfabrikker. Fremstillingen falder i tre Afsnit, udarbejdede henholdsvis af Læge E. Garde, af Det statistiske Departement og af Professor J. T. Lundbye.

K. A. WIETH-KNUDSEN: **Mellemeuropas Krigsøkonomi i Grundtræk.** 120 Sider. Wilhelm Priors kgl. Hofboghandels Forlag. Kjøbenhavn 1917.

Ved Krigsøkonomi forstaar Forf. Produktionens Organisering og Omlægning i Krigens Øjemed, og det er disse Forhold, der behandles navnlig for Tysklands og Ruslands Vedkommende. Det skal tilføjes, at største Delen af de Afhandlinger, Bogen indeholder, tidligere har været offentliggjort i Dagbladet „Vort Land“ og i „Danmarkssamfundet“s Medlemsblad, medens to af Bogens ni Afsnit angives at være ny.

CHARLES V. NIELSEN: **Haandbog i Aktieret.** 142 Sider. G. E. C. Gads Forlag. Kjøbenhavn 1917.

Ifølge Forf.'s Forord giver denne Haandbog en Fremstilling af gældende dansk Ret paa Aktievæsenets Omraade, hvorved ikke alene Loven af 29. Septbr. 1917 kommer i Betragtning, men ogsaa andre Love samt — ikke mindst — vore almindelige Retsgrundsætninger, Kontraktregler, Domspraxis, Sædvaner etc.

ALLAN HEILMANN: **Tropeskovbrug.** Udgivet ved Kommissionen for Undervisning i Tropeskovbrug. 195 Sider. Kjøbenhavn 1917.

I 1913 blev der ved Samarbejde mellem Landbrugsministeriet og Det østasiatiske Kompagni grundlagt en Undervisning i Tropeskovbrug, der ledes af en Kommission, medens Udgifterne dækkes af Kompagniet. Til Brug ved denne Undervisning er det foreliggende Skrift udarbejdet, men det afgiver ogsaa for Ikke-Fagfolk en højst interessant Læsning. Det første indledende Afsnit giver i sammentrængt Form nogle Grundtræk af Asiens og særlig Bagindiens almindelige Forhold; herefter følger Bogens to Hovedafsnit, der omhandler Driften af Gummi- og Kokosplantager, medens det sidste Afsnit indeholder en kortfattet Oversigt over Skovene i Siam og den af Det østasiatiske Kompagni ledede Skovdrift.

ALKOHOLSPØRGSMAALET

Af

Harald Westergaard.

Den, der har fulgt Afholdsbevægelsen herhjemme i Danmark i den sidste Menneskealder, vil have lagt Mærke til tre Stadier i den offentlige Mening derom. Man begynder med at se paa den fra oven nedad, undertiden med et overbærende Smil — vi danske har jo let ved at finde komiske Sider ved en Sag — undertiden ogsaa med aabenbar Uvilje. Saa arbejder Bevægelsen sig frem til en agtet Stilling. I Modsætning til, hvad der f. Eks. er Tilfældet i Belgien, stillede det danske Socialdemokrati sig i Begyndelsen afvisende overfor Bevægelsen, i Arbejderkredse var det derfor ikke altid let for en Afholdsmand at begaa sig; men heri skete der efterhaanden en betydelig Forandring, og det samme kunde iagttages i andre Samfundslag; der var enkelte Steder i Landet, hvor Afholdssagen endog dominerede. Endelig kom det tredje Stadium; det er det, hvori vi nu befinder os. Nu har Sagen faaet Vind i Sejlene, Modstanderne begynder at frygte den; man danner en Liga til Værn mod Bevægelsen, rundt om i Landet hvæsser man Vaaben. Direktør

Waages Foredrag, som er aftrykt i nærværende Tidsskrift, er et Led i den saaledes indledede Kamp. Og selv om han i Kampens Hede har uddelt Hug, hvor der ikke var Grund dertil, og har ladet sig henrive til Udtalelser, som han vanskelig vil kunne hævde, saa har en alvorlig og anset Mand altid Krav paa Opmærksomhed. Jeg skal derfor i det følgende søge at belyse hans Bevisførelse og dertil knytte nogle yderligere Bemærkninger om denne for Samfundet saa overordentlig vigtige Sag.

Det er altid vanskelig ved Debatten om et Anliggende, der i den Grad som Afholdssagen har Berøring med det personlige Liv, at undgaa stærke Ord og let købte Argumenter. Efter bedste Evne har jeg igennem adskillige Aar søgt at bortskære alle statistiske Beviser vedrørende denne Sag, som ikke kunde staa for en videnskabelig Prøvelse¹⁾. Den store officielle tyske Redegørelse for Erfaringerne fra Leipziger Sygekassen er et Eksempel derpaa. Der har været en Fristelse for Afholdsfolk til at indlemme denne Beretning i deres Arsenal, men Beviserne frembyder væsentlige Mangler, selv om Resultaterne kan synes rimelige nok. I sin Tid var Neison's Statistik over Drankeres Dødelighed en lignende Fristelse. Men ogsaa paa Afholdsmodstandernes Side har man undertiden faaet daarlige Mønter i Haanden. Det gælder ikke mindst en Statistik fra British Medical Association, som er bleven i høj Grad misbrugt som formentligt Bevis for Afholdets Skadelighed for Sundheden, og som det har været vanskeligt eller umuligt at tage Livet af.

¹⁾ Se bl. a. Alkoholforbrugets Indflydelse paa Livsvarigheden. Den norske Lægeforenings Smaaskrifter. Kristiania 1910.

Man kan da maaske ikke undre sig over, at Dir. Waage bruger ualmindelige stærke Ord i sit Indlæg, idet han ser sig selv som Frihedens Forkæmper og føler sig oprørt over enhver Tanke om Forbud som Forsøg paa at gribe ind i den personlige Frihed. Han sætter Afholdsfolkene i Klasse med Sekterere; de er nærmest overtroiske; de stiller udfordrende Krav; deres Foreninger har saaet Ukrudt; vi kunde, naar galt skulde være, bedre taale et Cykleforbud end et Afholdsforbud o. a. Det vilde dog være lettere at faa en frugtbringende Diskussion om Sagen, naar man var vis paa ikke at møde saadanne Stemningsudbrud.

Dir. Waage begynder med en Del historiske Bemærkninger om Alkoholismens Historie. De læses med Interesse, selv om man af og til maa sætte et Spørgsmaalstegn. Det er yderst vanskeligt at faa et paalideligt Vidnesbyrd om Sædernes Tilstand i ældre Tid. Meget ofte vil det Billede, man danner sig af de mange spredte Oplysninger, være altfor mørkt. Det faar jo nu være, om han har Ret eller ikke, om det f. Eks. kan slaas fast, at Alkoholismen tiltog i det 17de Aarh. osv. Men det forekommer mig ikke, at han har leveret noget, der kunde kaldes et Bevis for den Paastand, hvormed han slutter sin Afhandling, at „Sandheden er den, at de alkoholiske Drikke har været og er en uundværlig Bestanddel af den europæiske Kultur, og at særlig den Andel i den nyere Tids Kulturudvikling, som skyldes den nordisk-germanske Race, vilde have været utænkelig uden Alkoholens Hjælp“. Denne Ytring staar ikke alene. Han hævder, at Nydelsen af Brændevin har i visse Henseender havt en heldbringende Indflydelse paa Kulturudviklingen; Nytten af et

maadeholdent Forbrug opvejer langt Skaden af det umaadeholdne Forbrug; et moderat Forbrug af Alkohol forhøjer Livsglæden, frembringer en god og velvillig Stemning og fremmer et fordrageligt Samkvem mellem Mennesker; det kan i mange Tilfælde bidrage til at gøre et trivielt Ægteskab taaleligt o. s. v.

Hvad Statistiken angaar, angriber Forfatteren ikke saa meget Tallene, som den Anvendelse der gøres deraf. Hans Hovedsynspunkt er, at man atter og atter forveksler Aarsag og Virkning. Vagabonder og andre mislykkede Eksistenser er ikke gaaet tilbunds, fordi de drak, men de drikker, fordi de er gaaet tilbunds; der er ingen umiddelbar Forbindelse mellem Drikfældighed og Selvmord; Fattigdommen i Samfundet er ikke en Følge af Drikfældighed, men Aarsagen til den osv.

Et særlig kraftigt Angreb retter han mod den foregaaende danske Ædruelighedskommissions lagttagelser over Alkoholismens Indflydelse paa Sundheden. Han regner disse lagttagelser for ubrugelige. Naar Kommissionen paa Grundlag af Indberetninger fra en Række Læger fandt, at Alkoholmisbrug i 23 % af Dødsfald blandt voksne Mænd var Hovedaarsag eller medvirkende Aarsag til Døden, saa hævder han, at det i mange Tilfælde er sandsynligt, at den paagældende Sygdom alligevel vilde være udbrudt og have medført en ligesaa tidlig Død, selv om der ikke havde været noget Alkoholmisbrug. Dette er en meget ensidig Betragtning. Det er selvfølgelig ikke udelukket, at en Læge kan have skønnet fejl og opfattet et Dødsfald som fremskyndet ved Alkoholisme, selv om Patienten har paadraget sig Sygdommen uafhængig af sin Drikfældighed. Men i det store og hele behøver man ikke

at frygte en saadan Fejlkilde. Der er Dødsfald, hvor al Tvivl er udelukket, som Delirium tremens, i andre Tilfælde vil de fleste være klare over Aarsagssammenhængen, som ved Levercirrhose, og blandt de mere almindelige Sygdomme afgiver Lungebetændelse et særdeles lærerigt Eksempel. Det blev i sin Tid paa vist af Breuning-Storm ved en Undersøgelse af lagttagerelser paa Kommunehospitalet, at Patienter, der led af Lungebetændelse, langt oftere bukkede under, naar de var Alkoholister, end naar de ikke var det. Af den første Gruppe døde 26 %, af den sidste kun 14 %. Tallene tydede tillige paa, at Alkoholister langt hyppigere blev angrebet af Sygdom end de maadeholdne.

Af let forstaaelige Grunde vil mange Læger selvfølgelig føle sig tilskyndet til at skaane Familiens Følelse ved ikke at skrive noget om Alkoholisme paa Dødsattesten. Men de Dødsfald, som man med uomtvistelig Sikkerhed kan opføre som Alkoholdødsfald, er i og for sig talrige nok. Og indirekte vil man kunne finde meget kraftige Vidnesbyrd om Alkoholismens Indflydelse.

Den engelske officielle Statistik gør saaledes Rede for Dødeligheden af forskellige Dødsarsager i en stor Mængde Fag, idet man søger at gøre Tallene homogene med Hensyn til Alderssammensætning. Af den sidste mig tilgængelige Beretning herom har jeg uddraget nedenstaaende Oplysninger, idet jeg har udeladt en Række Fag, hvor der var specielle Forhold, som Blyforgiftning eller stor Hyppighed af Ulykkestilfælde (som f. Eks. i Kulgruber); jeg bemærker iøvrigt at Rækkefølgen har væsenlig det samme Præg, selv om man tager alle Fag med.

Antal af Dødsfald blandt 100 000 Mennesker	Af Dødsfaldene skyldtes Alkoholisme
under 700	6
700—899	9
900—999	11
1 000—1 099	15
1 100—1 299	21
1 300—1 499	39
1 500 og derover	94

Det er vistnok kun et Minimum af Dødsfald, der har faaet Alkoholismens Stempel paa sig, men man finder en slaaende Sammenhæng mellem de to Rækker Tal; hvor der er registreret faa Alkoholdødsfald, er der en god Sundhedstilstand (det drejer sig om Fag som Landmænd, Landarbejdere osv.), hvor der er mange Tilfælde af Alkoholisme, svulmer Dødeligheden i det hele stærkt op, værst er Tilstanden i Fag, hvor der er umiddelbar Berøring med stærke Drikke, som Opvartere, Værtshusholdere osv., man kan vanskelig værgе sig mod den Tanke, at det er Drikkeskikkene, der fremkalder en væsentlig Del af Overdødeligheden i de usunde Fag, og at altsaa Alkoholdødsfaldene i Virkeligheden er langt talrigere end Dødsanmeldelserne viser.

Der er ogsaa andre Punkter, hvor Delingen efter Erhverv kan give Vejledning. For et Par Aar siden udkom saaledes en Fællesberetning fra en Række nordamerikanske Livsforsikringsselskaber¹⁾. Man søgte

¹⁾ Medico—Actuarial Mortality. Investigation Vol III. New York 1913.

her Oplysning om Dødeligheden i Fag, hvor der er Handel med eller Produktion af stærke Drikke (f. Eks. Hoteller, Vinstuer, Bryggerier og Brænderier). Man delte lagttagelserne i to Klasser, eftersom de paagældende forsikrede var i umiddelbar Forbindelse med de stærke Drikke (f. Eks. Udskænkning) eller der ikke var nogen direkte Fristelse af denne Art (f. Eks. Kontorpersonale, Bryggeriarbejde, Rejsende). Dødeligheden sammenlignede man med den, man under iøvrigt lige Forhold vilde vente i den almindelige Klasse af Livsforsikrede. Resultatet af en Sammenstilling af lagttagelserne var nu følgende:

Fagets Beskaffenhed:	Antal af Dødsfald efter		Paa 100 ventede Dødsfald kom faktisk
	lagttagelse	Beregning	
Ikke beskæftiget med Udskænkning.....	3 024	2 337	129
Regelmæssig eller lejlighedsvis beskæftiget med Udskænkning	1 432	818	175
Tilsammen...	4 456	3 155	141

Man ser af disse Tal, at der er en meget stor Overdødelighed, og navnlig gælder det, hvor der er særlige Fristelser tilstede. Det viser sig ogsaa ved nærmere Undersøgelse, at Tilstanden bliver værre, alt som Forsikringens Varighed tiltager. I de første 5 Aar af Forsikringens Varighed er Overdødeligheden forholdsvist mindre fremtrædende end senere.

De Oplysninger, Livsforsikringsselskaber med Afdelinger for Afholdsfolk har tilvejebragt, er ofte bleven

mødt med skarp Kritik. Det har forsaavidt ikke været til Skade, som man maaske nok i sin Tid har taget sig det noget for let, men ved Kritiken fik en stærk Opfordring til at gennearbejde Stoffet og gøre det saa klart og utvetydigt som muligt. Det viste sig ved en saadan Gennearbejdelse, at, selv om man tager Hensyn til alle mulige Fejlkilder, bliver der en meget stor Forskel tilbage mellem Afholdsfolks og Ikke-Afholdsfolks Leveudsigter. Denne Forskel er selvfølgelig ikke lige stor overalt. Jo mindre Alkoholismen er udbredt i en Befolkning, desto mindre vil der naturligtvis vindes ved Afholdsafdelingerne. — Undertiden paastaas det iøvrigt, at der slet ikke vindes noget, og man har Gang paa Gang anført Erfaringer, fra Statsanstalten for Livsforsikring paa Ny Zealand som Vidnesbyrd i denne Retning. Da der saavidt mig bekendt ikke forelaa tilgængeligt Materiale desangaaende i Europa, søgte jeg autentiske Oplysninger ved Henvendelse til Anstalten, og fik beredvillig Svar paa mit Spørgsmaal.

Det viste sig, at Materialet ikke var særlig stort, idet man havde iagttaget 168 Dødsfald i Afholdsafdelingen i den undersøgte Periode. Havde Dødsfaldene været som i den almindelige Afdeling, vilde der være indtraadt 186. Disse Tal er selvfølgelig stærkt udsatte for Tilfældigheder, men naar Dødeligheden i Afholdsafdelingen faktisk har været en halv Snes Procent lavere end i den almindelige Afdeling, kan Erfaringerne i hvert Fald ikke bruges imod Paastanden om den lavere Dødelighed blandt Afholdsfolk.

Dir. Waage hævder nu overfor alle saadanne Erfaringer, at de ikke viser noget om det maadeholdne

Forbrugs Indvirkning paa Sundheden. Deri har han Ret, men dette paastaas heller ikke fra Afholdsfolkets Side. Som jeg Gang paa Gang har paavist, véd Statistiken i Virkeligheden ikke noget om Indflydelsen af et maadeholdent Forbrug af stærke Drikke. Det er muligt, at de maadeholdne Medlemmer af Livsforsikringsselskaberne kan glæde sig ved ligesaa gode Leveudsigter som Afholdsfolkene, og fra Begyndelsen er vistnok det store Flertal af forsikrede ædruelige, idet Selskaberne værger sig mod Antagelse af alle Personer med forringede Leveudsigter; men saa maa det store eller lille Antal af umaadeholdne, som de paagældende Afdelinger efterhaanden kommer til at tælle, bære den fundne Overdødelighed, idet der er en Del Mennesker, som lidt efter lidt bukker under for Fristelsen. Denne Fristelse er aabenbart et betydningsfuldt Minus for de forsikrede i Afdelingerne for Ikke-Afholdsfolk.

I sin Kritik af disse Resultater kommer Dir. Waage til en besynderlig pessimistisk Opfattelse. Hvis Indtrædelsen i en Afholdsforening skulde forlænge Leveudsigterne, saa anser han det i hvert Fald ikke for afgjort, at dette er et Gode, man skal søge opnaaet for enhver Pris. „For det store Antal Mennesker, der ved Alkoholens Fjærnselse vilde føle Livet mere byrdefuldt og kedsommeligt, vilde det i al Fald være en meget daarlig Trøst, at de Afsavn, der paalægges dem, oven i Købet bidrager til at forlænge Levetiden.“ Mon dog ret mange vil slutte sig til dette mørke Syn paa Tilværelsen? Mon man ikke med godt Mod skulde have Lov at kæmpe for hygiejniske Fremskridt, f. Eks. for at redde Børn fra en tidlig Død, selv om det Liv, de gaar ind til, kan være trælsomt nok?

Dir. Waage ser Tilværelsen graat i graat, hvis Alkoholforbruget forsvinder. Kun enkelte Mennesker vil kunne undvære Stimulanser, de andre har et saa ensformigt og trættende Arbejde, at de maa have nogen Opmuntring, og her er altsaa de stærke Drikkes Mission. Forfatteren synes at mene, at al Glæde ved selskabeligt Samvær maa høre op, naar Alkoholforbruget hindres. Dette turde være en Misforstaaelse. Efterretninger fra Amerika fra „tørre“ Universitetsbyer tyder ingenlunde paa, at Ungdommen er mindre livsglad og Selskabeligheden mere kedsommelig, end hvor der endnu er Adgang til de vaade Varer.

Forfatteren stiller sig skeptisk overfor den Antagelse, at Drikfældighed har Indflydelse paa den kommende Generations Levedygtighed. Det er meget muligt, at Forfatteren har Ret i, at der ikke er nogen paaviselig større Indflydelse af Arvelighed i Ordets egentlige Forstand. Alligevel indrømmer han, at der kan være en Indflydelse af de ydre Omstændigheder, hvorunder Børn af Alkoholister vokser op. Og dette er jo for en social Betragtning netop det afgørende. Det bekræftes af en Undersøgelse, som den finske Læge Laitinen har gjort. Han iagttog saaledes Legemsvægten hos nyfødte Børn af Forældre med forskelligt Forbrug af stærke Drikke, idet han iøvrigt satte et forholdsvis ret lille Forbrug som Vidnesbyrd om Drikfældighed. Efter hans lagttagelse er Vægten for et nyfødt Barn i Gennemsnit 3.74 kg, naar Forældrene er Afholdsfolk, 3.68 naar de er maadeholdne, og 3.50 naar de er umaadeholdne. Ogsaa senere i Livet, ligesom ogsaa med Hensyn til Tandbrudet, viser der sig en Forskel i lignende Retning.

Dir. Waage er i adskillige Udtalelser udpræget Individualist. Derfor hævder han ogsaa, at det maa være Folks egen Sag, om de vil føre en mindre forsigtig Levevis, og til Gengæld udsætte sig for Sygdom og tidlig Død. Men det maa dog erkendes, at et Menneskes Handlemaade kun forsaavidt bør være hans egen Sag, som den ikke griber forstyrrende ind i andre Menneskers Velfærd. Det er ikke Samfundet, og det burde ikke være den enkelte ligegyldigt, om han ved sin Levevis bringer Nød og Fattigdom over sine nærmeste. Man kan ikke paastaa, at det kun er „individuelle Tilfælde af Fattigdom, der kan henføres til Drikfældighed som Aarsag“. Forbruget af de stærke Drikke repræsenterer ikke blot i og for sig en anselig Udgiftspost for vort lille Folk — det drejer sig om mange Millioner Kroner om Aaret — men det virker ogsaa indirekte ved at svække Arbejdslysten og Arbejdsevnen. Dir. Waage er klar over, at det umaadeholdne Forbrug virker i denne Retning, men han stiller sig skeptisk overfor de Forsøg, som Kraepelin og hans Skole har anstillet om Virkningen af smaa Alkoholdoser. Nu skal det ikke nægtes, at disse „Laboratorieforsøg“ kunde trænge til at blive underbyggede med nye og mere omfattende lagttagelsesrækker; men det forekommer mig, at Dir. Waage kun anfører spinkle Argumenter derimod; efter at disse Forsøg er blevne gentaget adskillige Gange med væsentlig samme Resultat, maatte det da i hvert Fald være Modstanderne, der fik Bevisbyrden.

Dir. Waage ser nærmest et Svaghedstegn i de Krav, der er fremkommet fra danske Afholdsmænd om Forbud. Han synes at mene, at Afholdsforeningerne

er ved at stagnere, at de kun består, fordi de lader afholde opbyggelige eller oplysende Foredrag osv. Man kunde dog vel iøvrigt nok tænke sig, at alt dette Arbejde hørte med til Foreningernes Program, lad mig nævne Blaakorsbevægelsen som Eksempel.

Den store Forbudsadresse, som Afholdsmændene har sat i Gang, har vel særlig været Anledning til, at Dir. Waage har grebet Pennen. Adressen har havt en meget betydelig Tilslutning rundt om i vort Folk, selv om Svenskerne kom adskillig videre ved den bekendte store „Forbudsomröstning“ af 1909—10. Maaske vil det ikke vare mange Aar, inden et overvældende Flertal herhjemme er for absolut Forbud. Erfaringer som de, der indhøstedes ved det kortvarige Spiritusforbud i Fjor, vil maaske fremme denne Bevægelse. Den nuværende Ædruelighedskommission har samlet en Del Oplysninger herom; adskillige af dem peger paa den store Betydning, Forbudet — saa kort det varede — havde for Familielivet, som naar en Kone udtaler om Forbudet, at det er „godt for den, der har en fordrucken Mand“.

Men indtil Befolkningens store Flertal indser den overordentlige hygiejniske, økonomiske og sociale Betydning af, at de stærke Drikke kunde forsvinde, vil sikkert de fleste Afholdsmænd være tilfredse, naar der kan blive indført Bestemmelser om „local option“; der vil da være Egne af Landet, som i Kraft af Befolkningens eget Ønske bliver tørlagt, idet Udsænkningstederne forsvinder, og paa disse Steder vil Befolkningen selv vaage over, at Bestemmelsen overholdes. Jeg antager, at selv de ivrigste Frihedsvenner kan gaa med hertil. Derved vil der opnaas en hel Del,

men en betydelig Rest af Drikfældighed vil blive tilbage i vort Land, med store Ulemper for Samfundet, og det vil næppe være muligt at fjerne disse Ulemper ved de sædvanlig foreslaaede Midler i Form af høje Alkoholskatter, i alt Fald tyder Statistiken for Danmark afgjort paa, at saadanne Midler kun virker til et vist Punkt. Der kommer da det Øjeblik, da Befolkningen som Helhed ønsker et alment Forbud, maaske vil Ønsket endogsaa deles af mange Mennesker med svag Modstandskraft overfor de stærke Drikke. Naar dette Tidspunkt vil komme, da den enkelte saaledes finder sig vel ved at opgive sin egen Frihed til Fremme af det heles Vel, kan det ikke nytte at profetere om. Jeg for mit Vedkommende ønsker at det maa komme snart. Naar Verdenskrigens Ragnarok er omme, vil der blive store Opgaver for alle Folk, og en uhyre Kappelstrid. Og det Folk, der mest afgjort lægger an paa at forøge sin Arbejdskraft, vil have de bedste Chancer i Kampen. Direkte og indirekte vil det i den Henseende gavne, om de stærke Drikke bliver banlyst fra Nationens Liv.

København 18. Marts 1918.

DET DANSKE LANDBRUG UNDER KRIGS- SITUATIONEN

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 3. April 1918

Af

Th. Madsen-Mygdal.

Naar jeg i Aften har den Ære at skulle fremsætte nogle Betragtninger vedrørende Landbrugets Stilling under Krigen, saa er dette Emne saa omfattende, at en Begrænsning paa Forhaand er nødvendig. I de 3—4 Aar, Krigssituationen har varet, har det danske Landbrug været ude for saa talrige og saa dybt indgribende Begivenheder og Tilskikkelser, at det næppe før nogen hel Menneskealder igennem tilnærmelsesvis har gennemgaaet tilsvarende Omskiftelser. At udrede alt dette i Enkeltheder vilde føre meget vidt, og jeg skal derfor her indskrænke mig til at omtale Krigens Indflydelse paa Landbrugets økonomiske Kaar i Almindelighed.

For al Erhvervsvirksomhed har Krigssituationen vel skabt talrige og hidtil ukendte Vanskeligheder, men saa længe Priserne er opadgaende, og saa længe Virksomhederne kan opretholdes i nogenlunde normalt

Omfang, har Krigen i de allerfleste Tilfælde maattet virke i Retning af en Forbedring af de økonomiske Vilkaar, hvorunder Erhvervene arbejder, ligesom en tilsvarende Forringelse af Erhvervenes økonomiske Vilkaar maa forudses, saa snart Prisbevægelsen vender for atter at gaa nedad.

Denne almindelige Regel, som foreløbig — d. v. s. i Prisernes Opgangstid — har medført Gevinst for saa at sige alle Erhverv her i Landet, om end naturligvis i noget forskellig Grad, gælder ogsaa for Landbrugets Vedkommende. Og da Landbruget producerer Levnedsmidler, som hele Befolkningen uden Undtagelse skal bruge, og hvoraf Dyrtids-Indskrænkninger kun i ringe Grad kan foretages, saa er det kun naturligt, at alle de mange, som med Hensyn til Levnedsmidler kun er forbrugende, ser hen til Landbruget som et Erhverv, der hidtil i ganske særlig Grad har haft store økonomiske Fordele af Krigen. Dette er for saa vidt ogsaa rigtigt, som i hvert Fald de tre første Krigsaar har været økonomisk gode for Landbruget, naar dette tages i bred Almindelighed. Men der er ikke Tvivl om, at disse gode Kaar i høj Grad overvurderes, og jeg er tilbøjelig til at tro, at det store Flertal af danske Landmænd paa nærværende Tidspunkt vilde være mere end tilfredse, om de kunde ombytte Øjeblikkets Arbejdsvilkaar og de dertil knyttede Fremtidsudsigter med de økonomiske Forhold, som Landbruget arbejdede under i de Aar, der gik forud for Krigen.

Det er overordentligt vanskeligt, ja i Virkeligheden umuligt, med de Hjælpemidler, der for Tiden haves til Raadighed, at give en fuldt udtømmende og paa-lidelig Redegørelse for Krigssituationens Indflydelse

paa Landbrugets Rentabilitet. En Virksomheds Rentabilitet kan kun belyses ad én Vej, nemlig ved et gennemført og paalideligt Regnskab. Store samlede Erhvervsvirksomheder som f. Eks. Skibsfartsselskaber, Sukkerfabriker, Papirindustri o. lign. kan gennemføre en Regnskabsføring, der paa ethvert Tidspunkt giver dog i hvert Fald nogen Vejledning med Hensyn til Rentabiliteten. Det danske Landbrug er derimod stykket ud i ca. 180 000 selvstændigt ledede Brug, hvis økonomiske Forhold er mildest talt daarligt regnskabsmæssigt belyste, og om hvis økonomiske Resultater man egentlig kun med Sikkerhed ved det, at de er i allerhøjeste Grad forskellige, saa forskellige, at der næsten under en hvilken som helst almindelig Konjunktur altid findes Landbrug med store Overskud Side om Side med andre Landbrug, der giver Underskud. I god Overensstemmelse hermed vil man indenfor Landmændenes egen Kreds altid træffe meget delte Anskuelser om Rentabiliteten, og hvis man vil forsøge at udfinde Gennemsnits-Rentabiliteten for samtlige Landbrug, bevæger man sig straks paa meget usikker Grund.

Til almindelig Vejledning benytter man under normale Forhold visse Overflade-Symptomer, saasom Landbrugets Skatteevne efter Formue og Indkomst, Landmændenes Indskud i Pengeinstituter og Landejendommenes Pris i Omsætningen. Selv under rolige Forhold er de almindelige Slutninger, der kan drages af saadanne Fænomener, temmelig usikre, men under den Situation, som Krigen har skabt, foregaar der under Overfladen saa mægtige Bevægelser og Forskydninger, at man ved Benyttelse af disse overfladiske

Hjælpe midler let kan komme til Resultater, der kan være mere vildledende end vejledende.

At Landbrugets skattepligtige Indkomst er stigende, er kun rimeligt. I nogen Maade er maaske det energiske Arbejde, som Skatteautoriteterne udfører overfor Landbruget saavel som over for andre Erhverv, Skyld deri; men den derved fremkaldte Stigning korresponderer ikke med nogen virkelig Stigning i Erhvervets Indtægter. Rent bortset herfra er den øjeblikkelige Situation imidlertid af den Beskaffenhed, at Landmændenes Selvangivelse til Skat let kommer til at udvise en betydelig Stigning, uden at der findes en tilsvarende reel Stigning i Indkomsterne. Der er som før nævnt en beklagelig Mangel paa Regnskabsføring i Landbruget, som ikke alene — som det ofte nok sker — bør tilskrives Ulyst til Regnskabsføring hos Landmændene, men endnu mere de mange og store Vanskeligheder af særlig Beskaffenhed, som Landbrugs-Regnskabsføring frembyder. I de overordentlig mange Landbrug, hvor Regnskabsføring mangler, vil den aarlige, mere eller mindre skønsommæssige Statusopgørelse blive alt for stærkt præget af den kontante Pengebeholdning, og at denne tiltager, naar Driftsmidlerne (Besætningerne) reduceres, er lige saa selvfølgelig, som at der heraf intet som helst kan udledes med Hensyn til Virksomhedens økonomiske Resultat. Den giver lige saa store Fejl til den ene Side, som det vilde være Fejl til den anden Side, om man bedømte Landmændenes Status alene efter Antal tomme Baase. Og selv i de Landbrug, hvor der foretages en regnskabsmæssig udført Status, vil de Beløb, der indkommer ved Reduktion af Besætningerne, i høj Grad overstige

den Brugsværdi, som de bortsolgte Dyr efter Skatteautoriteternes Anvisning tidligere var opført til. Den derved fundne Merindtægt er af højst problematisk Natur, fordi den betyder et Skridt ud til Siden fra den slagne Landevej, et Skridt, som før eller senere maa gøres om igen og da sandsynligvis med et ganske tilsvarende Tab. Har man tidligere beskyldt Landmændene for, at deres Selvangivelser var for lave, saa er det nu sandsynligt, at de i mangfoldige Tilfælde ligger betydeligt over den virkelige Indkomst.

Hvad her er sagt om Landbrugets Skatteangivelser, gælder ogsaa de forholdsvis betydelige Beløb, som Sparekasser og Banker modtager i Indskud fra Landmændene. Det vilde ikke være godt, om disse Indskud ikke steg paa en Tid, da saa at sige alle Varebeholdninger (Korn, Foderstoffer, Kunstgødning osv.) er forsvundne, og da Besætningernes Reduktion overalt er den almindelige Tendens og i adskillige Tilfælde gennemføres lige til fuld Afklædning. Det vilde være et alvorligt Fejlgreb, om man ud fra dette Fænomen vilde drage nogen som helst Slutning med Hensyn til Landbrugets Rentabilitet.

Men endnu større Varsomhed er der Grund til at udvise, naar man staar over for det Fænomen, som Landejendommenes fantastiske Prisstigning i Øjeblikket udgør. Under normale Forhold kan Ejendomspriserne anvendes som et brugeligt, om end ikke ufejlbarligt Barometer for Landbrugets Rentabilitet. Men enhver, der har haft Lejlighed til at følge de sidste Dages Begivenheder paa Ejendomshandelens Omraade, vil være fuldkommen forvisset om, at der i Øjeblikket ikke eksisterer nogen som helst Forbindelse mellem Ejen-

dommenes Pris og Landbrugets Forrentningsevne. For 1½—2 Aar siden havde Landbruget utvivlsomt de bedste økonomiske Arbejdsvilkaar, det har haft under Krigen; men dengang var der nærmest Tendens hen imod en Aftagen med Hensyn til Omsætningen af Ejendomme og Stilstand m. H. t. de betalte Priser. Der er da unægtelig Grund til at undre sig over, at Ejendomshandelen netop nu har faaet saadan Luft under Vingerne, at der baade kan forlanges og opnaas Priser, der i enhver Henseende er fuldkommen urimelige, og som ligger 50—200 % over de Priser, der betales før Krigen. Det er muligt, at dette Aars ekstraordinært høje Priser paa enkelte Produkter, saasom enkelte Frøsorter, Roer, Halm o. lign., har kunnet paavirke nogle ubetænksomme Købere. Men tager man i Betragtning, dels at disse Produkter har en ganske forsvindende Betydning for Landbrugets almindelige Økonomi, og at deres høje Pris er fremkaldt paa Grund af sidste Høsts særlige Beskaffenhed, som forhaabentlig ikke gentager sig i den første Menneskealder, saa vægrer man sig dog ved at tro, at ret mange ud fra disse Prisforhold tør købe Ejendomme til fortsat Brug ind i Fremtiden. Forklaringen er da ogsaa snarere at søge i, at de fleste kun køber Ejendommen for atter hurtigst muligt at sælge med Fortjeneste. Det er vor Barndoms Spil om „Sorteper“, der her gentager sig. Den Ejendomshandel, der nu raser over Landet, er en utæmmet Spekulation, der engang vil ende med Forskrækkelse for dem, der bliver siddende med det uheldige Kort paa Haanden. De Priser, der betales, er saa høje, at kun de allerbedst drevne Ejendomme er i Stand til at forrente dem

lige i Øjeblikket; men de Ejendomme, der Gang paa Gang handles med til stadig stigende Priser, og som tilsidst er afklædte for nødvendige Driftsmidler og mishandlede med Hensyn til baade Jord og Bygninger, vil selv nu under Højkonjunkturen ikke kunne forrente Købesummen, end sige give Bidrag til en højst paa krævet Afskrivning. Den for Tiden foregaaende Om sætning med Ejendomme indeholder kun det ene glædelige Moment, at det overvejende Flertal af Landmænd dog holder fast ved Ejendommen og det Arbejde, de har lært, i Stedet for at gribe efter den Penge-Gevinst, som Øjeblikket frister med.

En Ejendommelighed ved de sidste Dages Ejendomshandel er de usædvanlig store Udbetalinger, som Sælgerne med god Grund kræver paa Bordet, og som præsteres. Ogsaa heraf har der været udledet den Opfattelse, at Landmændene maa have indkasseret en uforholdsmæssig stor Krigsgevinst, naar de nu har saa mange Penge imellem Hænderne. I mange Tilfælde vil man dog sikkert finde, at Pengenes Spor peger i Retning af Byerne og navnlig Hovedstaden. Adskillige kapitalstærke Ikke-Landmænd er Købere ved den første Handel med en mægtig Udbetaling. Den Landmand, der da pludselig ser sig i Besiddelse af en større konstant Formue, end han nogen Sinde tidligere har drømt om, kan — hvis han med Liv og Lyst kaster sig ind i Spillet — i en forbavsende kort Tid opnaa at deltage i et stort Tal af Ejendomshandler, undertiden endog med Tilbagevenden til den samme Ejendom, og saa langt vi hidtil er naaet, synes han hidtil at have haft Heldet med sig. Men hvorledes det nu end forholder sig med Tilvejebringelsen af Udbetalingerne, saa kan

disse i hvert Fald ikke tages som Udtryk for hverken godt eller ondt med Hensyn til Landbrugets Rentabilitet. Der er i denne Forbindelse kun Grund til at haabe, at vore Pengeinstitutter (Banker og Sparekasser) viser saa stor Forsigtighed, at der ikke bliver Fare for Katastrofer af mere almindelig Rækkevidde.

Ved en Bedømmelse af Landbrugets økonomiske Arbejdskaar under Krigssituationen vil det saaledes være mest forsvarligt at lade alle de saakaldte Overflade-Symptomer ligge.

Tilbage bliver imidlertid den Kendsgerning, at Landbrugets Salgsprodukter sælges til Priser, der rundt regnet er omtrent dobbelt saa store, som de var før Krigen. Naar Forbrugernes Pris ikke samtidig er steget efter samme Maalestok, skyldes dette som bekendt, at de prisregulerende Foranstaltninger mere og mere er gaaet i Retning af Statstilskud til Nedsættelse af Prisen paa de vigtigste Levnedsmidler (Brød, Smør, Flæsk, Sukker m. m.), en Fremgangsmaade, der næst efter passende Forhøjelse af alle Lønsatser maa anses for den mest rationelle og sunde blandt alle de mange forskellige Midler, der hidtil er forsøgt saavel her i Landet som i Udlandet.

At anslaa Prisstigningen for Landbrugets Salgsprodukter til netop 100 % vil naturligvis ikke kunne være fuldt nøjagtigt; men for Hovedprodukternes Vedkommende rammer denne Angivelse dog nogenlunde det rigtige, idet Prisniveauet for Tiden er lidt mere end dobbelt saa højt som i 1913—14 for Smør, Kvæg og Heste, meget nær det dobbelte for Korn, og lidt under det dobbelte for Flæsk.

Landbrugets Nettooverskud udgør imidlertid en

forholdsvis ringe Del af hele Bruttoindtægten, idet det meste af denne medgaar til Driftsomkostninger. I Naturaløkonomiens Dage kunde man med nogen Beretigelse regne Landbrugets Bruttoindtægt for Nettoudbytte; men under Nutidens intensive Driftsformer udgør Driftsomkostningerne en stedse stigende Procentdel af Bruttoindtægten. Desto mere intensivt et Landbrug er, desto større er Omsætningen; men samtidig forøges Driftsomkostningerne og formindskes Nettoudbyttet i Forhold til Omsætningens Størrelse, hvilket naturligvis ikke udelukker, at Nettoudbyttets absolute Størrelse kan forøges derved.

Hvis man vil forsøge ud fra Krigssituationens Prisbevægelser at drage almindelige Slutninger om Landbrugets Rentabilitet, maa man derfor ikke blot kende Stigningen i Landbrugets Salgsindtægt, men man maa ogsaa vide, hvor stor en Del af denne, der normalt medgaar til Dækning af Driftsomkostninger, og i hvor høj Grad disse er forøgede.

Til Belysning af, hvorledes Forholdet mellem Bruttoindtægt, Driftsomkostninger og Nettooverskud stiller sig i Øjeblikket, skal jeg tillade mig at anføre nogle Tal fra en interessant Beretning om Regnskabsføringen i Odense Omegns Landboforening, der for nylig er bleven fremlagt af Regnskabskonsulent Ivar Dokken. Denne Regnskabsføring omfatter ganske vist kun 38 fynske Landbrug af forskellig Størrelse, nemlig 6 under 25 ha, 18 paa 25—50 ha, 10 paa 50—100 ha og 4 over 100 ha, men jeg tror, at den er gennemført paa en saadan Maade, at de fremkomne Resultater alligevel fortjener almindelig Interesse, naturligvis under fornødent Forbehold af, at et saa begrænset Antal Regn-

skaber ikke kan tillægges fuldt almenfyldig Betydning.

Til Bruttoindtægt er medregnet Værdien af de Produkter, som Landbruget har frembragt i Regnskabsaaret, og som enten er fjernet fra Ejendommen ved kontant Salg eller ved Levering til Landmandens andre Erhverv, Husholdning og private Forbrug, leveret som Løn til Arbejderfamilier eller er indgaaet som en Vareforøgelse af Besætning og Forraad. Det viser sig da, at Bruttoindtægten for samtlige Ejendomme i Regnskabsaaret 1916—17 har været følgende, angivet i Kr. pr. ha Landbrugsareal:

Korn.....	Kr. 104.58
Frø.....	— 69.20
Handelsroer.....	— 20.05
Kartofler.....	— 6.67
Andre Planteprodukter.....	— 12.12
Ialt fra Planteavl.....	Kr. 212.62
<hr/>	
Produceret Sædmælk.....	Kr. 205.06
— Kvæg.....	— 104.63
— Svin.....	— 154.50
— Heste.....	— 27.10
— andre Husdyr.....	— 9.53
Ialt fra Husdyrholdet.....	Kr. 500.82
Ialt fra andre Kilder.....	Kr. 19.84
Ialt Bruttoudbytte.....	Kr. 733.28

Det ses heraf, at den Del af Bruttoindtægten, der hidrører fra Salg af Husdyrprodukter, udgør langt den overvejende Del af den samlede Bruttoindtægt. Forholdet er dog i denne Henseende meget forskelligt fra

Ejendom til Ejendom og gennemgaaende saaledes, at direkte Salg af Planteavlsprodukter spiller en desto større Rolle, jo større Ejendommen er. Dette fremgaar af følgende Oversigt over Bruttoudbyttets procentiske Fordeling:

Fra	Ejendomsstørrelse				Samtlige Ejen- domme
	under 25 ha	25—50 ha	50—100 ha	over 100 ha	
Planteavl . . .	11.2 %	12.6 %	33.4 %	44.8 %	29.0 %
Husdyrholdet .	85.0 %	84.4 %	63.8 %	53.8 %	68.8 %
andre Kilder .	2.0 %	3.0 %	2.8 %	2.4 %	2.7 %
Ialt . . .	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Til Driftsomkostninger er ikke alene berægned alle løbende kontante Udgifter, forårsagede ved Landbrugets regelmæssige Drift, men ogsaa Naturalydelse som Vederlag for Arbejde, Rentekrav, Formindskelse af Forraad, Afskrivning paa Bygninger, dødt Inventar og Heste samt Erstatning for Brugerens og hans Families Arbejde i Landbruget. Disse Omkostninger har for samtlige Landbrug 1916—17 været følgende pr. ha Landbrugsareal:

Rentekrav	Kr. 122.01
Arbejdsomkostninger	— 175.28
Fodermidler	— 210.08
Kunstgødning	— 44.47
Inventar, Vedligeh. og Afskrivn.	— 30.31
Bygninger — —	— 14.64
Skatter og Brandforsikring	— 17.80
Udsæd	— 17.02
Forskellige andre Udgifter	— 20.35
Ialt Driftsomkostninger	Kr. 654.01

Heraf fremgaar, at Driftsomkostningerne i de her omhandlede Landbrug udgør 89.2 %, og Nettooverskuddet altsaa kun 10.8 % af Bruttoindtægten. Hvis man af Driftsomkostninger udelader Rentekravet, om hvilket det, saa længe Produktionen er opretholdt, kan gøres gældende, at det ikke behøver at udregnes med Krigspriser som Grundlag, udgør Driftsomkostningerne 72.8 % af Bruttoindtægten. Men da Produktionen nu er stærkt indskrænket, bliver Forrentningen en Byrde, hvis Vægt tiltager paa særlig Maade, og det er derfor formentlig berettiget at medregne den til de Driftsomkostninger, der er underkastet Stigning, hvorefter Forholdet bliver det, at hver Gang en Landmand har en Bruttoindtægt paa 100 Kr., medgaar 89 Kr. 20 Øre til Driftsomkostninger og kun 10 Kr. 80 Øre er ren Nettogevinst.

Under Forudsætning af, at Dyrtiden medfører samme forholdsvis Stigning for baade Indtægter og Udgifter i Landbruget, og at der under Krigssituationen er Mulighed for at opretholde de forskellige Produktioner i deres normale Omfang, vil Nettoudbyttet selvfølgelig stige proportionalt med Priserne. Men ingen af de to nævnte Forudsætninger er til Stede.

Det er vistnok umuligt at anføre et almindeligt Udtryk for, hvor stor den procentvise Forøgelse af samtlige Udgiftsbeløb er, men at den er forholdsvis større end Indtægtsstigningen, er utvivlsomt. Gaar man ud fra, at Driftsomkostningerne som før nævnt udgør 89.2 % af Omsætningen, og at denne er steget med 100 %, saa vil et simpelt Regnestykke udvise, at Driftsomkostningerne højst maa stige med 112 %, hvis et Landbrug skal være i Stand til blot at give den

samme absolute Indtægt efter Stigningen som før denne. Men det er sandsynligt, at Forøgelsen af Landbrugets Driftsomkostninger er meget nær ved at overskride denne Grænse.

Ganske vist er Stigningen i Arbejdsløn endnu ikke naaet op i Nærheden deraf. Den bevæger sig vistnok mellem 30 og 70 % for den rene Pengløns Vedkommende, meget forskelligt i Landets forskellige Egne, mere for Sommerløn end for Vinterløn og mindre for Daglejere paa egen Kost end for Tyende paa Gaardens Kost. Medtages Kostholdet, der nu i det overvejende Flertal af dansk Landbrug udgør mere end Halvdelen af Arbejdsmkostningerne, kommer den samlede Udgiftsstigning dog sikkert op paa 60—80 %.

Men til Gengæld er der en Række tungt vejende Udgiftsposter, hvor Stigningen udgør op mod 200 % eller endog mere. Til Belysning heraf skal jeg tillade mig at nævne enkelte Eksempler (Prisstigningen angivet i % af Prisen før Krigen): Oliekager (saa længe de kunde faas) ca. 250 %, Norgesalpeter (fast Pris Foraar 1918) ca. 130 %, Superfosfat ca. 350 %, Plove og Harver ca. 140 % (et Plovskær, der før Krigen kostede 2 Kr. 50 Øre, koster nu 11 Kr.), større Redskaber og Maskiner (for saa vidt de overhovedet kan faas) noget over 100 %, Hestebeslag ca. 200 %, Sele-tøj ca. 155 %, Hegnstraad ca. 275 %, Drænrør 130—150 %, Bygningstømmer ca. 120 %, Cement ca. 330 %, Kul til Tærskning m. m. over 700 %, Tørv ca. 300 %, Bindegarn (efter Maksimalpris) ca. 210 %, Reb ca. 300 %, Jerntøjr ca. 480 % o. s. v.

En hel Række Varer, der har været underkastet Prisstigning, kan ganske vist overhovedet ikke længere

købes (Oliekager, tildels Kunstgødning, Cement, Bindegarn m. m.), og de tæller da ikke mere med i Driftsomkostningerne. Men det er en Selvfølge, at den led-sagende Nedstemning af hele Produktionen samt Ud-sættelsen af tiltrængte Vedligeholdelsesarbejder paa Bygninger og Inventar foraarsager et endnu større Tab og skaber et Misforhold mellem Omsætningen, der stadig gaar ned, og Driftsomkostningerne, der kun til en vis Grad kan følge med i den nedadgaende Bevægelse. Den Fabriksvirksomhed, der paa Grund af Varemangel maa standse helt, sparer vel ogsaa en Del Driftsomkostninger, men ikke alle, og ingen er i Tvivl om, at Standsning eller blot Indskrænkning af Produktionen betyder et betydeligt økonomisk Tab.

Allerede nu har den tiltagende Vareknaphed og de stadigt stigende Priser paa Landbrugets Fornødenheder ført den mere intensive Driftsform til det Punkt, da det er tvivlsomt, om Virksomheden i Øjeblikket kan give lige saa stor Indtægt som før Krigen, og der er adskillige Tegn i Retning af, at denne Udvikling i hvert Fald foreløbig vil blive fortsat.

I den før omtalte Regnskabsberetning var Nettoudbyttet (Forrentning tillagt) pr. ha og Forrentningsprocenten for samtlige deltagende Landbrug følgende:

	1914—15	1915—16	1916—17
Nettoudbytte pr. ha	159 Kr.	272 Kr.	202 Kr.
Forrentningsprocent	7.7 %	11.0 %	8.1 %

For det sidste Aar varierede Nettoudbyttet fra 12 Kr. til 562 Kr. pr. ha og Forrentningsprocenten fra 0.5 % til 15.8 %. Aaret 1915—16 er Kulminationsaaret. Der er en ret betydelig Nedgang for Aaret

1916—17, og der kan næppe være Tvivl om, at det Regnskabsaar, vi nu befinder os i (1917—18) vil komme til at udvide en langt stærkere Nedgang med Hensyn til Rentabiliteten, dels fordi Kornhøsten gav ca. $\frac{1}{3}$ under, hvad en Normalhøst ÷ Udsæd udgør, og dels fordi dette Aar bliver det første, hvor den ved Undersøblokaden af 1. Februar 1917 fremkaldte helt ny Situation kommer til at præge det finansielle Resultat.

Til rigtig Forstaaelse af den foran anførte Forrentningsprocent paa 8.1 for Aaret 1916—17 maa det bemærkes, at den Grundkapital og Driftskapital, hvoraf Forrentningen er beregnet, ikke er ansat i Overensstemmelse med Krigspriserne paa Jord og Bygninger, Besætning og Inventar, som de er i Øjeblikket, men i alt væsentligt er bygget paa Før-Krigens Priser. Skulde den i Landbruget bundne Kapital bogføres med de Beløb, hvortil Ejendommene nu omsættes i Handelen, vilde Forrentningen blive i tilsvarende Grad mindre. Hertil kommer, at de 38 Landmænd, der har deltaget i Regnskabsføringen, selvfølgelig ikke er netop dem, der opnaar de daarligste Resultater. Tværtimod er det gennemgaaende Egnens dygtigste og mest interesserede Landmænd, og det tør betragtes som nogenlunde sikkert, at den gennemsnitlige Forrentningsevne i dansk Landbrug ligger under, hvad her er opnaaet.

Hvor meget man af disse Grunde bør nedskrive Resultatet, tør jeg ikke udtale mig om. Men det er utvivlsomt, at for Landbruget i Almindelighed ligger Forrentningsprocenten betydeligt lavere, og at den for indeværende Aar vil komme endnu længere ned.

Rent bortset fra det forhaandenværende Materiales

Ufuldkommenhed knytter der sig imidlertid forholdsvis mindre Interesse til en Undersøgelse af Landbrugets Rentabilitet i Almindelighed, fordi det ikke lader sig gøre at opstille en Normal-Driftstype som gældende for dansk Landbrug. Enhver Landbrugsbedrift er en stærkt varierende Blanding af flere vidt forskellige Produktioner, snart optrædende i intensivt Samarbejde med hverandre og snart arbejdende isoleret hver for sig. Enkelte Landbrug har endnu deres Hovedindtægt ved Kornsalg, i nogle spiller Sukkerroedyrkningen en Hovedrolle, i andre er det Frøavl, som giver den største Indtægt, for overordentlig mange — navnlig de mindste Landbrug — var før Krigen Flæskeproduktionen det vigtigste Erhverv, og for det store Tal af mellemstore og smaa Landbrug var og er Kvægholdet og de Produktioner, som knytter sig dertil, det bærende Grundlag for hele Økonomien. Landbruget er i Virkeligheden en Samling af forskellige Erhvervsvirksomheder, der nu under Krigen hver for sig har været underkastet højst forskellige økonomiske Vilkaar. Hvis man derfor ønsker at danne sig en begrundet Mening om, hvorledes de forskellige Landbrug arbejder under Krigssituationen, saa er det en Nødvendighed, at hver enkelt Produktions Rentabilitet og Arbejdskaar undersøges for sig.

Det vilde føre for vidt her at komme ind paa en saadan Undersøgelse, som ogsaa bedre kan foretages, naar engang Krigssituationen med alle dens stærkt og hurtigt vekslende Tilstande er naaet til endeligt Ophør. Men jeg vil dog gerne her fremsætte nogle faa Bemærkninger om det indbyrdes Forhold mellem enkelte Produktioner eller Produktionsretninger inden for Land-

bruget, fordi der heri ligger Stof til en Overvejelse, som vi for Fremtidens Skyld ikke bør gaa uden om, og fordi den Forskydning i Forholdet mellem de enkelte Produktioner, som Krigssituationen har medført, maa medtages i Billedet, hvis man fuldt ud vil forstaa den Tilstand, hvori dansk Landbrug for Øjeblikket befinder sig.

I denne Forbindelse vil jeg gerne først dvæle ved et Par almindelige og bekendte Forhold, som det ganske vist ikke er muligt at nævne uden i betænkelig Grad at nærme sig det trivielle, men som det ikke gaar an at overse, naar den nu foreliggende Landbrugs-Situation overvejes og bedømmes.

Først skal jeg da tillade mig at minde om, at Landbruget mere end de fleste andre Erhverv staar i et nøje Afhængighedsforhold til de Naturforhold, hvorunder det virker. Vel spiller Afsætningsforholdene og andre økonomiske Forhold samt Landbostandens almindelige Oplysningstrin og dens særlige faglige Interesser en stor Rolle; men Landets Jordbund og Klima vil dog altid være blandt de Faktorer, der i første Række øver Indflydelse paa Landbrugsproduktionens Art og Omfang. Man behøver ikke at rejse fra Land til Land for at paavise denne Indflydelse. Selv inden for vort lille Lands Grænser er Forskellighederne med Hensyn til Jordbund (stærk Lerjord, mager Hedesand o. s. v.) og Klima (Nedbør, Optræden af Nattefrost o. s. v.) saa betydelige, at der til Trods for at Afsætningsvilkaarene er ens, er en meget betydelig Forskel i Driftsformerne fra Egn til Egn. En Sammenligning mellem to Amter som Maribo og Ringkøbing viser

saaledes følgende med Hensyn til Arealets Benyttelse den 15. Juli 1912.

1 % af Landbrugsarealet udgjorde:

	Maribo Amt	Ringkøbing Amt
Hvedearealet	7.8	0.1
Rugarealet	3.3	12.0
Kornarealet	47.0	31.0
Sukkerroeararealet	13.8	0.0
Kartoffelarealet	0.6	3.0
Foderroeararealet	4.1	9.1
Græs- og Grøntfoderarealet	26.2	51.1

Denne velkendte, af de naturlige Forhold fremgaaede overordentlig store Forskel med Hensyn til Jordens Benyttelse medfører nødvendigvis en tilsvarende Forskel med Hensyn til Husdyrholdets Størrelse og Sammensætning. Og naar der inden for et saa lille Omraade som vort Lands kan fremkomme saa vidt forskellige Driftsmaader, saa er det kun rimeligt, at Landbrugsproduktionen fra Land til Land er endnu mere vekslende. Der kræves derfor den største Varsomhed ved Overførelse af Driftsmetoder og Landbrugssynspunkter fra et Land til et andet som ogsaa fra Egn til Egn, og det indses let, at hvis der nu under Krigssituationen med eller uden Grund øves Vold mod de paa naturlig Maade fremstaaede Landbrugs-Driftsmaader, vil dette kunne rumme skæbnesvangre Følger og anrette Forstyrrelser, som der skal lang Tid til at genoprette.

Et andet velkendt Forhold, som jeg gerne vil genkalde i mine Tilhøreres Erindring, er den næsten

eventyrlige Udvikling, som dansk Landbrug ud fra de af Naturen givne Betingelser har gennemgaaet i den sidste Menneskealder. Omkring Aaret 1880 skete som bekendt den store Retningsændring i dansk Landbrugsproduktion, og en ny Tid begyndte. En lang Række gode og behagelige Aar i den gyldne Kornsalgsperiode blev afbrudt ved nedadgaaende Kornpriser, fremkaldt af den stærkt tiltagende Kornproduktion i andre Lande og Verdensdele, hvor Landbruget vel var mere enkelt og primitivt, men hvor de naturlige Betingelser for Kornavl var og er langt gunstigere end her i vort lille fattige Land, hvis Jordbund i det store og hele er daarligt udrustet fra Naturens Haand. I denne Konkurrence vilde det danske Landbrug været prisgivet økonomisk Undergang, hvis ikke en lykkelig Skæbne havde ført det ind paa den Vej, at det i Stedet for at gøre haabløse Forsøg paa at konkurrere med Udlændets billige Kornproduktion, tog den i sin Tjeneste ved at oparbejde et Husdyrhold til Forædling af en stedse stigende Hjemmeavl af Grovfoder (Roer og Græs), som Landets Jordbunds- og Vejrforhold er særlig velegnet for, suppleret med de indførte Foderstoffer, som andre Landets Overproduktion gav fordelagtig Adgang til. Den Udvikling, som dette Omslag i Produktionen blev Indledningen til, har medført, at dansk Landbrug i flere vigtige Henseender indtager en Særstilling. Vort Areal med Foderroer udvidedes forholdsvis mere end i noget andet Land, vort Kvæghold og Svinehold voksede til at blive det største i Europa, hvad enten det sammenholdes med Arealets Størrelse eller med Befolkningens Antal. Og Aar efter Aar steg

Indførselen af Foderstoffer og Udførselen af de to Hovedprodukter Smør og Flæsk.

Adskillige baade udenfor og indenfor Landbruget har været betænkelige ved denne stærke Udvikling og har set en Fare i det danske Landbrugs mere og mere fremtrædende Ensidighed i Retning af dyrisk Produktion. Og det var ikke ualmindeligt, at man før Krigen hørte Udtalelser om, at denne saakaldte kunstige Udvikling nu maatte høre op, og at der maatte arbejdes efter ny Retningslinier.

Jeg tror ikke, at disse Betæneligheder var velbegrundede. Det vil altid gælde om, at vort Landbrug saa vel som ethvert andet Erhverv tager Arbejdet op netop der, hvor de naturlige Betingelser og de økonomiske Muligheder holder Møde og anviser Erhvervet dets Plads. Det er netop det modsatte, der fører til en „kunstig“ Udvikling. Og at den Bevægelse, der blev begyndt i Firserne, ikke nu ved Krigens Begyndelse var en hendøende Bevægelse, ses deraf, at den er foregaaet med en stedse stigende Bevægelseshastighed. Vor Overskudsudførsel af Husdyrprodukter tiltog gennemsnitlig for Aarene:

1880—89	med ca. 5	Mill. Kr.	pr.	Aar
1890—99	—	7	—	—
1900—09	—	18	—	—
1910—14	—	35	—	—

Disse Tal kunde tyde paa, at den Bevægelse, der blev indledet i Firserne, saa langt fra at være hendøende eller blot standset, nu først var naaet ud over det forberedende Stadium og for Alvor skulde til at begynde. Og jeg tror, at denne Opfattelse kun vinder

Bekræftelse ved en nærmere Undersøgelse af de Fremtidsmuligheder, der ligger gemt i den danske Jord, naar den benyttes til Fremstilling af Foderafgrøder, og i det danske Husdyrhold, naar alle de faglige Hjælpe-midler, som Nutiden raader over, bliver taget i Tjeneste.

Men hele denne Udvikling er paa en voldsom Maade standset eller afbrudt ved Krigen. Forholdet er vendt om. Det er nu atter — som for 50 Aar siden — direkte Salg af Markafgrøder, der giver det største Nettoudbytte, og Planteavlen klarer sig lige i Øjeblikket tilsyneladende bedst uden Husdyrbrugets Hjælp.

Denne Omvæltning i Landbrugets Arbejdsvilkaar mærkedes straks efter Krigens Udbrud. De stigende Fragtomkostninger medførte en hurtig og stærk Forhøjelse af de indførte Foderstoffers Pris, Kornpriserne maatte følge med, medens Priserne paa dyriske Produkter blev staaende stille en lang Tid for derefter kun meget langsomt at stige. Planteavlen blev begunstiget paa Husdyrholdets Bekostning, og navnlig blev Landbrugsproduktionens hidtidige Hovedhjørnestøtter, Smør- og Flæskeproduktionen, stillet paa en ugunstig Plads.

Allerede i Februar 1915 fremhævede Lensbaron Rosenkrantz i et Foredrag i denne Forening den nævnte Forskydning med Hensyn til de forskellige Produktionsretningers Rentabilitet, men Krigssituationen har senere yderligere virket i Retning af at forværre Forholdene for den dyriske Produktion, og tilsidst er Tilførselen af Korn og Foderstoffer udefra helt ophørt efter 1. Februar 1917.

Afsavnet af de store Kvantiteter af Brødkorn, Foderkorn og Oliekager, som tidligere indførtes til Landet, har selvfølgelig i høj Grad formindsket det Raa-materiale, som den dyriske Produktion har at arbejde med. Anslaaes hele denne Indførsel til at repræsentere en Foderværdi paa 1.8 Mill. Afgrøde-Enheder (1 Enhed lig 1000 kg Foderenheder), og vor samlede Høst af Korn, Roer, Hø, Halm og Græsning til ca. 7 Mill. Afgrøde-Enheder, hvori dog maa fradrages den Del af Kornavlen eller det indførte Korn, der direkte blev anvendt til Befolkningens Ernæring eller ca. 0.7 Mill. Afgrøde-Enheder, havde det danske Landbrug før Krigen $7.0 \div 0.7 + 1.8 = 8.1$ Mill. Afgrøde-Enheder til Opfodring, og heraf udgjorde det indførte ca. 22 %. Men Afsavnet betyder i Virkeligheden mere end disse 22 %, fordi Oliekagerne var et nødvendigt Supplement til Vinterfodringens mægtige Forbrug af Roer. Naar Indførselen af kvælstofholdige Foderstoffer er standset, er Roefoderet betydeligt mindre værd, og den samlede Foderværdi reduceres derved yderligere. Hvor længe denne Tilstand skal vedvare, er der næppe nogen, der i Øjeblikket kan danne sig en Mening om. Men fortsættes den ret længe, vil den ikke blot i første Omgang medføre en Svækkelse og Reduktion af den dyriske Produktion, men derefter ogsaa en stærk Forringelse af Jordens Ydeevne.

Den største og alvorligste Fare i økonomisk Henseende ligger derfor for vort Lands Vedkommende utvivlsomt deri, at Krigssituationen mere og mere truer med at lægge det øde, som Landbruget har brugt mere end en Menneskealder til at bygge op.

Vor Flæskeproduktion, der før Krigen ikke blot

for Landbruget, men for hele Landet var en Hovedindtægtskilde, er i Øjeblikket fuldstændig lammet, og Svineholdet er reduceret til et Minimum. Hovedårsagen hertil er naturligvis Afsavnet af de 3—4 Mill. Tdr. Majs, vi indførte før Krigen; men alligevel vilde Landbruget meget godt kunne producere Flæsk nok til Hjemmemarkedets Forsyning, hvis ikke den Prispolitik, som lige fra Krigens Begyndelse er bleven bragt i Anvendelse over for Hjemmemarkedets Forsyning med Flæsk, og som endnu ikke helt er bragt i Orden, havde stillet Svineholdet paa en i økonomisk Henseende meget ugunstig Plads. Flæskeproduktionen er et ret enestaaende Eksempel paa en Produktion eller Industri, hvis Rentabilitet Krigssituationen har ødelagt. Et Udtryk for Flæskeproduktionens Rentabilitet har man i Forholdet mellem Flæskenoteringen og Majsnoteringen. Denne Prisfaktor var i Aaret 1913 9.9, men under Krigssituationen har den hele Tiden været betydelig derunder. I Februar 1915 var den nede paa 5.1, og siden har den svinget mellem dette Tal som Minimum og 8.5 som Maksimum. Den ny Kornlov fastsætter et Prisforhold paa 10 og betyder saaledes en Forbedring af Forholdet. Men saa længe Krigen varer, vil Raamaterialet kun i meget begrænset Maalestok blive Korn og Skummetmælk, der før var Hovedfoderet, men derimod Grovfoder som Roer og Grøntfoder, der kræver et meget større Foderforbrug pr. kg Tilvækst og derfor medfører en dyrere Produktion. Naar det overvejes, hvorledes Flæskeproduktionen kan øges — og der er ikke Tvivl om, at dette Spørgsmaal desværre snart vil blive meget aktuelt — saa er der kun ét Middel, der fører til Maalet, og det

er en Flæskepris, der gør Produktionen mindst lige saa lønnende, som den var før Krigen.

For Mælke- og Smørproduktionen har Forholdet ogsaa, i hvert Fald indtil Fedtordningen af December 1917, været ugunstigt. Et Udtryk herfor findes i de tidligere nævnte Regnskaber for fynske Landbrug i Regnskabsaaret 1916—17. I dette Aar har Produktionsprisen for Rodfrugter, Græs og Grøntfoder (Gennemsnit af 10 Landbrug) været 13.9 Øre pr. F. E., og hvis man debiterer Kvægholdet Grovfoderet til denne Pris, giver det et Underskud af 22 Kr. pr. stort Kreatur, skønt der dengang endnu var Adgang til Indkøb af Kraftfoder. Med de nu fastsatte Smør- og Mælkepriser er Forholdet væsentligt forbedret. Ganske vist er det tvivlsomt, om den særdeles vanskelige og dyre Produktion i denne Vinter giver Overskud, men til Gengæld vil den billigere Sommerernæring kunne bøde derpaa.

Derimod indeholder den nu vedtagne Kornlov en farlig Tendens i Retning af at formindske Landets Kvægbestand, hvortil der med de nuværende høje Kvægpriser og den herskende Foderknaphed er mere end Fristelse nok i Forvejen. Det er utvivlsomt en Fejl ved Kornordningen baade i Aar og for næste Aar, at medens der tages rimelige Hensyn til Produktionen af Sukker, Cikorie, Kartoffler, Olieplanter o. s. v., saa er der ikke indrømmet noget tilsvarende Hensyn til Produktionen af saa vigtige Produkter som Mælk, Smør, Kød og Flæsk. Det er en i høj Grad uheldig og kortsynet Betragtning, at Dyrkningen af Korn og Kartoffler skulde være af mere samfundsgavnlig Beskaffenhed end Frembringelse af Roe- og Græsafgrøder,

som udelukkende anvendes til Fremstilling af de nævnte dyriske Produkter. Og hvis den nuværende Situation fortsættes, vil det sikkert blive nødvendigt at omredigere denne Opfattelse. Det er inden for Landbruget Produktionen af Afgrøder til direkte Salg, der fremdeles har god Vind i Sejlene, men mod Opretholdelsen af de Produktioner, som er i Overensstemmelse med Landets Naturforhold, som hidtil har været det bærende Grundlag for Landbrugets Udvikling, og som utvivlsomt ogsaa i Fremtiden vil blive det, blæser der for Tiden en skarp Modvind.

For det danske Landbrugs økonomiske Modstandsevne i kommende Tider er det af den største Betydning, at vi, selv om Produktionen nødvendigvis maa stemmes ned, søger at bevare Produktionsmidlerne, d. v. s. Besætningerne, mest mulig. Efterhaanden som Krigen varer ved, bliver der flere og flere Ligheds-punkter mellem den nuværende Situation og den, der i Napoleonstiden gik forud for den store Landbrugs-krise for snart 100 Aar siden. Selvfølgelig er der ogsaa adskillig Ulighed, der indeholder Trøst for dem, der forsøger en saadan Sammenligning, og først og fremmest er der den Ulighed, at medens Landbruget dengang kun havde Kornavlen til økonomis Basis, saa har det nu sit Husdyrhold med dertil knyttede Produktioner at støtte sig til. Skønt det er mere end vanskeligt at skønne over, hvorledes Afsætningsforholdene vil stille sig, naar engang Krigen er forbi, saa er der dog næppe Tvivl om, at der overalt, baade i krigsførende og neutrale Lande, vil være Mangel paa levende Dyr og paa de Produkter, der fremstilles gennem dem. Desto stærkere der rundt omkring os under Krigssitua-

tionens Tryk og Hensynet til Menneskenes Ernæring foretages Indskrænkninger af Besætningerne, desto mere Grund er der for os til af al Magt at opretholde vore, selv om det ogsaa i nogen Maade gaar ud over den øjeblikkelige Fortjeneste.

Der tales ganske vist om, at det danske Landbrug er for ensidigt, og at det maa have flere Strænge paa Buen. Øjeblikket synes at være gunstigt dertil, da alle andre Strænge end netop den dyriske Produktion lokker med Fortjeneste. Saaledes er i de sidste Aar Frøavlens blevet en god, om end maaske dog nok noget overvurderet Indtægtskilde for enkelte Landmænd, der har været heldige. Det vilde være urimeligt, om Landbruget ikke tog den Forretning op, som Frøavlens i Øjeblikket og maaske nogle Aar endnu tilbyder. Der kan nok blive Brug for den Fortjeneste senere. Men naar man betænker, at Frøavlens kun beslaglægger ca. $1\frac{1}{2}\%$ af vort dyrkede Areal, og at der endda tales om, at vi derved er naaet op til for enkelte Kulturplanters Vedkommende at kunne dække hele Verdensforbruget, saa er det indlysende, at Frøavlens aldrig kan blive nogen bærende Produktionsmulighed for det danske Landbrug. Det samme gælder flere andre, ny eller gamle Produktionsretninger, som for Tiden er aktuelle. Det kan være godt nok med ny Strænge paa Buen, men er det kun Sytraade, der spændes over, skal man være forsigtig med at fæste Lid til dem.

Men ikke blot af Hensyn til Landbrugets økonomiske Muligheder efter Krigen, er der Grund til at udvide en sund Konservatisme med Hensyn til den hidtil fulgte Retningslinje. Ogsaa Befolkningens Ernæring under Krigen har i Virkeligheden den største

Interesse i, at Landets Husdyrbestand i størst mulig Udstrækning opretholdes. Ganske vist docerer Ernæringsteoretikerne den Lære, at det betyder et mægtigt og under de nuværende Forhold uforsvarligt Tab af Næringsenheder at omsætte Grovfoder og Korn til dyriske Produkter. Jeg har al mulig Respekt for Viden-skaben, og jeg tror ogsaa, at det i de Lande, der nu under Krigen befinder sig paa Randen af Hungersnød, er nødvendigt at følge disse Ernæringsteorier. Men for vort Lands Vedkommende er Forholdet et andet, og vi bør være forsigtige med alt for hurtigt at ville drage Lære af, hvad der foregaar under Forhold, der er væsentligt forskellige fra vore.

Danmark blev før Krigen ikke uden Grund betegnet som „Europas Spisekammer“. Det er klart, at naar der er Ufred i Huset med alt hvad dertil hører, saa er det bedst for dem, der netop er lukket inde i Spisekammeret. I Virkeligheden er Danmark det Land blandt alle andre, hvor Faren for Leynedsmiddelnød er mindst. Vi vil altid kunne brødføde Befolkningen. Beviset herfor er paa uomstødelig Vis givet i Aar, da alle Tilførsler var standsede, og da Kornhøsten var mindre, end den har været i Mands Minde. Det er ikke nødvendigt, at vi her i Landet indstiller os paa at leve alene af Brød og Kartofler. Selv med den standsede Tilførsel af Raamateriale vil Landbruget fremdeles kunne producere, hvad Hjemmemarkedet behøver af dyriske Produkter, uden at der bliver Mangel paa Brød. Men som Forholdene i Øjeblikket ligger, og den dyriske Produktion har en Askepots Plads mellem de andre Produktioner, er der desværre al Udsigt til, at vi snart staar i en alvorlig Mangel paa Flæsk, til

Vinteren maaske ogsaa paa Mælk og Smør. Og i Vareomsætningen med Udlandet vil Kornet næppe nogen Sinde som i Aar, da Kornhøsten i hele Nord-europa var meget nær ved Misvækst, blive af afgørende Betydning. Derimod vil det sikkert være af den største Betydning for vore andre Erhvervs Opretholdelse, om vi var i Stand til at udføre i hvert Fald et lille Overskud af dyriske Produkter, der mere og mere bliver dem, som hele Verden omkring os kommer til at mangle.

Jeg tror derfor, at det ogsaa fra et rent ernæringsmæssigt og samfundsmæssigt Synspunkt er af den største Betydning, at den dyriske Produktion mest muligt opretholdes. Blandt de økonomiske Opgaver, som Krigssituationen paalægger os, er Bevarelsen af de hidtidige Driftsformer i Landbruget gennem alle de Vanskeligheder, som Krigssituationen i rigt Maal frembyder, derfor sikkert den, der baade landøkonomisk og nationaløkonomisk set, fortjener den størst mulige Agtpaagivenhed.

Jeg har i Aften haft den Ære at tale til en Forsamling, der rummer baade Indsigt og Indflydelse. Jeg skal da afslutte disse Betragtninger med at paakalde alle gode Kræfters Medvirkning til, at de Produktionsmuligheder, vi havde før Krigen, bevares saa uskadt som muligt gennem Krigssituationens Ødelæggelser.

BOGANMELDELSER

ELI F. HECKSCHER: **Kontinentalsystemet.** Den stora handels-spärringen för hundra år sedan. 272 S. Stockholm 1918.

Kontinentalspärningen i Napoleonstiden betød Napoleons Afspærring af det europæiske Kontinent for Indførsel fra England, ikke for at skade Kontinentet, men for at skade England, hvis Udførsel han vilde tillivs. Nutildags afspærrer England og dets allierede det centraleuropæiske Kontinent for at gøre dette Kontinent Skade ved at komme dets Indførsel tillivs.

Forskellen har dels en økonomisk, dels en militær Grund. Napoleons økonomiske Betragtning var den, at hvis Englands Udførsel blev afskaaret, vilde det miste sin Rigdom, et Resultat, som snarere vilde styrkes end svækkes ved samtidig Indførsel til England, thi Rigdommen var ikke Varer, men Penge (fremkomne ved Overskudsudførsel). Den militære Grund var den aabenbare Umulighed af, selv om man havde villet, at hindre Indførsel til England, da England og ikke Frankrig (Fastlandet) var Herre til Søes. Man kunde derfor ikke heller i og for sig hindre Udførslen fra England, men naar man paa fransk Side sad inde med Fastlandshavnene, kunde man hindre Varerne fra at komme ind paa Fastlandet, d. e. man afspærrede ikke England, men sig selv.

Tanken om at „udsulte“ England, altsaa forsaavidt og-

saa at hindre Indførsel, var vel oppe, og paa et givet Tidspunkt erklærede Napoleon England for „blokeret“, men det er rigtigt, som det blev sagt fra engelsk Side, at Napoleon med samme Ret og Styrke kunde kalde Maanen for blokeret.

De engelske Forholdsregler drejede sig for en væsentlig Del om Kolonialvarerne. De neutrale fik Lov til at drive Handel med Englands Fjender, naar den dreves direkte med engelske Havne eller de neutrales egne Havne. Vilde de derimod gaa med Varerne til fjendtlige eller fremmede Havne, maatte de først anløbe engelske Havne og betale de dér paalagte uhyre høje Afgifter. De fjendtlige Koloniers Produkter kunde altsaa ikke komme det fjendtlige Fastland tilgode uden med en enorm Fordyrelse, til Fordel for England, og de neutrales Mellemandhandel med disse meget betydningsfulde Varer blev kompromitteret. De nordamerikanske Fristater f. Eks., hvis direkte Forbrug af Kolonialvarer dengang var forholdsvis ringe, kunde altsaa forsyne sig baade fra engelske og ikke-engelske Kolonier, men med Varer fra disse sidste kunde de ikke drive Handel paa Europa uden først at anløbe engelske Havne og bære Byrderne herved.

De franske Landes Selvblokade skulde, foruden at ødelægge Englands Udførsel, beskytte og opmuntre den kontinentale Industri, men denne Industri umuliggjordes paa den anden Side, naar man afspærrede den fra at modtage de fornødne Raavarer. For det egentlige Frankrig søgte Napoleon derfor at bøde paa denne Vanskelighed ved at forbyde Udførsel af alle Raastoffer fra Frankrig til Kontinentet og forbyde Indførsel af alle Fabrikata til Frankrig fra Kontinentet, endvidere ved Transithandelsbestemmelser, som skulde tvinge dels Raastofhandelen til kun at have det egentlige Frankrig som Maal, dels Landenes Forsyning med Industrivarer til kun at kunne foregaa fra Frankrig.

Saavidt dette ikke forslog, kunde Frankrigs Forsyning med Raavarer ske ved Licenser, endog til Handel paa

England, saa at Raavarer indførtes derfra, Industrivarer udførtes dertil, ligesom paa den anden Side England gav Licenser, naar det derved kunde opnaa en Ind- eller Udskibning af Varer, som det havde særlig Interesse af.

Licenser gaves ogsaa til Fordel for Statskasserne, og de blev ved den meget høje Betaling for dem en navnlig for den franske Statskasse rigeligt flydende Indtægtskilde.

Realiseringen af de forskellige Formaal blev altsaa til størst Skade for Kontinentet udenfor Frankrig. Systemet eller Systemerne vilde imidlertid have været endnu mere ødelæggende, end de var, hvis de ikke var bleven imødegaaet af Smuglerier, der ligeledes var sat i System, saa at de blev en Handelsform for sig. Normalt forfulgtes de ganske vist af Autoriteterne, men til andre Tider støttedes de endog af dem, ikke blot fordi de tilsynsførende blev bestukne i vidt Omfang, men ogsaa fordi man af statslige Grunde kunde blive nødt til at se igennem Fingre med Smugleriet for at faa de nødvendige Vareforraad, en Trafik, der endog kunde praktiseres af selve Frankrig.

Hvad de engelske og franske Dekreter, hvad Licenser, Smugleri, Kapreri etc. medførte for Tilstande, vil man for Danmarks Vedkommende, hvor man desuden fik sin særlige Gruppe af Love og Resolutioner, bestemte ved vor Stilling som Napoleons allierede, finde omtalte i mit Skrift „1807—14“. Men vil man have en generel Oversigt over Datidens Love og Forholdsregler, deres Aarsager og Virkninger for Europa (og Amerika), skal man læse den ansete Professor ved Handelshøgskolan i Stockholm, Eli Heckschers Bog.

Paa Grundlag af omfattende Kendskab til datidig og senere historisk, økonomisk og statistisk Litteratur samt Memoirer og Parlamentsdebatter m. m. har Forf. givet en Skildring ikke blot af den egentlige Kontinentalspærringstids Love og Tilstande, men ogsaa af den foregaaende Perodes økonomiske Liv og Tvangsforanstaltninger, endelig ogsaa af de Teorier, der var oprindeligt bestemmende for de For-

holdsregler, man greb til for at komme hinanden til Livs i den økonomiske Krig. Teorierne vekslede, Formaalene vekslede, og det praktiske Livs Krav tvang til at skifte Vaaben, ja førte til at anvende indbyrdes stridende Forholdsregler. Det Kaos — endogsaa paa Papiret, d. v. s. i selve Paa-budene og Forbudene —, som herved skabtes, gør det overmaade vanskeligt at give et klart og anskueligt Billede af, hvad der i hver given Tid tilsigtedes og skete. Forf. er imidlertid fuldt Herre over sit Stof, og han unddrager ikke Læseren nogen Nuance. Jeg er dog ikke sikker paa, om der ikke netop herved mistes for Læseren noget af Oversigten. Jeg tror, det havde været formaalstjenligt, paa mere positiv Maade, end sket er, at meddele Hoveddekreterne og subsummere under disse Afvigelser og Ændringer.

Man kunde maaske ogsaa gøre den Indvending, at der i for høj Grad gives „Karakter“ i Bogen. Der øves uafbrudt Kritik overfor Love og Dekreter, Tanker og Foranstaltninger, Regeringer og Personer — navnlig faar Napoleon stadigt og stærkt paa Hovedet —, og overfor de herskende økonomiske Doktriner, den manglende økonomiske Indsigt o. s. v. Det bliver tilsidst lidt for megen Pædagogik; den almindelige Læser — af den Kreds, der overhovedet søger et saadant Værk — finder ud af det med mindre.

Men dette udelukker selvfølgelig ikke, at vi maa være overordentlig taknemlige for det saare rige økonomisk-politiske Stof, der er samlet, for den nationaløkonomiske Indsigt og Skarpsindighed, hvormed Motiverne for de mangeartede Forholdsregler er udredet, og ikke mindst for det udmærkede Valg af statistiske Data — ud af det knappe og skrøbelige foreliggende statistiske Materiale —, hvormed Systemets Virkninger (de tilsigtede og de alt andet end ønskede) er belyst. Naar man gennem Bevægelsen i Tallene, hvor Anfægteligheden af hvert enkelt Datum bliver af ringere Betydning, ser, hvorledes Englands Eksport til Ikke-Europa stiger og yder Erstatning for den for-

mindskede europæiske Eksport, naar man ser Amerikas Handel eller Omsætningen af de enkelte Hovedartikler i Varehandelen statistisk opgjort, da har man en Illustration til Teksten, der er yderst lærerig og som næppe kan bydes Læseren paa tydeligere Maade.

Efter Bogens tre første Kapitler om Kontinentalsystemets Forudsætninger, dets Optræden og dets ydre og indre Forløb, kommer et fjerde Kapitel om dets Virkninger. Hvad der her er af særlig Interesse, er, for en Række Industriers Vedkommende, den omhyggelige Paavisning af, at den Opblomstring, som Industrien fik ved Englands dog delvise Udespærring fra Konkurrencen, kun sjældent skabte varigt Liv. Englands Overlegenhed i industriel Udvikling gennem dets tidlige Udnyttelse af nyopfundne Maskiner og af Dampkraften kom man under den genvundne Fred kun udenom, hvor man selv gennem Opfindelser og nedarvet industrielt Snille havde en Indsats at gøre. Var dette ikke Tilfældet, sank den kunstigt fremkaldte Industri sammen hurtigere, end den var kommet. Vi kender det jo bl. a. fra Datidens Danmark. Forf. fremhæver dog nogle Omraader, hvor Selvblokaden skabte økonomisk hjemlig Basis for Industrier, der maaske ellers ikke, eller først langt senere havde faaet det Opsving, der nu blev dem til Del. Dette gælder f. Eks. visse kemiske Industrier, og det gælder Sukkerroens Dyrkning og Anvendelse. At anvende Sukkerroen i Stedet for Sukkerrøret havde man vel begyndt paa alt i det foregaaende Aarhundrede, og nogen udstrakt Ombytning fandt først Sted adskillig Tid efter Afslutningen af Napoleonskrigene, men disse gav dog Roesukkerindustrien et stærkt Stød fremad. — Der kunde naturligvis nævnes andre Omraader, hvor det Arbejde, der blev gjort under Kontinentalspærringens Tryk, fordi Nød lærer nøgen Kvinde spinde, ikke gik sporløst hen, men i det hele og store var det, som sagt, lidet der opnaaedes, fremfor alt i Forhold til de store Forventninger, der i den paagældende Tid knyttedes til disse Arbejder.

Prof. Heckschers Bog har et „Slutord“, en „Jævnførelse med Nutiden“. Dette Slutafsnit er faldet noget knapt ud, bl. a. fordi „Nutiden“, indeværende Krig, alt er udførlig behandlet i Forfatterens i 1915 udkomne fortrinlige Skrift „Världskrigets ekonomi“. Men i Hovedtrækkene ligger jo Forskellen mellem da og nu lige for.

Det er alt ovenfor nævnt, at Kontinentalspærringen i Virkeligheden betød, at Kontinentet afspærrede sig selv for derved ad indirekte Vej at ødelægge England, medens det nu om Dage er England, der har afspærret den fjendtlige Del af Kontinentet, for ad direkte Vej at ødelægge det, hindre det fra at faa Krigsfornødenheder og Subsistensmidler. Herpaa har jo Tyskland bl. a. svaret med Undervandsbaadskrigen, til Ødelæggelse af Tonnage og til Hindring af Tilførsler til England og dets allierede.

Hvad der gjorde Tilstandene værre den Gang end nu, var, at den økonomiske Drift stod meget længere tilbage og Kommunikationerne var langt mere primitive end nu. Men paa den anden Side var det ikke Ernæringsmidlerne i streng Forstand, man — fraregnet et forgæves Forsøg overfor England — søgte at udespærre hinanden fra, man var heller ikke saa forvænt i sit Forbrug som nu, og de enkelte Lande var i Fredstid mere vant til at sørge for sig selv. Dernæst var det ikke blot Landene imellem, at Arbejdsdelingen var meget mindre gennemført, men ligeledes indenfor Landene selv var der afgjort ringere Arbejdsdeling end nu, der var langt mere Naturalhusholdning med Forbrug af det enkelte Hjems Naturalier, ogsaa til industriel Forarbejdning, og hvor derfor Savnet af Raastofferne ikke føltes som nu. Fremfor alt kendtes ikke Brug af fremmede Hjælpstoffer til Landbruget.

Heller ikke var der under Napoleonskrigene den Effektivitet i Forholdsreglerne som i vor Tid. Ogsaa nu har man jo det Udenomsformaal at fravriste hinanden Handelsmuligheder, navnlig med Fremtiden for Øje, men den Gang var det mere udtalt, og da det, som man i saa Henseende

ansaa for nødvendigt at foretage, ofte gik imod Hovedformaalene, neutraliseredes derved de strengeste Forholdsregler. Dette skete, som foran anført, ogsaa af fiskale Grunde. Men især blev de paabudte Foranstaltninger mindre effektive, fordi Statsmagtens faktiske Myndighed var ringe og Embedsorganisationen langt mindre fast og udstrakt, dertil, og ikke mindst, mindre paalidelig.

Endelig var, hvad Forf. næppe tilstrækkelig betoner, Befolkningen ikke af Hjertet med i, hvad der skete. Selvfølgelig foregaar der ogsaa nu mangfoldige Lovovertrædelser. Men i Datiden var en Tilsidesættelse af Statens Paabud vedrørende Skatter, Indførsel, Udførsel o. s. v. saa at sige hver Mands Ret, naar han blot kunde komme nogenlunde helskindet derfra, og gjaldt dette i Fredstid, hvor meget mere maatte det ikke gælde i aarelange Krigstider med disses delvis opløste Tilstande, med Paabud af indviklet, ofte selvmodsigende og yderst byrdefuld Art. Og Lovovertrædelserne modvirkedes kun lidet af Samfundsfølelse og Patriotisme; navnlig var denne sidste mindre udviklet end nu, og den kunde fremfor alt ikke skabe Lovlydighed hos dem, for hvem den, om den var tilstede, snarere maatte føre til at bryde de af Usurpatoren udstedte eller fremtvungne Love end til at følge dem.

Kontinentalspærringen skabte Virvar, Mangel, økonomisk Misère og Demoralisation. Den forlængede ikke Napoleons Herredømme med én Dag, lige modsat. Krige udfægtedes paa Valpladserne, Havets og Landets. Trafalgar, Austerlitz, Jena, Waterloo o. s. v. var Skæbnedagene, „Milanodekreterne“ m. v. afgjorde intet.

Forholdet har i saa Henseende ikke forandret sig fra for hundrede Aar siden til nu. Hele den „civile“ Krig overfor Vare- og Pengeomsætning m. m., som England, med insular Konservatisme, gik i Spidsen for, har gennem fire Aar ikke ført Sagen et Skridt fremad. Dersom Centralmagterne ikke kunde „udsultes“ med Hensyn til egentligt Krigsmateriel, var det urimeligt at tro, at der kunde

udrettes noget afgørende ved at afspærre dem fra Levnedsmidler. Slikt kan opnaas overfor en By, ikke overfor vidtstrakte Landomraader med aarligt tilbagevendende Høst og utallige Hjælpemidler i Landene selv. Man kan gøre Tilstanden i høj Grad pinagtig, men derfra er der et uhyre Spring til „Overgivelse“.

Alt dette har der ikke hørt megen profetisk Evne til at forudse eller forudsige. — Men heller ikke har man nogensinde oplevet, at de store krigerske Sammenstød i Verden har faaet deres Afgørelse gennem Parternes større eller mindre Pengestyrke. Det har ikke noget paa sig, at i Krig er det første og sidste Penge, Penge, Penge. For nogleogtyve Aar siden skrev jeg her i Tidsskriftet (Aarg. 1896, S. 642) følgende Ord, netop ogsaa om Napoleons-tiden: „Penge er ikke alt. Thi hvor uberegnelig en Indflydelse det end havde, at den engelske Stats Kredit og det engelske Folks Rigdom muliggjorde . . . en ustandselig Subvention af Kontinentets Magter og Fortsættelse af Englands egne Rustninger, saa vilde dog alt have været ørkesløst uden Abukir til at begynde med og Moskva til at ende med. Men disse skyldtes dybere Aarsager end Guldet“.

Marcus Rubin.

KARL HILDEBRAND: **De svenska Statsmakterna och Krigstidens Folkhushållning 1917.** XI + 394 + 177* + 40 + 29 S. P. A. Norstedt & Söner. Stockholm 1917.

og

KARL HILDEBRAND: **Handbok i Folkhushållningsfrågor.** 662 + 278 + 89 Sider. Utgiven af Folkhushållningskommissionen. Stockholm 1917.

Det første af disse to Skrifter slutter sig nøje til de tilsvarende Oversigter over Sveriges økonomiske Tilstande i de to foregaaende Krigsaar (jfr. Nationalekonomisk Tidsskrift, 55. Bd., S. 252), og giver ligesom sine Forgængere

Oplysning om Begivenheder og Lovgivningsforanstaltninger paa alle Omraader af det økonomiske og sociale Liv, medens „Handboken“ nærmest er udarbejdet til Brug for de Myndigheder, der har med Levnedsmiddelforsyningen og -reguleringen at gøre, og indeholder Aftryk af alle herhenhørende Bestemmelser samt korte Redegørelser for Grundene til deres Fremkomst.

E. C.

Magasin du Nord. 1868 — 14. April — 1918. Kjøbenhavn 1918.

Da Magasin du Nord fejrede sit 50 Aars Jubilæum for kort Tid siden, udsendte Direktionen et Festskrift, som i Ydre overgaar alt, hvad der tidligere er præsteret herhjemme paa lignende Omraader. Bindet er originalt i sin Sammensætning, vævet af Damask paa Firmaets egne Væverier, og Papir, Tryk og Illustrationer leder Tanken bort fra alt, hvad der vedrører Krigs- og Dyrtdid.

Er det Ydre saaledes i den mest mønsterværdige Orden, maa det beklages fra et nationaløkonomisk Standpunkt, at den megen tekniske Ekstravagance til Dels er gaaet ud over Teksten. Den er kun meget sparsom, men den Maade, hvorpaa den fremtræder, lader i nogen Grad ane, at den kun skal opfattes som en kort Indledning til en senere Firma-Historie, som vil blive skrevet, naar den store Forretning ad Aare naar en ærværdigere Alder.

I den kortfattede Skildring fortælles i og for sig kun, hvad enhver samfundsinteresseret kan have Interesse i at vide om en Forretning som Magasin du Nord.

Man hører Tale om, hvor Heldet kan staa en Virksomhed bi. Endnu medens den unge Vett gik svanger med sine Ideer, mødte han ved et Tilfælde den unge Wessel, og de gik i Kompagni med hinanden, — til fælles bedste.

Der fortælles interessant og livligt om, hvorledes disse to Mænd, der var flittige som Bier, forstod at supplere hinanden hele Livet igennem. Medens Wessel var Køberen, var Vett Sælgeren, og medens den ene saa paa Forretningsgangen i de store Træk, var det den andens Lyst og Evne at gaa i Enkeltheder. De havde hver deres Felt, gik aldrig ind paa hinandens Enemærker, — men naar deres Arbejde blev lagt sammen, var der skabt et harmonisk Hele.

Saa kort som vel muligt fortælles der om den store Forretnings Vækst, om dens Forlæggelse fra Aarhus til Kjøbenhavn, om Købet af den gamle Ejendom paa Kongens Nytorv, og om Omdannelsen til Aktieselskab. Kun rent sporadisk kommer der et Tal frem, men de utallige Illustrationer fortæller om dette moderne Købmandshus, der i Løbet af 50 Aar har erobret Førerpladsen herhjemme paa sit Omraade, og som nu staar saa stærkt som aldrig før. Man gætter sig til, hvordan Udviklingskurverne ser ud, men faar intet positivt at vide. Det maa og skal komme senere. Magasin du Nord er nu en Landsvirksomhed, som alle kender, men økonomisk interesserede har Krav paa at kunne følge dette Handelsforetagende i de mindste Enkeltheder. Vi maa have en Magasin du Nords Historie med fyldige Biografier af de to geniale Grundlæggere, med Skemaer, Tabeller og Statistikker, saa intet bliver skjult eller dunkelt.

Indtil da kan man have Fornøjelse af at læse det foreliggende Festskrift, som er en tiltrækkende Forsmag paa hvad der kommer efter.

Johannes Lehmann.

MODTAGNE BØGER

Der Wirtschaftskrieg: Die Massnahmen und Bestrebungen des feindlichen Auslandes zur Bekämpfung des deutschen Handels und zur Förderung des eigenen Wirtschaftslebens. Herausgegeben vom kgl. Institut für Seeverkehr und Weltwirtschaft, Kiel.

I. England. Von E. Schuster og H. Wehberg. 398 S. Gustav Fischer, Jena 1917. Pris 13 Mk. 50 Pf.

II. Russland. Von A. von Vogel. 256 S. Smstd. 1918. Pris 10 Mk.

Disse to Skrifter giver, som Undertitlen viser, ikke blot Meddelelse om de Foranstaltninger, England og Rusland har truffet imod tysk Erhvervsliv, men ogsaa om hvilke Forholdsregler, de to Lande maatte sætte i Gang til at vedligeholde deres eget Erhvervsliv, da man forhindrede Tyskland i at deltage i og støtte dette. Baade teoretisk og praktisk indeholder disse to Bøger Oplysninger af allerstørste Interesse og Værdi.

K. K. Steincke: Haandbog i Forsørgelsesvæsen. 2den gennemsete Udg. 461 S. G. E. C. Gad. Kjøbenhavn 1918.

1ste Udgave findes anmeldt af Kontorchef S. Neumann her i Tidsskriftet, Aargang 1916. Den nye Udgave er ført à jour, hvorved bl. a. den nye Dyrtilslovgivning, Ulykkesforsikringsloven m. v. er kommet med i denne nyttige Haandbog.

C. Lambek: Retsmoralske Grundrids. G. B. N. F. 23 S. 1918.

N. H. Bache: Forelæsninger over de alm. Brandforsikringsbetingelser for Løsøre. Udg. paa Forsikringsforeningens Foranstaltning. 133 S. Kjøbenhavn 1918.

Andreas Boje: Politisk Nyorientering. 80 S. Lehmann & Stage. Kjøbenhavn 1918.

F. Zeuthen: Hvem skal vi stemme paa? Neutral Valg-
pjece med Bidrag af Ove Rode, J. C. Christensen,
F. J. Borgbjerg og Asger Karstensen. 32 S. Hj. Pon-
toppidans Boghandels Forlag. København 1918. Pris
50 Øre.

Parvus: Socialdemokratiet og Krigen. Oversat af K. O.
Vedel-Petersen. 109 S. Nordiske Forfatteres Forlag.
København 1918.

Parvus: Krigens sociale Balance. Oversat af K. O. Vedel-
Petersen. 36 S. Socialdemokratiets Forlag: „Fremad“.
København 1917.

NOTITSER

I.

Diskontoen i 1917.

Den danske Nationalbanks Diskonto har gennem hele Aaret 1917 været 5 $\frac{0}{100}$, ligesom Tilfældet var i 1916, mod gennemsnitlig 5.3 $\frac{0}{100}$ i 1915, 5.5 $\frac{0}{100}$ i 1914, 6.7 $\frac{0}{100}$ i 1913, 5.1 $\frac{0}{100}$ i 1912, 4.6 $\frac{0}{100}$ i 1911 og ligesom i 1916 og 1917: 5 $\frac{0}{100}$ gennem hele Aaret 1910.

Med Hensyn til Diskontoens Højde i 1917 i vore Nabolande og paa de vigtigste udenlandske Pladser kan anføres følgende:

Stockholm: Sveriges Rigsbank noterede ved Aarets Begyndelse 5.5 $\frac{0}{100}$, hvorefter Satsen den 28. September forhøjedes til 6 og den 12. December til 7, hvilken Sats bibeholdtes Aaret ud.

Kristiania: Norges Bank begynder ligeledes Aaret med 5.5 $\frac{0}{100}$, og forhøjer 13. December til 6 $\frac{0}{100}$, med hvilken Sats Aaret slutter.

London: Bank of Englands Diskontosats den 1. Jan. 1917 var 6 $\frac{0}{100}$, hvorefter den nedsattes den 18. Januar til 5.5 $\frac{0}{100}$ og den 5. April til 5 $\frac{0}{100}$ og ændredes ikke senere i Aarets Løb.

Deutsche Reichsbank og Banque de France har gennem hele Aaret 1917 bevaret Diskontosatsen: 5 $\frac{0}{100}$.

Nedenstaaende gives for hver af de nævnte Pladser en Oversigt over Diskontoen den 1. Januar og den 31. December 1917 samt over Gennemsnitsdiskontoerne i Aarene 1913—1917:

	1917			1916	1915	1914	1913
	1. Jan.	31. Dec.	Aaret				
Kjøbenhavn	5.0	5.0	5.0	5.0	5.8	5.8	5.8
Stockholm	5.5	7.0	5.7	5.2	5.5	5.2	5.5
Kristiania	5.5	6.0	5.5	5.1	5.2	5.1	5.5
London	6.0	5.0	5.2	5.5	5.0	4.0	4.8
Berlin	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0	4.0	5.0
Paris	5.0	5.0	5.0	5.0	5.0	4.2	4.0

Som det vil fremgaa af de foregaaende Bemærkninger har Diskontoen gennem Aaret 1917 holdt sig ret uforandret.

II.

Engros-Pristallet for 1917 og Storbritanniens Vareomsætning med Udlandet.

Ifølge The Statists Pristal (Fortsættelse af Sauerbecks var Niveaue for 1917: 174 mod 136 for 1916, 107 for 1915, 86 for 1914 og 85 for 1913¹⁾, jfr. omstaaende Oversigt:

¹⁾ Se i øvrigt nærværende Tidsskrift 55. Bd., S. 254. Sauerbecks Pristal angiver Prisniveaue paa Grundlag af Gennemsnitspriserne for 45 Hovedvarer, idet Gennemsnittet for Perioden 1866—77 er sat lig 100.

The Statist's (Sauerbecks) Pristal.

1910	80	1914	86
1911	80	1915	107
1912	85	1916	136
1913	85	1917	174
Januar 1914	83.5	April 1917	173.0
Juli —	82.4	Maj —	175.0
Januar 1915	96.4	Juni —	180.4
Juli —	106.4	Juli —	176.3
Januar 1916	123.6	August —	175.7
Juli —	130.5	September —	176.4
Januar 1917	159.3	Oktober —	180.6
Februar —	164.0	November —	182.9
Marts —	169.0	December —	185.1

Prisniveauet i England i 1917 var altsaa dobbelt saa højt som i 1913 — et Forhold, der vel er værd at erindre over for de Tal, der angiver Storbritanniens Vareomsætning med Udlandet, jfr. nedenstaaende Oversigt:

	Indførsel Mill. £	Udførsel Mill. £	Indførselsoverskud Mill. £
1917...	1065	594	471
1916...	949	604	345
1915...	852	484	368
1914...	697	526	171
1913...	769	635	134

Regner man nemlig ganske raat, skulde efter Forskydningerne i Prisniveauet Værdien af Indførselen i 1917, alt andet lige, have været dobbelt saa stor som i 1913, altsaa 1538 Mill. £, men var kun 1065; Værdien af Udførselen skulde have været 1370, men var kun 594 Mill. £, d. v. s. at den nu er sunket til noget over $\frac{1}{3}$ af, hvad den var før Krigen.

ØKONOMISKE OVERSIGTER

DANMARK

Marts 1917—Juli 1917

Ved

Einar Cohn.

Indhold.

Statens og Kommunernes Finansforhold (herunder offentlige Understøttelser)	S. 153
Børsforhold og Pengevæsen	S. 156
Prisregulering og Priser	S. 166
Landbruget	S. 209
Haandværk og Industri samt Arbejdsmarkedet	S. 213
Handel (herunder Udførselsforbud) samt Samfærdsel ..	S. 217
Andre Spørgsmaal	S. 224

Statens og Kommunernes Finansforhold (herunder offentlige Understøttelser).

Ved Finanslovens 3die Behandling i Folketinget i Marts 1917 meddelte Finansminister Brandes en Oversigt over Statens Indtægter og Udgifter i Finansaaret 19¹⁶/17.¹⁾ Det fremgaar heraf, at Udgifterne beløb sig til 265 Mill. Kr., hvoraf ca. 110 Mill. paa de militære Budgetter, og Indtægterne til 235 Mill. Kr., medens Ministeren anslog de tilsvarende Tal for 19¹⁷/18 til henholdsvis 340 Mill. og 220 å 230 Mill. Kr.

¹⁾ Rigsdagstidende 19¹⁶/17, Folketinget, Sp. 3144.

I den her behandlede Periode er der ikke optaget nye Statslaan. Derimod stadfæstedes Lov om en overordentlig Indkomst- og Formueskat til Staten under $14/5$ 1917. Loven paalægger for det første en Merindtægtsskat¹⁾ af Indtægter paa over 6 000 Kr. for Aaret 19^{17/18} i Sammenligning med Gennemsnittet af de to af Aarene 19^{12/13}—19^{14/15}, hvor Indtægten var højst. Skattesatsen er stigende fra 1 % for Merindtægter paa 2—4 000 Kr. i en Indtægt af 6—8 000 Kr. til 30 % for Merindtægter paa 1 Mill. Kr. og derover. Dette gælder Personer. For Selskaber er Skatten stigende fra 8 % af Merindtægten, naar den skattepligtige Indkomst udgør indtil 8 % af Aktie- eller Andelskapitalen, til 30 %, naar Merindtægten udgør 100 % eller derover. Desuden paalægges Loven en Tillægsskat, der for Indtægter stiger fra 0.10 % af Indtægter paa 8—10 000 Kr. til 4.50 % af Indtægter paa 100 000 Kr. og derover, og en Formue-tillægsskat, stigende fra 0.10 p. m. af Formuer paa 24 000—50 000 Kr. til 1.25 p. m. af Formuer paa over 1 Mill. Kr. Forslaget om Forhøjelse af Ejendomsskyldens Satser (jfr. 55. Bind, S. 192) blev først Lov efter Udløbet af den her behandlede Periode ($13/10$ 1917). — Angaaende Lov $17/3$ 1917 om Tillægsafgift paa Spiritus, jfr. Tabel I samt S. 186 ff.

Med Hensyn til Dyrtidstillæg og Dyrtidshjælp i den her behandlede Periode skal det anføres, at allerede $18/5$ 1917 indsendte Civiletaternes Centralorganisation et Andragende til Finansministeriet om et yderligere Dyrtidstillæg for det løbende Aar, uden at denne Henvendelse dog førte til noget Resultat. — Angaaende Gennemførelsen af Foranstaltningerne ifølge Dyrtidsloven af $28/12$ 1916 (jfr. 55. Bind, S. 195) skal nævnes, at Indenrigsministeriet ved Cirkulære $13/3$ 1917 nærmere præciserede Reglerne for, hvilke Indtægtsklasser der i By og paa

¹⁾ Iflg. Meddelelse til Dansk Skovforening har Finansministeriet resolveret, at Udbyttet af forøget Skovhugst i Henhold til Opfordring fra Myndighederne maa betragtes som Formueomlægning og ikke som Indtægt (Berl. Tid. $21/4$ 1917).

Tabel I. Toldindtægterne m.v., Statsbanernes og Postvæsenets indtægter.

	April	Maj	Juni	Juli	April—Juli	
Toldindtægten m.v.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	
Indførselstold .. {1917	4 116	3 134	1 508	3 986	12 744	
{1916	4 081	4 710	2 128	5 442	16 361	
Sukkerafgift.... {1917	46	1 173	÷ 5	1 073	2 287	
{1916	280	1 070	÷ 35	1 260	2 573	
Spiritusafgift ... {1917	726	626	488	÷ 23	1 817	
{1916	618	595	660	616	2 490	
Tillægsafgift ¹⁾ paa Spiritus (L. 17/s 1917)	1917	755	549	3 659	1 872	6 835
Ølskat {1917	894	852	887	970	3 603	
{1916	631	817	740	832	3 021	
Stempelafgift af Cigaretter {1917	109	156	123	120	508	
{1916	110	104	115	97	426	
Andre Indtægter {1917	100	46	49	169	364	
{1916	117	52	52	172	394	
Tilsammen {1917	6 746	6 536	6 709	8 167	28 158	
{1916	5 837	7 348	3 660	8 419	25 265	
Statsbanernes Indtægter og Udg.						
Personbefordring {1917	2 550	2 470	2 430	3 280	10 730	
{1916	2 546	2 189	2 990	3 790	11 516	
Gods- og Postbefordring m. v. {1917	3 521	3 934	3 636	3 789	14 881	
{1916	3 750	3 996	3 563	3 919	15 228	
Tilsammen Indtægt {1917	6 071	6 404	6 066	7 069	25 611	
{1916	6 296	6 186	6 553	7 709	26 744	
Udgift {1917	4 091	5 552	5 888	6 484	22 014	
{1916	3 922	5 291	5 832	6 035	21 080	
Postvæsenets Indtægter						
Ved Salg af Fri-mærker m. v. {1917	1 425	1 455	1 449	1 477	5 806	
{1916	1 390	1 587	1 459	1 455	5 891	

¹⁾ Jfr. S. 186.

Land skulde henregnes til „de ved Dyrtiden vanskeligt stillede“ (Personer med under 3 000 Kr. i Hovedstaden, under 2 700 i store, under 2 400 i mellemstore, under 2 000 i smaa Byer og under 1 500 Kr. paa Landet), ved Cirk. ⁵/₅ 1917 gav Underretning om Udbetaling af Statens Refusion paa Grundlag af den overordentlige Indkomstskat (L. ²²/₁₂ 1915) med 3 Kr. pr. Indb. og ved Cirk. ¹⁴/₆ 1917 gav Meddelelse om Mulighed for Forskud til Kommuner paa Statstilskudet iflg. Lov ²⁸/₁₂ 1916. Med Hensyn til Tilskudene til Brændsel efter Dyrtidsloven, se under Afsnit: Prisregulering og Priser.

Ved Cirk. ¹⁹/₆ 1917 meddelte Indenrigsministeriet, at Etablering og Drift af Folkekøkkener kunde finde Sted i Henhold til Dyrtidsloven af ²⁶/₁₂ 1916. Allerede fra ⁸/₃ 1917 var Københavns Kommunes Folkekøkken traadt i Virksomhed og har siden været i stadig Udvikling, ligesom tilsvarende Institutioner er oprettede rundt omkring i Landet.

Endelig skal det nævnes, at Københavns Kommunalbestyrelse til Understøttelse af de indkaldtes Familier for Juli Kvartal 1917 bevilgede 300 000 Kr., hvorved det samlede til dette Formaal bevilgede Beløb kom op paa godt ⁴/₂ Mill. Kr.

Børsforhold og Pengevæsen.

I Løbet af den første Halvdel af Marts Maaned 1918 kom de ydre Børsformer (Noteringsforholdene o. s. v.) atter ind i de gamle Rammer, og som Tabel III viser begyndte igen de gamle Bevægelser og Svingninger i Kursniveauet. Hertil bidrog dels Forhaabningerne om Fred mellem Rusland og Centralmagterne, hvilken Freds almindelige Virkninger — det kan man se nu bagefter — man meget overvurderede. Men man haabede, og det satte Kurserne op. Og desuden kom i disse Maaneder mange af de Penge, der paa Grund af Blokadens Spærring for Vare-

Tabel II. Københavns Sparekasses og Bikubens Maanedsopgørelse.

	31. Aug. 1914	30. Nov. 1914	31. Marts 1917	30. April 1917	31. Maj 1917	30. Juni 1917	31. Juli 1917
Sparekassen for Kbh. og Omegn	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.
Indbetalinger	3 403	3 100	6 221	6 907	5 702	8 677	7 177
Udbetalinger	5 779	3 349	6 026	6 399	5 841	8 674	5 746
Sparekassebe- holdning..	99 300 ¹⁾	98 881	112 806	113 314	113 175	113 178	114 609
Bikubens Sparekasse							
Indbetalinger	2 141	1 961	4 173	3 978	3 496	4 919	4 700
Udbetalinger	6 448	1 739	3 821	3 782	3 371	4 420	3 493
Sparekassebe- holdning..	60 952	63 020	78 670	78 867	78 992	79 491	80 698

¹⁾ Inkl. Renter.

tilførslen ikke kunde finde naturlig Anvendelse, og stimulerede Efterspørgslen. Ogsaa dette fremmede Kurserne. Hertil kom, at Mulighederne for en Ordning vestpaa stadig spillede ind og prægede Børsstemningen. En velvillig Tale af Lord Robert Cecil satte Kurserne op, en eller flere Torpederinger havde den modsatte Virkning. Ingen vidste noget eller kunde overse noget. Tabel III bærer i de stærke Spring fra højest til lavest Kurs²⁾ i de enkelte Maaneder tilstrækkelig Vidne herom.

Med Hensyn til Vexelkurserne kan der i det hele henvises til Tabel IV. De krigsførende Landes stadig forringede Udførsel er særlig fremtrædende i sine Virkninger paa Mark-Kursen. Men ogsaa Sterling-Kursen er vigende gennem de her behandlede fem Maaneder. Den midler-

²⁾ Ved Lov ^{31/3} 1917 ændres Beregningen af den Kurs, hvortil Sparekasserne fra ^{31/3} 1917 skal optage deres Obligationer derhen, at den fremkommer som Gennemsnit af Kursen paa nævnte Dag og Kurserne de tilsvarende Dage i 1913, 1914, 1915 og 1916, forsaavidt og i det Omfang, Obligationerne har været i Sparekassens Besiddelse i disse Aar (jfr. 54. Bind, S. 270, Note 1).

tidige Stigning, der var i Mark-Kursen i Løbet af Juni maa væsentligst tilskrives Guldsendinger, jfr. Posten: Guld i Mønt og Metal i Tabel V. Hvad angaar Disagioen overfor Sverige, var denne relativt ringe i største Delen af Perioden (jfr. Tabel IV og Bemærkningerne i 55. Bind, S. 205). I Juli Maaned steg Disagioen igen stærkt, som det angaves navnlig paa Grund af en meget betydelig Trælastimport fra Sverige.

I nøje Sammenhæng med dette Spørgsmaal stod de Forhandlinger, der fandt Sted i Stockholm i Dagene 17.—19. April 1917 mellem Delegerede fra de tre nordiske Lande, angaaende Møntkonventionen af $27/5$ 1873. Mødet fandt Sted efter Ønske fra svensk Side, idet den svenske

Tabel III a. Kjøbenhavns Børskurs¹⁾ Køber)

	Juli 1914	November 1914	November 1915	Marts 1916	Ju 191
Obligationer.					
$4\frac{1}{2}$ $\frac{0}{0}$ Husejer Kreditk. 2 A. 1 S.	$95\frac{1}{2}$	$89\frac{1}{2}$	$89\frac{1}{2}$	83	$95\frac{3}{4}$
4 — — 2 A. 2 S.	$88\frac{1}{4}$	—	79	$73\frac{1}{2}$	$85\frac{1}{2}$
$4\frac{1}{2}$ - Kbhns. Kreditforen. 5 S.	$95\frac{1}{2}$	—	$89\frac{1}{2}$	$82\frac{3}{4}$	94
4 — — 3 S.	$90\frac{1}{4}$	—	$79\frac{3}{4}$	$74\frac{1}{4}$	86
$4\frac{1}{2}$ - Østifternes — 7 S.	$96\frac{1}{2}$	$91\frac{1}{2}$	$92\frac{1}{2}$	$89\frac{3}{4}$	$96\frac{1}{4}$
4 — — 10 S.	$89\frac{3}{4}$	$83\frac{1}{2}$	$84\frac{3}{4}$	$82\frac{3}{4}$	$90\frac{1}{2}$
$4\frac{1}{2}$ - Kreditk. f. Landejend. 6 S.	$96\frac{1}{2}$	92	94	$91\frac{3}{4}$	$98\frac{1}{4}$
$3\frac{1}{2}$ - konv. Jydske Landejendomme 5 S.	$84\frac{1}{2}$	—	$76\frac{1}{4}$	75	$84\frac{1}{4}$
$4\frac{1}{2}$ - Jydske Landejend. 6 S.	$95\frac{3}{4}$	$91\frac{1}{4}$	$90\frac{1}{2}$	88	$95\frac{1}{2}$
4 — — 6 S.	$89\frac{1}{4}$	—	$82\frac{1}{4}$	80	89
$3\frac{1}{2}$ - — — 5 S.	$84\frac{1}{4}$	—	$76\frac{1}{4}$	$76\frac{1}{4}$	$84\frac{1}{4}$
$4\frac{1}{2}$ - Ny jydske Købstads-Kreditforen. 7 S.	96	—	92	$90\frac{1}{4}$	$95\frac{1}{4}$
4 — — 7 S.	$88\frac{3}{4}$	—	$83\frac{1}{2}$	$81\frac{1}{4}$	$88\frac{1}{4}$
$4\frac{1}{2}$ - Vest- og sønderjyske Kreditforen. 7 S.	$95\frac{3}{4}$	—	$90\frac{1}{2}$	$87\frac{1}{2}$	$95\frac{1}{2}$
5 - industr. Kreditforen.	$96\frac{1}{2}$	—	$93\frac{3}{4}$	$91\frac{3}{4}$	96
$4\frac{1}{2}$ - Kbhns. Hypotekforen. 2 S.	$87\frac{1}{2}$	—	82	$79\frac{1}{2}$	85
5 — — 2 S.	94	—	$89\frac{1}{4}$	86	94
$4\frac{1}{2}$ - Komm. Kreditforening .	—	—	$91\frac{3}{4}$	90	$95\frac{1}{4}$

¹⁾ De anførte Kurser gælder den første Notering i hver Maaned. Børsen lukkedes d. 1. A.

Rigsbank ønskede Møntkonventionens Bestemmelse om, at præget Guldmønt skal være lovligt Betalingsmiddel i de tre Lande uden Hensyn til, i hvilket Land Mønten præges, ophævet. Man hævdede, at den svenske Rigsbank, der ikke købte fremmed Guld, paa Grund af Møntkonventionen ikke kunde værge sig imod, at Guldet kom ind gennem Danmark og Norge. Og dette ønskede man altsaa umuliggjort. Resultatet af Forhandlingerne (jfr. Finansministeriets Bekendtgørelse af ²⁵/₆ 1917) blev, at man gik en Mellemvej og enedes om, at Exportforbudet mod Guld strengt skulde overholdes, undtagen naar Centralbankerne selv udbad sig Guld fra hverandre, samt at en af de tre Centralbankers Tilgodehavende hos en anden, naar dette Tilgode-

urs¹⁾ Køber) for offentlige Værdipapirer.

	Juli 1916	Septbr. 1916	April 1917	Maj 1917	Juni 1917	Juli 1917	August 1917
	95 ³ / ₄	95 ³ / ₄	90 ¹ / ₂	90 ¹ / ₂	90 ³ / ₄	90 ³ / ₄	90 ¹ / ₂
	85 ¹ / ₂	89				84 ¹ / ₂	83 ³ / ₄
	94 ¹ / ₄	95 ³ / ₄	90 ¹ / ₂	90 ¹ / ₂	90 ¹ / ₄	91	90 ¹ / ₂
	86	91 ¹ / ₄	84 ³ / ₄	84 ³ / ₄	85	86 ¹ / ₂	85 ³ / ₄
	96 ¹ / ₂	98	92	92 ¹ / ₂	92 ¹ / ₄	92 ³ / ₄	92 ¹ / ₄
	90 ¹ / ₂	91 ³ / ₄	85 ¹ / ₄	85 ¹ / ₄	85 ¹ / ₄	86 ¹ / ₂	85 ¹ / ₄
	98 ¹ / ₂	99	92 ¹ / ₂	93 ¹ / ₂	93 ³ / ₄	93 ¹ / ₂	92 ³ / ₄
	84 ³ / ₄	85 ¹ / ₄	83 ¹ / ₄	83 ¹ / ₂	83 ¹ / ₄	83 ³ / ₄	83 ¹ / ₂
	95 ³ / ₄	98	91 ³ / ₄	91 ³ / ₄	92	92 ¹ / ₄	91 ¹ / ₂
	89	91 ¹ / ₄	83 ³ / ₄	83 ³ / ₄	84	85 ¹ / ₂	84 ³ / ₄
	84 ¹ / ₂	84 ³ / ₄	83 ¹ / ₄	83 ¹ / ₂	83 ¹ / ₄	83 ³ / ₄	83 ¹ / ₂
	95 ³ / ₄	98 ¹ / ₂	91 ¹ / ₂	92	92	92 ¹ / ₂	91 ¹ / ₂
	88 ³ / ₄	91 ³ / ₄	84	84	84 ¹ / ₄	85 ¹ / ₂	84 ³ / ₄
	95 ³ / ₄	97	91 ¹ / ₂	91 ³ / ₄	91 ¹ / ₂	92	91 ¹ / ₄
	96 ¹ / ₄	98 ¹ / ₂	92 ³ / ₄	92 ³ / ₄	92 ³ / ₄	92 ³ / ₄	92
	85 ¹ / ₂	91	85 ¹ / ₂	85 ³ / ₄	85	85 ¹ / ₂	85
	94 ³ / ₄	97 ¹ / ₂	90 ³ / ₄	91 ¹ / ₂	91	91 ¹ / ₂	91
	95 ¹ / ₄	97 ³ / ₄	91 ¹ / ₄	92 ¹ / ₄	92 ¹ / ₂	93 ¹ / ₂	93

edes d. 1. Aug. 1914. de følgende Kurser er uofficielle.

Tabel III b. Københavns Børskurs

	Juli 1914	Nov. 1914	Februar 1917		Marts 1917		
			Højest	Lavest	Højest	Lavest	Høje
Aktier.							
Nationalbanken	149	136	145	142 ^{3/4}	145	143	145 ¹
Privatbanken	106 ^{1/4}	95	150 ^{1/2}	145 ^{3/4}	149	131 ^{3/4}	144 ¹
Den danske Landmandsbank ..	134 ^{1/4}	—	159 ^{3/4}	152	158 ^{1/4}	150	151 ¹
Kbhns. Handelsbank	141 ^{3/4}	132	169 ^{3/4}	163 ^{1/2}	168 ^{3/4}	154 ^{1/2}	157 ¹
Revisionsbanken	111 ^{1/4}	—	147	129 ^{3/4}	132	127	136 ¹
Kbhns. private Laanebank	110 ^{1/4}	100	128	123 ^{1/2}	125	112 ^{1/4}	119 ¹
Kbhns. Telefon A/S	105 ^{1/4}	—	—	—	111 ^{3/4}	109	112 ¹
De danske Sukkerfabrikker	213	217	243	200	241	221 ^{1/2}	249 ¹
Burmeister og Wain	84 ^{3/4}	73	231 ^{1/4}	230	240 ^{1/2}	181 ^{1/2}	228 ¹
Det forenede Dampskibsselskab.	107 ^{1/2}	93	315 ^{1/2}	300	325	307	336 ¹
Dampskibsselskabet Danmark ..	91 ^{1/2}	81	—	—	417	326 ^{3/4}	413
— Norden ...	94 ^{3/4}	85 ^{1/2}	437	411	478	392 ^{3/4}	476
— Carl	102 ^{1/2}	91	—	—	548 ^{1/4}	413 ^{3/4}	496
— Dannebrog ..	112 ^{1/4}	97	435	435	475	346 ^{3/4}	428
— Skjold	84 ^{3/4}	68	386 ^{1/2}	386 ^{1/2}	468 ^{1/2}	359 ^{3/4}	434
— af 1896 ...	106 ^{3/4}	91	—	—	453	339 ^{1/2}	399
— Hejmdal ...	114 ^{1/4}	97	—	—	588	560	510
— Gorm	107 ^{1/4}	91 ^{1/2}	560	560	—	457 ^{3/4}	475
— Neptun	104	89	469	469	463	379 ^{3/4}	443
Det dansk-russ. Dampskibsselsk.	69 ^{1/2}	55	295	260	313 ^{1/2}	290 ^{1/2}	334
Det østasiatiske Komp.	130 ^{1/2}	124	500	462 ^{1/2}	511	415 ^{3/4}	534
Crome og Goldschmidt	66	66	—	—	124	118	120
Nordisk Textil Fabrik	71 ^{1/4}	—	120	116 ^{1/2}	125	121	137
M. J. Ballins Sønner	219	210	438 ^{1/4}	404	416 ^{1/2}	372	434
De danske Spritfabriker	182 ^{1/2}	160	—	—	190	177 ^{4/8}	—
Kbhns. Dampmøller	210 ^{1/2}	192	170	165	179 ^{3/4}	167 ^{1/2}	261
De forenede Bryggerier	202 ^{3/4}	169	162 ^{1/4}	155	158	150 ^{1/2}	177
Frederiksholms Teglværk	—	—	112	103 ^{1/2}	115	107	99
De forenede Papirfabriker	181	154	243	205	230	184	228
Carl Lund	—	—	228	215	188 ^{3/4}	188 ^{3/4}	273
Glud og Marstrand	146	—	—	—	210	188	220
Nordisk Kabel- og Traadfabrik.	101 ^{1/2}	88 ^{1/2}	180	163	190	174	178
H. E. Gosch & Co.'s Tændstikfabr.	66 ^{1/2}	—	115	115	124 ^{1/2}	124	139
Dansk Svovlsyre- og Superfosfatfabrik	243	225	—	—	492	437	476
Det Danske Kul Comp.	214 ^{1/2}	183	342	342	374	342 ^{1/2}	389
Kbhns. Flydedok og Skibsværft.	107 ^{1/2}	107	—	—	197	158 ^{1/2}	165
Danske Vin- og Konserverfabrik	113	128	—	—	—	—	—

¹⁾ Børsen lukkedes den 1. Aug. 1914, de følgende Kurser er uofficielle.²⁾ Som Regel disse tre Aar.³⁾
⁴⁾

(Køber) for offentlige Værdipapirer.

Kurs	April 1917		Maj 1917		Juni 1917		Juli 1917		Udbytte ³⁾		
									1916	1915	1914
Lavest	Højest	Lavest	Højest	Lavest	Højest	Lavest	Højest	Lavest			
143	145 ^{1/4}	143	145 ^{1/2}	144 ^{1/4}	152	144 ^{1/2}	150	148	8	8	7
131 ³⁾	144 ^{1/2}	133	140 ^{1/2}	139 ^{1/2}	141 ^{3/4}	139 ^{1/4}	141 ^{1/4}	139 ^{1/2}	10	7	5
150	151 ³⁾	140 ^{3/4}	148	145	151 ^{1/4}	145 ^{1/2}	148	144 ^{1/2}	12	11	8
154 ^{1/2} ³⁾	157 ^{1/2}	149 ^{1/2} ⁴⁾	150 ^{3/4}	149 ^{1/4}	153 ^{1/2}	149 ^{1/2}	152 ^{1/2}	150 ^{3/4}	10	8	8
127	136 ^{1/4}	124	137 ^{3/4}	133 ^{1/4}	136	130 ⁴⁾	133 ^{1/2}	128	10	8	7
112 ^{1/4} ³⁾	119 ^{1/2}	112 ^{3/4}	117 ^{3/4}	114 ^{3/4}	117 ^{1/4}	115	117 ^{1/2}	115	8	7	6
109	112 ^{1/2}	108 ^{1/2} ⁵⁾	109 ^{1/2}	108	115 ^{3/4}	110	116	114	7	7	6
221 ^{1/2}	249 ^{1/2}	229 ^{1/2}	248 ^{1/4}	233 ^{1/4}	247	237 ^{1/2} ³⁾	240 ^{1/2}	227 ^{1/2}	18	25	17
181 ^{1/2}	228 ^{3/4}	200	213 ^{1/4}	204	211 ^{1/4}	205 ^{1/2}	207	200	25	10	7
307	336 ^{1/2}	289 ^{3/4}	324 ^{3/4}	305 ^{1/2}	336	313	324 ^{1/4}	308 ^{1/2}	35	25	8
326 ³⁾	413	347	411	395	444 ^{1/2}	411 ^{3/4}	426	393	60	30	8
392 ³⁾	476	407	481	462 ^{3/4}	526 ^{1/4}	479	518	480 ^{1/4}	70	30	8
413 ³⁾	496	447 ^{1/4}	484	466	513 ^{3/4}	483 ^{1/4}	507	459 ^{1/2}	100	50	10
346 ³⁾	428	344 ^{1/2}	423	396	457 ^{1/2}	418 ^{1/2}	444 ^{1/2}	412 ^{1/2}	60	50	12
359 ³⁾	434	381	447	412	445 ^{1/2}	423 ^{3/4}	435 ^{1/2}	394	85	40	8
339 ^{1/2} ³⁾	399	329 ^{1/4}	395	366 ^{1/2}	404	384	393	362 ^{1/4}	60	40	12
560	510	479 ^{1/2}	488	484	495	486 ^{3/4}	488	488	100	50	8
457 ³⁾	475	466	531	506	555	532	547	503 ^{1/2}	100	50	10
379 ^{3/4} ³⁾	443	379	439	414	448	423 ^{3/4}	428	377 ^{1/2}	75	40	12
290 ^{1/2}	334 ^{1/2}	262 ^{1/4}	328	300 ^{1/2}	328	310 ^{3/4}	314	277	40	10	4 ^{1/2}
416 ^{3/4}	534 ^{3/4}	441	524	495 ^{1/2}	566	516 ^{1/4}	560	516 ^{3/4}	45	30	10
118	120 ^{1/2}	106	120	115	129	121 ^{1/2}	129 ^{1/2}	120	8	6	0
121	137	124	144 ^{1/2}	133 ^{1/4}	160	140	159 ^{3/4}	148	8	6	0
372	434 ^{1/2}	378	383	337 ^{1/2}	349	339 ^{1/2}	343 ^{1/2}	315 ^{1/2}	40	37	15
177 ⁴⁾	—	—	180	180	184	181 ^{1/2}	199	199	12	12	11
167 ^{1/2}	261	156 ³⁾	260 ^{3/4}	260 ^{1/4}	—	—	—	—	—	16	14
150 ^{1/2}	177	157	173 ^{1/4}	164	173 ^{1/2}	166	171 ^{1/4}	160 ^{1/2}	7	6	10
107	99	92	116	96	119	113 ^{1/2}	115	110 ^{1/2}	0	0	0
184	228	190	212	195	225 ^{1/2}	208	216 ^{3/4}	200 ^{3/4}	16	10	12
188 ^{3/4}	273	195	223	214	228	218	225	186	20	20	10
188	220	188 ³⁾	238	220 ^{1/4}	224	217	218	198 ^{1/2}	12	10	10
174	178 ^{3/4}	154 ³⁾	178 ^{1/2}	165	190 ^{1/2}	172	187 ^{3/4}	174	20	10	7
24	139	120	125 ^{1/2}	118	124	110 ^{1/2} ³⁾	121	112	5	5	0
437	476 ^{1/2}	450	502	471	437	419 ^{3/4}	420 ^{1/2}	379	45	35	25
342 ^{1/2} ³⁾	389	339	385	338	385	375 ^{1/2}	378	325	50	45	14
158 ^{1/2} ³⁾	—	—	—	—	178	178	170	170	20	10	8
—	165	165	170 ^{1/2}	170 ^{1/2}	173	173	—	—	20	17	15

³⁾ Ekskl. Udbytte.⁴⁾ Ekskl. Tegningsret.

Tabel IV. Københavns Vekselkursen

		Marts					April					M
		2.	9.	16.	23.	30.	4.	13.	20.	27.	5.	11.
Stockholm ¹⁾	1917	94.50	97.50	96.00	97.25	96.25	95.75	95.25	95.50	95.25	95.50	96.00
Hamburg	1917	59.00	56.50	56.25	55.80	55.00	54.50	54.00	55.25	54.10	54.20	54.00
Reichsmark a/v	1915	63.75	62.30	61.70	62.50	62.00	61.80	61.50	62.75	61.85	61.25	60.75
London	1917	17.14	16.60	16.75	16.58	16.46	16.49	16.42	16.95	16.05	16.68	"
Lstr. a/v	1916	16.90	16.77	16.55	16.05	16.48	16.10	16.15	16.18	15.75	15.63	15.35
Paris	1917	61.75	60.25	60.50	60.00	59.60	59.75	61.00	62.75	61.75	62.00	"
Franc a/v	1916	61.00	60.25	58.75	59.00	58.50	57.75	56.25	57.25	56.00	"	54.75
Amsterdam	1917	147.00	141.50	142.25	142.00	141.00	"	143.50	146.50	144.00	"	144.25
Fl. a/v	1916	153.00	150.00	149.00	"	"	147.50	146.00	143.00	141.25	137.00	135.50
Petrograd	1917	105.00	100.00	101.00	100.00	98.00	99.00	"	103.50	100.00	99.00	97.00
Rubler a/v	1916	115.00	114.00	"	113.00	"	112.00	110.00	108.00	105.00	"	104.00
Wien	1917	37.00	35.50	36.25	36.00	35.75	"	35.00	"	34.50	"	"
Kroner a/v	1916	45.50	45.00	44.00	"	43.00	43.50	43.00	44.00	"	"	43.00
New-York	1917	362.00	350.00	354.00	350.00	348.00	347.00	"	357.00	352.00	"	"
Dollars a/v	1916	359.00	356.00	353.00	352.00	"	345.00	343.00	"	338.00	334.00	330.00
Nationalb.s	1917 ^{10/15:5}	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Diskonto	1916 ^{10/15:5}	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"

¹⁾ Den i Stockholm noterede Kurs paa danske Veksler.

havende beløb sig til 1 Mill. Kr., kunde forlanges helt eller delvist tilsendt i skandinavisk Guldmønt¹⁾).

Angaaende Pengevæsenet skal det anføres, at ved kgl. Resol. ^{15/3} 1917 fritoges Nationalbanken for sin Forpligtelse til at indløse Sedler med Guld indtil ^{30/4} s. A. Efter Udløbet af denne Periode er den kgl. Resolution ikke fornyet, og Bankens Sedler, der faktisk havde været indløselige siden Marts 1917, blev det altsaa ogsaa nu retsligt. — Ved kgl. Res. ^{28/4} 1917 forlængedes Nationalbankens Fritagelse for at købe Guld til ultimo Juni s. A.

¹⁾ Jfr. Bemærkningerne til Nationalbankens Regnskab for 19^{10/17} om Disagio og Forholdet til Sverige, samt for Disagiøens Vedkommende: Bankdirektør C. C. Clausens Foredrag paa det interskandinaviske Handelsmøde i Stockholm Septbr. 1917 (Mødets Protokol).

kursen Nationalbankens Diskonto.

5.	Maj			Juni					Juli				Pari
	11.	18.	25.	1.	8.	15.	22.	29.	6.	13.	20.	27.	
95.30	96.00	"	"	"	96.50	96.35	96.00	95.85	95.25	94.35	93.85	91.50	88.89
54.20	54.00	53.50	53.10	52.25	50.00	46.75	47.50	50.50	47.75	49.75	48.85	48.25	
61.25	60.75	61.00	62.85	62.25	62.00	62.25	63.25	63.00	63.25	64.00	63.80	63.70	
16.68	"	16.57	16.55	16.52	16.45	16.40	16.38	16.32	16.20	16.35	16.27	16.22	18.16
15.63	15.35	15.60	16.00	15.08	15.85	16.10	16.80	16.35	16.70	17.00	16.91	16.75	
62.00	"	61.50	"	61.25	61.00	"	60.75	60.50	60.25	"	60.00	59.20	72.00
"	54.75	55.50	57.00	"	56.50	57.75	60.50	59.00	60.00	61.00	60.50	60.25	
"	144.25	144.00	"	143.75	143.50	"	143.00	"	142.50	142.25	141.75	141.25	150.00
137.00	135.50	136.50	140.00	"	"	142.00	148.00	145.00	146.00	149.00	"	147.00	
99.00	97.00	96.00	"	94.50	86.00	79.00	81.00	79.00	78.00	83.00	74.50	77.00	192.00
"	104.00	"	105.00	"	"	"	111.00	109.00	112.00	114.00	112.00	111.00	
"	"	"	34.00	"	33.00	31.00	"	32.00	31.50	"	31.00	31.50	75.61
"	43.00	"	44.00	"	"	"	44.50	"	"	45.00	"	"	
"	"	351.00	350.00	"	349.00	348.00	"	347.00	345.00	"	343.00	342.00	373.00
334.00	330.00	332.00	340.00	341.00	340.00	342.00	356.00	350.00	355.00	360.00	359.00	357.00	
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	---
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	

„ betyder, at Noteringen er uforandret.

(forlænget ved kgl. Res. ²⁶/₆ 1917 til ultimo August s. A.). Ved kgl. Res. ³⁰/₄ 1917 bestemtes det, at Ophævelsen af Adgangen til at erholde Hovedmønter udmøntede for indleveret Guld skulde være i Kraft til ³⁰/₆ 1917 (forlænget ved kgl. Res. ³⁰/₆ 1917 til ³¹/₈ 1917).

Da det havde sine Vanskeligheder at fremstille den fornødne Købberskillemønt, afsluttedes der under ²²/₂ 1917 mellem Danmark, Norge og Sverige en Tillægsartikel¹⁾ til Møntkonventionen af ²⁷/₅ 1873, hvorefter der skulde kunne udmøntes 5-, 2- og 1-Ører af Jern. Rigsdagen gav i Løbet af Marts sit Samtykke hertil. Men inden denne Udmøntning var paabegyndt, lykkedes det at skaffe den fornødne Bronce.

¹⁾ Jfr. Rigsdagstidende 19¹⁶/₁₇, Tillæg C., Sp. 386 og 866.

Tabel V. Nationalbanken Kjø

		31. Marts		
		1917	1916	1915
Aktiver.		1000 Kr.	1000 Kr.	1000
1. Laan i faste Ejendomme	1 430	1 466		
2. Laan paa Panteobligationer	596	604		
3. Laan paa Børsapirer	15 773	15 823		15
4. Jernbanelaan til Kommuner, Lov ¹⁰ / ₄ 1895.	3 372	3 480		3
5. Finansministeriet i Debet	—	—		
6. Udlaan med Statens Garanti	—	—		
7. Afviklingskassen af 1910	916	1 935		
8. Veksler paa Indlandet	60 805	31 793		60
9. — — Udlandet	10 046	127		10
10. Danske Statsforskrivninger	28 547	16 888		28
11. Andre danske Obligationer	6 245	8 606		6
12. Udenlandske Statsobligationer	9 138	9 703		9
13. Korrespondenter i Udlandet	43 860	58 513		37
14. Tilgodehavende i Sveriges Riksbank, Norges Bank og Deutsche Reichsbank.	—	—		
15. Beholdning af norske og svenske Sedler ...	14	230		
16. Guld i Mønt og Metal	164 183	132 613		172
17. Sølv mønt og anden Skillemønt	2 368	4 004		2
18. Forskellige Debitorer	64 322	65 465		67
19. Bankbygningerne	2 612	2 200		2
20. Konto for Intrader	—	—		—
Tilsammen...	414 227	353 450		417 2
Passiver.				
21. Seddelcirkulationen	303 499	247 169		300 9
22. Konto Kurant	30 812	40 808		48 2
23. Bank Sola Veksler	569	138		1
24. Indlaan	40	116		—
25. Afviklingskassen af 1910	—	—		—
26. Paa Anfordring til Sveriges Riksbank, Norges Bank og Deutsche Reichsbank.	5 127	5 747		2 3
27. Forskellige Kreditorer	33 097	18 611		24 5
28. Finansmin. Indlaan Lov ¹⁰ / ₄ 1895	3 372	3 480		3 3
29. Konto for Intrader	—	—		—
30. Konto for forventet Tab	500	500		5
31. Reservefonden	8 448	8 324		8 4
32. Aktionærernes Udbytte-Udligningsfond	1 763	1 557		1 7
33. Aktionærernes Kapital	27 000	27 000		27 0
34. Gevinst i Bankaaret	—	—		—
Tilsammen...	414 227	353 450		417 2

Ibanken Kjøbenhavn, Maanedsbalance.

	30. April		31. Maj		30. Juni		31. Juli	
	1917	1916	1917	1916	1917	1916	1917	1916
	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.	1000 Kr.
466	1 422	1 466	1 422	1 438	1 422	1 438	1 422	1 438
604	611	572	611	562	594	520	609	512
823	15 329	16 117	15 528	18 600	14 603	17 489	12 707	16 690
480	3 372	3 480	3 372	3 480	3 359	3 462	3 317	3 426
—	—	—	—	—	—	—	—	—
935	730	1 813	468	1 421	229	1 456	1 713	3 015
793	60 006	40 860	49 930	39 610	44 739	36 793	36 665	33 133
127	10 049	41	10 171	69	10 079	68	10 117	10 952
888	28 172	21 476	27 866	21 603	27 010	21 052	25 789	21 091
606	6 245	8 591	6 245	8 388	6 243	6 408	5 989	6 377
703	9 134	9 702	9 134	9 702	9 134	9 702	8 647	8 892
513	37 433	61 890	43 866	61 927	44 378	64 232	41 775	59 915
—	—	—	—	—	—	—	—	—
230	15	229	15	236	13	92	15	174
613	172 710	139 562	179 921	144 239	197 349	151 579	195 113	161 455
004	2 363	3 718	2 449	4 126	2 490	4 036	2 732	3 911
465	67 021	52 944	65 629	52 966	77 649	60 483	98 929	71 686
200	2 637	2 219	2 709	2 269	2 784	2 330	2 806	2 348
—	—	—	—	—	—	—	—	—
450	417 249	364 680	419 336	370 636	442 075	381 140	448 345	405 015
—	—	—	—	—	—	—	—	—
169	300 903	255 588	298 610	262 628	304 189	263 310	289 308	245 013
308	48 210	32 418	51 302	39 018	71 670	45 166	97 422	87 898
138	142	2	142	174	144	153	103	161
116	41	117	42	117	105	117	193	127
—	—	—	—	—	—	—	—	—
747	2 313	5 892	2 312	5 844	2 168	5 816	1 769	5 724
111	24 555	29 802	25 843	21 994	22 695	25 699	9 322	21 880
180	3 372	3 480	3 372	3 480	3 372	3 480	3 317	3 426
—	—	—	—	—	—	—	—	—
00	500	500	500	500	500	500	500	500
24	8 448	8 324	8 448	8 324	8 448	8 324	8 443	8 320
57	1 765	1 557	1 765	1 557	1 784	1 575	1 746	1 661
00	27 000	27 000	27 000	27 000	27 000	27 000	27 000	27 000
—	—	—	—	—	—	—	9 222	3 305
50	417 249	364 680	419 336	370 636	442 075	381 140	448 345	405 015

Tabel VI. De københavnske Bankers Status.¹⁾

	ult. Juli 1914	ult. Aug. 1914	ult. Decbr. 1914	ult. Decbr. 1915	ult. Decbr. 1916	ult. Juli 1917
Passiver	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.
Folio {herunder Nationalbank.} Konto Kurant	45.2	46.8	60.2	88.0	176.5	228.4
Indlaan	247.8	242.8	245.9	292.0	415.6	486.2
Konto Kurant	275.4	277.5	306.2	439.4	860.2	851.2
Sparekasseinskud	96.8	91.6	93.5	104.5	131.0	146.8
Øvrige Passiver	488.7	542.8	513.6	553.9	665.5	695.7
Tilsammen...	1153.9	1201.3	1220.0	1477.8	2248.6	2408.3
Aktiver						
Veksler paa Indlandet	165.2	190.8	164.4	177.1	259.0	238.9
Veksler paa Udlandet	24.0	20.0	13.8	13.7	37.5	49.0
Udlaan i løbende Regning samt Kassekredit	233.7	229.2	231.3	299.4	456.2	527.1
Udlaan mod Pant	156.3	167.2	176.9	223.8	389.4	341.7
Konto Kurant	28.0	26.5	30.6	44.3	56.2	22.0
Udenlandske Korrespondenter .	42.2	65.0	100.8	131.2	167.0	234.2
Obligationer og fremmed Mønt	202.0	202.9	193.1	239.1	278.2	276.2
Øvrige Aktiver	299.8	299.7	309.1	349.2	605.1	718.3
Tilsammen...	1153.9	1201.3	1220.0	1477.8	2248.6	2408.3

¹⁾ Nationalbanken, Landmandsbanken, Privatbanken, Handelsbanken, Laane- og Diskontobanken, Københavns private Laanebank, Haandværkerbanken, Revisionsbanken og Frederiksberg Bank. Oversigten er taget efter Dagbladet „Børsen“.

Prisregulering og Priser.

Til bedre Forstaaelse af de Bestemmelser, der i den her behandlede Periode blev truffet med Hensyn til Kul og Koks, vil det være hensigtsmæssigt at erindre, at der i Juni 1915 oprettedes en Centralinstans for Kultilførslerne vestfra: Dansk Kulbureau (53. Bind, S. 492), hvorigennem samtlige Licenser for Udførsel til Danmark erholdes. Da

Loven af ¹²/₅ 1916 om Skibsfartens Bidrag til Landets nødvendigeste Tilførsler var vedtaget (54. Bd., S. 288 og 309), paatog Fragtnævnet sig at yde Fragtnedsættelser ved følgende Tilførsler af Kul:

Til Kommunernes direkte Forbrug det fornødne Kvantum med en Fragtnedsættelse af $33\frac{1}{3}\%$.

Til Staten til Brug for forskellige Institutioner og Virksomheder 10 000 t om Maaneden med en Fragtnedsættelse af $33\frac{1}{3}\%$.

Til Kommunerne til Husholdningsbrug 30 000 t om Maaneden med en Fragtnedsættelse af $66\frac{2}{3}\%$.

Efter Forhandlinger mellem Indenrigsministeriet og Repræsentanter for Kommunerne oprettedes ¹²/₇ 1916 Kommunernes Kulkontor, der skulde forestaa Fordelingen mellem Kommunerne af de Kul, Fragtnævnet sejlede hjem for nedsat Fragt (54. Bd., S. 469). De 30 000 t om Maaneden skulde fordeles mellem Kjøbenhavn—Frederiksberg, Provinsbyerne tilsammen og Sognekommunerne med 10 000 t til hver Gruppe, og inden for de enkelte Grupper efter Folketal, og skulde af Kommunerne kunne sælges efter disses Skøn, idet Fragtnævnet ved Skr. ²³/₈ 1916 til Indenrigsministeriet frafaldt sit oprindelige Krav om, at disse Kul alene maatte komme de mindre bemidlede Indbyggere i Kommunerne til gode. Ved Lov af ³⁰/₁₀ 1916 bemyndigedes Indenrigsministeren til at yde en til Fragtreduktionen svarende Godtgørelse til de Kommuner, som i Tiden efter ¹²/₅ 1916 ikke havde faaet truffet Ordning til at faa Del i Fragtnedsættelsen igennem en faktisk stedfunden Transport samt til at yde Tilskud til Tilførsler af Kul, der kunde sidestilles med dem, Fragtnævnet tog sig af, men som dette Nævn „paa Grund af Forholdenes Natur“ ikke kunde yde sin Medvirkning til¹⁾. I Henhold til denne Bemyndigelse udsendte Indenrigsministeriet Cirk. ¹⁸/₁₁ 1916²⁾,

¹⁾ Jfr. Bemærkn. til Lov ³⁰/₁₀ 1916, Rigsdagstidende A 19¹⁶/₁₇, Sp. 2248.

²⁾ De nærmere Regler for Udbetalingen af de 90 Øre findes i Indm. Cirk. ¹¹/₁₂ 1916.

hvorefter der tilsikredes Kommunerne 90 Øre pr. hl tyske Koks, indkøbte til Brug for Husholdningerne og fordelte efter de samme Regler som anvendtes ved Fordelingen af de Kul, der hjembragtes ved Fragtnævnets Medvirkning. De Mængder, der kunde disponeres over, var 15 000 t pr. Maaned (fordelt med 5 000 t paa hver af de ovennævnte Grupper) i Oktober—December 1916 og ifølge Cirk. ²³/₃ 1917 endvidere i Januar 1917. Den Mængde, der her var Tale om at fordele var oprindelig 90 000 t tyske Koks, afkøbt A/S Arbejdernes Fællesorganisations Brændselsforretning, idet dog 20 000 t tilbagesolgtes Selskabet til Detailsalg i København. Fordelingen forestodes af det under ²⁴/₁₀ 1916 nedsatte „Fastlandskuludvalg“, hvis Virksomhed imidlertid ikke ophørte med dette Arbejde, men som efter Nordsøblokaden Ikrafttræden sammen med „Statens Fordelingsudvalg for engelske Kul“, der nedsattes i Begyndelsen af April 1917, virkede under fælles Sekretariat, saaledes at Fastlandsudvalget havde Forhandlingerne om Tilførslerne sydfra og sammen med Økulfordelingsudvalget forestod den hele Fordeling i Indlandet. Under denne Enhed: Statens Kulfordelingsudvalg sorterer Kontorer for Fordelingen til 1) industrielle Virksomheder, 2) Statsbanerne, 3) Privatbanerne, 4) Statsinstitutioner, 5) Kommunerne, idet „Kommunernes Kulkontor“ nu henlagdes under Udvalget, og endelig til 6) København—Frederiksberg.

Idet nemlig Lov ¹/₃ 1917 ophævede Skibsfartens Forpligtelse til at stille billig Tonnage til Raadighed¹⁾, maatte en Ny-Ordning af Kul- og Kokshandelen og en nærmere Regulering af denne vise sig paakrævet, og efter en Række Forhandlinger skabtes den ovenfor beskrevne Organisation.

¹⁾ Tilførslerne af de lovede 30 000 t Kul pr. Maaned fik ikke det Omfang, man havde haabet — en Række af Krigen fremkaldte Hændelser og vel ogsaa nogen Gnidning mellem Fragtnævnet og Kommunernes Kulkontor (jfr. Rigsdagstidende 19¹⁷/₁₈, Tillæg B, Sp. 3117) var Skyld heri —, jfr. nedenstaaende Tabel, hvis Tal angiver Tons:

Ved Indm. Bkg. af $17/7$ 1917 forpligtes enhver Importør af Kul, Koks, Cinders og Briketter samt Forhandler og Indehaver af disse Varer til at give de to Udvalg alle ønskede Oplysninger om Import, Lagre, Kontrakter m. v. og ved Bkg. $21/7$ 1917 paalagdes der enhver Indvaaner tilsvarende Forpligtelse overfor Kommunalbestyrelsen i hans Kommune, hvorhos de handlende til Kommunalbestyrelsen skulde opgive ethvert Salg paa over 10 hl, der havde fundet Sted efter 1. Maj. Endvidere blev ved Indm. Bkg. $31/7$ 1917 ethvert Salg af Kul og Koks m. v. forbudt, hvorhos det tillodes Kommunalbestyrelser, der ønskede at sælge de her omhandlede Varer til Kommunens Beboere, at fravige Bestemmelserne i Indm. Bkg. $1/2$ 1917 om Forbud mod Forsyning ud over 14 Dages Forbrug. Idet der udstedtes et saadant (midlertidigt) Forbud mod almindelig Handel med Kul og Koks. m. v., var der herigennem saavel som ved de ovenfor omtalte Optællinger tilvejebragt Mulighed for en fuldkommen Kontrol med og Rationering af disse Varer. Ved to andre Bekendtgørelser af $31/7$ 1917 fastsattes Priser m. v. for henholdsvis engelske og tyske Kul og Koks m. v. Da Indkøbspriserne og Transport m. v. kunde være forskellige dels for Varer fra samme Land, dels for Varer henholdsvis vest- og sydfra, fastsattes paa den ene Side ikke Maximalpriser, men Maximalavance m. v., paa den anden Side forbødes Handel med Økul og Fastlandskul fra samme Butik. Umiddelbart forinden ($26/7$ 1917) var der udsendt Meddelelse om, at der ved Aftaler med Fragtnæv-

			Kommunerne har	
			faaet tildelt	modtaget
Oktober	1916....	20 640	20 640	
November	1916....	30 650	23 218	
December	1916....	30 400	15 330	
Januar	1917....	31 600	6 064	
Februar	1917....	27 600	—	
Marts	1917....	28 700	—	
Tilsammen...		169 590	65 252	

net — gennem hvilket al Kultransport ved time chartering af Skibe foregaar — og med Krigsforsikringen for danske Skibe samt med væsentligt Bidrag fra Statskassens Side var tilvejebragt en saadan Nedsættelse i Krigsforsikringspræmierne, at Prisen paa engelske Kul i Kjøbenhavn som Følge heraf skulde gaa ned med 80 Kr. pr. Ton, jfr. iøvrigt nedenfor Side 221. Herved skulde den Risiko være taget fra Importørerne, der laa i, at de havde hjemtaget Varer til en af de høje Præmier betinget Pris, og at Prisen derefter kunde falde paa senere ankomne Ladninger paa Grund af Præmienedsættelse.

Imidlertid havde naturligvis den flere Maaneders Standsning i Kultilførslerne vestfra foraarsaget betydelig Uro, selv om der vel nok, da Tilførslerne atter kom ind i nogenlunde normal Gænge, ikke var sket større Skade, fordi man i den Tid havde kunnet tære paa Lagrene og navnlig fordi den store Beholdning, Staten havde afkøbt A/S Arbejdernes Fællesorganisations Brændselsforsyning, kunde anvendes til Landet over at hjælpe de Gasværker o. l., der var i haarddest Bekneb, over de værste Vanskeligheder. Da Lov ³⁰/₁₀ 1916 om Lukning af Butiker ved Lov ³⁰/₄ 1917 paany forlængedes for et Aar, kunde man da ogsaa samtidigt ophæve Bestemmelserne i Bkg. ⁸/₂ 1917 om Lukning af Lagre og Butiker Kl. 6 og tillade denne udsat til Kl. 7 (jfr. i det hele Bkg. ⁶/₃, ¹²/₃ og ³⁰/₄ 1917) samt tillade Kommunalbestyrelserne selv at bestemme Tidspunktet for Lukning af Forlystelsesetablissementer (Bkg. ⁹/₅ 1917), ligesom der ikke indførtes „Sommertid“ i Sommeren 1917. Det maa dog endnu i denne Sammenhæng anføres, at Indenrigsministeren ved Lov ²²/₆ 1917 fik Ret til at bemyndige Kommunalbestyrelserne til at foretage Indskrænkninger i Levering af Vand fra kommunale eller private Værker m. v.

Samtidig fortsattes Bestræbelserne for gennem Regulering og Fremme af den hjemlige Brændselsproduktion at raade Bod paa de svigtende Tilførsler af fremmed

Brændsel. Som tidligere omtalt (55. Bd. S. 215) nedsatte Indm. et Brændselsnævn (i Slutningen af Februar 1917, jfr. Indm. Cirk. ^{12/3} 1917), og ved Indm. Bkg. ^{26/3} 1917 fastsattes Maximalpriser paa Tørv. Men Mulighederne for virkeligt effektive Foranstaltninger til Fremskaffelse af Brændsel naaedes dog først ved Loven ^{20/4} 1917 om Fremskaffelse af indenlandske Brændselsmaterialier¹⁾, hvorved Indenrigsministeren bemyndigedes til at paabyde Skovejere samt Indehavere af Moser og Brunkulslejer at træffe Foranstaltninger til forøget Brændselsproduktion. Til Bistand for Indenrigsministeren ved Lovens Gennemførelse nedsættes iflg. Loven et Brændselsnævn, der kan træffe Bestemmelse om Expropriation af Brændselsmaterialier og af Arealer, hvorpaa eller hvori saadanne forefindes. Endvidere bemyndiger Loven Indenrigsministeren til, om fornødent, paa Grundlag af Arbejdsanvisningskontorenes Opgivelser om arbejdsledige Personer, at paalægge Kommunalbestyrelserne at udskrive saadanne Personer til Brændselsarbejde, ligesom Forsvarsministeren kan lade indkaldte værnepligtige gøre Arbejde i Statsskovene eller ved exproprierede Materialier og Arealer, jfr. om Ordningens Enkeltheder Indm. Bkg. ^{7/5}, ^{22/5}, ^{11/7} og ^{24/7} 1917 og kgl. Andng. ^{10/7} 1917, hvorved det bl. a. paalagdes Skovejerne at præstere en saa stor Brændehugst, at denne i Forbindelse med det siden ^{1/10} 1916 allerede huggede Kvantum udgjorde det dobbelte af den gennemsnitlige Brændehugst i 19^{12/13}, 19^{13/14} og 19^{14/15}, og hvorved det paalagdes Ejere af Moser at udnytte disse i videst muligt Omfang. Brændselsnævnet anslaa, at der i Skovningsaaet 19^{16/17} (regnet til ^{1/9} 1917) her i Landet er produceret ca. 1.7 Mill. m³ Brænde imod normal 0.7 Mill. m³, og at den samlede Tørveproduktion i 1917 har udgjort mindst 2 500 Mill. Tørv mod normalt ca. 800 Mill.²⁾ —

¹⁾ Ved Indm. Bkg. ^{18/6} 1917 forbødes det at afbrænde Sct. Hans-blus o. l.

²⁾ Rigsdagstidende 19^{17/18}, Tillæg A, Sp. 3995.

Bkg. $^{11/7}$ 1917 omhandler Transporten af og Priserne paa Brunkul, og Nævnet har paa Statens Vegne exproprieret to af de betydeligste Brunkulslejer med en anslaaet Ydeevne af henholdsvis ca. 400 000 og ca. 250 000 Tons. Paa Grund af Transportvanskeligheder og vel ogsaa paa Grund af Brunkullenes Kvalitet er Brunkulsproduktionen dog ikke kommet til at spille nogen Rolle.

Indtil $^{9/5}$ 1917 rationerede Brændselsolienævnet i det væsentlige kun Solarolie til de ca. 700 oliedrevne Elektricitetsværker og Industrivirksomheder samt i visse Tilfælde til teknisk Brug, dog anvises Petroleum til over 2 000 Petroleumsmotorer for at faa Resten af Høsten 1916 aftærsket¹⁾. Iøvrigt var Kontrollen med Fordelingen af Olie og Petroleum overladt D. D. P. A., der gennemgaaende til Forhandlerne kun udleverede 70 $^{0/100}$ af, hvad disse plejede at modtage. Men ved Indm. Bkg. $^{9/5}$ 1917²⁾ blev Salg og Udlevering af Olie og Petroleum fuldstændigt lagt under Nævnets Kontrol, idet det dog tillodes Kommunalbestyrelserne at give Anvisning paa Petroleum til Husholdninger, der ikke havde andre Varmekilder til Køgebrug, samt til Oplysning af almenyttige Institutioners Lokaler m. v. Endvidere tillodes det Læger og Jordemødre at udstede Anvisninger paa Petroleum til Belysning i kortere Perioder. Endvidere paabyder Bekendtgørelsen en almindelig Optælling af Lagrene af Petroleum og Brændselolie (jfr. Indm. Bkg. $^{21/7}$ 1917), hvorhos den forbyder Elektri-

¹⁾ Ved Indm. Cirk. $^{3/4}$ 1917 opfordres Amtmændene til at søge Tærskningen fremmet og de Landbrugere, der ikke har Olie, henvises til at ansøge Brændselsolienævnet herom; ved Cirk. $^{13/7}$ 1917 indkaldtes Oplysninger om, hvilke Motorer der nødvendigvis maatte drives med Olie, for at faa den forestaaende Høsts Vintersæd aftærsket, idet andre Tærskeværker fortrinsvis vilde være at anvende og saaledes, at Kommunalbestyrelserne kunde vente Bemyndigelse til at rekvirere Tærskeværker fra Ejere, der ikke brugte dem. Den Mængde Olie, der var reserveret, udgjorde 3 000 t, hvormed det skønnedes, at $^{1/10}$ af Høsten kunde aftærskes.

²⁾ Denne Bkg. gjaldt indtil Udgangen af Juli, men blev ved Indm. Bkg. $^{24/7}$ 1917 forlænget til Udgangen af August Maaned 1917.

citetsværker, der drives med Oliemotorer, efter ¹⁵/₅ 1917 at levere Strøm til Belysning, herfra dog undtagen Statsinstitutioners og almennyttige Institutioners Lokaler m. v., hvortil Tilladelse kan gives henholdsvis af Nævnet og af de paagældende Kommunalbestyrelser. Endelig forbødes det slige Elektricitetsværker at etablere nye Tilslutninger uden Tilladelse fra Indenrigsministeriet. Ved Indm. Bkg. ²/₈ 1917 tillodes det dog Kommunalbestyrelserne hver inden for deres Omraade at fastsætte Grænserne for Forbruget af Elektricitet.

Endelig skal i denne Sammenhæng omhandles Benzin og Benzol m. m., for hvilke Forbruget reguleredes ved Indm. Bkg. ²⁰/₆ 1917, efter at der ved Indm. Bkg. ⁶/₃ 1917 var fastsat Maximalpris paa Benzin af 1 Kr. pr. kg. og efter at der ved Bkg. ²⁵/₅ 1917 var paabudt en almindelig Optælling af Benzin og Benzol pr. ²⁹/₅ 1917. Ved Bkg. ²⁰/₆ 1917 forbødes det at anvende Benzin og Benzol til Motorer, med mindre de nævnte Brændselolier var opblandede med Sprit i Forholdet henholdsvis 1 Vægtdele Benzin til 4 Vægtdele Sprit og 1 Vægtdele Benzol til 2 Vægtdele Sprit (ved Bkg. ²¹/₆ 1917 fastsattes Maximalpris paa disse Blandinger til 2.²⁰ og 1.³⁵ Kr. pr. kg), hvorhos Luxuskørsel med Automobile og Lystsejls med Motorbaade ved Hjælp af denne Blanding forbødes. Uanset dette tillodes det dog Motorejere, der var i Besiddelse af Beholdninger af Benzin og Benzol ud over henholdsvis 50 kg pr. Ejer af Motorvogne og 25 kg pr. Ejer af Motorcykler og -Baade, at anvende disse Beholdninger til fri Raadighed, naar de til Staten havde afleveret en nærmere fastsat Kvotadel af Beholdningen pr. ²⁹/₅ 1917. Ejere af Beholdninger under de nævnte Grænser havde fri Raadighed over deres Olier. Kørsel med Motorkøretøjer til Personbefordring forbødes paa Søn- og Helligdage samt paa Hverdage mellem Kl. 9 Aften og Kl. 5 Morgen. Den ved Bkg. ²²/₂ 1917 fastsatte 40 km Grænse ophævedes, dog at Motordrosker ikke maatte køre længere bort end 15 km fra Hjemstedet, hvorhos deres

Takster forhøjedes med 100 0/0. Til at drage Omsorg for Modtagelsen af de afleverede Beholdninger samt til at føre Tilsyn med Udleveringen af Benzin og Benzol nedsattes „Benzinnævnet“.

Efter at Resultaterne af den pr. $\frac{5}{2}$ 1917 afholdte Korn- og Foderstoftælling var tilgængelige de første Dage af Marts Maaned, var man klar over, at under en fortsat Afspærring af Landet vilde det alene gennem et Tilskud til Brødet i Byg være muligt at tilfredsstille Befolkningens fri Køb af Brød og Mel. Men paa den ene Side var der allerede paa Grund af de svigtende Majstilførsler haardt Brug for Bygget til Erstatning for Majsens, paa den anden Side havde Byghøsten været ringe, og der var allerede taget saa store Indhug i den, at der var væsentligt mindre tilbage end paa det samme Tidspunkt i 1916, jfr. følgende Oversigt:

	Mill. Tønder	
	1917	1916
Rug	1.42	0.96
Hvede	1.04	1.26
Byg	1.71	2.77

Selv om disse Tal nu maatte antages at være Minimumstal, og selv om der kunde ventes i hvert Fald nogle Tilførsler, var de dog saa lave, at det for ikke mod Slutningen af Høstaaret at komme i Vanskeligheder, maatte frembyde sig som paakrævet, at der — under Hensyn til de usikre Tilførselsforhold, hvorved Landet kunde blive tvunget til at leve af disse sine egne Beholdninger — blev truffet særlige Foranstaltninger. Saaledes overtog Staten ved Indm. Bkg. $\frac{7}{3}$ 1917 alt fremmed Hvede her i Landet og paabød ved en anden Bkg. af s. D. Indsendelse til Indenrigsministeriet af Kontrakter m. m. vedrørende fremmed Hvede. Endvidere paalagde Indenrigsministeriet ved Bkg. $\frac{8}{3}$ 1917 Ejere af Beholdninger af Hvede paa 5 000 kg og derover fremtidig kun at sælge gennem Indenrigsmini-

steriets Kornkontor og Ejere af mindre Beholdninger¹⁾ at henvende sig angaaende Salg til Amtet, medens det ligeledes paabødes Møllere, der ønskede at komme i Betragtning ved Hvedens Fordeling, at henvende sig til Kornkontoret. Ved Bkg. $^{15}/_6$ 1917 paabødes det Grosserere, Bagere m. fl. at indsende Meddelelse til Kornkontoret om deres Beholdninger af dansk Hvede (jfr. nærmere nedenfor under Omtalen af Brød og Mel). Ved disse Foranstaltninger muliggjordes en fuldkommen Kontrol med Handelen med Hvede og endvidere udelukkedes Jobberi med den fremmede Hvede (paa hvilken der ikke havde kunnet sættes Maximalpris); desuden tilsigtedes ogsaa hermed at gøre Transporterne saa faa som muligt. Imidlertid forberedtes Statens fuldstændige Overtagelse af alt Brødkorn. Ved Indm. Cirk. $^{20}/_3$ 1917 bragtes de administrative Rammer hertil i bedre Stand, idet Ministeriet paalagde Kommunalbestyrelserne hver for deres Vedkommende at udnævne en „Korntilsynsmand“²⁾, der kunde bistaa ved Kornets Overtagelse, Registrering m. v. Og ved Indm. Bkg. $^{3}/_4$ 1917³⁾ overtog Staten alle

¹⁾ Ved Indm. Cirk. $^{24}/_5$ 1917 foreskrives det, at ogsaa Salg af disse smaa Beholdninger skal foregaa gennem Kornkontoret.

²⁾ Ved Bkg. $^{14}/_6$ 1917 tillagdes der Korntilsynsmanden Myndighed til at afkræve Landbrugere, Vognmænd m. fl. alle Oplysninger om Beholdninger af Korn, Foderstoffer, Køb og Salg af disse, Kreaturhold etc., der er nødvendige for ham. Ved Cirk. $^{6}/_7$ 1917 fastsættes hans Løn til 100 Kr. for Aaret $^{1}/_4$ 1917 til $^{31}/_3$ 1918 samt Godtgørelse for virkelig hafte Udgifter.

³⁾ Jfr. Cirk. $^{3}/_4$ 1917 og $^{13}/_7$ 1917 ang. Bestræbelserne for ved Fremning af Tærskningen at faa Kornet paa Markedet, Cirk. $^{7}/_4$ 1917, hvori fastsættes en Overpris af 3 Kr. pr. 100 kg ovntørret Rug, Indm. Instrux til Korntilsynsmændene af $^{12}/_4$ 1917 og Cirk. $^{16}/_4$ 1917, hvori meddeles, at Provinshandlerforeningens Fællesudvalg efter Forhandling vil anbefale Købmændene at magasinere de af Staten overtagne Brødkornbeholdninger for en Betaling af 35 Øre pr. 100 kg pr. Maaned. Ved Cirk. $^{23}/_5$ 1917 indskæpes det, at det iflg. Bkg. $^{3}/_4$ 1917 ikke er Landmændene tilladt at tilbageholde mere end de nedenfor omhandlede 65 kg Brødkorn.

hos Landbrugere beliggende Beholdninger af indenlandsk Rug og Hvede, saaledes at disse ikke maatte flyttes uden Tilhædelse fra Korntilsynsmanden, til hvem Indberetning om Beholdningernes Størrelse m. v. skulde indgives. Undtaget fra Overtagelsen var 65 kg Brødkorn (Rug og Hvede tilsammen) pr. Person i saadanne Landbrugeres Husstande, der ønskede imod Benyttelse af denne Tilbageholdsret at holdes uden for Brødkortordningen i Tiden indtil $\frac{1}{10}$ 1917. For Rug afleveret i tærsket Stand inden $\frac{1}{5}$ 1917, yder Bekendtgørelsen ligesom hidtil et Tillæg paa 4 Kr. over Maximalprisen, hvilken Godtgørelse iflg. Cirk. $\frac{13}{6}$ 1917 dog ogsaa ydes for Rug afleveret efter $\frac{1}{5}$ 1917, saaledes som fastsat i Lov $\frac{26}{6}$ 1917 (jfr. 55. Bd. S. 221). Ved denne Lov bemyndiges Indm. til ud over de ca. 11 Mill. Kr. for 1916, som ifølge Lovene om Fragnævnet kan anvendes til Hjælp ved Tilførsler, at afholde de Udgifter, som er fornødne til bl. a. at yde en Godtgørelse af 4 Kr. pr. Td. Rug af Høst 1916, hvortil er medgaaet 7 Mill. Kr.¹⁾ Herudover bemyndiger Loven endvidere Indenrigsministeren til at yde en Godtgørelse af 2 Kr. pr. Td. Brødkorn (Rug eller Hvede) til den Landbruger, der har afleveret mere end 8 Tdr. Rug og Hvede pr. Td. Hartkorn, og saaledes at Godtgørelsen betales for det herudover til Købmand, Møller, Bagere, Stat eller Kommune til Brug som Brødkorn leverede. Anvendelse i egen Husholdning til Brødtilvirkning regnes lig leveret Brødkorn. Betingelse for at faa dette Tilskud er iøvrigt, at Landbrugeren ikke ligger inde med Rug eller Hvede af Høst 1914 og 1915, og at han har afleveret eller anvendt til Brødkorn hele den dertil tjenlige Del af sin Avl af Rug og Hvede af Høst 1916. Hertil er medgaaet 2.88 Mill. Kr.¹⁾ Har omvendt en Landbruger ikke afleveret eller anvendt de før omhandlede 8 Tdr. Rug og Hvede til Brødkorn eller Saasæd, forpligter Loven ham til til Statskassen at indbetale 2 Kr. pr. heri manglende

¹⁾ Rigsdagstidende 19¹⁷/₁₈, B, Sp. 2058.

Tønde, med mindre han har haft $\frac{1}{9}$ af sit til Brødkorn egnede Areal dyrket med Rug og Hvede, og saaledes kan anses for at have været uden Skyld i den ringe Avl af Rug og Hvede. For denne 2 Kr. Afgift gælder samme Udpantningsregler m. v. som for kongelige Skatter¹⁾, og Afgiften er indgaaet med 810 000 Kr.²⁾.

Ved disse Foranstaltninger havde Staten dels overtaget alt forhaandenværende til Brødkorn egnet Rug og Hvede, dels paaskønnet udstrakt Dyrkning af disse Kornsorter og straffet dem, der havde indskrænket deres Byg- og Hvedearealer under den anførte Minimum. Jevnsides med denne Sikring af Brødkornet gik imidlertid de til Sikring af Sæde- og Foderkorn nødvendige Foranstaltninger, hvorom følgende skal anføres, forinden Fremstillingen gaar over til en Om- tale af Fordelingen af Brødkornet gennem Kort-Ordningen.

Ved Cirk. $\frac{31}{3}$ 1917 havde Indenrigsministeriet indkaldt Oplysninger om, hvilke Landbrugere der manglede Byg til Saasæd og i hvilket Omfang, og ved Bkg. $\frac{4}{4}$ 1917 — Dagen efter Overtagelsen af Rug og Hvede — overtog Staten det hos Landbrugere henliggende Foderkorn (Byg, Blandsæd, Havre), der ikke var nødvendigt til Landbrugeregens egen Bedrift, saaledes at Landbrugeren foruden det til Saasæd fornødne har Ret til at beholde 200 kg Byg og Blandsæd pr. Svin over 4 Uger samt, hvis han ikke har Havre, det til Fodring af hans Heste fornødne Blandsæd. Har Landbrugeren derimod Havre udover det til Saasæd og Hestefoder fornødne, skal den træde i Stedet for den Byg og Blandsæd, der ifølge foranstaaende kan tilbageholdes, med indtil Trediedelen, hvorved altsaa mere Byg og Blandsæd kommer til Disposition for dem, der maatte mangle. Ud over disse Mængder, som Landbrugeren altsaa har Ret til at

¹⁾ Bkg. $\frac{31}{7}$ 1917 og Cirk. s. D. giver de nærmere Regler for Udbetalingen af Godtgørelsen, Indbetalingen af Afgiften, samt for de skriftlige Bevisligheds Affattelse m. v.

²⁾ Rigsdagstidende 1917/18, B. Sp. 2058.

beholde, skal han afgive sin Byg, Blandsæd og Havre til Korntilsynsmanden til Maximalpris, og denne skal foruden at prøve Rigtigheden af den trufne Afgivelse fordele det saaledes modtagne Korn mellem dem, der mangler. Herved er dog at bemærke, at den, der køber Byg, Blandsæd eller Majs, med det han har, lagt til det han køber, ikke maa forskaffe sig mere end 35 kg pr. 4 Ugers Svin, og hvis han har mere Havre end fornødent, da kun $17\frac{1}{2}$ kg Byg, Blandsæd eller Majs — disse Bestemmelser naturligvis for at forhindre Sammenhobning. Ved Bkg. $^{12}/_4$ 1917 udvidedes Tilbageholds- og Indkøbsretten ogsaa til det til Fodring af Fjerkræ strengt fornødne, og ved Bkg. $^{21}/_4$ 1917 tillagdes der Korntilsynsmanden Bemyndigelse til at rekvirere det til Forsyning af Landmænd i hans Omraade strengt fornødne Saakorn og Foder, som han ikke har kunnet skaffe i Henhold til Afleveringsbestemmelserne i Bkg. $^4/_4$ 1917, hos Handlende, Brugsforeninger, Møller osv. Til yderligere Hjælp for Korntilsynsmændene ved Fremskaffelsen af det fornødne Saakorn bestemte Indenrigsministeriet (jfr. Kornkontorets Rundskrivelse af $^{21}/_4$ 1917), at Statens Beholdninger af Majs skulde anvendes paa den Maade, at Korntilsynsmændene, hvis de ikke paa nogen af fornævnte Maader kunde skaffe det Saakorn, der skulde bruges, for Majsen skulde tilbytte sig Byg og Havre af de Beholdninger, Landbrugerne havde Ret til at tilbageholde til Foder. Ad disse Veje samt ved Anvendelse af det hos Bryggerierne beslaglagte Byg (jfr. nedenfor S. 188), lykkedes det at skaffe det fornødne Sædekorn. Med Hensyn til Prisen herpaa var det ved Indm. Bkg. $^7/_3$ 1917 fastsat, at kun for Saasæd, der særligt og under Kontrol var avlet til dette Brug, maatte der tages over Maximalprisen (hvorved Bkg. $^{22}/_2$ 1917 ophævedes), medens Bkg. $^{14}/_4$ 1917 satte samme Maximalpris paa udenlandsk som paa indenlandsk Byg, Havre og Blandsæd.

Samtidig voldte Spørgsmaalet om Tilvejebringelse af

de fornødne Foderemner betydelige Vanskeligheder¹⁾, idet Majs- og Foderkage tilførslerne efterhaanden ganske gik i Staa. Som tidligere anført (55. Bd., S. 225) holdtes Højesteprisen paa Majs — 23 Kr. pr. 100 kg — i Kraft ved, at Staten dækkede Forskellen mellem denne Pris og Importprisen, hvortil er medgaaet godt 5 Mill. Kr.²⁾, svarende til en Indførsel af 255 000 t, af hvilke dog 37 000 t har kunnet sælges uden Godtgørelse af Statskassen. Imidlertid har det under ²³/₃ 1916 nedsatte Majsnævn foruden Administrationen af fornævnte Tilskud ogsaa foretaget direkte Indkøb paa Statens Regning af 87 000 Tons Majs, der skulde afskibes i Maanederne Januar—April 1917 fra Nord-Amerika med en for Statskassen anslaaet Udgift af 6¹/₂ Mill. Kr., idet Kvantumet fordeltes til Importørerne for 22 Kr. pr. 100 kg mod Forpligtelse til som sædvanligt at sælge til 23 Kr. Endelig bemyndigedes Nævnet ved Indm. Skr. ¹⁴/₅ 1917 til at indkøbe 100 000 Tons Majs og Foderkager fra Nord- eller Syd-Amerika³⁾, men Amerikas Indtræden i Krigen hindrede Tilførslen af disse Varer. Efterhaanden ebbede ogsaa de ret rigelige Beholdninger af Foderkager, der ifølge Optællingen ¹/₂ 1917 laa her i Landet, ud, og Priserne steg, hvorfor Indenrigsministeriet ved Bkg. ²⁶/₇ 1917 fastsatte Maximalpriser paa amerikanske Høfrøkager til 37 Kr., 53 % Bomuldsfrøkager: 38 Kr., 50 % Bomuldsfrøkager: 37 Kr. og 43 % og derunder Bomuldsfrøkager: 36 Kr., alt for 100 kg. Ved samme Bkg. forbydes det Handlende at udlevere Kager til mere end 14 Dages Forbrug, hvorhos Indehavere af Kager eller Foderblandinger skulde indsende Opgørelse over deres Lagere. Endelig skal det paa dette Sted nævnes, at In-

¹⁾ Navnlig maatte dette naturligvis først mærkes i Byerne, hvorfor Indm. Bkg. ²⁷/₄ 1917 da ogsaa gav Hesteejere Lov til at forsyne sig for en Maaned ad Gangen med 200 Kr. Majs pr. Hest.

²⁾ Jfr. Bestemmelserne i Lov ²⁰/₄ 1917 samt Rigsdagstidende 1917/18, B, Sp. 2057.

³⁾ Berl. Tid. ²⁸/₄ 1917.

denrigsministeriet ved Cirk. ^{11/4} 1917 anmodede Kommunalbestyrelserne i Byerne om — under Hensyn til den herskende Foderknaphed — at søge Køkkenaffaldet anvendt til Svinefoder. De høje Transportomkostninger har dog umuliggjort, at Foranstaltninger af denne Art har kunnet faa Betydning.

Vi gaar derefter igen tilbage til at omtale Brødkornet og i Sammenhæng hermed det til Spiritus og Gær anvendte Korn. Som det er nævnt, viste Februar-Korntællingen, at det ikke vilde være muligt uden Tilskud i Byg at komme Høstaaret igennem med frit Salg af Brød og Mel, og Bygget var som anført ikke rigeligt tilstede og samtidig meget efterspurgt, da Nordsøblokaden standsede Tilførslen af fremmede Foderstoffer¹⁾. Bestræbelserne gik da ud paa gennem en mere økonomisk Formaling af Kornet at skaffe saa meget Mel ud deraf som muligt og ved Indførelse af en Brødkortordning at begrænse Forbruget af Brød og Mel saaledes, at man kunde komme igennem med Landets Beholdninger af Brødkorn til næste Høst. Da offentligt Kendskab til de Forhandlinger, der skulde føres, og de Forberedelser, der skulde iværksættes, før Kortordningen traadte i Kraft, kunde befrygtes at medføre Opkøb af Mel, forbød Indenrigsministeriet ved Bkg. ^{10/3} 1917 enhver Forbruger, Erhvervsdrivende saavel som private, at forsyne sig med mere Mel end til 8 Dages Forbrug. Dernæst paabød Bkg. ^{13/3} 1917, at groft Rugmel skulde udmales til 97 % og de ved Fremstilling af halvsigtet Rugmel fremkomne Klid blandes i det grove Rugbrød. Hvedemel skal efter Bkg. udmales til 75 % og de følgende 15 % anvendes i halvsigtet eller groft Rugmel. For at der ikke skulde blive anvendt for meget Hvedemel i Blandingsmel paabød det, at dette skulde blandes i Forholdet 480 Dele Hvedemel til 600 Dele halvsigtet Rugmel (d. v. s. i samme Forhold som Vægtpaalydende af 2 Franskbrødsmærker til 1 Rug-

¹⁾ Jfr. Indenrigsministeriets Meddelelse i Statstidende for ^{21/3} 1917.

brødsmærke, jfr. nedenfor)¹⁾. Og endelig indførtes Brød-kortordningen ved Indenrigsministeriets Bkg. af 17/3 1917. Alt Salg af Brød og Mel efter 1/4 1917 maatte herefter kun ske mod Aflevering af Brødmærker, hvoraf der maanedlig udstedtes 8 Rugbrødsmærker à 800 g groft Rugmel eller Brød svarende hertil og 13 Franskbrødsmærker à 240 g Hvedemel eller Brød svarende hertil til hvert Individ uden Hensyn til dettes Alder²⁾. Til haardt arbejdende Personer kunde udstedes Tillægsbrødkort lydende paa 4 kg Rugbrød (3 200 g groft Rugmel) pr. Maaned. Af saadanne Kort udstedtes i Høstaaret ca. 200 000 pr. Maaned. Landbrugere kunde (jfr. ovenfor) undtages fra Ordningen, naar de anmodede derom, og naar deres Beholdning af Rug og Hvede ikke oversteg 65 kg pr. Individ i Husstanden. Dette Korn havde de Ret til at hjemmeformale³⁾, medens al Formaling af Rug og Hvede iøvrigt kun maatte ske paa erhvervsmæssigt drevne Møller. Undtagne fra Paabudet om Salg mod Brødmærker var Kager (d. e. Bagværk med under 33 % Melindhold) samt Wienerbrød, Boller, Kiks o. l., hvilke dog ved Bkg. 15/5 1917 inddroges under Ordningen, saaledes at der af disse Varer kunde købes det dobbelte Vægtkvantum af Brødmærkets Paalydende, medens Kager stadig var i frit Salg. Til Fremstilling af disse fri Varer tilstilledes der Bagerne Melkort i Forhold til deres normale Forbrug, ligesom der ogsaa udleveredes Beværtere Melkort til Køb af Mel til Madlavning, industrielle Virksomheder til deres Forbrug osv., medens Melkortene iøvrigt kun udleve-

¹⁾ Ved den foregaaende Formalingsbekendtgørelse af 22/11 1916 var der ikke fastsat nogen Udmalingsprocent for groft Rugmel og ej heller for Hvedemel, og der var ikke fastsat nogen Bestemmelse om Anvendelse af Klid.

²⁾ Ved Indenrigsministeriets Bkg. 28/3 og 15/5 1917 paabødes det, at Vægtene af Brødet skulde svare til Brødmærkernes Vægtpaalydende, da der førtes hyppige Klager over undervægtigt Brød.

³⁾ Antallet af Hjemmeformalere ansloges til 8 000.

des fra Statistisk Departement¹⁾, hvem Centralledelsen af Brødkort-Ordningen var overdraget, imod Aflevering af et til Melkortet svarende Antal Brødmærker. Ingen Melhandler eller Møller maatte udlevere Mel undtagen imod Brødmærker eller Melkort og skulde Maaned for Maaned til Statistisk Departement aflægge Regnskab for sit Salg af Mel dokumenteret ved de modtagne Mærker. For at Ordningen kunde komme igang, tillodes det Melhandlere og Bagere at købe Mel uden Aflevering af Mærker i Tiden indtil ¹⁵/₄ 1917. Det vil af ovenstaaende Rids af den hele Ordning ses, at den var meget centraliseret: Rationering af Bagere, Restauratører, Industri osv. foregik fra eet Sted, og fra samme ene Sted foretoges Kontrollen af Ordningens Overholdelse. Landets Lidenhed muliggør en saadan Ordning, der byder mange Fordele: Ensartethed i Behandlingen af Spørgsmaalene og de Besparelser, der altid opnaas ved en Koncentration. Naar Ordningen hist og her glippede, laa det derfor heller ikke i, at en saa centraliseret Ledelse vanskeligere kan føre en stedlig Kontrol, men i forskellige andre Forhold, der blev rettet i næste Høstaar og først da kunde rettes. Dels blev al Rug og Hvede i det ny Aar taget fra Landbrugerne, hvorved det Merforbrug, der kunde fremkomme ved den vanskelige Kontrol med Tilbageholdsretten, umuliggjordes; dog vigtigere var det, at man ved Statens Køb af al Brødkornet og dets Overførsel til Statslagrene opnaaede, at der kunde forlanges Melkort ved Køb af Korn. Thi paa dette Punkt havde Ordningen i 19¹⁶/₁₇ naturligvis sin største Skavank, idet Møllerne frit kunde købe Korn uden Aflevering af Mærker og anvende det Korn, de selv havde avlet, uden anden Kontrol end den ovenfor nævnte. Men den indre Tvang i Systemet, der kom i næste Høstaar, og som laa i, at Møllerne for at købe Korn fra

¹⁾ M. H. t. Reglerne for Kortuddelingen og øvrige administrative Enkeltheder henvises til Departementets Cirk. til Kommunalbestyrelserne, hvem Udlevering af de personlige Kort er overdraget, af

¹⁹/₃ og ⁶/₈ 1917.

Statslagrene skulde aflevere Melkort, og derfor nødvendigvis maatte forlange dem ved Salg af Mel, hvis deres Forretning ikke skulde gaa i staa, savnedes i 19¹⁶/₁₇. Og endelig strammedes Ordningen ganske naturligt, efterhaanden som Lagrene blev brugt op, idet den, der til at begynde med havde et større Lager — og det gjaldt jo særligt Bagrene — ikke var saa interesseret i at forlange Mærker af sine Kunder¹⁾, fordi han ikke foreløbig kunde overkomme at købe nyt Mel, men brugte af sine Beholdninger, og derfor ikke havde Brug for Melkort.

Straks ved Blokadens Ikrafttræden var Spørgsmaalet om at fastsætte Maximalpris paa Mel af al Slags paany dukket op; som tidligere nævnt var Landbrugerne utilfredse med, at der ikke var Maximalpris paa Mel, naar Landbruget skulde aflevere Kornet til Maximalpris. Der var da kun fastsat Maximalpris paa dansk ublandet Mel, og dette sagdes ikke at være i Handelen. Fastsættelsen af en Maximalpris paa det af dansk og fremmed Mel fremstillede Produkt eller paa fremmed Mel var naturligvis vanskelig, fordi Prisen paa Partier der laa her og Partier, der kom hertil, var forskellig og stadig forandrede sig for de nye Partier. Men da Tilførslerne standsedes ved Nordsøblokadens Ikrafttræden, blev der Mulighed for at konstatere hvilket Kvantum fremmed Mel, der var her samt dets Pris og derefter fastsætte et bestemt Blandingsforhold imellem dansk og fremmed samt en Maximalpris paa det saaledes fremstillede Blandingsprodukt. De Oplysninger, der skulde bruges hertil, maatte dog ifølge Sagens Natur være vanskelige at skaffe, og først efter en Række Forhandlinger og Undersøgelser fastsatte Indenrigsministeriet ved to Bkg. af 24/₅ 1917 (jfr. Cirk. 15/₆ 1917 og Bkg. 31/₇ 1917) Reglerne for Fremstilling af Mel af Hvede og Rug samt Maximalpris paa disse Melsorter. Der maatte herefter kun fremstilles groft Rugmel (97 0/0), halvsgtet Rugmel (80 0/0), Standard Hvedemel²⁾ (75 0/0) og Blandingsmel (480 Dele Hvedemel til 600 Dele

¹⁾ Jfr. Indm. Cirk. 8/₆ 1917. ²⁾ 50 0/0 udenlandsk og 50 0/0 dansk Mel.

halvsigtet Rugmel). I alt Rugmel skulde iblandes Klid, men det ved Bkg. ²³/₁₁ 1916 paabødte, ved Bkg. ¹³/₃ 1917 opretholdt Paalæg om Iblanding af Byg bortfaldt under Hensyn til Vanskelighederne ved at fremskaffe Byg¹⁾, og Hvedemelsspørgsmaalet bragtes nu endelig til en Løsning, idet det paabødes, at alt Hvedemel fremtidig skulde formales af 50 % fremmed og 50 % dansk Hvede eller opblandes i dette Forhold mellem dansk og fremmed Hvedemel. Som Maximalpriser fastsættes 21 Kr. for groft og 27 Kr. for halvsigtet Rugmel, 43 Kr. for Standard Hvedemel og 34 Kr. 20 Øre for Blandingsmel, alt pr. 100 kg fra Møller eller Grossist. Detaillist-Avancen fastsættes til omkring 20 %. For nu at være sikker paa, at alt Hvedemel, der fremkom i Handelen, havde den foreskrevne Blanding, overtog Staten ved Indm. Bkg. ²/₆ og ²³/₇ 1917 alt fremmed Hvedemel i originale Sække, undtagen de hos Bagere m. fl. henliggende Beholdninger, der skulde anvendes til Bageribrug, saaledes at Kontrollen med Melsammensætningen ikke skulde støde paa den Vanskelighed, at en Handlende kunde paastaa at være i Besiddelse af originalt fremmed Mel. Som det er omtalt foran (S. 174) havde Staten allerede i Foraarets Løb overtaget al fremmed Hvede, og Indenrigsministeriet forlangte nu ved Bkg. ¹⁵/₆ 1917 indsendt Meddelelse om Handlendes, Bageres m. fl.s Beholdninger af dansk Hvede, for at man kunde være i Stand til at anvise Møllerne den Hvede, de skulde bruge for at kunne overholde den foreskrevne Blanding af dansk og fremmed. Og ved Bkg. ²⁶/₇ 1917 paabødes det Ejere af Hvedemel inden ¹⁵/₈ 1917 at drage Omsorg for, at dette var opblandet efter Reglerne i Bkg. ²⁴/₅ 1917. Det ved sidstnævnte Bkg. fastsatte Formalingsregler og navnlig Maximalpriserne fremkaldte megen Misnøje hos Møllerne, der under ⁷/₆ 1917 udsendte en motiveret Indsigelse imod de to

¹⁾ Ved Indenrigsministeriets Bkg. ¹⁵/₈ 1917 fastsættes Formalingsregler for og Maximalpris paa Byggryn og ved Bkg. ³¹/₇ 1917 paa Semoulegryn.

Bekendtgørelsens Bestemmelser og truede med, hvis Bestemmelserne fastholdtes, da at standse Salg af Hvedemel. Herpaa svarede Indenrigsministeriet ved at lade udgaa Meddelelse om, at der efter Forlydende forberedtes Lovforslag til Hindring af Obstruktion fra saadanne Erhvervsvirksomheder, der under de vanskelige Forhold var nødvendige for Befolkningens Ernæring, og Ministeriet udsendte endvidere en Meddelelse (Statstidende ^{13/6} 1917) om Forhandlinger med Møllerne i Anledning af den nævnte Indsigelse. Ved disse Forhandlinger opnaaede Møllerne ingen Ændring i de trufne Bestemmelser, men Ret til at deltage i deres Udførelse, idet Ministeren lovede Nedsættelse af et „Møllernævn“, hvorefter Møllerne tog Truslen om Standsningen af Udlevering af Standardmel tilbage. Under ^{20/6} 1917 ned-sattes Nævnet med Prof. Dr. polit. Birck som Formand.

Som anført i Oversigten for den foregaaende Periode (55. Bd., S. 223) havde man ved Indm. Bkg. ^{27/2} 1917 om Optælling af samtlige Beholdninger af Spiritus (Whisky, Cognac, Likører, Brændevin o. l.) og Forbud mod enhver Handel med eller Udlevering af disse Drikke, paabegyndt de Foranstaltninger, der frembød sig som nødvendige for under de givne Forhold at søge Kornets Anvendelse til Spiritus indskrænket saa meget som muligt, idet der dog maatte tages Hensyn til, at det var nødvendigt at opretholde Produktionen af teknisk Sprit og af Gær, og at der i Brænderier og Bryggerier var beskæftiget et stort Antal Arbejdere, hvem det gjaldt om saa vidt muligt at værne mod Arbejdsløshed. Som et første Resultat af de Forhandlinger, der fandt Sted mellem Den overordentlige Kommission og Repræsentanter for Spritfabrikerne, fremkom Indm. Bkg. ^{6/3} 1917, hvorefter det blev forbudt at anvende enhver Art af Korn, Foderstoffer, Kartofler samt Brændselstoffer ved Fremstilling af Spiritus i andet Øjemed end til teknisk Brug og Gærtilvirkning. Da det ansloges, at ca. ^{1/3} af Fabrikerne normale Produktion medgik til Denaturering og til teknisk Brug, foreskriver Bekendtgørelsen, at

ingen Fabrik herefter maa fremstille mere end hvad der — under regelmæssig fordelt Produktion — svarer til $\frac{1}{3}$ af Fabrikens Produktion i 1916. Herved opnaaedes det, at Fabrikernes Lagre af Raastoffer og Brændsel, der omkring $\frac{1}{3}$ 1917 var tilstrækkelige til normal Drift i ca. 3 Maaneder, kunde slaa til for den for Landet nødvendige Fremstilling af teknisk Sprit og af Gær i ca. 9 Maaneder¹⁾. Iøvrigt vedblev Bestemmelserne i Indm. Bkg. af $\frac{25}{2}$ 1915 og $\frac{1}{9}$ 1916 at være i Kraft overfor Produktionen af teknisk Sprit og af Gær, saaledes at det til denne Produktion var forbudt at anvende Rug, Hvede, Boghvede, Kartofler og indenlandsk Byg saavel som Majs, der ikke direkte var indkøbt fra udenlandsk Sælger. Forbudet mod Udlevering af Drikkespiritus efter Bkg. $\frac{27}{2}$ 1917 opretholdtes, og der paabødes en Optælling af Spritfabrikernes Lagre af Spiritus pr. $\frac{20}{3}$ 1917. Samtidig med Bkg. $\frac{6}{3}$ 1917 traadte efter Overenskomst mellem Indenrigsministeriet og Spritfabrikkerne en Prisforhøjelse i Kraft, udgørende 72 Øre pr. 1 Sprit og 14 Øre pr. kg Gær.

Imidlertid fortsattes den Optælling af Beholdningerne af Spirituosa, der var paabudt ved Indm. Bkg. $\frac{27}{2}$ 1917, og da man var naaet til en foreløbig Oversigt over Resultaterne, forelagde Finansministeren $\frac{16}{3}$ 1917 i Folketinget Forslag til Lov om Tillægsafgift paa Spiritus, hvilket Forslag færdigbehandlede af Rigsdagen samme Dag og stadfæstedes af Kongen under $\frac{17}{3}$ 1917. Ifølge denne Lov skulde der af alle de Beholdninger af Spirituosa (Toldlovens Løbe-Nr. 20—22, d. e. Akvavit, Whisky, Cognac, Punch, Likører o. l., men ikke Vin og Øl), der forefandtes her i Landet $\frac{1}{3}$ 1917 Kl. 9 Fm. erlægges til Statskassen en Tillægsafgift lig Detailprisen for de paagældende Varer paa Optællingsdagen ved Salg fra Handlende til Forbruger. Da Beholdningerne skønnedes at have en Værdi af ca. 15 Mill. Kr., hvoraf 3 Mill. Kr. for de billigere Sorter: almindelig

¹⁾ Jfr. Indenrigsministeriets gennem R. B. den $\frac{2}{3}$ 1917 udsendte Redegørelse.

Brændevin og Akvavit, medens Resten, godt 12 Mill. Kr., omfattede de dyrere Varer: Whisky, Genever, Cognac osv., var der herigennem Mulighed for Statskassen til at erholde Dækning for de 6.7 Mill. Kr., der var opført som Indtægt af Spiritusafgiften for 19^{17/18}, men som bortfaldt efter Standsningen af Drikkebrændevinsproduktionen, og der kunde yderligere ventes et Overskud, som ifølge Lovens § 9 kan anvendes til Arbejdsløshedsunderstøttelse iflg. særlig Lov. Men endelig motiveredes Opkrævningen af denne Tillægsafgift derved, at der ved Standsningen af Produktionen af Drikkebrændevin og de standsede Tilførsler af udenlandske Spirituosa, vilde opstaa en stor Værdistigning for de her i Landet værende Lagre. Det skønnedes naturligt, at Staten tog sin Del af denne Værdistigning, saa meget mere, som Statskassen stod overfor Forhold, der medførte betydeligt Svind af Indtægterne (navnlig ogsaa Toldindtægter). Ved Bestemmelsen af de Detailpriser, der skulde lægges til Grund for Tillægsafgiftens Beregning, bistaas Finansministeren iflg. Loven af et Nævn („Spiritusnævnet“), der nedsattes ved kgl. Andng. ^{17/3} 1917 med Generaldirektør M. Koefoed som Formand. Efter at dette Nævn havde afgivet Indstilling om Detail- og Maximalpriser paa de paagældende Spirituosa, hævdedes ved Indm. Bkg. ^{23/3} 1917 det ved Bkg. ^{27/2} 1917 udstedte Forbud mod Handel med og Udskænkning af Spiritus fra ^{26/3} 1917 Kl. 9 Morgen, samtidig med, at der fastsattes Maximalpris paa de gængse Sorter (Taffel-Akvavit: 2.40 Kr., Buchanan Red Seal o. l. Whiskys: 9.00 Kr., 3-stjernet Cognac: 12.00 Kr., Cederlunds Punch: 6.00 Kr., alt pr. Hefflaske à ^{3/4} Liter). For de Varer, der ikke udtrykkelig var fastsat Maximalpris paa i Bekendtgørelsen, indskærpedes Bestemmelserne i Indm. Bkg. ^{1/2} 1917 om Foranstaltninger til Forebyggelse af utilbørlig Udnyttelse af Konjunkturerne. Derhos paalagdes det Spritfabriker og Mellemhandlere kun at give deres Kunder et Kvantum af de herhenhørende Varer, der var nedsat saa nøje som muligt i Forhold til Kundernes tidligere normale

Forsyning. Samtidig med denne Bekendtgørelse traadte Lov af $17/3$ 1917 om Tillægsafgift paa Spiritus i Kraft.

Jevnsides med Foranstaltningerne overfor Spiritusproduktionen gik Forhandlingerne om Bryggeriernes Byg og Malt. Saalænge disse Forhandlinger stod paa, afstod de største Bryggerier, ifølge deres Tilsagn til Indenrigsministeriet fra at malte dansk Byg til skattepligtigt Øl¹⁾. De endelige Forhold vedrørende disse Spørgsmaal ordnedes efter Overenskomst med Bryggerierne ved Indm. Bkg. $3/4$ 1917. Ifølge denne Bekendtgørelse forpligtes Bryggerierne til til Fremstilling af skattepligtigt Øl fra $1/4$ 1917 kun at anvende 80 % af det Kvantum Brygningsmateriale, der anvendtes i det tilsvarende Halvaar i Aaret $1/4$ 1916— $31/3$ 1917, og til skattefrit Øl kun det samme Kvantum som i $1916/17$. Endvidere forbødes det efter $1/4$ 1917 at paabegynde Maltning af dansk Byg, hvad enten Malten var bestemt til skattepligtigt eller til skattefrit Øl, hvorhos al dansk Byg paa Bryggerier eller indkøbt for disses Regning beslaglagdes, hvilket ogsaa skete med Malt bestemt til Export, hvorhos Handel med Malt forbødes. Dette Forbud ophævedes dog ved Indm. Bkg. $6/7$ 1917, hvorefter Bryggerierne maatte forsyne sig med det til Rationeringen fornødne Kvantum indenlandsk Malt i Tiden indtil $30/10$ 1917 for skattefrit og $30/11$ 1917 for skattepligtigt Øl. Samtidig fastsattes Maximalpris paa dansk Malt af 45 Kr. pr. 100 kg Malt. Ved Bkg. $3/4$ 1917 nedsattes derhos et Byg- og Maltævn med Generaldirektør Koefoed som Formand til Fordeling af den beslaglagte Malt mellem de Bryggerier, der manglede, samt til at varetage Afgivelsen af den beslaglagte Byg. Det Kvantum, der blev Tale om, var ca. 50 000 Tdr. Byg, hvoraf 24 000 Tdr. anvistes til Saabyg, 5 000 Tdr. til Brødbagning og 19 000 Tdr. til Gryn fremstilling. Den beslaglagte Malt androg ca. 3 500 Tons. Samtidig med Indskrænkningen i Produktionen søgte Bryggerierne Regeringens Tilladelse til Forhøjelse af Ølpriserne, og efter en Række Forhandlinger med Den overordentlige

¹⁾ Meddelt gennem R. B. $17/3$ 1917.

Kommission og Finansministeren¹⁾, kunde Bryggerierne under $\frac{3}{6}$ 1917 avertere, at Priserne blev forhøjede med 2 Øre pr. Halvflaske af saavel skattepligtigt som skattefrit Øl. Det skal sluttelig anføres, at disse forskellige Indgreb og Reguleringer overfor Fremstillingen af og Handelen med de forskellige her nævnte Drikkevarer fremkaldte en Række Beklagelser og Protester fra de Erhverv: Fabrikanter, Restauratører, Detailhandlere og disse Grupperes Arbejdere og Funktionærer eller til Grupperne løserne knyttede Personer. Det kan dog i det hele siges, at naar bortses fra nogen Stigning i Arbejdsløsheden for de paagældende Arbejdere, synes der ikke at være sket større Skade, idet Forbrugerne har været villige til at betale de Pristillæg, som Restauratører, Handlende o. l. lagde saavel paa disse som paa andre Varer, for at holde sig skadesløse for den formindskede Omsætning. Og under alle Omstændigheder var de Foranstaltninger, der blev truffet for at bevare Kornet, saa nødvendige, at Hensyn til en Række Forhandleres større eller mindre Fortjeneste ikke kunde komme til at spille nogen betydende Rolle.

Foruden de her omtalte, mere øjeblikkelige Foranstaltninger vedrørende Korn og Foderstoffer, Nordsøblokaden gav Anledning til, foranledigede den ogsaa, at Regeringen allerede tidligt begyndte at overveje de Forholdsregler, det maatte blive nødvendigt at tage, forsaavidt Afspærringen ogsaa skulde vedvare i Høstaaret 19^{17/18}. Ved Skrivelse af $\frac{1}{4}$ 1917 nedsatte Indenrigsministeriet et sagkyndigt Udvalg med Folketingsmand, Godsejer Moesgaard-Kjeldsen som „Leder af det fælles Arbejde“. Dette Udvalg skulde udarbejde en detailleret Beregning over, hvorledes Høsten 1917 — under Forudsætning af, at Landet var afskaaret fra Tilførsel udefra af Levnedsmidler, Foderstoffer og Raastoffer til Fremstilling af Levnedsmidler — hensigtsmæssigst kunde anvendes og

¹⁾ Spørgsmaalet var ogsaa af fiskal Betydning, fordi en stærk Forhøjelse af Ølpriserne kunde medføre Nedgang i Salget af Øl og derved forringe Statskassens Provenu af Ølskatten.

fordeles til Befolkningens Forsyning med de nødvendigste Levnedsmidler og til Opretholdelse paa den nyttigste Maade af Landets Husdyrbestand. Udvalget afgav sin Betænkning, der medfulgte Forslaget til Kornloven af $\frac{3}{8}$ 1917, den $\frac{11}{6}$ 1917¹⁾, og havde her i Løbet af et kort Spand af Tid givet en overmaade detailleret Besvarelse af den stillede Opgave. Da Udvalget i sine Beregninger maatte operere med en enkelt, men ganske afgørende Ubekendt: Størrelsen af Høsten 1917, fik en Del af Beregningerne vel nok mere teoretisk end praktisk Interesse, men der var dog her skabt et værdifuldt Grundlag for Udarbejdelsen af Loven af 3. August 1917, hvis Bestemmelser nærmere skal omtales i Oversigten for den følgende Periode. Ved Bkg. $\frac{13}{4}$ 1917 havde Indenrigsministeriet endvidere, efter Forhandling med Det staaende Landbrugsudvalg, udsendt Meddelelse om, at Priserne paa Brødkorn for Høstaaret 1917/18 burde fastsættes højere end for Foderkorn — en Bestemmelse, der maatte blive nødvendig, naar en fortsat Afspærring fra oversøiske Tilførsler bragte Værdien af de hjemlige Foderstoffer saa meget i Vejret gennem deres Anvendelse i den dyriske Produktion, at denne Forskydning, selv med Maximalpriser paa Foderkornet, kunde true den fornødne hjemlige Avl af Brødkorn, medens intet kunde ventes tilført udefra. Endvidere forbød Indm. ved Bkg. $\frac{3}{7}$ 1917 al Handel med Høsten 1917, for at intet skulde blive foregrebet i den kommende Ordning.

Som allerede berørt i Oversigten for den foregaende Periode (55. Bd., S. 226), beredte Spørgsmaalet om Byernes Forsyning med Kartofler i Foraaret 1917 store Vanskeligheder. Kartoffelhøsten i 1916 havde været ringe og de af den strenge Vinter 1916/17 fremkaldte Transportvanskeligheder og Vanskeligheder ved Gravning i Kulerne formindskede yderligere Udbudet af Kartofler. Under den Kamp, der herefter opstod om Kartoflerne, havde Maximalpris-Bestemmelserne ondt ved at holde Stand. Den Til-

¹⁾ Jfr. Statstidende $\frac{6}{7}$ 1917.

ladelse til at tage højere Priser for Læggekartofler, der var givet ved Indm. Bkg. $\frac{2}{2}$ 1917, toges tilbage ved Bkg. $\frac{27}{2}$ 1917, idet alle Kartoffler nu blev „Læggekartofler“, før at komme til at nyde godt af de høje Priser. Men da paa den anden Side denne højere Pris ophævedes, gik Tilbudet af Læggekartofler saa meget ned, at det kunde befrygtes, at der heraf vilde opstaa Vanskeligheder før den fra den kommende Høst stammende Forsyning, og ved Bkg. $\frac{7}{3}$ 1917 tillod Indm., at der maatte tages højere Priser for Læggekartofler end for andre Kartoffler, jfr. ogsaa de nærmere Bestemmelser i Ministeriets Bkg. $\frac{18}{4}$ 1917, hvorefter Prisen fra Producent til Grossist fastsattes til 12 Kr., fra Grossist til Detaillist til 14 Kr. og fra Detaillist til Forbruger til 15 Kr., alt pr. 100 kg. Bekendtgørelsen gjaldt indtil $\frac{10}{5}$ 1917, og det paaagdes enhver Køber af Læggekartofler at afgive til Sælgeren en skriftlig Erklæring paa Tro og Love om, at det købte Parti udelukkende vilde blive solgt til Lægning eller anvendt til Lægning i For sommeren 1917. Tilsvarende Bestemmelser om højere Priser fra Producent eller en-gros Forhandler til Detaillist i Bkg. $\frac{31}{1}$ 1917¹⁾ medførte, at Kartofflerne solgtes efter disse Priser, selv om det gik fra Producent til en-gros Forhandler og derfor iflg. Bkg. betingede en lavere Pris. Ved Indm. Bkg. $\frac{13}{3}$ 1917 paabødes det derfor, at der, for at den højere Pris kunde bringes i Anvendelse, maatte være Tale om Salg paa Torvet af virkelig tilstedeværende Varer eller om Salg direkte fra Producent til Detaillist af Varer, der tilbringes denne af Landmanden. Imidlertid var der overgangsvis overhovedet ikke Kartoffler at faa i Byerne, og da navnlig i Hovedstaden, hvorfor Indenrigsministeriet i Henhold til § 1 i Lov af $\frac{7}{8}$ 1914 gav Kjøbenhavns Magistrat Bemyndigelse til at foretage Expropriation af de til Hovedstadens Forsyning nødvendige Kartoffler, hvorefter

¹⁾ De i denne Bkg. for Tiden $\frac{1}{5}$ — $\frac{30}{6}$ 1917 fastsatte Priser var ogsaa gældende efter $\frac{1}{7}$ 1917 (jfr. Indm. Bkg. $\frac{15}{6}$ 1917).

Justitsministeriet ved Cirk. ⁹/_s 1917 paalagde Sognefogderne at være tilstede ved disse eventuelle Expropriationsforretninger. I det Omfang Sælgerne havde Kartoffler, der var anvendelige til Menneskeføde, viste de sig villige til at sælge til den kommunale Embedsmand, der var sendt ud, men hvad der kunde skaffes til Veje forsløg ikke til stort mere end Hospitalers o. l. Forbrug, og Hovedstaden var derfor gennem Maaneder praktisk talt uden Kartoffler. For at undgaa en Gentagelse af denne Kalamitet, begyndte Kjøbenhavns Magistrat i Forbindelse med Frederiksberg og Gentofte Kommuner efter en den ²⁹/_s 1917 afholdt Forhandling at udbyde Leveringen af Kartoffler for 1917/₁₈ til Hovedstadens Kommuner i Kontrakt til en garanteret Mindstepris af 10 Kr. i Juli 1917, 9 Kr. i August, 7 Kr. i September—Novbr., 8 Kr. i Decbr. 1917—Marts 1918, 9 Kr. i April—Maj og 10 Kr. i Juni, alt pr. 100 kg. Kommunen ønskede at tegne 5 å 6 000 Tdr. Land, og Tegningen foregik gennem de lokale Landboforeninger, først noget trægt, men senere godt nok. Ved Cirk. ²⁸/₄ 1917 henledte Indenrigsministeriet Byraadenes Opmærksomhed paa denne af Hovedstadens Kommuner trufne Ordning.

Imidlertid stammede en Del af Vanskelighederne for Kartoffelforsyningen fra de for Svineproduktionen saa besværlige Fodringsforhold, idet naturligvis Svineproducenterne ikke kunde være meget interesserede i at sælge deres Kartoffler, da Udsigterne til at faa tilstrækkelig Majs var stadig aftagende. Selv om der ved Indm. Bkg. ¹³/₁ 1917 var udstedt Fodringsforbud for Kartoffler, kunde Fristelsen til ved mindre omhyggelig Pasning at gøre dem uskikkede til Menneskeføde, under de foreliggende Forhold være saa stor, at Fodringsforbudet paa denne Maade kunde blive ret illusorisk. Slagterierne maatte derfor ogsaa af Hensyn til Fodermanglen efterhaanden nedsætte den Vægtgrænse, under hvilken de af Hensyn til at forhindre for store Nedslagtninger havde nægtet at modtage Svinene, og udsendte f. Eks. Meddelelse om, at den under ²³/_s 1917

fastsatte Grænse af 85 kg var fastsat saa lavt af Hensyn til de Producenter, der havde Vanskelighed ved at skaffe Foder, medens de Producenter, der havde Foder nok, opfordredes til ikke at levere Svin under 100 kg. I denne Sammenhæng skal det anføres, at Bestemmelserne i § 1 i Indm. Bkg. ^{26/3} 1915 bragtes i Erindring ved Bkg. ^{28/4} 1917, hvorefter Ejere af synligt drægtige Søer samt af Svin paa under 65 kg levende Vægt trods det gældende Nedslagtningsforbud kunde erholde Tilladelse til at afhænde saadanne Dyr til Slagtning, naar Ejeren kunde behørigt godtgøre, at han ikke havde kunnet skaffe fornødent Foder. Under disse stadigt vanskeligere Foderforhold opstod naturligt Tanken om gennem Nedsaltninger af Flæsk og Kød at sikre Byernes Befolkning i den kommende Tid. Hovedstadens Kommuner lagde her for og paabegyndte allerede i Maj 1917 Nedsaltninger af betydelige Mængder Flæsk — i alt nedsaltedes ca. 3 Mill. kg — og Kød i Carlsberg-Bryggeriernes Kældere. Ved Cirk. ^{28/7} 1917 lod Indenrigsministeriet Kommunalbestyrelserne opfordre til at indkøbe og foretage Nedsaltning af Svin, Okse- og Kalvekød, idet det tilføjedes, at det Tilskud, der af Staten ydes Svine-slagterierne (55. Bd., S. 227) for det til indenlandsk Forbrug afgivne Kvantum Svin, vilde komme Kommunerne til Gode ved disse Indkøb, der i alt udgjorde 6 700 Tons Flæsk¹⁾, indkøbt efter ^{9/9} 1917, paa hvilket Tidspunkt det iflg. Lov ^{3/8} 1917 til 32.5 Øre pr. kg forhøjede Tilskud traadte i Kraft.

Under ^{29/3} 1917 afgav den i 55. Bd. S. 228 omtalte Kommission til Undersøgelse af vor Flæskeexport sin Betænkning, hvorefter de Forskydninger, der var fremkomne i Forholdet imellem Exporten syd- og vestpaa, maatte tilskrives, at Slagtningerne i December 1916 var blevne saa meget større end ventet, hvorved den fastliggende Englandsprocent gav for lille et Kvantum til dette Land, og dette naaede, ligeledes paa Grund af de uventet store Slagtninger, ikke at blive rettet i Januar Maaned 1917. Kommissionen

¹⁾ Rigsdagstidende 1917/18, B. Sp. 2058.

Nationaløkonomisk Tidsskrift. LVI.

Tabel IX.¹⁾ Den københavnske Notering paa Smør og Æg samt d

	Marts				April				1. Uge
	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	
Kjøbenhavns Smørnotering									
Kr. pr. 50 kg netto {1917	155	150	"	"	146	142	143	145	"
{1916	149	150	148	145	142	"	"	140	136
Kjøbenhavns Ægnotering									
Øre pr. kg leveret {1917 ²⁾	80	"	"	"	70	"	"	75	80
{1916	165	"	175	185	190	200	180	165	— ²⁾
Andelsslagteriernes Flæske- Notering									
Øre pr. kg 1. Kl. {1917	192	"	188	"	"	182	178	174	168
{1916	154	"	156	158	"	"	160	"	"

²⁾ Noteringen er suspenderet. Tallene gælder Andelsslagteriernes Fællesnotering for Andelsæg til Medlemmer.

konstaterede, at der ikke med Villie var foretaget noget urigtigt, men at „det havde skortet paa den Forudseenhed og Bevægelighed, som var nødvendig, for at det anvendte System kunde svare til Hensigten, naar uventede Omstændigheder indtraf“. — Ved en Bkg. af ²⁹/s 1917 samlede Indenrigsministeriet de 5 eksisterende Flæskebekendtgørelsers Bestemmelser om Udsæringsregler, Maximalpriser m. v., jfr. Bkg. ¹²/s 1917. — Endnu skal det nævnes (jfr. Tabel IX), at paa Grund af, at den engelske Maximalpris paa Flæsk sænkedes ved Slutningen af Maj Maaned, opstod der en fuldkommen Demoralisation paa det engelske Marked. Flæsket holdtes tilbage i Kølerummene, der derved overfyldtes og spærredes for nye Tilførsler, og tilmed kom Flæsket i den varme Tid frem i mindre god Stand. Efter en Maanedes Forløb hævedes Prisen atter og Markedet bedredes. Ved denne Tid paabegyndtes der Udførsel af Flæsk

¹⁾ Tabel VII, Korn- og Foderstofmarkedet og Tabel VIII, Mel- og Grynmarkedet udgaar indtil videre, da de i disse Tabeller anførte Varer nu enten er belagt med Maximalpriser eller ikke mere findes paa Markedet.

Ægssamt danske Andelsslagteriers Notering paa Flæsk.

4. Uge	Maj					Juni				Juli				
	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	5. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	5. Uge
145	"	147	"	152	154	"	152	"	150	161	166	168	170	"
140	136	"	133	"	134	135	"	"	142	140	"	141	146	147
75	80	85	90	"	—	90	"	"	"	"	95	100	"	"
65	— ²⁾	—	—	—	—	160	"	"	—	—	170	176	180	"
74	168	164	160	"	"	136	"	"	"	138	"	140	142	146
"	"	164	"	166	"	"	"	"	170	"	"	"	174	176

ering

" betyder, at Noteringen er uforandret.
 — betyder, at ingen Notering fandt Sted.

til Sverige. — Endelig skal det anføres, at Tilbageholdelsesprocenten for Svinefedt under $\frac{6}{10}$ 1917 forhøjedes fra 60 til 80 % og endelig under $\frac{3}{7}$ 1917 til 100 %, hvorved alt Svinefedt forbeholdtes Hjemmemarkedet, bl. a. under Hensyn til den da herskende Knaphed paa Raastoffer til Margarineproduktionen.

Indtil $\frac{15}{4}$ 1917 var Exportafgiften for Kreaturer 9 Øre pr. kg, medens Tilskudet til det paa Hjemmemarkedet forbrugte Kød udgjorde 40 Øre. Derefter nedsattes Beløbene til henholdsvis 7 og 30 Øre, da Exportpriserne paa Grund af den ved Blokaden fremkaldte Fodermangel begyndte at falde (jfr. Tabel X). Det var ogsaa Fodermangelen der medførte, at Forbudet mod Udførsel af drægtige Køer og Kvier hævedes (jfr. Justitsmin. og Landbrugsmin. Bkg. $\frac{6}{7}$ 1917), idet en Udttynding af Kreaturbestanden mod det kommende Høstaar, hvor vi skulde ernære Menesker og Dyr ved vore egne Høstafrøder, maatte vise sig nødvendig. Tilførslerne til Markederne var da ogsaa i den her behandlede Periode Maaneder langt større end normalt, jfr. omstaaende Oversigt: (se S. 198).

Tabel X. Kreaturmarkedet ved Køben

pr. 50 kg slagtet Vægt med tilhørende Slag- terieraffald		Marts					April				1. Uge
		1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	5. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	
Kvier og Stude		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1. Kvalitet	{1917	119	122	124	122	120	122	120	"	117	119
	{1916	125	135	133	132	135	132	134	135	137	139
2. —	{1917	98	103	108	104	102	104	102	"	98	100
	{1916	110	115	113	112	115	112	114	115	117	119
3. —	{1917	93	98	100	98	94	96	93	"	89	91
	{1916	99	105	100	"	103	100	103	104	106	108
Unge Køer		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1. Kvalitet	{1917	113	116	120	118	116	118	116	"	112	114
	{1916	125	132	129	"	133	131	133	135	137	139
2. Kvalitet	{1917	98	103	106	103	101	"	99	"	95	97
	{1916	108	115	113	112	115	112	114	115	117	119
Ældre Køer		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1. Kvalitet	{1917	102	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	{1916	117	125	123	121	125	121	"	123	125	127
2. —	{1917	92	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	{1916	106	115	113	112	115	112	110	"	112	116
3. —	{1917	63	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	{1916	90	105	100	"	103	100	98	"	100	104
Kalve		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1. Kvalitet	{1917	122	124	130	125	121	125	"	"	121	123
	{1916	123	128	133	"	"	131	133	134	"	136
2. —	{1917	95	97	105	99	90	94	"	90	83	87
	{1916	109	115	120	"	"	119	122	"	"	124
3. —	{1917	88	90	95	90	81	86	"	82	73	78
	{1916	97	105	110	"	"	"	113	"	"	115
Lam		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1. Kvalitet	{1917	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	{1916	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
2. —	{1917	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	{1916	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Tyre pr. 50 kg lev. Vægt		Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
1. Kvalitet	{1917	62	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	{1916	66	70	69	"	71	69	"	71	73	74
2. —	{1917	53	"	"	"	"	"	"	"	"	"
	{1916	61	66	"	"	68	66	"	68	70	71
3. —	{1917	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	{1916	56	61	59	"	61	"	"	"	63	64

" betyder, at Noteringen er uforandret.

øber
havns Kvægtorvs Noteringsudvalg.

4. Uge	Maj					Juni				Juli			
	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	5. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge	1. Uge	2. Uge	3. Uge	4. Uge
Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
117	119	"	"	"	"	116	114	"	"	109	107	"	"
137	139	"	140	"	"	"	137	135	130	132	"	"	127
98	100	"	"	"	"	95	93	"	"	88	85	"	"
117	119	"	"	118	"	"	114	111	107	108	"	"	103
89	91	"	"	"	"	92	88	85	"	78	73	"	"
106	108	"	"	"	"	"	"	104	103	101	102	"	98
112	114	"	"	"	"	"	"	113	"	108	106	"	"
137	139	"	140	"	"	"	"	137	135	130	"	"	127
95	97	"	"	"	"	"	"	95	"	89	80	"	"
117	119	"	"	118	"	"	"	115	"	110	"	"	105
"	127	"	129	"	"	"	"	125	121	116	108	"	106
112	"	"	"	88	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	116	"	"	114	"	"	"	112	110	106	102	"	100
100	"	"	"	59	55	"	"	48	"	"	"	"	"
"	104	"	"	103	"	"	"	98	"	95	94	"	93
121	123	"	121	119	"	"	113	110	"	109	103	99	"
83	136	"	139	137	"	135	137	134	132	"	123	127	121
"	87	"	83	81	"	"	75	78	"	75	69	65	"
73	124	"	126	124	"	123	125	123	121	"	113	115	110
"	78	"	73	71	"	"	66	"	"	63	58	53	"
"	115	"	"	—	115	114	116	113	"	"	108	"	103
—	—	—	—	—	—	190	150	165	"	150	135	137	"
—	—	—	—	—	—	185	174	176	173	"	168	166	153
—	—	—	—	—	—	165	130	143	"	135	123	125	"
—	—	—	—	—	—	178	168	"	"	"	162	160	148
73	74	"	78	77	"	"	"	75	74	71	68	70	66
70	71	"	72	71	"	"	"	70	69	66	62	64	62
63	64	"	66	"	"	"	"	63	"	62	59	"	58

— betyder, at ingen Notering har fundet Sted.

Tilførslen til Markederne	1915	1916	1917	
	Ialt Stkr. Kvæg	Ialt Stkr. Kvæg	Ialt Stkr. Kvæg	pr. Uge Stkr. Kvæg
Marts	26 400	54 800	34 500	8 625
April	23 500	25 400	35 600	8 900
Maj	22 900	35 900	44 900	8 980
Juni	31 800	27 000	44 100	11 025
Juli	31 500	11 700	47 500	9 500

Løvrigt var Spørgsmaalet om, hvorvidt Tilskudet til Hjemmemarkedet i fornødent Omfang kom Forbrugerne til gode, eller om Slagterne beholdt en Del af det eller i det hele holdt for høje Priser, stadig Genstand for Opmærksomhed fra Kødudvalgets og Kødkontorets Side og gav Anledning til betydelig Diskussion. En Sammenholden af Priserne i Tabellerne IX og X viser i hvert Fald den mange Gange konstaterede Uvillighed hos Detailpriserne til at følge en Nedgang i Engros-Priserne, jfr. følgende Sammenstilling, der naturligvis ikke gælder korresponderende Kvaliteter:

1917 (Øre pr. kg)		Marts	April	Maj	Juni	Juli
Oksekød	Engros.....	238	244	238	232	218
	en detail	207	205	204	209	200
Kalvekød	Engros.....	244	250	246	238	218
	en detail	226	223	222	229	219

Der indførtes derfor fra Kødkontorets Side en mere virksom Kontrol med Slagterne¹⁾, idet der tilstilledes disse særlige Spørgeformularer til Angivelse af Indkøbsprisen paa de slagtede Dyr, Maaden, hvorpaa de solgtes og de Priser, der opnaaedes m. v. Det sættes derhos som Betingelse

¹⁾ Berl. Tid. ^{11/7} 1917.

for Udbetaling af Tilskudet, at disse Skemaer var tilgaaet Kødkontoret i behørig udfyldt Stand.

Ved Indenrigsministeriets Bekendtgørelse ^{13/3} 1917 op-
hørte fra ^{15/3} 1917 den hidtil gældende Fiskeordning,
hvortil Staten havde ydet kontante Bidrag (jfr. 55. Bd.,
S. 230). Til Supplering af de der givne Meddelelser skal
endnu føjes følgende: Ordningen administreredes af et
Fiskenævn, nedsat af Indm. ^{21/9} 1916; til dette Nævns
Reguleringskontor skulde de af Landbrugsministeriet autori-
serede Exportører indsende ugentlige Regnskabsopgørelser,
hvorefter Exportafgiften saavelsom det Exportørerne tilkom-
mende Tilskud til Udjevning af Forskellen mellem Maxi-
malpris og Exportpris afregnedes¹⁾. Endvidere maatte
Exportørerne, som Betingelse for at erholde Autorisation,
erklære sig forpligtede til at forsyne Hjemmemarkedet for-
lods til de fastsatte Maximalpriser, idet dog de export-
berettigede Konserverfabriker o. l. skulde betale Exportpris.
Som nævnt ophævedes Ordningen fra ^{15/3} 1917; samtidigt
ophævedes Fiskenævnet og Maximalpriserne forhøjedes en
Del (jfr. angaaende Enkeltheder²⁾) Bkg. ^{13/3} og ^{24/5} 1917),

¹⁾ Under Ordningen af ^{21/9} 1916 for Sildene afregnedes alene efter
Exportørernes Opgivelser over Exportpriserne (hvorfor Sildeordnin-
gen blev meget kostbar), men efter at Indm. Bkg. ^{11/10} 1916 var
traadt i Kraft, fastsatte Fiskenævnets Noteringsudvalg ugentlig Ex-
portpriser til Brug ved Afregningen mellem Fiskenævnets Regule-
leringskontor og de autoriserede Fiskeexportører.

²⁾ Iflg. Bkg. ^{13/3} 1917 § 2 og § 3 var Priserne som følger:

	Til Forhandler Øre pr. kg	Til Forbruger Øre pr. kg
Torsk paa 1 kg pr. Stk. og derunder....	60	80
— — over 1 kg pr. Stk.....	84	104
Vesterhavs Torsk (opskaarne og rensede).	64	80
Rødspætter paa 1/4 kg pr. Stk. og derunder	70	90
— — over 1/4 kg pr. Stk.....	130	170
Sild	60	80

Iflg. Berl. Tid. ^{24/5} 1917 tillod Indm. de københavnske Fiske-
importører til en-gros Maximalprisen at lægge de med Fiskens Ind-

for at Tilskudets Bortfald ikke skulde afstedkomme en forringet Tilførsel af Fisk til Hjemmemarkedet. Forhøjelsen af de hjemlige Priser, samtidig med at der fandt en Prisreduktion Sted paa det tyske Marked, synes i det hele at have medført, at Hjemmemarkedet forsynedes i fornødent Omfang, skønt Forbruget skønnedes at være steget med $\frac{1}{3}$ over det normale, vel især paa Grund af den endnu stærkere Prisstigning paa andre Levnedsmidler, navnlig Kød.

Af andre Næringsmidler, for hvilke Pris og Forbrug har været regulerede i den her behandlede Periode, skal nævnes Sukker. Den forventede Tilførsel af Sukker fra Amerika udeblev, saaledes at det ikke blev muligt at forøge Sukkerkortenes¹⁾ Paalydende i Syltetiden, ligesom Forudsætningerne for Optrækningen af Overprisen paa Industrisukkeret glippede af samme Grund. Man vedblev dog at opkræve Overprisen, der derefter indgik til Regulering af Sukkerprisen i det følgende Høstaar.

Som anført i Oversigten for den foregaaende Periode (55. Bd., S. 233) var Mælkeprisen i November 1916 blevet fastsat i Forhold til Smørprisen, en Ordning, der navnlig havde Hensyn til Hovedstaden, idet den fornødne Leverance af Mælken til den store By naturligvis maatte frembyde særlige Vanskeligheder. Mejeribruket ydede dog her sin gode Medvirkning ved at drage Omsorg for fra Mejerierne at skaffe den Mælk („Suppleringsmælken“), der manglede og som Hovedstadens Mælkeforsyninger ikke kunde skaffe fra sine sædvanlige Kontrahenter. Imidlertid blev det trods de trufne Aftaler ikke muligt at lade Mælke-

bringen til Byen, dens Opbevaring og Fordeling forbundne Omkostninger tiltrods for Bestemmelserne i Bkg. $\frac{13}{3}$ 1917, hvorefter Transporten fra Køberen (Detaillisten m. fl.) var indbefattet under Maximalprisen, jfr. Berl. Tid. $\frac{25}{3}$ 1917. Herved skulde Tilførslerne til Hovedstaden stimuleres. Samtidigt nedsattes Priserne paa Fisk i Tyskland med ca. 30 $\%$, hvilket naturligvis ogsaa forøgede Tilbudet til Hjemmemarkedet.

¹⁾ Jfr. ogsaa Statistisk Departements Cirk. $\frac{6}{6}$ 1917.

prisen følge Smørnoteringen, da denne i Foraaret 1917 gik nedad (jfr. Tabel IX), idet Stigningen i samtlige Driftsudgifter fra November 1916 til Marts 1917 angaves til 2 Øre pr. Liter. Ved et Møde ^{28/4} 1917 indvilgede Den overordentlige Kommission i, at der fremtidig som Grundlag for 30 Øres Prisen pr. 1 sød Mælk sattes en Smørpris af 1.43—1.54 Kr. pr. ^{1/2} kg i Stedet for som tidligere 1.73—1.84 Kr. Da Smørprisen derfor i Juli steg over den fastsatte Grænse¹⁾, forhøjedes Mælkeprisen til 31 Øre. — Ved Justitsmin. Bkg. ^{10/8} 1917 om Udførsel af Ost strammedes de i nævnte Ministeriums Bkg. af ^{25/8} og ^{4/11} 1915 og ^{8/11} 1916 stigende Krav om forøget Fedtindhold i den Ost, der tillodes udført, saaledes at det altsaa blev de fedeste og dyreste Kvaliteter, der gik ud af Landet. — I den her behandlede Periode begyndte der at opstaa Vanskeligheder for Margarineproduktionen, idet Tilførslen af Talg fra Udlandet holdt op. Ved Cirk. ^{17/1} 1917 paalagde Landbrugsministeriet²⁾ derfor Exportslagterierne at fjerne Talgen af de Kreaturer, der skulde udføres, saaledes at der kun blev tilbage et Lag af en Centimeters Tykkelse, og en Foranstaltning med samme Formaal var Indm. Bkg. ^{7/2} 1917, hvorved det forbødes at indkøbe eller oplagre bl. a. Talg saaledes, at denne unddroges det indenlandske For-

¹⁾	Med Smørnotering pr. ^{1/2} kg	Pris pr. 1 sød Mælk i Flaske
	⋮	⋮
	143—154 Øre	30 Øre
	155—166 —	31 —
	167—178 —	32 —
	179—190 —	33 —
	191—202 —	34 —

Dog træder Prisen, 31 Øre pr. Liter, ved opadgaende Smørnotering først i Kraft, naar Smørnoteringen er 161 Øre pr. ^{1/2} kg.

²⁾ Ved Skrivelse ^{8/1} 1917 havde Landbrugsministeriet anmodet Kødudvalget om af Hensyn til Fremskaffelsen af Huder og Talg her i Landet at drage Omsorg for, at 15 % af de Kreaturer, der udførtes her fra Landet, fremtidig udførtes i slagtet Stand.

brug. Endvidere kom de Raastoffer, der skulde indføres til Landet, hertil til stadigt stigende Priser, saaledes at Priserne paa den færdige Vare (navnlig Vegetabilmargarinen) gentagne Gange maatte forhøjes, jfr. Tabel XI, og overgangsvist maatte Produktionen indstilles af Mangel paa Raastof¹⁾.

Det for Februar 1917 fastsatte Kvantum Hvidkaal, Justitsministeriet trods det bestaaende Udførselsforbud tillod udført gennem Alm. dansk Gartnerforening, udgjorde 600 Tons ugentlig. Der ses ikke senere at være givet Udførselstilladelse for Hvidkaal af Avlen 1916, og da Priserne nu syntes tilbøjelige til at stige, fastsatte Indenrigsministeriet ved Bkg. $\frac{12}{3}$ 1917 (jfr. Bkg. $\frac{2}{5}$ 1917) Maximalpris paa Hvidkaal, hvorhos det ved en anden Bkg. af $\frac{12}{3}$ 1917 blev forbudt i Tiden indtil $\frac{1}{6}$ 1917 uden Justitsministeriets Tilladelse at tørre eller paa anden Maade konservere Hvidkaal, hvorved denne jo unddroges det hjemlige Marked, som Regel med Export for Øje. — Ved Bkg. $\frac{12}{6}$ 1917 forbød Justitsministeriet enhver Udførsel herfra Landet af Grønsager, dyrket paa Friland, af 1917's Avl.

Da der i Løbet af Februar Maaned 1917 syntes at opstaa en Del Uro paa Kaffemarkedet, med betydelige Prisforskelligheder og Salg i en for normal Handel unaturlig Retning, blev der ved Indm. Bkg. $\frac{3}{3}$ 1917 søgt Oplysning om de i Landet værende Kaffebeholdninger, der ifølge de indkomne Opgivelser var tilstrækkelige til ca. $\frac{1}{2}$ Aars Normalforbrug. For imidlertid at hindre at disse Beholdninger, der ofte laa ujævnt fordelt, skiftede fra Haand til Haand indenfor Landets Grænser, fastsatte Indm. ved Bkg. $\frac{25}{4}$ 1917 Maximalpriser paa Kaffe fra Importør til Mellem-

¹⁾ To af Aarhus Oliemølle indkøbte Ladninger Copra fordeltes efter den engelske Regerings Fordring saaledes, at den ene Ladning gik til Danmark, den anden til London. De forøgede Omkostninger i Liggedagspenge, Assurance m. v., der herefter kom til at ligge paa den Ladning, der gik til England, udlignedes paa den danske Ladning, og Prisen blev herved sat stærkt op.

handler og fra denne til Detaillist, medens der paa Grund af de talrige og uensartede Blandinger i Detailhandelen ikke fastsattes nogen Detail-Maximalpris. Det paalagdes dog Detaillisten ved Salg til Forbruger ikke at overskride sin normale Procent-Avance for Kaffe. Endvidere nedsattes et „Kaffenævn“ med Professor, Dr. polit. Axel Nielsen som Formand, hvilket Nævn „med Opmærksomhed skal følge Kaffemarkedets Bevægelser samt Kaffeprisernes Udvikling, ogsaa i Detailhandelen“. Det skal dog bemærkes, at der allerede i Juli 1916 ved frivillig Overenskomst mellem Grosserer-Societetets Komité og Kaffeimportørerne var fastsat en Maximalpris, som Importørerne ved en „Tillægserklæring“ til den almindelige Garantierklæring for Reexport bandt sig til¹⁾. Men denne Tillægserklæring bandt naturligvis kun de Beholdninger, der var udleverede for denne Ordnings Ikrafttræden, saa at der stadig var Mulighed for Prisstigning paa de ikke saaledes klausulerede Kaffer. Ved Indm. Bkg. ⁴/₇ 1917 forhøjedes Priserne paa de billige Sorter med 20 Øre pr kg og nedsattes for de dyrere med 10 Øre pr. kg, alt sammenlignet med Ansættelserne i Bkg. ²⁵/₄ 1917²⁾. — Ved kgl. Andg. henholds-

¹⁾ Motiveringen hertil var „de i Pressen og andetsteds fremkomne Klager over de opskruede Kaffepriser“ (jfr. Handelsberetningen 1916, S. 251 ff., hvorfra ogsaa de i Note 2 anførte Priser er hentede).

²⁾ Til Sammenligning anføres nedenstaaende Priser fra Importør til Mellemandler fastsatte ved Grosserer-Societetets Komité i Juli 1916 og ved de to indenrigsministerielle Bekendtgørelser.

	Juli 1916 Øre pr. ¹ / ₂ kg	April 1917 Øre pr. ¹ / ₂ kg	Juli 1917 Øre pr. ¹ / ₂ kg
Santos minimal	55	72	82
— regular	62	77	87
— good	65	80	90
— superior	68	83	93
Rio HR & Co., Type 35	(67)	82	92
Laguayra, Type G	—	107	102
Maracaibo, Type AA	—	107	102
— , Type AAA	—	109	104
Domingo, Type IBV	—	111	106

vis af $^{18}/_6$ og $^{23}/_7$ 1917 nedsattes to Vurderingskommissioner, begge med Generaldirektør M. Koefoed som Formand, til at vurdere dels et af Staten overtaget Parti Cikorierødder¹⁾, dels et Parti Kaffe, som de paagældende Indhavere vægrede sig ved at bringe i Markedet.

Ved Indm. Bkg. $^{21}/_6$ 1917 forhøjedes de i Bkg. $^{31}/_1$ 1917 fastsatte Maximalpriser paa Soda med 3 Kr. pr. 100 kg fra 12 til 15 Kr. fra Fabrik og med 3 Øre pr. kg fra 18 til 21 Øre i Detailhandelen.

Den sædvanlige Tabel over Priserne paa Huder og Skind meddeles nedenstaaende:

	$^{22}/_7$ 1914	$^{30}/_3$ 1915	$^{5}/_3$ 1917	$^{2}/_4$ 1917	$^{7}/_5$ 1917	$^{4}/_6$ 1917	$^{2}/_7$ 1917
Ved Th. Hansens Eftfl., Slagelse:							
Kohuder med Horn Øre pr. kg	94	155	170	150	140	140	130
Fede- $\left\{ \begin{array}{l} 4-8 \text{ kg} \\ 8-11 \text{ -} \\ 11-14 \text{ -} \end{array} \right.$ —	126 120 110	280 180 130	250 180 160	270 170 160	230 160 150	210 160 140	200 170 150
Spædekalveskind Kr. pr. Stk.	4,00	12,00	10,50	11,00	8,75	6,75	5,50
Ved M. J. Ballins Sønner, Vejle:							
Røde jyske Spædes. Kr. pr. Stk.	—	10,00	8,50	9,00	8,00	7,00	5,50
Brogede — — —	—	5,50	7,50	7,50	7,50	7,00	5,50

Den i Tabellen angivne Prisnedgang maa fornemmelig skyldes den stærke Kreaturslagtning (jfr. den ovenfor S. 198 givne Oversigt over Tilførslerne til Markederne, sammenholdt med Bestemmelserne i Landbrugsministeriets fornævnte Skrivelse, S. 201, Note 2).

Endvidere skal omtales Boligforholdene. Paa Grund af den lange og frostfulde Vinter saavel som paa Grund af de herskende Vanskeligheder ved Fremskaffelsen af Bygningsmaterialier var Byggeriet stærkt sinket, saaledes

¹⁾ Ved Forhandling mellem Den overordentlige Kommission og Foreningen af danske Cikorie- og Kaffesurrogatfabrikker fastsattes Priser paa disse Varer til de hidtil gældende Satser, naar undtages en mindre Stigning for Kaffetilsætning (Berl. Tid: $^{28}/_3$ 1917).

at en Del Lejligheder, der var ventet færdige til April Flyttedag, først senere kunde blive egnede til Indflytning. Ved Lov ^{31/3} 1917 bemyndigedes derfor Huslejenævnene (eller hvor ingen saadanne var nedsat: Kommunalbestyrelserne) til at give en Lejer, der skulde fraflytte sin Lejlighed, og som ikke havde nogen anden Lejlighed til Raadighed, Udsættelse med Flytningen indtil ^{15/5} 1917, dog ikke, hvis Lejligheden var genudlejet til andre end Personer, der først nu stod i Begreb med at stifte Husstand. Har den nye Lejer en anden Lejlighed til sin Raadighed, kan den gamle Lejer dog faa Udsættelsen. Loven gjaldt kun Beboelseslejligheder og gav de vanskeligt stillede Husstande, der skulde flytte, uden at have nogen anden Lejlighed at komme ind i, en væsentlig ringere Beskyttelse end Regeringsforlaget, der ligefrem udsatte Flyttedagen fra ^{17/4} til ^{15/5} 1917. — Ved Lov ^{31/3} 1917 forlængedes Lov af ^{3/7} 1916 om Adgang for Kommunerne til at indrømme midlertidige Skattelempelser for nye Beboelsesejendomme (54. Bd., S. 489) til ^{31/3} 1918, og ved en anden Lov, ligeledes af ^{31/3} 1917, jfr. Finansmin. Bkg. ^{17/4} 1917, gaves der Mulighed for, at der efter Anbefaling fra en Kommune af Statslaanefonden i hvert af Aarene 19^{17/18} og 19^{18/19} kunde udlaanes ialt indtil 1 Mill. Kr. om Aaret til Byggeforeninger, der vilde opføre sunde og billige Boliger for ubemidlede Personer af Arbejderklassen og økonomisk ligestillede. Endelig stilledes der ved en tredie Lov af ^{31/3} 1917, jfr. Finansmin. Bkg. ^{17/4} 1917, 5 Mill. Kr. til Finansministerens Raadighed til Laan til Bykommuner, der i Tiden ^{1/10} 1916 — ^{30/9} 1918 iværksætter eller har iværksat Opførelse af Beboelsesejendomme for den mindre bemidlede Del af Befolkningen. Laanene efter begge disse Love forrentes og afdrages med 5 0/0 p. a. Loven af ^{31/3} 1917 om Laan til Byggeforeninger adskiller sig fra den nærmest foregaaende Lov om samme Forhold af ^{21/4} 1914 derved, at Statslaanet nu kan staa paa 2den mod tidligere kun paa 1ste Prioritet, og at Statslaanet iflg. Lov ^{31/3} 1917 sammen med 1ste

Prioritetslaanet kan udgøre indtil $\frac{9}{10}$ af Ejendommens Værdi efter Ejendomsskyld mod tidligere $\frac{4}{5}$. Endelig er Udlaanssummen sat til 1 mod tidligere $\frac{1}{2}$ Mill. Kr. pr. Aar. Medens Loven om Laan til Byggeforeninger saaledes ikke betyder noget nyt i dansk Lovgivning (den første Lov herom er af $\frac{29}{3}$ 1887)¹⁾, ihvorvel den er lempet eftør de extraordinært vanskelige Bygge- og Boligforhold, betyder Loven om Laan til Kommuner til Byggeforetagender en af Krigsforholdene nyskabt kommunal Virksomhed, idet den forudsætter og støtter, at Kommunerne selv opfører Boliger for sine vanskeligst stillede Beboere, i en Tid, hvor Risikoen og Omkostningerne var af et saadant Omfang for det private Byggeri, at dette maatte give op.²⁾ Medens disse Love sætter sig som Opgave at fremme Tilvejebringelsen af nye Lejligheder, søger Lov $\frac{14}{4}$ 1917, forlænget ved Lov $\frac{22}{6}$ 1917 til $\frac{30}{11}$ 1917, om Fremleje af Beboelseslejligheder m. v. at forøge Udnyttelsen af de alt eksisterende Lejligheder. Iflg. Lovens § 1 kan en Kommunalbestyrelse beslutte, at der i Kommunen uanset kontraktmæssige Bestemmelser efter Andragende fra Lejeren kan meddeles Til-ladelse til Fremleje. Loven giver endvidere Kauteler til Beskyttelse af Ejeren, saasom at Lejlighedens Karakter ikke maa ændres m. v. — Københavns Kommune søgte ved Præmiering³⁾ yderligere at forøge Fremleje og lod, for at der skulde opstaa saa lidt Gnidning som muligt, Ordningen administrere gennem Grundejerforeningernes Kontorer. løvrigt blev Antallet af Husvilde væsentligt lavere end be-

¹⁾ Jfr. Rigsdagstidende 1916/17, A, Sp. 2199.

²⁾ Jfr. Rigsdagstidende 1916/17, A, Sp. 4602.

³⁾ For den første Maaned præmieres den, der lejer ud til en Familie uden Børn, med 20 Kr., med indtil 3 Børn 30 Kr. og med over 3 Børn 50 Kr. og 10 Kr. pr. Udlejning for hver følgende Maaned. Der fremkom flere Tilbud om Værelser til Fremleje end Efter-spørgslen kunde tage, nemlig henholdsvis 976 og 523, hvilket førte til 313 præmierede Lejemaal (samlet Præmie for første Maaned: 7 450 Kr.).

Tabel XI. Detailpriserne for nogle vigtigere Varer.
(Efter Statistiske Efterretninger).

Hovedstaden (Detailpris i Øre)	En- hed	Juli 1914	Marts 1917	April 1917	Maj 1917	Juni 1917	Juli 1917
Rugbrød, ublandet Rug	4 kg	60	89	89	89	89	89
Sigtebrød	kg	26	56	59	59	59	59
Franskbrød	—	35	67	83	83	83	83
Flormel, bedste danske	—	—	50	54	55	56	48—50
Byggryn, danske	—	27	52	56	64	46—48	46—48
Havregryn, danske, i Pakker...	—	38	76	76	76	83	88
Boghvedegryn	—	42	107	111	118	120	120
Semoulegryn	—	38	60	62	66	74	83
Kartoffelmel	—	—	149	148	153	166	183
Risengryn, ord., hele Ris	—	64	76	83	102	123	141
Rismel	—	—	78	88	109	127	142
Sagogryn, Tapioca, alm.	—	40	129	139	144	—	—
Flækkeærter	—	—	92	97	107	126	107
Hugget Melis Nr. 1 ⁵⁾	—	44	72	72	72	72	72
Farin, lyst, Nr. 1 ⁵⁾	—	34	60	60	60	60	60
Kaffe, Santosblanding (billigste).	—	230	281	286	339	349	355
The, alm. Kongo (billigst)	—	400	443	453	474	506	512
Svedsker med Sten	—	103	219	239	256	258	261
Hvidtøl, prima	¹ / ₂ Fl.	11	13 ¹⁾	13	13	14	14
Bajersk Øl	¹ / ₂ Fl.	13	15	15	15	17	17
Smør, lurmærket, højeste Pris..	kg	237	389	338	327	340	353
Margarine (animalsk), højeste Pris	—	142	196	216	216	216	216
Vegetabilmargarine	—	122	172	192	192	192	226
Ost, skummetmælks, højeste Pris	—	—	132	131	149	149	157
Æg, nylagte, danske (16 lbs) ..	Snes	145	285	248	250	284	288
Sød Mælk	Liter	19	30	30	30	30	30
Oksekød (Forkød), højst	kg	120	207	205	204	209	200
Kalvekød (Forkød), højst	—	150	226	223	222	229	219
Hestekød, højst	—	—	215	215	145	143	215
Fersk Svinebov	—	115	120	120	120	120	120
Mørbrad	—	215	305	293	272	315	355
Røget, benløs Skinke	—	205	260	250	250	250	250
Svinelever	—	—	90	90	90	90	90
Svinefedt, krydret dansk	—	130	200	200	200	200	200
Ferske Sild, middelstore	Snes	113	80 ²⁾	80	80	80	80
Torsk, middelstore ³⁾	kg	—	—	—	—	—	—
Rødspætter, middelstore ⁴⁾	—	145	—	—	—	—	—
Klipfisk, afnakket, Nr. 1	—	75	168	174	172	179	250
Hvidkaal, middelstort Hoved ..	Snes	—	—	16	20	—	—
Gulerødder	kg	—	20	22	30	33	—
Kartofler 1 mindre Partier	—	—	14	14	14	14	14
Køkkensalt, alm.	—	10	13	14	15	15	15
Brun Sæbe, prima	—	—	83	89	96	101	102
Petroleum, Water White	Liter	18	25	25	25	29	29
Skotske Nøddekul	hl	180	695	—	—	—	—
Knuste Gasværkskoks	—	135	350 ²⁾	—	—	—	—
— Koks fra private Handl.	—	—	540	—	—	—	—

¹⁾ Nr. 1 for denne og følgende Priser.

²⁾ Denne og følgende Notering er fra private Handlende.

³⁾ Denne og følgende Noteringer er pr. kg.

⁴⁾ Jfr. Oversigten S. 199.

⁵⁾ For Marts 1917 og følgende Maaneder uden Aflevering af Husholdnings-Suktermærker.

frygtet, saaledes at det samlede Antal ved Flyttedag beløb sig til 350 Familier.

Med Hensyn til Detailpriserne i Almindelighed skal henvises til Tabel XI, der for alle de Varer, der ikke er belagt med Maximalpris, viser en stadig fortsat Stigning. — De lovmæssige Foranstaltninger af almindelig prisregulerende Natur, der er truffene i den her behandlede Periode, var for det første Indm. Bkg. ^{19/5} 1917 (Bekendtgørelsen om „Kædehandel“), jfr. Indm. Cirk. s. D., om Tillæg til Bkg. ^{1/2} 1917 om Foranstaltninger til Forebyggelse af utilbørlig Udnyttelse af Konjunkturerne, hvorefter Varer ikke maa fordyres ved Handelsfortjeneste, der paa løber ved Salg af Varen fra Fremstiller til Fremstiller, fra Importør til Importør, fra Mellemhandler (Grossist) til Mellemhandler, fra Detailhandler til Detailhandler eller ved lignende Handel indenfor samme Led i Varens sædvanlige Omsætning fra dens Fremstilling eller Indførsel, indtil den naar ud til Forbrugerne. Heller ikke maa saadan Fordyrelse ske ved Handler, der fører Varen tilbage i den nævnte Omsætningsrække. Sker en saadan Handel, maa der derfor hverken af Sælgeren eller, naar Køberen sælger Varen videre, af ham ved dette Salg beregnes nogensomhelst Fortjeneste. Denne Bekendtgørelse vakte baade da og senere levende Røre i Handelsstanden, som formentlig trædende dennes Rettigheder til fri Omsætning for nær og blev straks efter sin Fremkomst gjort til Genstand for Overvejelser, som Grosserer-Societets Komité i en Skrivelse af ^{26/5} 1917 fremsatte overfor Indenrigsministeriet. I Skrivelse af ^{25/6} 1917 (offentliggjort i Statstidende) svarede Ministeriet bl. a., at Bkg. ikke hindrede Importøren i at tage normal Fortjeneste ved Salg til Grossist, ikke denne i at tage normal Fortjeneste ved Salg til Detaillist o. s. fr., men at den tilsigtede at hindre, at Varen fordyredes for Forbrugeren derved, at der lægges flere Fortjenester paa end een Gang Advance for hvert af disse tre Omsætningsled — Importør, Grossist og Detaillist —, inden Varen naar

Forbrugeren. — For endvidere at forhindre, at Maximalprisansættelsen paa en Vare blev gjort illusorisk ved, at den paagældende Vare blev blandet ind i et Produkt, paa hvilket der ikke var Maximalpris, blev denne Fremgangsmaade forbudt ved Indm. Bkg. ²⁴/₅ 1917 for Nærings- og Nydelsesmidler samt Foderstoffer, medmindre der for Blandingsvarens samtlige Bestanddele gælder Maximalpris. Forbudet gælder dog ikke Blandingsvarer, der allerede kendtes i Handelen før ¹/₂ 1917. — Endvidere blev det ved Indm. Bkg. ¹¹/₆ 1917 om visse Avertissementer forbudt overhovedet at avertere i Blade og Tidsskrifter om Salg af Fordelingsmærker samt at avertere om Salg eller Bytte af forskellige Nødvendighedsvarer og af Maximalprisvarer uden Angivelse af den averterendes Navn og Bopæl, idet det maatte befrygtes, at der under Anonymitetens Dække foregik Overskridelser af Maximalpriser m. v. — Endelig skal det nævnes, at Indenrigsministeriet under ²⁷/₃ 1917 nedsatte det i Oversigten for forrige Periode (55. Bd., S. 239) omhandlede Husholdningsudvalg med Fru Julie Arenholt som Formand, samt at Den overordentlige Kommission havde indbudt Repræsentanter for de lokale Prisreguleringskommissioner til et Møde i København ¹⁸/₇ 1917, hvor en Række af de betydningsfuldeste af de foreliggende Dyrtidsproblemer belystes og drøftedes.

Landbruget.

I det foregaaende Afsnit er behandlet de fleste af de Spørgsmaal, der angaar Landbruget, idet de Sider af Landbruget, der mere eller mindre direkte vender mod Forbrugerne, der er blevne omtalte. Endnu skal i dette Afsnit behandles et Par Spørgsmaal, der udelukkende hænger sammen med Landbrugets Produktionsbetingelser.

Først Chilisalpeteret. Som nævnt i Oversigten for

den foregaaende Periode (55. Bd., S. 241), forbødes det ved Indm. Bkg. $\frac{2}{3}$ 1917 at udlevere noget som helst Chilisalpeter fra Lagre her i Landet og ved Bkg. $\frac{3}{3}$ og $\frac{8}{3}$ 1917 forbødes det ad udstrø Chilisalpeter samt svovlsur Ammoniak og alle andre kunstige Kvælstofgødninger paa Jorder her i Landet. Regeringen lagde saaledes Haand paa alle Kunstgødningslagre for at kunne fordele dem ligeligt og under Hensyn til, hvor Trangen til dem var størst, og til at forestaa denne Fordeling nedsatte Indenrigsministeriet under $\frac{9}{3}$ 1917 et Chilisalpeternævn med Generaldirektør M. Koefoed som Formand. Det for Fordelingen ledende Princip var det: at søge at skaffe enhver Landbruger Del i de forhaandenværende Lagre i Forhold til det tidligere Forbrug paa hans Ejendom. At Foranstaltningen vakte Misfornøjelse hos dem, der havde været heldige eller forudseende nok til at sikre sig hele deres Forbrug i Tide, var naturligt nok, men naar det hele Spørgsmaal dog ret let ordnedes, laa det i første Række i, at der efterhaanden i alt væsentligt kom den fornødne Salpeter til Landet, saa at enhver sluttelig paa det nærmeste fik Dispositionsret over, hvad han skulde bruge. Men desuden var det vanskeligt i den Diskussion om Sagen, der fandt Sted tidligt paa Foraaret, for de (store) Landbrug, der havde faaet deres Kunstgødning hjem,¹⁾ at hævde, at de skulde beholde det hele, medens der var Landbrug, der intet skulde have, idet foreliggende Erfaringer viste, at Udbyttet af Kunstgødningen ikke stiger i Forhold til den udstrøede Mængde. Samfundsmæssigt set maatte det altsaa kræves, at Gødningen fordeltes til de flest mulige Jorder. Dette tilstræbtes da ogsaa gennem de Bestemmelser, der blev truffet. Ved Indm. Bkg. $\frac{17}{3}$ 1917 blev der saaledes truffet den Ændring i Bkg. af $\frac{3}{3}$ og $\frac{8}{3}$ 1917, at det tillodes For-

¹⁾ Bl. a. fordi Købmændene havde faaet deres tidligere end Andelsgødningsforretningen, der havde sine Kunder i det mellemstore og mindre Landbrug, og hvis Skibe var blevne forsinkede.

brugere, der allerede havde hjemtaget deres kvælstofholdige Kunstgødning, at udstrø indtil $\frac{1}{3}$ af den paagældendes Forbrug i 1916. Endvidere fastsætter Bkg., at samtlige Forbrugere inden $\frac{22}{3}$ 1917 til Købmand, Andels- eller Brugsforening skal indsende Oplysning om Forbruget i 1916, hvad der ønskes som strengt nødvendigt i 1917, hvormeget heraf der er modtaget, og hvad der er udstrøet inden $\frac{3}{3}$ 1917. De, der intet havde købt i 1916, maatte, hvis de ønskede at komme i Betragtning for 1917, indsende en Erklæring fra en Landbo- eller Husmandsforening om, at det af dem for 1917 ønskede Forbrug var absolut nødvendigt for deres Bedrift. Samtlige de saaledes indgivne Oplysninger skulde derpaa efter nærmere Regler indgaa til Chilisalpeternævnet. Ved Bkg. $\frac{20}{3}$ 1917 tillodes det Forbrugerne¹⁾ at udstrø af egne Beholdninger eller forskaffe sig indtil $\frac{1}{2}$ af deres Forbrug i 1916 samtidig med, at Handel med og Udstrøning af svovlsur Ammoniak frigaves. Forsaavidt en Forbruger ved Anvendelse af Ammoniak kom op paa et større Forbrug af kvælstofholdig Gødning end Halvdelen af hans Forbrug i 1916, skulde der ved Fordelingen af Chilisalpeteret tages Hensyn hertil (1 kg svovlsur Ammoniak regnedes i denne Forbindelse lig 1 kg Chilisalpeter). Ved en anden Bkg. af $\frac{20}{3}$ 1917 ordnedes Handelen med Kvælstofgødning i Overensstemmelse hermed, hvorunder det bl. a. paabødes Forhandlerne at give Nævnet Oplysning om, hvilket Kvantum der maatte være tilovers, naar hans Kunder var forsynede efter de givne Regler. Endelig tillodes det ved Bkg. $\frac{18}{4}$ 1917 enhver Forbruger, der allerede havde hjemtaget Chilisalpeter, at anvende hele dette Kvantum efter eget Skøn, medens der iøvrigt gaves Tilladelse til at udstrø (og forskaffe sig) indtil 85 % af det Kvantum Kvælstofgødning, der var an-

¹⁾ Under $\frac{2}{4}$ 1917 udsendte Indm. Meddelelse om, at det havde tilladt, at der udleveredes Chilisalpeter til Planteavlskonsulenter eller disses Assisterter til Brug ved Forsøg.

vendt i 1916. En anden Bkg. s. D. ordnede Forholdet med Handelen af Kvælstofgødning i Lighed med den tilsvarende Bkg. af ²⁰/₈ 1917.

En anden Vare, der i denne Periode blev Genstand for Regulering, var Høstbindegarn. Forholdet var her ret vanskeligt, fordi de her i Landet værende Partier var indkøbt til en Pris, der laa væsentligt under den, hvortil Garnet senere kunde indføres. Der maatte derfor for saadanne Partier dispenseres fra den Maximalpris af 2.50 Kr. pr. kg, der fastsattes ved Indm. Bkg. ¹³/₆ 1917, og som gav en fair avance paa de førstnævnte Partier. For at faa Kendskab til Omfanget af disse Beholdninger paa bød Indm. ved Bkg. ²⁶/₇ 1917, at der skulde foretages en Optælling af dem, og ved Bkg. ³⁰/₇ 1917 paabødtes det, at Beholdningerne skulde bringes i Markedet, naturligvis til Maximalpris. De Indehavere af Garn, der foretrak, at Staten skulde overtage det¹⁾, maatte indsende Meddelelse herom til Indenrigsministeriet. Endvidere forbød Bkg. i Salgsøjemed at omdanne Høstbindegarn til Reb.

Med Hensyn til Spørgsmaalet om Foderstoffer skal henvises til det foregaaende Afsnit, medens det endnu her skal anføres, at der ankom 500 udenlandske Arbejdere til Landbruget i Sommeren 1917.²⁾ Dette var kun et ringe Antal i Forhold til det sædvanlige, men til Gengæld var der rigeligt Tilbud af dansk Arbejdskraft til Pasning af Roemarkerne.³⁾ — Endelig skal det nævnes, at paa Grund af Transportvanskelighederne paa Banerne aflystes Dyrskuerne i Sommeren 1917.⁴⁾

En almindelig Areal- og Kreaturtælling afholdtes ligesom i tidligere Aar den 15. Juli.

¹⁾ Ved kgl. Anordn. ²⁰/₆ 1917 nedsattes en Vurderingskommission med Generaldirektør M. Koefoed som Formand til at fastsætte Erstatningen for forskellige af Staten overtagne Partier Hamp.

²⁾ Berl. Tid. ¹⁷/₈ 1917 og Politiken ¹⁷/₆ 1917.

³⁾ Jvfr. Centralarbejdsanvisningskonto ets Meddelelse (Berl. Tid. ³¹/₅ 1917).

⁴⁾ Berl. Tid. ²⁸/₅ 1917.

Haandværk og Industri samt Arbejdsmarkedet.

Den Betydning, Blokaden havde for Landets Haandværk og Industri, fremgaar i store Træk af følgende Oversigt over de summariske Arbejdsløshedsprocenter:

	Arbejdsløsheds- procent	
	1917	1916
Januar	9.4	11.2
Februar	10.0	12.3
Marts	11.6	9.0
April	5.4	4.7
Maj	3.7	2.7
Juni	3.7	2.0
Juli	4.8	2.0

Medens Arbejdsløsheden saaledes ved Udgangen af Februar 1917 var lavere end paa det tilsvarende Tidspunkt i 1916, gik den i Marts op over 1916 og voksede derefter til den ved Udgangen af Juli 1917 var mere end dobbelt saa høj som i 1916. Som det ses af Tab. XII var dette Tilfældet for alle tre Hovedgrupper af Arbejdere. Hertil bidrog i første Række de sparsomme Tilførsler af Kul og dette Forholds videre Virkning paa en Række Industrigrene, men desuden savnedes en Række andre Raastoffer.

Naturligvis gjordes der betydelige Anstrengelser for at bøde paa Manglerne. Det kan saaledes anføres, at Tekstilfabrikantforeningen forestod et Fællesindkøb af Bomuld og Jern i Amerika og bidrog til et lignende Importforetagende for Uld.¹⁾ Tab. XIII viser da ogsaa en betydelig Nedgang i Arbejdsløsheden i dette Fag. Endvidere skal det her nævnes, at der paa Initiativ af Direktøren for Den polytekniske Lærestalt, Prof. Hannover, med Statsstøtte paabegyndtes

¹⁾ Tekstilfabrikantforeningens Aarsberetning for 1917, jfr. ogsaa Tidsskrift for Industri 1917, S. 182.

Tabel XII. Arbejdsløsheden blandt de organiserede Arbejdere.

		Slutningen af Januar		Slutningen af Marts		Slutningen af Maj		Slutningen af Juli	
		Antal Medl.	Arbløsheds %	Antal Medl.	Arbløsheds %	Antal Medl.	Arbløsheds %	Antal Medl.	Arbløsheds %
Bygnings- og Møbelindustri	1917	28 609	23.2	28 486	24.2	29 603	1.4	29 759	2.2
	1916	26 178	28.1	26 323	22.0	26 866	1.0	27 398	0.9
Arbejdsmænd . .	1917	32 232	16.5	33 308	20.6	34 263	6.2	35 842	8.4
	1916	32 360	17.1	33 036	14.2	33 524	6.5	33 744	3.5
Fabriktag m. v.	1917	90 626	2.5	91 081	4.3	92 950	3.5	93 917	3.9
	1916	80 407	3.2	81 987	2.7	83 944	1.7	84 379	1.8
Tilsammen . .	1917	151 467	9.4	152 875	11.8	156 816	3.7	159 518	4.6
	1916	138 945	11.2	141 346	9.0	144 334	2.7	145 521	2.0

en Række Forsøg med Brændenælder som Spindestof. — Jernindustriens Tilførsler fra Tyskland var derimod meget smaa.¹⁾ Tallene i Tab. XIII viser en stærk Stigning i Smede- og Maskinarbejdernes Arbejdsløshed. — Det kan endvidere nævnes, at Tobakfabriker og Svovlsyrefabriker overgangsvist havde betydelige Vanskeligheder at kæmpe med. Endvidere Margarinefabriker (jfr. S. 201). — En Industriegren, hvis Forhold fulgtes med den største Opmærksomhed i Pressen, var Papirfabrikerne. Af Hensyn til disses store Kulforbrug rejste Den overordentlige Kommission i Begyndelsen af Marts 1917 Spørgsmaalet om en Indskrænkning i Produktionen, og da Fabrikerne ønskede hele denne Indskrænkning lagt paa Avispapiret, paa hvilket Avancen var mindre end paa andre Sorter, opstod der naturligvis i Aviserne stort Røre herover. Thi enten maatte Følgen blive en Indskrænkning i Bladenes Omfang eller en til den formindskede hjemlige Papirfabrikation svarende Indførsel fra Udlandet. Og paa dette Papir var Told. Alle Kræfter sattes da i Bevægelse for at faa Tolden hævet, hvilket ikke lykkedes, hvorimod der gaves Blade, der indførte Papir, 4 Øres Godtgørelse af

¹⁾ Berl. Tid. 11/4 1917.

Tabel XIII. Arbejdsløsheden i enkelte Fag.

	Talte Med- lemmer	Arbejdsløshedsprocent								
	31/7 1917	31/7 1917	5/5 1917	31/12 1916	1916 gsntl.	1915 gsntl.	1914 gsntl.	22/8 1914	31/ 1914	
Bageri- og Konditori- arbejdere	3 103	11,9	13,2	8,1	7,0	7,1	9,3	11,8	7,3	
Bryggeriarbejdere	4 503	0,2	0,8	0,5	0,5	1,0	0,7	2,9	0,3	
Slakteriarbejdere	3 799	0,2	3,8	1,8	2,4	2,0	0,8	3,8	0,9	
Tobaksarbejdere	7 628	2,5	0,7	1,8	2,0	1,9	5,9	9,9	4,2	
Tekstilarbejdere	7 366	5,8	13,1	0,4	0,8	2,1	6,2	12,9	3,7	
Skrædere	6 633	4,3	1,8	3,9	3,7	6,5	6,7	15,9	4,8	
Skotøjsarbejdere	3 850	1,4	1,0	1,2	1,2	2,8	3,4	3,2	5,7	
Murere	7 083	2,0	2,4	15,5	15,8	21,9	17,6	4,9	1,9	
Hustømrere	5 476	0,6	1,9	3,4	5,3	13,1	11,8	2,8	0,9	
Snedkere	8 272	2,5	1,9	3,0	3,7	12,0	13,5	13,5	5,5	
Malere	4 948	1,7	"	34,5	14,2	18,8	22,8	20,0	2,5	
Sadelmagere og Tapets- arbejdere	1 492	6,1	2,2	3,6	3,4	3,4	9,3	19,2	8,9	
Træindustriarbejdere	3 340	2,8	2,9	8,0	2,6	4,2	6,0	10,1	1,1	
Blikkenslagere	1 283	3,6	2,7	1,6	2,6	5,6	5,6	4,6	1,8	
Smede og Maskinarbejd- ere	17 232	4,0	2,7	2,1	1,5	2,1	4,8	5,9	3,4	
Formere	1 600	11,3	8,0	11,2	8,9	6,6	13,0	13,5	9,2	
Elektrikere	1 801	9,0	5,0	1,2	3,0	4,8	3,0	7,8	1,3	
Papirindustriarbejdere	1 208	0,6	1,2	0,1	0,3	0,2	0,2	2,2	0,1	
Bogbindere	2 067	3,0	2,2	0,8	1,6	7,8	9,9	34,2	—	
Typografer	4 184	5,4	3,2	3,5	3,2	6,5	6,9	13,4	5,3	
Jord- og Betonarbejdere	3 900	16,7	8,2	21,9	18,8	16,8	20,2	4,0	4,0	
Fabrikarbejdere	1 600	4,0	3,6	2,3	3,4	2,8	6,4	2,8	3,1	
Havnearbejdere	2 500	48,0	66,7	35,4	24,6	32,2	30,9	73,7	10,6	

de 5.5 Øre pr. kg, Tolden udgør.¹⁾ — Medens Kulforbruget i Papirindustrien svarer til den færdige Vare i Forholdet 1 kg Kul til 1 kg Papir, er Kulforbruget i Cementindustrien, om end forholdsvis noget mindre, saa dog baade relativt og absolut meget betydeligt, idet der gaar noget over $\frac{1}{2}$ kg Kul til 1 kg Cement og aarligt normalt

¹⁾ Politiken 28/4 1917.

anvendes 230 000 Tons Brændsel i denne Industri. Ogsaa overfor denne saa langt vigtigere Industri maatte da Spørgsmaalet om en Indskrænkning af Hensyn til Kulbesparelserne komme op, da Fabrikerne i Juni Maaned havde opbrugt deres Lagre og derfor maatte henvende sig til Kulfordelingsudvalget om Kul. Af Hensyn til de vidtrækkende Følger for Byggevirksomheden og dens Arbejdere maatte der naturligvis gaas frem med største Forsigtighed, selv om en Indskrænkning til ca. $\frac{1}{3}$ maatte iværksættes. De nærmere Bestemmelser angaaende Reguleringen af Fremstillingen af og Handelen med Cement blev dog først truffet efter Udløbet af den her behandlede Periode.

I Marts 1917 optoges der Forhandlinger mellem Arbejdsgivere og Arbejdere om den Form, hvorunder mulige Indskrænkninger i Driften skulde finde Sted. Medens Arbejdsgiverne foretrak at beholde saa mange Arbejdere som muligt paa kortere Arbejdsdag, ønskede Arbejderne, at der fandt Afskedigelser Sted, saa at de Arbejdere, der blev i Arbejde, kunde beskæftiges fuldt, medens de afskedigede kunde faa Arbejdsløshedsunderstøttelse. Heroverfor hævdede Arbejdsgiverne, at Hensynet til Driftens tekniske Side, hvor de forskellige Arbejdsstadier skulde afpasses efter hinanden, medførte, at man maatte lade Arbejdet ebbe langsomt ud. Imidlertid viste den ekstraordinære Arbejdsløshedstælling $\frac{5}{5}$ 1917, at af de 172 700 Arbejdere, Tællingen omfattede, arbejdede kun 5 900 paa indskrænket Tid, ligesom en Enquête, Industriraadet samtidig foretog, gav til Resultat, at af 845 Virksomheder, fra hvilke Oplysninger var indkomne, var 14 delvis og 33 helt standsede.¹⁾ Det hele Spørgsmaal fik saaledes ikke den Betydning, man kort efter Blokadens Ikrafttræden havde ventet, det skulde faa.

¹⁾ Statistiske Efterretninger 1917, Nr. 8.

Handel (herunder Udførselsforbud) og Samfærdsel.

I den her behandlede Periode er der udstedt følgende nye Udførselsforbud:

Ost over 114 Vægtdele Fedt paa hver 100 Vægtdele Ostestof og 45 %

Fedt i Tørstoffet ¹⁰/₈ 1917.

Cement ¹⁷/₈ 1917.

Al Slags Blod ³⁰/₈ 1917.

Papir ³⁰/₈ 1917.

Ballonflasker og Jernfade ¹⁰/₈ 1917.

Rullende Jernbanemateriel ³⁰/₈ 1917.

Grønsager, dyrket paa Friland, undtagen Bladselleri, ¹²/₈ 1917.

Al Slags Frø ¹³/₈ 1917 (jfr. Landbrugsmin. Bkg. s. D.).

Forbudet mod Udførsel af drægtige Køer og Kvier ophæves ⁶/₇ 1917.

Det skal paa dette Sted endvidere anføres, at Loven om Betalingshenstand med Pantegæld ved Lov ²/₆ 1917 forlænges indtil ³⁰/₁₁ 1917 samt at de ved Handelsmin. Bkg. ¹¹/₉ 1914 forlængede Frister for Patenter og Varemærker ved Bkg. ¹²/₃ 1917 fornyedes til ¹/₁ 1918.

Under ²⁶/₂ 1917 afsluttedes endnu en Handelsoverenskomst, nemlig med Rusland, gældende fra ¹²/₃ 1917.

I den her behandlede Periode indlededes et nærmere, rationelt skandinavisk-økonomisk Samarbejde ved det Møde, der afholdtes i Stockholm i Dagene 16.—17. Marts 1917. Mødet, der ifølge det officielle Referat var af fuldstændig privat Karakter, havde til Formaal at udfinde, hvad de tre Lande havde at tilbyde hinanden af Produkter, og drøfte Muligheden for en Udveksling af saadanne Produkter.¹⁾ Til en Begyndelse fandt Udvekslingen navnlig Sted mellem Sverige og Danmark, der gav Smør, Flæsk, Fedt og Frø m. m. og til Gengæld fra Sverige modtog Jern, Staal og Træ samt Produkter af disse Stoffer. Ved et nordisk Ministermøde i Stockholm i Dagene 9.—10. Maj 1917 optoges og uddybedes de interskandinaviske økonomiske Spørgsmaal.

¹⁾ Berl. Tid. ¹⁷/₈ 1917.

Samtidig med Omsorgen for disse Spørgsmaal maatte under den foreliggende Situation for Regeringen og Erhvervenes ledende Mænd gaa Bestræbelserne for at opretholde Landets Erhverv i videst mulige Omfang ved at søge opnaaet de Tilførsler m. v., der var mulige trods Tysklands Blokade og Ententens Afspærring. Disse Bestræbelser samledes i „Erhvervenes Fællesudvalg“, hvor den fornødne Prøvelse af de enkelte Erhvervs eller Erhvervsgrenes Ønsker kunde ske med Hensyntagen til andre Erhverv, bl. a. naar det drejede sig om Udnyttelse af den forhaanden-værende Tonnage, og hvorfra Vejledning og Støtte kunde gives.¹⁾ I Overensstemmelse hermed blev naturligvis den skandinaviske Vareudveksling en af de vigtigste Opgaver for Udvalget, idet jo netop her Afvejningen af de enkelte Erhvervs Betydning i Ind- og Udførsel maatte foretages.

I Forbindelse med det her skitserede Arbejde gik Udsendelsen af særlige Delegationer. Saaledes udsendtes Generalkonsul Bøggild og Kontorchef i Justitsministeriet Boeg som Commercial advisers til den danske Legation i Washington,²⁾ og i Begyndelsen af Juni afrejste en større Delegation til Udlandet for at forhandle om vore Erhvervsforhold.³⁾ En nærmere Udredning af samtlige herhen-

¹⁾ Jfr. Ingeniør Alex. Foss' Beretning til Industriforeningens Generalforsamling (²⁸/₃ 1917) og Bankdirektør C. C. Clausens til Grosserer-Societetet (²⁹/₃ 1917) samt Artiklen „Erhvervenes Fællesudvalg“ i Tidsskrift for Industri, Maj 1917.

²⁾ Berl. Tid. ¹⁰/₆ 1917.

³⁾ Den officielle Meddelelse om denne Delegation er saalydende (Berl. Tid. ⁸/₆ 1917): *Danmarks Erhvervsforhold*. Etatsraad H. N. Andersen, Skibsreder A. O. Andersen, Bankdirektør C. C. Clausen, Direktør C. Cold, Ingeniør Alex. Foss, Etatsraad E. Glückstadt, Forstander Madsen-Mygdal, Direktør K. Reinhard og Landstingsmand Sonne afrejser førstkommande Tirsdag til Udlandet for med de paagældende Myndigheder i de krigsførende Lande at forhandle om Spørgsmaal af Vigtighed for danske Erhvervsforhold.

Det skal her tilføjes, at den Række Angreb, der fra visse Sider i den engelske Presse (under Ledelse af „Morning Post“) var ført mod Danmark og den danske Handelspolitik, paany blussede

hørende Forhold, herunder navnlig Omfanget af Sejladsen paa Danmark samt Landets Ind- og Udførsel og endvidere de udenrigspolitiske Forhandlinger, der betingede disse Forhold, kan naturligvis først gives senere.

I denne Forbindelse skal det anføres (jfr. 55. Bd., S. 247), at Justitsmin. ved Bkg. $\frac{6}{3}$ 1917, jfr. Bkg. $\frac{12}{4}$ 1917 forbød offentlig i Skrift eller Tale at omtale Bevægelser af Skibe, paa Vej til eller fra Danmark, eller af danske Skibe i Fart mellem fremmede Havne, samt hvilke Skibe, der befinder sig i, losser og lader, afaar fra eller ankommer til danske Havne. Undtaget fra Forbudet var Gengivelse af Meddelelser af den heromhandlede Art fra danske Statsmyndigheder. Det nærmere ordnedes da saaledes, at Politimestrene iflg. Justitsmin. Cirk. $\frac{7}{3}$ 1917, jfr. Cirk. $\frac{3}{5}$ 1917, kunde gøre Undtagelse fra Bkg. $\frac{6}{3}$ 1917 forsaavidt angik Meddelelser om planmæssig lokal Rute fart for den paagældende Jurisdiktions Vedkommende, og at der for Københavns Vedkommende fremkom Meddelelser ved Foranstaltning af Ministeriet for offentlige Arbejder, medens det i øvrigt ved Indm. Bkg. $\frac{8}{3}$ 1917 paalagdes Rederierne at afgive Meddelelser til Generaltolddirektoratet om deres Skibes Bevægelser m. v.¹⁾

Det skal endnu angaaende vor Skibsfart anføres, at da Sejladsen paany kom i Gang (jfr. Tab. XIV) var Fragterne, paa Grund af de stærkt stegne Forsikringsrater, overmaade meget højere. Der blev derfor i Henhold til Forhandlinger mellem Handelsministeriet og Finansudvalgene

op ved Delegationens Ankomst. Den Udførsel til Tyskland (navnlig af Kreaturer), som vor ligelige Neutralitetspolitik i det længste bød os at opretholde, blev i disse Angreb overdrevet gennem urigtig Statistik, men ogsaa imødegaaet af den engelske Blokade-minister Lord Robert Cecil (Tale i Underhuset $\frac{27}{3}$ og $\frac{13}{6}$ 1917); jfr. ogsaa Berl. Tid. $\frac{12}{6}$ 1917.

¹⁾ Ved disse Foranstaltninger søgte man at hindre de tidligere (55. Bd. S. 247) omhandlede Presseindiskretioner om vor Forbindelse vestpaa, der synes at have voldt store Vanskeligheder for Ordningen af dette Forhold.

Tabel XIV. Oversigt over Korn-, Kul- og Træfragterne efter Dansk Søfartstidende.

	Korn fra Havn paa Amerikas Østkyst til skandinavisk Havn	Kul fra engelsk Østkysthavn (Tynen, Blyth) til dansk Havn for Baade c. 1 500—2 000 Tons	forarbejdet Trælast fra Østersøhavn til London eller Østkyst- havn
	sh. pr. qr.	sh. pr. Ton	sh. pr. Strd.
August 18..1914	—	$\frac{9}{0}$ à $\frac{10}{0}$	—
November 24 —	$\frac{6}{9}$ à $\frac{7}{3}$	$\frac{9}{0}$ à $\frac{10}{0}$	$\frac{40}{6}$
Februar 25..1915	$\frac{14}{0}$	$\frac{21}{0}$	—
April 22.... —	$\frac{9}{6}$ à $\frac{10}{0}$	$\frac{15}{0}$ à $\frac{17}{6}$	$\frac{70}{0}$ à $\frac{80}{0}$
Juli 22..... —	$\frac{10}{2}$	$\frac{15}{0}$ à $\frac{16}{0}$	$\frac{95}{0}$ à $\frac{100}{0}$
September 30 —	$\frac{12}{0}$ à $\frac{12}{6}$	$\frac{12}{0}$ à $\frac{13}{6}$	$\frac{95}{0}$
November 25 —	$15 \frac{1}{2}$ à $15 \frac{1}{2}^1)$	$\frac{18}{0}$ à $\frac{19}{0}$	"
December 23 —	18	$20^1)$	$120^1)$
Februar 16..1916	$18 \frac{1}{4}$ à $18 \frac{1}{2}$	22	—
Marts 22... —	19	27 à 28	200
Aprill 19.... —	22 à $22 \frac{1}{2}$	32 à 40	220 à 230
Maj 3..... —	$22 \frac{1}{2}$ à 23	40 à 42	c. 200
— 31..... —	22	37 à 38	190 à 200
Juni 14..... —	23	35	160
— 28..... —	21 à 22	"	130 à 140
Juli 5..... —	"	33 à 35	190
— 26..... —	20 à 21	—	75 à 80
August 9... —	$21 \frac{1}{2}$ à 22	30	c. 80
— 30... —	20 à 21	27 à 29	120 à 130
Septbr. 13... —	20 à 21	26 à $26 \frac{1}{2}$	130
Oktbr. 4... —	20 à $20 \frac{1}{2}$	26 à 27	150
— 18... —	20 à 21	"	155
Novbr. 14... —	$22 \frac{1}{2}$ à 23	38 à 39	150 à 155
Decbr. 12... —	$27 \frac{1}{2}$ à 28	46 à 47	170 à 175
Januar 4...1917	25	59 à 60	—
— 25... —	27 à 28	75	—
Februar 4... —	27 à $27 \frac{1}{2}$	75 à 77	145
Marts 27... —	26	120 à 130	$250^2)$
Apr. 3-Juni 12 —	—	—	—
Juni 12.... —	—	$210^3)$	350
— 19.... —	—	" $^3)$	—
— 26.... —	39 à 40	210 à 230	—
Juli 10.... —	40	—	350
— 31..... —	—	$110^4)$	275—300
Aug. 14.... —	—	"	"

" betyder, at Noteringen er uforandret.

— betyder, at ingen Notering foreligger.

¹⁾ Kroner her og følgende Noteringer. ²⁾ Fra Göteborg. ³⁾ Der er afsluttet flere Ladninger til betydeligt højere Fragter. ⁴⁾ Reguleret Fragt; der skal desuden betales 6 0/0 Krigsassurancepræmie (jfr. S. 170).

truffet Aftaler dels med Fragtnævnet — gennem hvilket al Kultransport ved time chartering af Skibe foregik —, dels med Krigsforsikringen for danske Skibe, hvorved der med væsentlig Bistand fra Statskassen tilvejebragtes en betydelig Nedsættelse af Forsikringspræmierne for Skibe, der udførte Kulrejser mellem England og Danmark, og i Overensstemmelse hermed en tilsvarende Nedgang af Fragterne for de paagældende Rejser. Medens der forinden havde været betalt en Præmie af 12 % for hver Rejse, altsaa 24 % for Rundrejse, blev Præmien — idet Baadenes Assuranceværdi reguleredes — 12 % for hver Rundrejse, og Fragten, der havde været 210 Kr. pr. Ton, blev herefter 110. Overenskomsten involverede en eventuel senere Regulering af Fragterne. Ved den saaledes tilvejebragte Ordning skulde det opnaaes, at Prisen for engelske Kul her paa Pladsen kunde nedsættes med 80 Kr. pr. Ton.¹⁾ Imidlertid medførte naturligvis Blokaden en Række Sænkninger, og det blev da nødvendigt, af Hensyn til Bevarelsen eller Retableringen af den danske Handelsflaade, ved Lov ¹⁸/₅ 1917, jfr. Bkg. ¹⁹/₆ 1917, at paabyde, at de Erstatningsbeløb, der udbetaltes Rederierne ved Totalforlis, enten skulde anvendes til Anskaffelse af nyt Skib eller baandlægges (jfr. Handelsministeriets to Bkg. om Anmeldelsespligt af ¹³/₅ 1917). Der var nemlig opstaaet Tendenser til, at Selskaber, der havde mistet Skibe, likviderede, hvorefter Aktionærerne delte de udbetalte Forsikringssummer imellem sig. Bortset fra den nævnte Formindskelse af Handelsflaaden, der her ved uundgaaelig maatte fremkomme, mistede ogsaa Krigsforsikringen af danske Skibe Muligheden for at opnaa Dækning for det eventuelle partielle Tab, som paahvilede det paagældende Selskab. I Fortsættelse af disse Bestræbelser for at værne vor Flaade udstedte Indm. ved Bkg. ¹⁶/₆ 1917 Forbud mod, uden Handelsministeriets Samtykke, at afhænde til Udlandet danske Skibe eller danske og fremmede Skibe under Bygning paa danske Værfter.

¹⁾ Berl. Tid. ²⁷/₇ 1917 og foran S. 170.

Disse Foranstaltninger kunde naturligvis ikke bøde paa de Tab, Handelsflaaden led ved Sænkningerne, og om hvilke man, saalænge en direkte officiel Opgørelse ikke foreligger, kan faa en Forestilling gennem den foran omtalte Stigning i Fragtraterne (jfr. Tabel XIV). Det skal dog her nævnes, at denne Stigning foruden at have sin Aarsag i de forøgede Forsikringsrater ogsaa var at føre tilbage til andre af de til Farten knyttede forøgede Udgifter, saasom højere Hyre, Sikringsforanstaltninger (jfr. Handelsmin. Bkg. ²⁵/₆ 1917) og den længere Tid, Skibene var om Rejsen, fordi Opholdet i Havnene tidt blev meget langvarigt, da de skulde samles og sejle af Sted flere ad Gangen. I denne Forbindelse skal det nævnes, at Tyskland den ¹/₃ og ¹/₇ 1917 gav neutrale Skibe i engelske Havne frit Lejde over Nordsøen. Foranstaltningen kom dog vistnok ikke til at faa større Betydning, bl. a. fordi den engelske Regering stillede meget stramme Vilkaar for at tillade Afsejlingen.¹⁾

Endelig skal det nævnes, at ved Lov ¹/₃ 1917 bortfaldt Afgiften af Skibsfarten samt dens Forpligtelser til at hjemsejle Kul til nedsat Fragt, medens Fragtnævnet bibeholdtes som raadgivende og vejledende. Ved Lov ¹⁵/₃ 1917 forlængedes Lov om Registrerings-Certifikat til ¹⁵/₁₀ 1917.

Med Hensyn til Samfærdselen inden for Landets Grænser skal det anføres, at Statsbanerne i Marts 1917 indskrænkede Toggangen med ¹/₃ og i Maj bragte den ned til ca. Halvdelen af det normale, saaledes at den blev af

¹⁾ Ifølge Göteborg H. & S. T. stilledes følgende Betingelser for Frigivelse af svenske Skibe (jfr. Berl. Tid. ¹³/₁ 1917): 1) At et Rederi for at faa en vis Del af sin i England tilbageholdte Tonnage fri, som Sikkerhed skulde deponere 25 % af Værdien af det eller de Skibe, som eventuelt kunde frigives. 2) At Rederne forpligtede sig til at lade disse Skibe med det samme vende tilbage og i time charter i en Tid af 3 Maaneder stille sig til Englands Disposition i Fragtfart mellem England og de allieredes Havne. 3) England skulde ved Udløbet af denne Tid overveje, paa hvilke Vilkaar de øvrige Skibe efterhaanden kunde frigives.

samme Omfang som i 1880'erne. Grunden hertil var ikke blot de sparsomme Kultilførsler, men ogsaa Vanskelighederne ved at erstatte slidte Maskindele, Fyrkasser m. v. Imidlertid medførte naturligvis disse Indskrænkninger store Vanskeligheder for Trafiken, og da navnlig for Godstrafiken.¹⁾ For at de Indskrænkninger, der maatte foretages, kunde blive saa rationelle som muligt, nedsatte Indenrigsministeriet efter Forhandling med Ministeriet for offentlige Arbejder under ¹⁹/₆ 1917 et Transportnævn med Overformynder M. P. Friis som Formand og med Repræsentanter for Hovederhvervene som Medlemmer. Nævnets Opgave skulde være den at give fornøden Vejledning med Hensyn til Regulering af Transporterne paa Jernbanerne af bestemte Varesorter. Men desuden tog Nævnet sig for ved Oprettelsen af et „Sejlskibskontor“ at organisere Transporten mellem Landsdelene søværts for derigennem at aflaste Jernbanerne. Ved Skrivelse af ²⁰/₆ 1917 gav Indenrigsministeriet Generaldirektoratet for Statsbanerne Bemyndigelse til, uanset gældende Lovbestemmelser, at fastsætte de efter Generaldirektoratets Formening — i Overensstemmelse med Transportnævnets Beslutning — af Forholdene til enhver Tid nødvendiggjorte Indskrænkninger med Hensyn til, hvilke Varer der kunde modtages til Befordring og indenfor hvilke Afstande. Hermed var Mulighederne givet for den Indskrænkning i Godstrafiken, Statsbanerne iværksatte ved sin Bkg. ²⁰/₇ 1917, og hvorefter en Række Varer ikke modtoges til Befordring over Storebelt eller mellem Havnekøbstæder indbyrdes, men henvistes til de ved Transportnævnets Foranstaltning i en Række Havnebyer oprettede Fragtcentraler, der derefter drog Omsorg for, at Varerne ved Sejlskib befordredes til deres Bestemmelsessted.

¹⁾ Ved Bkg. ³⁴/₇ 1917 forbød Indm. Transport af Mergel og Gødningsskalk paa Jernbaner i Danmark, for at skaffe Plads for Brændselstransporterne.

Andre. Spørgsmaal.

Vedrørende Sikringsstyrken skal det anføres, at Lønningen til de særligt hyppigt eller særligt længe indkaldte forhøjedes ved Lov ²⁷/₈ 1917, medens gentagne Forhandlinger mellem Forsvarsministeren og Rigsdagens politiske Partier om Sikringsstyrkens Reduktion ikke førte til Resultat i den her behandlede Periode. Værnepligtige, der var antagne til Tørvefabrikerne i Sommeren 1917, kunde faa Opsættelse med deres Indkaldelse.¹⁾ — Der indførtes ikke „Sommertid“ i 1917. — Endelig skal det anføres, at ved kgl. Anordning ⁸/₅ 1917, jfr. Justitsmin. Bkg. ²⁸/₅ 1917, indførtes Pastvang for Personer, der ankommer til Danmark og er hjemmehørende i Lande, der paa deres Side forlanger Pas af danske Undersaatter.

Oversigten er ført frem til ¹/₈ 1917.

¹⁾ Berl. Tid. ²⁶/₈ 1917.

DE STIGENDE INDTÆGTER UNDER KRIGEN

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 2. Maj 1918

Af

Im. Bang.

Siden Krigen udbrød i Sommeren 1914, har den danske Befolknings Indtægter været i stærk og stadig Stigning. Vi ser det af Statsregnskaberne, som viser, at Indkomstskatten er steget meget stærkt, langt ud over det Beløb, der skyldes Skatteprocentens Stigning, og vi ser det ogsaa af de statistiske Beretninger om Skatteydernes samlede Indkomst. Ifølge disse udgjorde Indkomsten i 1913 910 Mill. Kr., i 1914 975¹/₂ Mill. Kr., i 1915 1264 Mill. Kr. og i 1916 1840 Mill. Kr.

Fra 1913, det sidste Aar før Krigen, til 1916 er Skatteydernes Indkomst altsaa mere end fordoblet. Ogsaa Antallet af Indkomstskatteydere er steget stærkt, fra 430 014 i 1913 til 543 475 i 1916. Alene fra 1915 til 1916 steg Antallet af Skatteydere med lige ved 70 000.

Men hvordan er det nu gaaet de forskellige Samfundsklasser og Erhverv? Hvem er det, som har tjent

Pengene? Er det Smaaindkomsterne, der er steget, eller er det de mange nye Skatteydere, der er rykket op over Skattegrænsen, som bevirker Stigningen, eller er det de rige, der er blevne rigere? Herom har man hidtil ikke haft talmæssige Oplysninger.

Landsoverskatteraadet har nu paa Grundlag af Ansættelserne til Indkomst- og Formueskat til Staten for Skatteaaret 1917/18 udarbejdet en Statistik over Indkomst- og Formueforholdene i Aaret 1916. Statistiken omfatter som Regel Indkomsterne i 1916 og Formuerne omkring 1. Januar 1917, men herfra er der dog adskillige Undtagelser, idet mange Forretningsfolk benytter et andet Driftsaar end Kalenderaaret.

Landsoverskatteraadet er jo egentlig ikke beregnet paa at skulle foretage saadanne større statistiske Undersøgelser. Naar vi er gaaet dertil, saa er det ikke for at konkurrere med det statistiske Departement, men vi har udarbejdet Statistiken, for at vi derigennem kunde faa et paalideligt Grundlag for Bedømmelsen af Skatteligningen i de forskellige Byer og Skattekrede, for f. Eks. at se, hvorledes Landbrugerne, Haandværkerne o. s. v. var ansatte til Indkomstskat o. s. v. Da vi mente, at Tallene havde en betydelig Interesse i statistisk og social Henseende ogsaa for andre end Skattemyndighederne, vil Statistiken i nær Fremtid blive offentliggjort.

Det er Hovedresultaterne af denne Undersøgelse, jeg her skal have den Ære at forelægge for National-økonomisk Forening.

Jeg bliver nødt til i mit Foredrag at nævne en Del Tal; jeg haaber, det ikke skal trætte Dem for meget. Men et saadant Æmne kan kun belyses ved

Hjælp af Tal, og det er jo rimeligt, at jeg som gammel Statistiker har en vis Forkærlighed for Tallene.

Der var, som jeg sagde før, ved Ligningen for Skatteaaret 1917/18 543 475 Indkomstskatteydere. Den Statistik, jeg nu skal omtale, omfatter ialt 618 598 Personer. Forskellen mellem de to Tal kommer af, at der paa Skattelisterne er optaget et stort Antal Personer med Indtægter over Skattegrænsen, som ikke kommer til at betale Indkomstskat paa Grund af de faste Fradrag og Børnefradragene. Hertil kommer, at en Del, hvis Indkomst ikke naar Indkomstskattegrænsen, medtages paa Skattelisterne, fordi Formuen overstiger 6.000 Kr.

For de 618 598 Personer, som er optagne paa Skattelisterne, er Indkomstansættelserne følgende:

Under 1 000 Kr.'s Indkomst.....	135 643
1 000 — 2 000 Kr.....	283 625
2 000 — 4 000 -	131 438
4 000 — 6 000 -	30 644
6 000 — 10 000 -	18 905
10 000 — 20 000 -	10 049
20 000 — 50 000 -	5 099
50 000 — 100 000 -	1 771
100 000 — 200 000 -	842
200 000 — $\frac{1}{2}$ Mill. -	550
$\frac{1}{2}$ Mill. — 2 Mill. -	28
2 Mill. Kr. og derover.....	4

Ialt..... 618 598

Det fremgaar heraf, at to Trediedele af samtlige Indkomstansættelser var paa under 2 000 Kr. og kun en Trediedel paa 2 000 Kr. eller derover. Man tænker sig vistnok i Almindelighed ikke, at der i Højkonjunkturaaret 1916 var saa mange lave Indkomstansættelser. Og hertil kommer, at der desuden var 658 000

Personer over 18 Aar (bortset fra gifte Kvinder), som slet ikke var optaget paa Skattelisterne, fordi deres Indkomst ikke naaede eller ikke skønnedes at naa Indkomstskattegrænsen (600, 700 eller 800 Kr.).

Imidlertid er der dog en betydelig Stigning i Indkomsterne, naar man sammenligner med Opgørelser fra tidligere Aar. Der var f. Eks. i 1908 5000 Personer med 10000 Kr.'s Indkomst eller derover, i 1915 ifølge en Opgørelse af Statistisk Departement 12000, men i 1916 ikke mindre end 18000. I 1908 havde 83 % af de skatteansatte under 2000 Kr.'s Indtægt; i 1916 derimod kun 68 %. En Indkomst paa 4000 Kr. og derover havde i 1908 5 % af de skatteansatte, i 1916 derimod 11 %.

Den store Indtægtsstigning i de senere Aar ses tydeligt, naar man udregner den gennemsnitlige Indkomst pr. skatteansat, jfr. følgende Tabel:

	1908	1916
Hovedstaden	2 200 Kr.	4 100 Kr.
Provinsbyerne	1 600 -	2 700 -
Landdistrikterne	1 400 -	2 450 -
Hele Landet	1 650 Kr.	3 100 Kr.

Den gennemsnitlige Indtægt er altsaa steget i Hovedstaden med 1900 Kr., i Provinsbyerne med 1100 Kr. og paa Landet med 1050 Kr. og i Gennemsnit for hele Landet med 1450 Kr. eller 88 %.

Og her maa det tilmed tages i Betragtning, at i Tiden fra 1908 til 1916 er et stort Antal Smaa-indtægter rykket op over Skattegrænsen, dels paa Grund af de stigende Indkomster, dels paa Grund af den skrappe Ligning. Tages der Hensyn hertil, bliver Stigningen

adskilligt højere. Statistisk Departement har foretaget en skønmæssig Beregning af Stigningen i Indkomst-skatteydernes gennemsnitlige Indkomst fra 1913 til 1916, naar man borteliminerer Virkningen af Oprykningen over Skattegrænsen, og kommer til det Resultat, at Stigningen var ca. 86 %. Foretages en tilsvarende skønmæssig Beregning for Tiden fra 1908 til 1916, bliver Resultatet, at Stigningen i den gennemsnitlige Indkomst skulde andrage ca. 122 %.

Jeg vil indskyde den Bemærkning, at der her naturligtvis alene er talt om Pengeindtægternes Stigning, uden at der er taget Hensyn til Pengenes synkende Værdi. Den samtidige Prisstigning er Guldmedaillens Revers, og det er vistnok meget tvivlsomt, om disse Aar i social Henseende har været til Gavn for Landet.

Hvis det er rigtigt, hvad Grundtvig skrev, at da har i Rigdom vi drevet det vidt, naar faa har for meget og færre for lidt, og det er det vel nok i store Træk, saa har vi ikke drevet det ret vidt i Rigdom i disse Aar, trods Fordoblingen af den gennemsnitlige Indtægt, thi nu er Forholdet det, at der er mange, der har for meget, men endnu flere, der har for lidt.

Men jeg vender tilbage til Statistiken.

De største Indtægter findes i Hovedstaden. Af Indtægter paa 200 000 Kr. eller derover findes der i hele Landet 582, hvoraf 440 i Hovedstaden (København, Frederiksberg og Gentofte), 46 i Provinsbyerne og 96 paa Landet. Der findes 32, der var ansatte til 1 Mill. Kr.'s Indtægt eller derover, og heraf findes de 28 i Hovedstaden. Af Mellemindtægter (fra 3 000 til 8 000 Kr.) findes der derimod forholdsvis flere paa Landet end i Byerne.

Jeg skal nu ganske kort omtale Formueansættelserne. Af de paa Skattelisterne optagne Personer var 331 733 ansatte til at svare Formueskat mod 264 379 i 1908. Der er over hele Linien sket en Forskydning op imod højere Formuer. Jeg skal saaledes nævne, at der i 1916 fandtes 9 518 Skatteydere med en Formue paa 100 000 Kr. eller derover mod 5 104 i 1908. Af Formuer mellem 30 000 og 100 000 Kr. fandtes der 45 000 i 1916 mod 22 000 i 1908.

Der fandtes i 1916 500 Millionærer mod 227 i 1908. Millionærerne i 1916 havde følgende Formue: 460 1—5 Mill. Kr., 32 5—10 Mill. Kr., 7 10—20 Mill. Kr. og 1 over 20 Mill. Kr. Paa Hoveddele af Landet fordeler de sig paa følgende Maade: 294 i Hovedstaden, 45 i Provinsbyerne og 161 i Landdistrikterne. Efter Erhverv var Millionærernes Fordeling følgende: 11 Sagførere, 117 Godsejere, 66 Hovedpersoner ved Haandværk og Industri, 193 Hovedpersoner ved Handel, 82 Kapitalister og 31 med andre Erhverv. — De 500 Millionærer ejede ialt ca. 1 500 Mill. Kr., d. v. s. knap 1 ‰ af Skatteyderne ejede 20 ‰ af Formuen. Det synes, som om de senere Aars stærke Beskatning af Indkomsterne ikke har virket hemmende paa Formuestigningen.

Jeg skal nu inden jeg gaar over til at omtale Forholdene for de enkelte Erhverv berøre et Spørgsmaal, som har haft en ikke ringe Indflydelse paa Indkomsterne i 1916; det er Børsspekulationen.

I Henhold til en Bestemmelse i § 24 i Loven af 20. December 1915 om Stempelafgift ved Overdragelse af offentlige Værdipapirer (Børsloven) blev det paabudt Veksellerere og Banker at give Indberetning til Landsoverskatteraadet om Navne og Adresser paa dem, der

gennem den paagældende Veksellerer eller Bank af Børspapirer havde haft i Aarets Løb (altsaa i Aaret 1916) en Omsætning paa mindst 100 000 Kr., beregnet efter de købte og solgte Papirers sammenlagte Beløb. For et Mindretal af de indberettede Personer gælder det dog, at Omsætningen af Børspapirer ikke var foretaget i Spekulationsøjemed.

Der indgik til Landsoverskatteraadet Indberetninger om ialt 6 959 Børsspekulanter, hvoraf 2 778 i København, 935 paa Frederiksberg, 580 i Nordre Birks Skattekreds (Gentofte, Lyngby, Søllerød m. v.), 1 818 i Provinsbyerne og 848 i Landkommunerne. Udregnes Børsspekulanternes Antal i Forhold til Folkemængden, viser det sig, at der var flest i Nordre Birks Skattekreds (118 for hver 10 000 Indbyggere), derefter kommer Frederiksberg (94), København (55), Provinsbyerne (30) og sidst Landkommunerne (5).

I enkelte Dele af Landet har Spekulationsepidemien raset særlig stærkt, f. Eks. i Maribo Amt, hvor der fandtes 324 Børsspekulanter. Paa Bornholm var der kun et Par Stykker. — I Aarhus Købstad var der 99, i Odense Købstad 216, Aalborg 156, Horsens 15, Randers 99, Vejle 74, Esbjerg 52, Helsingør 39, Fredericia 25, Kolding 32, Svendborg 55, Slagelse 93, Viborg 13, Roskilde 30, Nykøbing F. 85, Nakskov 79. I Kallundborg var der 38, i Ringsted 36, i Maribo 39.

Af Børsspekulanterne var 6 382 Mænd og 577 Kvinder. De fleste af Kvinderne var gifte med mandlige Børsspekulanter. Naar der var saa mange kvindelige Børsspekulanter, staar dette vistnok i Forbindelse med den Omstændighed, at i det foregaaende Aar skete der Indberetning om de Børsspekulanter, hvis Omsætning af Børspapirer var 300 000 Kr. eller der-

over. Det ventedes, at det samme vilde blive Tilfældet ogsaa for 1916, og mange søgte derfor at undgaa Indberetning ved at fordele Omsætningen paa flere Personer af Husstanden. Det blev jo saa en Streg i Regningen, at Grænsen sættes ned til 100 000 Kr.

Af de 6 959 Børsspekulanter har 5 727 spekuleret hos 1 Bank eller Veksellerer, 943 hos 2, 187 hos 3, 64 hos 4, 21 hos 5, 6 hos 6, 5 hos 7, 4 hos 8, 1 hos 9 og 1 hos 13 Banker eller Veksellerere, hvert Sted med en Omsætning paa 100 000 Kr. eller derover.

Der foreligger Oplysning om Erhvervet for 4 230 af Børsspekulanterne. Af disse var 36 Bankdirektører, 110 andre Bankfunktionærer, 187 Fabrikanter og større Industridrivende, 332 Direktører, 678 Grosserere, 373 Købmænd, 463 Detailhandlere og mindre Industridrivende, 70 Godsejere, 201 Gaardmænd og Proprietærer, 27 mindre Landbrugere, 162 Sagførere, 40 Redaktører og Journalister, 163 Læger, 308 Stats- og kommunale Embedsmænd og Tjenestemænd, hvoraf 3 Præster og 141 Officerer.

93 Konsortier har drevet Børsspekulation, heraf 77 med 2 Deltagere, 11 med 3, 2 med 4 og 3 med 5 Deltagere.

Ved forskellige Stikprøver er det sujeret, at den samlede Spekulationsindtægt i 1916 skattemæssig set kan anslaaes til lige ved 200 Mill. Kr.

— Jeg gaar nu over til at omtale Forholdene i de enkelte Erhverv.

Først er der de saakaldte liberale Erhverv og Embedsmændene og Funktionærerne (Tjenestemændene). Blandt dem rager Sagførerstanden (herunder tillige Sagførerfuldmægtige) højt op med Hensyn til

Indkomsternes Størrelse. Sagførernes gennemsnitlige Indkomst i 1916 var 18 000 Kr. mod 6 700 Kr. i 1908. I Hovedstaden var deres Gennemsnitsindkomst 22 900 Kr., i Provinsbyerne 11 300 Kr. og paa Landet 16 900 Kr. Præsternes Gennemsnitsindkomst var 4 750 Kr. (en Stigning siden 1908 paa 550 Kr.), Lærernes 2 150 Kr. (Stigning ca. 200 Kr.), Lægernes 10 900 Kr. (Stigning 4 500 Kr.). De underordnede Tjenestemænd ved Jærnbane-, Post-, Telegraf-, Telefon- og Sporvejsvæsen havde en gennemsnitlig Indkomst paa 1 600 Kr. mod 1 260 Kr. i 1908.

Jeg kommer saa til Landbruget. Først er der det store Hartkorn: Godsejerne og Proprietærerne. Den gennemsnitlige Indkomst for disse var 32 000 Kr. mod 13 400 Kr. i 1908. Af de 1 523 i denne Gruppe var 409 ansat til 20 000 Kr. eller derover mod 154 i 1908; 91 havde 100 000 Kr.'s Indkomst eller derover.

Saa er der Gaardmændene. Ogsaa for disse er Indkomstansættelserne steget meget betydeligt i de senere Aar. Den gennemsnitlige Indkomstansættelse var 1 564 Kr. i 1903 og 1 515 Kr. i 1908, altsaa en Tilbagegang paa ca. 50 Kr., samtidig med at Antallet af skatteansatte gik ned med ca. 2 500. I 1916 var Antallet af skatteansatte igen steget med 2 500 og den gennemsnitlige Indkomstansættelse til 3 050 Kr., altsaa en Fordobling siden 1908. I 1903 var der 1 383 Gaardmænd med 4 000 Kr.'s Indkomst eller derover, i 1908 var Tallet dalet til 1 237, men i 1916 var der 17 017 Gaardmænd med en saa stor Indkomstansættelse. Om Gaardmændenes Indkomstansættelser endnu trods den stærke Stigning, der har fundet Sted, er tilstrækkelig høje, skal jeg vende tilbage til om lidt.

Jeg skal her kun oplyse, at over en Trediedel af Gaardmændene er ansat til 1 950 Kr. eller derunder, af Jyllands Gaardmænd endog ikke langt fra Halvdelen.

Jeg kommer saa til Husmandsklassen (Husmænd, Boelsmænd og Parcellister). Her er der ogsaa en betydelig Stigning i Indkomstansættelserne, ligesom Antallet af skatteansatte Husmænd er steget. I 1903 var Antallet 47 869, men gik i 1908 ned til 47 559; i 1916 var Antallet steget til 54 183. Den gennemsnitlige Indkomst var i 1903 794 Kr., i 1908 736 Kr., men i 1916 1 150 Kr., altsaa en Stigning paa over 400 Kr. pr. Husmand siden 1908. I 1903 var 749 Husmænd ansat til 1 500 Kr.'s Indkomst eller derover, i 1908 576, men i 1916 9 554.

Ogsaa for Fiskerne var det gyldne Tider i 1916. Man ser det først af Antallet af skatteansatte Fiskere; i 1908 var 3 526 Fiskere optaget paa Skattelisterne, i 1916 7 244, altsaa mere end dobbelt saa mange. I 1908 var ca. tre Fjerdedele af Fiskerne ansat til Indkomster paa under 1 000 Kr., men i 1916 kun en Tiendedel. I 1916 var en Fjerdedel af Fiskerne, nemlig 1 674, ansat til 4 000 Kr.'s Indtægt eller derover (i 1908 0.3 %), 229 var ansat til 10—20 000 Kr.'s Indtægt, 74 til 20—50 000 Kr., 11 til 50—100 000 Kr. og 3 til 100 000 Kr. eller derover. I 1908 var 1 Fisker ansat til 10 000 Kr.'s Indkomst eller derover, i 1916 derimod 317 Fiskere. Den gennemsnitlige Indkomst var 900 Kr. i 1908, men 3 400 Kr. i 1916.

Saa er der Haaandværk og Industri. Den gennemsnitlige Indkomst for de selvstændige Haandværkere og Industridrivende i 1908 og 1916 var følgende:

	1908	1916
Hovedstaden.....	2 629 Kr.	7 900 Kr.
Provinsbyerne	1 888 -	3 300 -
Landdistrikterne.....	1 261 -	2 100 -
Hele Landet.....	1 786 Kr.	3 900 Kr.

Der har altsaa fundet en betydelig Stigning Sted fra 1908 til 1916, til mere end det dobbelte. Størst var Stigningen i Hovedstaden, til mere end det tredobbelte. Der er Oprykning over hele Linien op imod højere Indtægter; eksempelvis kan nævnes, at der af Industri-drivende med Indkomster fra 10—20 000 Kr. fandtes 499 i 1908, men 1529 i 1916, altsaa tre Gange saa mange. I 1908 var 62 ansat til 50 000 Kr. eller der-over, men i 1916 515.

En meget mindre Stigning frembyder derimod Industriarbejderne (Haandværkssvende, Arbejdsmænd o. s. v.). Deres gennemsnitlige Indtægt var kun 1 400 Kr. i 1916 mod 1 110 Kr. i 1908, altsaa en Stigning paa knap 300 Kr. I Hovedstaden steg Indkomsten fra 1 220 Kr. til 1 510 Kr., i Provinsbyerne fra 1 030 til 1.290 Kr. og paa Landet fra 960 til 1 270 Kr. Her maa det dog tages i Betragtning, at denne ringe Stigning sandsynligvis i nogen Grad kan staa i Forbindelse med, at nogle af de lavest lønnede Industriarbejdere er rykkede op over Skattegrænsen paa Grund af de senere Aars skrappere Ligning og derved har bidraget til at tynde Gennemsnittet ned, noget der i øvrigt ogsaa gælder de fleste af de andre Erhvervsgrupper. Af de 131 000 skatteansatte Industriarbejdere var 111 000 ansat til under 2 000 Kr., 18 700 til 2—3 000 Kr. og 1 881 til 3 000 Kr. eller derover.

De selvstændige Handlende er den Gruppe

af Befolkningen, som under Krigen har haft den største Indtægtsstigning. Dette ser man af følgende Oversigt, der angiver den gennemsnitlige Indkomst og den gennemsnitlige Formue i 1908 og 1916.

Gennemsnitlig Indkomst		1908	1916
Hovedstaden		4 300 Kr.	21 050 Kr.
Provinsbyerne		2 910 -	8 050 -
Landdistrikterne		2 250 -	5 500 -
Hele Landet	Gennemsnitlig Indkomst	3 260 Kr.	11 800 Kr.
	do. Formue	19 300 -	36 400 -

Den gennemsnitlige Indkomst er altsaa steget med 8 500 Kr. eller med 262 $\%$. I Hovedstaden steg Indkomsten med ca. 17 000 Kr. eller lige ved 400 $\%$, i Provinsbyerne med 5 100 Kr. eller 176 $\%$ og paa Landet med 3 250 eller 144 $\%$. Den gennemsnitlige Formue er ikke langt fra at være bleven fordoblet fra 1908 til 1916, og her maa man huske paa, at til de Handlende er medregnet Urtekræmmere, Grønthandlere, Detailhandlere, Høkere o. s. v., altsaa alle Smaahandlende, hvis Indkomst skønnedes at naa Skattegrænsen. — Paa Skattelisten for Hovedstaden var der optaget 2 657, der betegnedes som Grosserere. Disses samlede Indkomst udgjorde 155.1 Mill. Kr., og den gennemsnitlige Indkomst var altsaa 58 400 Kr. mod 12 300 Kr. i 1908.

Af de 40 000 selvstændige Handlende i 1916 havde 6 235 eller 15.5 $\%$ en Indkomst paa 10 000 Kr. eller derover, i 1908 kun 1 621 eller 5.1 $\%$. En Indkomst paa 100 000 Kr. eller derover havde i 1908 41 Handlende, i 1916 792, deraf 616 i Hovedstaden, 104 i Provinsbyerne og 72 paa Landet. I 1908 fandtes der 1 187 Handlende med en Formue paa 100 000 Kr. eller derover, i 1916

derimod 2533 eller mere end dobbelt saa mange. Af Landets 500 Millionærer var 193 Handlende, og af de 294 Millionærer i Hovedstaden var 141 Handlende.

For at faa et samlet Billede af Indtægtsstigningen for de forskellige Hovederhverv har jeg samlet disse i Grupper og beregnet den samlede Indkomst for hver af Grupperne. Resultatet er følgende:

	1908	1916	
	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Stigning
Embedsmænd, Tjenestemænd og			
liberale Erhverv	130.6	238.9	82.9 %
Landbrug	168.4	356.2	111.5 —
Fiskeri	3.1	24.6	693.5 —
Haandværk og Industri	193.6	462.2	138.7 —
Handel og Samfærdsel	171.3	655.7	282.8 —
Kapitalister og Pensionister ...	68.0	147.0	115.6 —

Det er altsaa Gruppen med liberale Erhverv og Tjenestemændene, der har den mindste Stigning i Indkomsten. Hvis Materialet tillod en Deling i liberale Erhverv og Tjenestemænd, vilde det sikkert vise sig, at det var disse sidste, hvis Indkomster var steget mindst. Jeg skal kun pege paa Sagførernes og Lægernes store Indkomststigning; trækkes disse fra, bliver Stigningsprocenten for Tjenestemændene betydeligt mindre, saa disse vil komme til at staa som én af de Befolkningsgrupper, hvis Indkomster i de forløbne Aar har haft den mindste Opgang. For enkelte af Tjenestemandes-Grupperne kan der anstilles Sammenligning mellem Indkomstansættelserne for 1908 til 1916. Dette gælder Præsterne, hvis gennemsnitlige Indkomst er steget med 13 %, Lærerne, for hvem Stigningen var 9 %, overordnede Tjenestemænd ved Jærnbane-, Post-,

Telefon-, Telegraf- og Sporvejsvæsen 31.5 % og underordnede ved de samme „Væsener“ 30.9 %. Til Sammenligning skal jeg gentage, at for samtlige Personer paa Skattelisterne er Stigningen i den gennemsnitlige Indkomst 88 %.

Der frembyder sig nu det Spørgsmaal: Hvor stor var den danske Nationalindtægt i 1916?

Paa Skattelisterne for dette Aar var optaget 618 598 Personer. Men da Antallet af Personer med Fradrag af gifte Kvinder i dette Aar udgjorde 1 276 657, var der altsaa 658 000 Personer, som ikke er medtaget i nærværende Opgørelse. Hvad kan nu deres gennemsnitlige Indkomst anslaaes til? For Aaret 1908 foretog Statistisk Bureau en tilsvarende Undersøgelse, og ved denne ansloges den gennemsnitlige Indkomst til ca. 500 Kr. I Tiden siden 1908 er Indtægterne ogsaa for de ringest stillede steget meget betydeligt, og der er ingen Tvivl om, at man kan regne med en Stigning i Indtægterne paa mindst 200 Kr., saaledes at Gennemsnitsindtægten for alle disse Personer skulde udgøre ca. 700 Kr.

Man kan indvende herimod, at i saa Fald skulde en meget stor Del af disse jo have været ansat til Statsskat, fordi Indtægten overstiger de faste Fradrag, henholdsvis 800, 700 og 600 Kr. i København, Provinsbyerne og Landdistrikterne. Hertil maa siges, at det sikkert ogsaa er en Mangel ved Skatteligningen, at ikke et meget stort Antal af disse Personer betaler Statsskat. Jeg skal gøre opmærksom paa, at efter Statistisk Departements Opgørelse var Tyndelønnen paa Landet i 1915 for en Karl 795 Kr. og for en Pige 569 Kr. (inkl. Værdien af Kosten), men fra 1915 til 1916 har

der fundet en meget betydelig Stigning Sted i Tyendelønnen, dels fordi Pangelønnen er steget, dels fordi Værdien af Kost og Bolig er steget paa Grund af den almindelige Prisstigning. Man regner sikkert ikke for højt, naar man anslaa Karlelønnen i 1916 til ca. 950 Kr. i Gennemsnit og Pigelønnen til ca. 750 Kr. Men kun ca. 10 000 Tjenestekarle var i 1916 ansat til at svare Statsskat, i øvrigt et betydeligt højere Antal end for nogle Aar siden. Jeg kan ogsaa oplyse, at adskillige Tusind Husmænd og Gaardmænd ikke var medtagne paa Skattelisterne, fordi deres Indkomst ikke skønnedes at overstige 600 Kr. Der er dog sikkert ingen Tvivl om, at for et meget stort Antal af disse er Indtægten betydeligt over 600 Kr.

Hvis man nu regner med en gennemsnitlig Indtægt paa 700 Kr. for alle Personer over 18 Aar (bortset fra gifte Kvinder), som ikke er medtaget paa Skattelisten, bliver Resultatet, at deres samlede Indkomst skulde udgøre ca. 460 Mill. Kr.

Paa Skattelisterne var optaget 618 598 Personer; Summen af disses samlede Indkomstsættelser udgjorde ca. 1 908 Mill. Kr. Ved Ansættelsen af Indtægterne er fradraget de af de ansatte til Stat og Kommune betalte direkte personlige Skatter, dog ikke Merindtægtskatten. De fradragne Skatter udgjorde i 1916 ca. 90 Mill. Kr.

Vi er nu kommet op paa ialt 2 458 Mill. Kr., nemlig $460 + 1\,908 + 90$ Mill. Kr.

Men nu kommer jeg til et Punkt, som jeg skal dvæle lidt udførligere ved, nemlig Spørgsmaalet om, hvorvidt de 1 908 Mill. Kr., som de paa Skattelisterne optagne var ansatte til, dækker de virkelige Indtægter.

Jeg vil først gøre opmærksom paa, at af de 618 598 Personer, der var optagne paa Skattelisterne, har henimod 30 % eller ca. 180 000, ikke gjort Selvangivelse, og man kan sikkert regne med, at langt de fleste af disse er ansatte for lavt. Hver Gang Landsoverskatteraadet har foranlediget ny Skatte-Prøvelse for Skatteydere, der ikke havde selvangivet, har det i de fleste Tilfælde vist sig, at de paagældende var for lavt ansatte, mange endog meget for lavt. Jeg skal illustrere dette ved Hjælp af nogle Eksempler. En Landkøbmand var uden Selvangivelse ansat til 60 000 Kr.'s Indkomst. Ved en ny Prøvelse, som blev foretaget paa Landsoverskatteraadets Foranledning, viste det sig, at hans Indkomst udgjorde henimod 400 000 Kr. En Bogholder var ansat til 3 000 Kr.; hans virkelige Indkomst var 200 000 Kr. En Købmand var ansat til 57 000 Kr., den virkelige Indkomst var 130 000 Kr. En anden Købmand stod til 4 000 Kr., medens hans virkelige Indkomst viste sig at være 68 500 Kr. o. s. v. I den sidste Tid har Landsoverskatteraadet foranlediget ny Prøvelse foretaget for ca. 800 Skatteydere, som ikke havde selvangivet. Disse Skatteyderes Indkomst steg efter Nyprøvelsen med 4 Mill. Kr. og Formuen med 10 Mill. Kr.

Jeg er naturligvis saa gammel en Statistiker, at jeg jo nok véd, at man ikke fra enkelte Tilfælde med Sikkerhed kan slutte sig til Helheden, men de Eksempler, vi har, er saa mange og fra saa mange forskellige Egne af Landet og omfattende alle Samfunds-klasser, at jeg tror, de giver et fuldt ud paalideligt Billede af Tilstanden.

Og det er jo desuden rimeligt nok, at de fleste

Ikke-Selvangivere er ansatte for lavt. Hvis Skatteyderne vidste, at de, naar de ikke selvangav, blev sat klækkeligt op, saa kom naturligvis Selvangivelsen; men Sagen er den, at mangfoldige Skatteydere regner med Ligningsmyndighedernes og Skatteraadenes lempelige Ligning. De véd, at de meget ofte bliver ansat til nøjagtig samme Indtægt som i det foregaaende Aar, og hvis det gaar rigtig haardt til, faar de nogen Forhøjelse, men dog ikke saa stor en Forhøjelse, at deres virkelige Indkomst bliver naaet. Jeg kan her nævne, at ved Ligningen for 1916 var der uden for Hovedstaden 22 214 Personer, der ikke angav Indkomsten, og som ansattes til ganske den samme Indkomst som i det foregaaende Aar, og der var 4 288, hvis Indkomst endog sattes ned uden Selvangivelse; af dem, hvis Indkomst forhøjedes, fik mange kun et ganske forsvindende Tillæg til det foregaaende Aars Ansættelse. Derfor ser man ogsaa, at i de Byer og de Skattekrede, hvor Ligningen er skrap, er der ogsaa mange Selvangivere. Jeg behøver blot at nævne København, hvor 93 % gør Selvangivelse; som Modsætning hertil kan nævnes Ringkøbing Amts Landkommuner, hvor kun 11 % af Skatteyderne angav Indkomsten. I dette Amt var der 40 Kommuner, hvor mindre end 10 Skatteydere selvangav Indkomsten. Det er ikke ualmindeligt at træffe Kommuner, hvor kun 1 Skatteyder har selvangivet.

Man ser meget ofte, at mange Skatteydere gør Selvangivelse for de Aar, hvor Indkomsten har været lille, medens de undlader at selvangive for de Aar, hvor de har haft en stor Indtægt, fordi de regner med, at de ikke bliver sat tilstrækkeligt op. Der er ogsaa mange Steder, hvor Skattemyndighederne, naar der

ikke foreligger Selvangivelse, giver et fast Tillæg, saaledes at Skatteyderne ligefrem kan regne sig til, naar det kan betale sig for dem at gøre Selvangivelse.

Imidlertid er der i de senere Aar sket store Fremskridt paa dette Omraade. I Aaret 1908 var der 208 000 Skatteydere, der gjorde Selvangivelse af Indkomsten, i 1912 265 942, i 1913 289 848, i 1914 304 842, i 1915 331 625 og i 1916 396 368. Men ogsaa procentvis er Antallet steget ikke saa lidt. Ved Ligningen for 1904—05 gjorde 84.6 % af Indkomstskatteyderne Selvangivelse, men ved Ligningen 1909—10 kun 59.9 %. I 1913—14 var Procenten 66.1, i 1914—15 67.4, 1915—16 69.0, 1916—17 70.0 og 1917—18 72.0 %. Jeg skulde tro, at en af Grundene til de senere Aars stærke Opgang i Indkomsterne staar i Forbindelse med det stigende Antal Selvangivelser.

Alligevel er der langt igen, inden alle eller saa godt som alle benytter den af Loven anviste Vej: at gøre Selvangivelse. Jeg tror, det vil blive nødvendigt, for at opnaa en saa vidt muligt korrekt Skatteligning, at gaa til tvungen Selvangivelse ogsaa af Indkomsten, ligesom man ved Loven af 13. Oktbr. 1917 har indført tvungen Selvangivelse af Formuen, naar denne har en vis Størrelse. Der indvendes herimod, at mange, særlig de Skatteydere, for hvem Naturaløkonomien spiller en stor Rolle, f. Eks. Landbrugere, har vanskeligt ved at beregne Indkomsten. Men dette gælder i hvert Fald væsentlig de mindre Landbrugere. Jeg er tilbøjelig til at tro, at f. Eks. Gaardmandsklassen, den danske Adelsbonde, i Almindelighed meget vel er i Stand til at kunne beregne Indkomsten. Maaske kunde man til en Begyndelse ligesom for Formuens

Vedkommende gaa til tvungen Selvangivelse af Indkomster over en vis Størrelse eller for visse Klasser af Befolkningen. Jeg anser det saaledes for ganske urimeligt, at f. Eks. Skatteydere med Bogføringspligt ikke ogsaa er pligtige til at gøre Selvangivelse af Indkomsten. Det er meget store Beløb, Staten i Aarenes Løb har mistet i Skat, fordi der ikke har været tvungen Selvangivelse; det drejer sig om Millioner Kroner.

Naar Selvangivelserne kommer frem, saa har man — jeg vil ikke sige fast Grund under Fødderne, men dog et nogenlunde solidt Fundament at bygge Ligningen op paa.

Jeg kommer saa til de Skatteydere, som gør Selvangivelse. Nu er det jo saaledes, at de fleste er tilbøjelige til at opgive saa lavt som muligt, saa langt som de kan bøje deres Samvittighed. Det gælder vistnok mange Mennesker, at de fortolker Skattelovene paa den for dem gunstigste Maade; de laver deres egen private Skatteteori og opgiver derefter, og det er interessant at se, at denne som oftest bevirker, at Indkomsten og Formuen bliver saa lille som muligt. Og saa er der igen dem, der bevidst gør urigtig Selvangivelse. Jeg skal gennemgaa nogle af Hovederhvervene for at vise, at Ansættelserne ofte er for lave.

Der er først de fastlønnede, Embedsmænd, Tjenestemænd o. l. Det er naturligvis den Klasse af Befolkningen, hvis Indkomster er lettest at tage paa Korret. Men ogsaa af dem er der mange, der staar for lavt, særlig naturligvis, naar der ikke foreligger Selvangivelse. Jeg kan saaledes nævne, at adskillige Ligningsmyndigheder og Skatteraad i de senere Aar ikke medregner Tjenestemændenes Dyrtdstillæg til den

skattepligtige Indkomst. Herpaa kunde jeg nævne mange Eksempler. Jeg kan her i denne Forbindelse nævne, at adskillige Sogneraad ikke synes at være tilbøjelige til at sætte de fastlønnede op til den virkelige Indkomst for ikke derved at tvinge de andre Skatteyderes Ansættelse op i et højere Niveau. Ogsaa herpaa kunde jeg nævne Eksempler; jeg skal nøjes med et eneste. Jeg overværede en Gang et Sogneraadsmøde i Jylland, hvor den foreløbige Ligning blev lagt. Der var saa godt som ingen Selvangivelser, og de fleste Skatteydere blev ansat til samme Indkomst som i det foregaaende Aar eller fik ubetydelige Tillæg. Ogsaa Skolelæreren skulde have været ført uforandret over, men jeg fik konstateret, at hans virkelige Indtægt var et Par Hundrede Kroner over det Beløb, Sogneraadet vilde ansætte ham til. Da jeg fastholdt, at Ansættelsen burde forhøjes, svarede Sogneraadsformanden, at der i saa Fald ikke blev noget korrekt Forhold mellem Ansættelserne i Kommunen.

Saa er der Landbrugerne. Ogsaa disse staar for lavt, selv om der i de senere Aar har fundet en betydelig Stigning Sted; jeg skal minde om, at Gaardmændenes gennemsnitlige Indtægt fra 1908 til 1916 er mere end fordoblet, idet den er steget fra 1 515 Kr. til 3 050 Kr. At Landbrugsindkomsterne endnu er for lavt ansatte, fremgaar bl. a. af de store Forskelligheder, der er til Stede i Ansættelserne i de enkelte Landsdele og Skatte kredse. Jeg skal eksempelvis anføre, at ved Ligningen for Skatteaaret 1917—18 var for Besiddere af Landejendomme med Ejendomsskyld 40—50 000 Kr. (inkl. Værdien af Besætning og Inven-

tar) Indtægten for visse Skatte kredse paa Sjælland 1 500 Kr. større end den gennemsnitlige Indkomst for Besiddere af Ejendomme af tilsvarende Størrelse og med tilsvarende Prioritetsbehæftelser i Jylland. Det viser sig endvidere, at i en sjællandsk Skatte kreds er Gennemsnitsindkomsten for Ejendomme i Gruppen 50—75 000 Kr.'s Ejendomsskyld 1 700 Kr. højere end for tilsvarende Ejendomme i en Naboskatte kreds o. s. v. Endnu større bliver naturligvis Forskellen, naar man opløser Tallene for Skatte kredsene i Tallene for de enkelte Kommuner.

Denne Forskel tyder paa, at Landbrugernes Indkomstansættelser for 1916 mange Steder er alt for lave. Herpaa tyder ogsaa den Omstændighed, at det af Formuebevægelsen i mangfoldige Tilfælde fremgaar, at Indkomsterne maa være højere, end Ansættelserne udviser. Mange Steder er det lykkedes i de senere Aar at faa Landmændene til at selvangive Formuen, medens de ikke opgiver Indkomsten, og det viser sig da, at Formuestigningen meget ofte er saa stor, at den ikke kan forklares ved Stigningen af Ejendoms-skyld og Konjunkturstigning paa Besætning i For-ening med Kapitalopsparing af en Del af den ansatte Indkomst. Flere Sogneraad og Skatteraad, som Lands-overskatteraadet har spurgt om Aarsagen til dette Mis-forhold mellem Formuestigningen og Indkomstansæt-telserne, meddeler, at Grunden er den, at Indkomsterne er ansatte efter „Skala“. Den rigtige Fremgangs-maade ved Indkomstens Beregning burde selvfølgelig have været den, at der til Formuefremgangen (bortset fra Konjunkturstigningen) lagdes Værdien af Privatfor-bruget.

Landsoverskatteraadet har derfor ogsaa i et Cir- kulære udtalt, at Indkomstansættelserne for Landbru- gerne for Skatteaaret 1917—18 ofte har været alt for lave, og at der derfor ved Ligningen for 1917 som Regel ikke kan være Tale om Nedsættelser, i mange Tilfælde derimod om Forhøjelser, særlig for de større Landbrugere.

Men det er ikke alene Landbrugerne, der staar for lavt. Det samme gælder Handelen og Industrien. Jeg har sagt tidligere og jeg vil gentage det her, at jeg tror, at Handelens og Industriens Indkomstansæt- telser gennemsnitlig set er lige saa langt under de virkelige Indkomster, som Landbrugets er det.

Jeg skal nævne nogle af de Fejl ved Indkomst- opgørelsen, som man hyppigst træffer paa.

De Handlende (og ogsaa undertiden Haandvær- kere og Industridrivende) beregner meget ofte deres Indkomst paa den Maade, at de opgør den samlede Omsætning, hvorefter de beregner Bruttofortjenesten som en vis Procent (f. Eks. 15, 17, 20, 25 %) af Om- sætningen. Fra det Beløb, de herefter kommer til, trækker de alle deres Driftsudgifter. Det udfundne Be- løb skulde da være den skattepligtige Indtægt.

Den Slags Regnskaber giver ofte urigtige Resul- tater, fordi Procenten er for lav, og de er vanskelige at komme til Livs, fordi de Skatteydere, der anvender en saadan Beregningsmaade, altid hævder, at den Procent, de har anvendt, er vedtaget af deres Han- delsforening o. lign., eller at den er kutumemæssig. Men den giver ogsaa for lave Resultater af den Grund, at der meget ofte opføres som Driftsudgifter Beløb, som ikke i skatteretlig Henseende kan fradrages, eller

som er ganske meningsløse. Som Eksempel paa saadanne Regnskaber skal jeg nævne et enkelt. Det drejer sig om en Herreekviperingshandler i en Stationsby i Jylland. Han oplyser, at Omsætningen er 58 300 Kr., hvoraf er solgt til Indkøbspris (!) for 11 800 Kr. Varelagerets Fremgang 4 500 Kr. Omsætningen skulde alt-saa være 42 000 Kr., hvoraf han regner en Bruttofortjeneste paa 25 % eller 10 500 Kr. Herfra gaar Rabatter 8 % eller 3 360 Kr. Nu fradrager han alle Driftsudgifter, og de er mange, og de er store, bl. a. Cigarer til Butikken 70 Kr., Kaffe til Kunderne 200 Kr., Lys i Butikken 60 Kr., Indpakkingspapir 70 Kr., to Piger i Butikken 1 450 Kr., Tab ved Maskinfabrik 1 500 Kr., upasset Maal 200 Kr., falmede Varer 100 Kr., ude af Mode 200 Kr. o. s. v., ialt Driftsudgifter 6 375 Kr., altsaa Overskud af Forretningen 765 Kr., som han opgiver i sin Selvangivelse. Dette er kun et eneste Eksempel, men vi ser mange Tusinder af saadanne Regnskaber mellem Aar og Dag. Vi foretog en Gang en Undersøgelse af de Handlendes Skatteansættelser i en middelstor Købstad, og det viste sig da, at ca. $\frac{2}{3}$ af de Handlende brugte saadanne Regnskaber, og de fleste af disse kunde ikke staa for en nøjere Prøvelse.

Saa er der andre Forretningsdrivende, som beregner Indkomsten ved til Statusfremgang, bortset fra Konjunktursvingninger, at lægge Privatforbruget. Her er der den Fejlkilde, at Privatforbruget ofte opgives med et fast aarligt Beløb, uden Hensyn til, at de senere Aars Prisstigning naturligvis som Regel medfører et stigende Privatforbrug. Hertil kommer endvidere, at ved en saadan Opgørelsesmaade kommer de fleste til,

maaske uden deres Vidende, at fradrage de personlige Skatter to Gange og Merindtægtsskatten en Gang. Det er jo klart, at ved Statusfremgangens Beregning er der allerede een Gang taget Hensyn til Skatterne, idet disse har bevirket, at Statusfremgangen bliver det Beløb mindre, som Skatterne udgør. Skatterne maa altsaa ikke trækkes fra, og Merindkomsten skal oven i Købet lægges til. Det er vanskeligt at faa Skatteyderne til at forstaa Rigtigheden heraf.

Men naar nu Indkomsten beregnes paa den mest ideelle Maade: ved Vindings- og Tabskonto og Statusopgørelser, saa klæber der herved ofte den Fejl, at Omkostningskontoen belastes med forskellige Privatudgifter. Endvidere ser man hyppigt, at Forretningsmænd søger at bringe Indkomsten ned, f. Eks. ved at foretage uhjemlede Afskrivninger og Henlæggelser til Fonds til Imødegaaelse af fremtidige Tab, ved at opføre Varelageret til for lav en Pris i den Statusopgørelse, som finder Sted ved Regnskabsaarets Slutning o. s. v., noget der maaske kan forsvares bogholderimæssigt eller forretningsmæssigt set, men ikke gaar an ved Beregningen af den skattepligtige Indkomst.

Der kunde nævnes mange flere Fejlkilder, men jeg skal indskrænke mig hertil. Meget opdages og rettes af Skattemyndighederne, men mange Fejl er der, som aldrig bliver fundet, fordi Kontrollen de fleste Steder er for slap.

Hvor meget er nu Skatteansættelserne for lave, gennemsnitlig set, hvor mange Procent? I Tyskland og England regnede man før Krigen med, at Indkomstansættelserne var 15 à 20 % for lave. Jeg vil tro, at dette ikke nær forslaar i Danmark i disse Aar,

dels fordi Skatterne er høje, dels fordi Kontrollen ikke er saa effektiv, som den burde være. Jeg tror, at den dobbelte Procent, 30—40 %, passede bedre, uden at jeg dog er i Stand til at begrunde det med andet end med mit personlige Skøn. Regner man nu med 33 %, vil dette med andre Ord sige, at det før omtalte samlede Beløb for de skatteansattes samlede Indkomst burde have været 2544 Mill. Kr. Lægges hertil de ikke skatteansattes Indtægt og de personlige Skatter, bliver Resultatet, at den samlede Indtægt, Nationalindtægten, i 1916 skulde udgøre rundt regnet 3100 Mill. Kr. eller ca. 1050 Kr. pr. Individ af Befolkningen, henimod 4000 Kr. pr. Familie.

Er Kulminationen naaet i 1916? Er Indtægterne begyndt at dale? Jeg kan herom oplyse, at de foreløbige Skatteansættelser, som i Vinter har fundet Sted, og som omfatter Indkomsterne i 1917, næsten overalt viser Stigning, særlig for de Handlende. I København er der Opgang, i de fleste Provinsbyer ligeledes, og næsten overalt paa Landet, men der er nogen Forskydning indenfor de forskellige Indtægtsgrupper, idet det særlig er Mellemindtægterne, der er steget, medens de højeste Indtægter gennemgaaende er gaaet noget ned. Derfor er det sandsynligt, at Indkomstskatten ikke vil stige eller i hvert Fald ikke vil stige i samme Forhold som Indkomsten. Kun fra enkelte Steder, hvor særlige Forhold var til Stede i 1916, meldes der om Tilbagegang, f. Eks. de Byer, hvor der var særlig store Spekulationsindtægter i 1916, endvidere Kommuner med stor Fiskerbefolkning, f. Eks. Esbjerg og Skagen. Men dette er kun Undtagelser.

Hvordan vil det gaa i Aar? Hvad vil Fremtiden

bringe? Herom skal jeg ikke spaa. Men jeg vil blot sige, at hvad enten der bliver Opgang eller Nedgang, saa vil det være nødvendigt, at Kontrollen med Ligningen bliver saa effektiv som muligt. Hvad man end mener om direkte og indirekte Skatter, saa er der dog vistnok ingen, der tror, at vi nogen Sinde, i hvert Fald i en overskuelig Fremtid, vil vende tilbage til de Skattesatser, vi havde før Krigen. Men naar Skatterne er høje og vil vedblive at være høje, saa er det af den allerstørste Betydning, at Grundlaget, hvorpaa disse høje og tyngende Skatter hviler, bliver saa rigtigt som muligt, for at ikke enkelte Skatteydere eller enkelte Klasser af Befolkningen eller enkelte Dele af Landet skal unddrage sig en Del af Skatten og vælte den over paa andre, som enten er mere nøjagtige med Skatteopgivelsen, eller hvis Indtægter er lettere at kontrollere.

Det nuværende System, med Sogneraad og Ligningskommissioner, som lægger den foreløbige Ligning, som igen kontrolleres og revideres af ombudsvalgte Skatteraad, tror jeg er ved at blive forældet. Det kunde passe i de første Aar efter 1903, da Indkomst- og Formueskatten indbragte under en halv Snes Mill. Kr., kun en ringe Procent af samtlige Statsskatter, men det passer ikke længere nu, da der lægges større og større Beløb paa Indkomst- og Formueskatten, saa den i disse Aar indbringer betydeligt over 200 Mill. Kr. Skatteraadenes Arbejde med at revidere og kontrollere, med at gaa til Bunds i store og indviklede Regnskaber fra Aktieselskaber og Privat-Personer, med at foretage Beregninger, afgive Erklæringer, med at beregne Spekula-

tionsgevinsten eller Spekulationstabet paa Grundlag af ofte adskillige Kilo Afregningsnotaer fra Banker og Veksellerere o. s. v., er i de senere Aar blevet saa stort og omfattende, at det overstiger det, man kan forlange af de nuværende Skatteraad. Der fordres en saadan Indsigt paa forskellige Omraader, Bogholderi og Regnskabsføring, Skatteteknik, Kendskab til mange forskellige Love og Bestemmelser o. s. v., at der maa kræves særlig Uddannelse hertil, naar Arbejdet skal udføres forsvarligt. Jeg siger ikke dette for at kritisere Skatteraadene, men det forekommer mig indlysende, at dette saa store og ansvarsfulde Arbejde kun kan udføres af en særlig uddannet Embedsstab.

Jeg tror derfor det vil blive nødvendigt at gaa over til at lade Embedsmænd med fast Kontorpersonale overtage de nuværende Skatteraadsformænds Forretninger, Embedsmænd, der udelukkende kunde ofre sig for Skatteligningen. Jeg mener ikke, at Skatteraadene skulde bestaa af Embedsmænd alene; der burde tillige være folkelige Elementer i Skatteraadene, Mænd med det lokale Kendskab, Mænd fra det praktiske Liv, omtrent som i Landsoverskatteraadet, hvor der er faste Embedsmænd og tillige Repræsentanter fra Befolkningen. Disse vil aldrig kunne undværes i saadanne Institutioner, som foruden at være skatteliggende Myndigheder tillige er Appellinstanser, naar da Befolkningen skal have den fornødne Tryghedsfølelse. Paa den anden Side tror jeg, at Skatteraadenes Antal, naar der i Spidsen kom Embedsmænd, der helt kunde ofre sig for det dermed forbundne Arbejde, kunde indskrænkes betydeligt, f. Eks. til Halvdelen af det nuværende Antal, altsaa ca. 2 i hvert Amt.

Det vil blive dyrere. Javel, dog ikke saa meget, fordi Embedsmandslønningerne jo herhjemme ikke er saa svimlende høje, at 30—40 nye Embedsmænd i særlig Grad vil tynde paa Statens Budget. Men det vil ogsaa blive billigere, fordi de forøgede Skatter, der derved vil tilflyde Statskassen, mangfoldige Gange vil opveje den forøgede direkte Udgift, — og saa vilde tillige Grundlaget for hele Skatteligningen vinde i Nøjagtighed, hvad der turde være Hovedsagen.

MESTBEGUNSTIGELSESKLAUSULEN I HANDELSTRAKTATER

Af

Legationssekretær **P. Schou.**

Hvis man søgte et Eksempel til at illustrere, hvorledes et Retsinstitut kan skifte Indhold og Virkninger efter Tid og Omstændigheder, kunde man vanskeligt finde noget bedre egnet end Mestbegunstigelsesklausulen i Handelstraktater. Dette er en naturlig Følge af, at denne Klausul kun udtaler et ganske abstrakt Princip, nemlig at hver af de to kontraherende Staters Undersaatter, Varer og Skibe etc. i den anden Stat skal behandles lige saa gunstigt som den tredie Stats Undersaatter, Varer og Skibe, der nyder godt af de største Begunstigelser.

Mestbegunstigelsesprincippet kan ganske sidestilles med Princippet om Lighed for Loven: ogsaa dette er fuldkommen formelt, indeholder intet Tilsagn om liberal Behandling, ingen Garanti mod autokratiske Politistatsmetoder. Paa samme Maade yder Mestbegunstigelsen ikke nogensomhelst Sikkerhed for, hvad Art Behandling ens Undersaatter og Varer faar, kun et

Tilsagn om, at denne Behandling skal være den gunstigste, der ydes nogen. Det staar ganske hen, om der overhovedet er Begunstigelser af nogen Art at opnaa: i et Land, der behandler alle fremmede Varer ens efter rent fiskale Synspunkter, uden nogensomhelst traktatmæssige Særbegunstigelser, bliver jo Mestbegunstigelsen i Henseende til Toldbehandling et tomt Ord, og det samme vilde være Tilfældet i den Stat, der førte en konsekvent protektionistisk eller prohibitionistisk Handelspolitik uden Indrømmelser til nogen Side.

Men i Reglen bevæger Staterne sig jo mellem disse to Yderligheder, og her finder da Mestbegunstigelsesprincippet sit Spillerum. De Fordele, man ved Mestbegunstigelsen kommer i Besiddelse af, kan skyldes den anden Stats autonome Lovgivning, som f. Eks. naar Frankrig fastsætter to forskellige Toldtariffer, en Minimal- og en Maksimaltarif. Men i Reglen er det specielle Fordele, som er tilsikret en Trediestat ved særlige Traktater. Med andre Ord: Mestbegunstigelsens Betydning afhænger væsentlig af den Handelstraktatpolitik, der drives af vedkommende andet Land.

Mestbegunstigelsesklausulen kan forekomme som en enkeltstaaende Bestemmelse, der alene regulerer det hele handels- og toldpolitiske Forhold mellem de to Stater ved sin Henvisning til de med Trediestater afsluttede Traktater. Men hyppigere er det dog i Nutiden, at den staar som et Tillæg til en specificeret Tariftraktat mellem de to Lande. Det er altsaa misvisende at sondre mellem Mestbegunstigelsestraktater og Tariftraktater. Den korrekte Sondring er mellem Mestbegunstigelsestraktater med eller uden Tarifaftaler.

Mestbegunstigelse kan finde Anvendelse paa hvil-

kesomhelst traktatmæssigt ordnede, internationale Forhold: Vareind-, ud- og -gennemførsel, Skibsfart, Fiskeri, Fremmedret, Konsulatsvæsen m. m.

Klausulen kan være ubetinget, saa at den giver Andel i alle Begunstigelser, som er tilstaaet andre, selv om disse andre har maattet yde et Vederlag derfor. Eller den kan være betinget af Gensidighed, saaledes at man kun kommer til at nyde godt af særlige Begunstigelser til Trediestat mod at erlægge samme Vederlag, som denne har betalt, eller dog et tilsvarende.

I de over 400 Aar Mestbegunstigelsesklausulen har været i Brug, har da dens Indhold og Virkninger varieret med de vekslende Strømninger indenfor Handels- og Toldpolitikken.

Man kan vistnok sige, at Mestbegunstigelsesklausulen først opstod i Forholdet mellem de økonomisk mest fremskredne Stater og saadanne mindre udviklede Stater som f. Eks. Tyrkiet, der frembød et godt Marked for dem. Ved Traktat af 1535 — som suppleredes af en Række senere Traktater — havde fransk Handel og Skibsfart faaet en stærkt begunstiget Stilling i Tyrkiet. Englændernes og Hollændernes Bestræbelser gik saa ud paa at opnaa samme Begunstigelser som Franskmændene — for at kunne optage Konkurrencen med dem. Her har vi Spirerne til Mestbegunstigelsesklausulen. Senere, da Spanien og Portugal var sunket ned til at være Stater af anden Rang i Handelssamkvemet, ser vi samme Konkurrence om disse Markeder mellem Englændere og Hollændere, og Midlet til at opnaa den nødvendige Lighed i Konkurrencevilkaar

er atter Mestbegunstigelsesklausulen¹⁾. Denne betyder altsaa i sin Oprindelse Tilsikring af Ligestilling med en enkelt anden Nation, som nyder et Maksimum af Særbegunstigelser. Senere hen bliver jo Klausulens Betydning en noget anden, idet den kommer til at omfatte Indbegrebet af alle de Begunstigelser, som maatte være tilstaaet nogetsomhelst tredie Land.

Oprindelig, da Mestbegunstigelsesklausulen afsluttedes mellem en økonomisk overlegen — handelsaktiv — og en økonomisk underlegen, handelspassiv Stat, var den rent ensidig: Mestbegunstigelse tilstodes England og Holland af Tyrkiet, men ikke omvendt.

Senere gaar den over til at blive gensidig. Det finder vi allerede i den første danske Mestbegunstigelsestraktat, Handelstraktaten med Storbritannien af 1670, hvis Artikel 8 — i Oversættelse fra Latin — lyder:

„Storbritanniske Folk og Undersaatte, hvadsomhelst af de danske Riger, Lande og Herredømme de besejle eller derpaa handle, skal ikke betale flere eller større Tolde, Paalæg, Havnepenge eller andre Rettigheder, ej heller paa anden Maade end som de blive erlagte af de forenede Nederlandske Provinsers Undersaatte eller af fremmede, som derpaa trafiquere og mindre Told betale (Svensken alene undtagen). Og skal de paa deres Hen- og Hjemrejse, og medens de der sig opholde, saavel som udi Fiskeri og Landbrug og andet deslige, nyde

¹⁾ Jvfr. F. Borchardt: *Entwicklungsgeschichte der Meistbegünstigung im Handelsvertragssystem*. Königsberg 1906, p. 5 og 33. Se ogsaa: E. v. Teubern: *Die Meistbegünstigungsklausel in den internationalen Handelsverträgen*, Breslau 1913 (Tillægshæfte til *Zeitschrift für Völkerrecht & Bundesstaatsrecht*, B. VII).

de samme Friheder, Immuniteter og Privilegier, som nogen udlændisk Nation nu eller i Fremtiden nyder, naar de i bemeldte Kongens af Danmark Riger sig opholde og derpaa handle. Derimod skal de danske Folk og Undersaatter i Stor-Britanniens Lande og Herredømme nyde og bruge de selvsamme Privilegier, nemlig ej at betale flere eller større Paalæg end de forenede nederlandske Provinser eller andre fremmede, som derpaa handle og mindre Told betale, samt at nyde de samme Friheder og Privilegier, som nogen udlændisk Nation der nyder eller nydendes vorder; dog begge Kongers Superioritet og Højhed udi deres Riger, Lande, Herredømme og Havne, Told og alt andet efter Tidernes Beskaffenhed at paabyde, forordne og forandre, hermed aldeles frie og uforkrænket, naar kun forbemeldte Lighed af begge Parter nøje iagttages“.

Art. 40 tilføjer:

„Dersom Hollænderne eller nogen anden Nation (Svensken alene undtagen) af Kongen af Danmark have eller herefter bekomme bedre Pacta, Bevillinger, Friheder eller Privilegier end de, som udi denne Traktat indeholdes, da skal de selvsamme og lige saadanne forundes Kongen af Stor-Britannien og hans Undersaatter; hvorimod dersom Hollænderne eller nogen anden Nation af Kongen til Stor-Britannien have eller herefter bekomme bedre Pacta, Bevillinger, Friheder eller Privilegier end de som udi denne Traktat indeholdes, da skal de selvsamme og lige saadanne forundes Kongen af Danmark og hans Undersaatter“.

Disse to Artiklers omstændelige og tunge Affattelse vidner om, at man paa det Tidspunkt, da Traktaten

afsluttedes, endnu ikke ret havde gjort sig fortrolig med Mestbegunstigelsesklausulen¹⁾. Der er imidlertid forskellige Punkter i Affattelsen, som det er værd at lægge Mærke til. For det første, at den nævner som de mestbegünstigede: „storbritanniske Folk og Undersaatter“ og „danske Folk og Undersaatter“: de „skal ikke betale flere eller større Tolde, Paalæg, Havnepenge eller andre Rettigheder osv.“, 2: der maa ikke diskrimineres til Skade for dem, som det hyppigt skete i de Tider, og de skal „paa deres Hen- og Hjemrejse og medens sig der opholde, saavel som udi Fiskeri og Handling nyde de samme Friheder, Immuniteter og Privilegier, som osv.“ Det vil ses, at efter denne Affattelse er Subjektet for Begünstigelsen den fremmede Købmand: det er hans Retsstilling, det gælder at regulere, hans Ret til at bosætte sig og handle og hans Pligt til at betale Skatter og Afgifter. Derunder faldt

¹⁾ Til Sammenligning kan anføres som et Eksempel fra vore Dage den dansk-serbiske Deklaration af 30. Nov. 1909, der lyder:

„Danmark og Serbien tilsikrer gensidigt hinanden Behandling som mestbegünstiget Nation med Hensyn til alt, hvad der angaar Handel, Skibsfart, Industri og Indførselsafgifter“.

Denne Affattelse overlader jo imidlertid den hele Fastsettelse af Mestbegünstigelsesrettens Indhold til Fortolkning ud fra almindelige folkeretlige Principper og Sædvaner. Mere tilfredsstillende turde være en Affattelse som følgende fra den tysk-italienske Handelstraktat af 1904 Art. 7 (se Handelsverträge des Deutschen Reichs, herausgegeben im Reichsamt des Inneren. Berlin 1906).

„Jeder der beiden vertragsschliessenden Teile verpflichten sich dem anderen bei der Ein- und Ausfuhr der im gegenwärtigen Verträge genannten oder nicht genannten Waren unverzüglich und ohne weiteres an jeder Begünstigung, jedem Vorrecht oder jeder Herabsetzung in den Eingangs- oder Ausgangsabgaben teilnehmen zu lassen, welche einer von ihnen einer dritten Macht eingeräumt hat oder einräumen wird“.

ogsaa Toldafgifterne, som endnu ikke var bleven fuld-
stændig udløst af deres Forbindelse med Købmanden
og overført paa Varen.

Efterhaanden skifter imidlertid Mestbegunstigelses-
klausulen Indhold som de økonomiske og retlige Syns-
punkter ændres. Man lærer at skelne mellem Behand-
lingen af Købmanden og af hans Varer. Fremmed-
retten udvikles, saaledes at den fremmede Købmand
faar større Frihed; hans Stilling bliver reguleret, ikke
længere ved specielle Indrømmelser og Begunstigelser,
men ved Retsregler af almindelig folkeretlig Karakter.
Alle fremmede Købmænd bliver stillet i det væsentlige
lige, og meget hyppigt bliver de alle tilsammen stillet
paa lige Fod med de indfødte, det vil sige faar Natio-
nalbehandling¹⁾). Derved bortfalder Mestbegunstigel-
sesklausulens Betydning for dette Omraade. Dette for-
hindrer imidlertid ikke, at man undertiden for at være
paa den sikre Side og ikke lade noget gaa fra sig,
faar Tilsagn om baade Nationalbehandling og Mest-
begunstigelse paa Fremmedrettens Omraade, jvfr. f. Eks.
tysk-italiensk Handelstraktat af 1904 Art. 1.

Efterhaanden gik det paa samme Maade med
Skibsfarten. De fra den merkantilistiske Periode
stammende talrige Indskrænkninger i dens Frihed og
Særafgifter, hvilende paa Varerne, alt efter hvilken

¹⁾ Jvfr. f. Eks. dansk-franske Tillægsartikler af 9. Febr. 1910: „Dan-
ske Undersaatter i Frankrig og franske Borgere i Danmark skulle
med Hensyn til saavel Udøvelsen af borgerlige Rettigheder som
af Haandværk og Industri- og Handelsnæring nyde samme Rettig-
heder, Privilegier og Friheder, Begunstigelser, Afgiftsfriheder og
Undtagelser, som ere eller ville blive tilstaaede de Indfødte, og
kunne ikke paalægges andre eller højere Skatter eller Afgifter end
de, som ere eller ville blive paalagt de Indfødte“.

Nations Skibe de indførtes i, ophæves. Efter Englands Eksempel gaar man over til frit at lade alle Landes Skibe løbe ind i ens Havne uden at skulle betale særlige Skibs- eller Vareafgifter. Kun Kystfarten fra Havn til Havn forbeholdes den nationale Koffardiflaade. Iøvrigt kommer ogsaa Skibsfarten til i Reglen at nyde Nationalbehandling.¹⁾

Endelig specificeres efterhaanden en hel Del af de Anliggender, der oprindelig forstodes som omfattede af den almindelige Mestbegunstigelsesklausul i Handels-traktaterne og gøres til Genstand for Behandling i særlige Traktater enten mellem Staterne to og to eller i universelle Konventioner. Som Eksempler kan nævnes: Konsulatsvæsen, Veterinærforhold, Beskatning af Udlændinge, Handelsrejsende, industriel, litterær og kunstnerisk Ejendomsret etc.

Paa denne Maade er da Mestbegunstigelsesklausulen i vore Dage i det væsentlige bleven indskrænket til at have Gyldighed for det, som er dens egentlige Omraade og spiller Hovedrollen i den moderne Handelspolitik, nemlig Toldafgifterne.²⁾ Paa dette Omraade

¹⁾ Jfr. f. Eks. Handelstraktat mellem Danmark og den Dominikanske Republik af 26. Juli 1852. Art. 3 tilstaar Nationalbehandling for Skibsfarten, Art. 7 desuden Mestbegunstigelse.

²⁾ Ræstad: Handesspolitik Kria 1914, p. 164: „Det er under disse omstændigheter naturlig nok, at det ikke altid i det ytre fremgaar av handelstraktaterne, at det er varepolitiken, som i øjeblikkets systemer er alfa og omega. Ved siden av faa og korte bestemmelser av varepolitisk indhold vil man kanske i en traktat fra 1913 finde vidtløftige bestemmelser om skibsfart og personer, bestemmelser, som i virkeligheten kun er en reliktfloa fra den forgangne tid, da den egentlige person- og skibsfartspolitik havde sin blomstring. I aktstykker saa bundet i vedtagne former som handels-traktater, kan bestemmelseernes betydning ikke maales efter deres længde.“

er det Klausulen undergaar sin egentlige Udvikling. Ud af Mestbegunstigelsesklausulens varierende Former kan man, som Borchardt¹⁾ siger, ligesom paa et Manometer aflæse Varetoldens Udviklingsstandpunkt.

I en Periode, da Diskrimination i Toldbehandlingen til Skade for enkelte Stater endnu var et almindeligt Fænomen, saaledes at en Stats Udførselsvarer i en fremmed Stat kunde være udsat for at blive behandlet ikke efter den almindelige Toldtarif, men efter særlig ugunstige Bestemmelser, var det naturligt at sikre sig herimod, og hertil benyttedes hyppigt Mestbegunstigelsesklausulen i Slutningen af det 18. Aarhundrede. Det vil sige: den skulde tilsikre Varernes Fortoldning ikke efter en særlig gunstig Konventionaltarif, men blot efter den almindelige Generaltarif.²⁾

Paa dette Tidspunkt træder en ny Faktor ind i Handelstraktatpolitiken, nemlig de nyoprettede nordamerikanske Fristater, hvis Indsats i disse Anliggender skulde blive af væsentlig Betydning. I 1778 sluttede de med Frankrig deres første Handelstraktat, hvis Art. II lyder:

„The Most Christian King and the United States engage mutually not to grant any particular favour to other nations, in respect of commerce which shall not immediately become common to the other party, who shall enjoy the same favour, freely, if the concession was freely made, or on allowing the same compensation, if the concession was conditional“.

Man kan strides om, hvorvidt dette betød, at og-

¹⁾ p. 40:

²⁾ Jvfr. Borchardt *ibid.* pp. 40 & 54.

saa tidligere andre Nationer tilstaaede Særbegunstigelser skal komme til Anvendelse mellem de to Nationer, eller om de blot tilstaar hinanden den paa det Tidspunkt i de to Lande gældende Generaltarif samt saadanne yderligere Begunstigelser, som fremtidig maatte blive indrømmet nogen Trediestat. Spørgsmaalet har ikke nogen praktisk Betydning, da U. S. A. ikke tidligere havde afsluttet nogen Handelstraktat.

Men det kom frem igen og fik stor Interesse, da U. S. A. i 1826 og 1828 afsluttede tilsvarende Handels-traktater med Danmark og Preussen. I den preussisk-amerikanske Traktat lyder Art. V:

„No higher or other duties shall be imposed on the importation into the United States of any article the produce or manufacture of Prussia and no higher or other duties shall be imposed on the importation into the Kingdom of Prussia, of any article the produce or manufacture of the United States, than are or shall be payable on the like article being the produce or manufacture of any other foreign country.“

I samme Traktats Artikel IX hedder det imidlertid: „If either party shall hereafter grant to any other nation any particular favour in navigation or commerce, it shall immediately be common to the other party, freely where it is freely granted to such other nation, or on yielding the same compensation, when the grant is conditional“.

Der er en iøjnefaldende Modsigelse mellem de to Artikler: den første tilstaar Modkontrahenten Andel i enhver Begunstigelse, der er tilstaaet Trediestat, uden Hensyn til, om det er sket mod Vederlag eller ej. Den sidst citerede Artikel derimod lader kun Medkontra-

henten nyde godt af Særbegunstigelser, der er tilstaaet Trediestat mod et Vederlag fra denne, paa Betingelse af, at der ydes samme Vederlag fra den mestbegünstigede Modkontrahents Side.

Denne tilsyneladende Modsigelse har givet Anledning til talrige teoretiske og praktiske Stridigheder. Glier, som i sit store Værk¹⁾ har gjort det til Genstand for en meget indgaaende Drøftelse under Anvendelse af et mægtigt Kildemateriale fra andre Traktater, mener ad historisk-eksegetisk Vej at kunne konstatere, at den førstnævnte Artikel slet ikke yder Mestbegünstigelse efter vor Tids Opfattelse af Begrebet, men kun Anvendelse af den almindelige Generaltarif med Udelukkelse af saadanne specielle Begünstigelser, som maatte være tilstaaet enkelte Stater med eller uden Vederlag.

Nærmere ligger det dog maaske at fortolke Traktaterne, som sket fra anden Side, saaledes at den første Artikel giver Modkontrahenten Andel i alle Særbegünstigelser, som allerede er indrømmet nogen tredie Stat, medens Art. IX bestemmer, at Begünstigelser, som fremtidig maatte blive tilstaaet nogen Stat, kun kan faas mod at yde samme Vederlag som denne har ydet for dem (Gensidighed, reciprocity). Med andre Ord: ubetinget Mestbegünstigelse for Nutiden, Gensidighed for Fremtiden.

Nyt og interessant er i hvert Fald dette, at Mestbegünstigelsen i visse Tilfælde ikke længere er ubetinget, men gøres afhængig af en Modydelse. Det er Princippet „do ut des“ ført ud i sine yderste Konse-

¹⁾ Die Meistbegünstigungs Klausel. Berlin 1905.

kvenser. Ved den almindelige ubetingede Mestbegunstigelsesklausul kan man undertiden blive tvungen til at yde sin Modkontrahent Fordele, som aldrig har været tilsigtet eller forudset paa det Tidspunkt, Traktaten blev indgaaet, og uden at man faar noget til Gengæld.¹⁾

Den amerikanske, fra den europæiske afvigende Opfattelse af Mestbegunstigelsesklausulen har givet Anledning til adskillige diplomatiske Stridigheder. Iflg. en Traktat mellem U. S. A. og Hawaji af 1875 nød Melasse og uraffineret Sukker fra sidstnævnte Land en Toldbegunstigelse ved Indførsel til U. S. A. Under Paaberaabelse af Mestbegunstigelsesklausulen i den ovennævnte Traktat af 1826 søgte Danmark at opnaa samme Begunstigelse for Melasse og Sukker fra de dansk-vestindiske Øer, men det afsloges ved en Dom af de Forenede Staters Højesteret, der udtaler: „These stipulations, — — — do not cover concessions like those made to the Hawaiian Islands for a valuable consideration. They were pledges of the two contracting parties, the United States and the King of Denmark, to each other, that in the imposition of duties on goods, imported into one of the countries

¹⁾ Paa den anden Side kan Mestbegunstigelsen medføre, at Begunstigelser, som man har ønsket at yde Modkontrahenten gennem Mestbegunstigelsesklausulen, falder bort, fordi den Traktat med en Trediestat, hvori de er optagne, ophører at bestaa. Saaledes da Verdenskrigen udbrød og den tysk-russiske Handelstraktat, der indrømmede meget betydelige Toldbegunstigelser i Rusland, traadte ud af Kraft. Storbritannien, som havde nydt godt af disse Begunstigelser paa Grund af Mestbegunstigelsesklausulen, mistede dem da samtidig med Tyskland, og de maatte ved særligt Dekret sættes i Kraft igen til Fordel for den allierede.

which were the produce or manufacture of the other, there should be no discrimination against them in favor of goods of like character imported from any other country. They imposed an obligation upon both countries to avoid hostile legislation in that respect. But they were not intended to interfere with special arrangements with other countries founded upon a concession of special privileges. The stipulations were mutual, for reciprocal advantages. "No higher or other duties" were to be imposed by either upon goods specified; but if any particular favor should be granted by either to other countries in respect to commerce and navigation, the concession was to become common only to the other party upon the like consideration, that is, it was to be enjoyed freely if the concession was freely made or on allowing the same compensation if the concession was conditional."¹⁾

Ikke mere Held havde Tyskland i en tilsvarende Strid med U. S. A. Ifølge disses autonome Toldtarif af 27. Aug. 1894 var Salt toldfrit ved Indførsel til Staterne, naar det kom fra et Land, der tilstod toldfri Indførsel af amerikansk Salt. Ud fra europæisk Opfattelse af Mestbegunstigelsesklausulen mente Tyskland da at kunne kræve Toldfrihed for sit Salt i U. S. A. uden at tilstaa amerikansk Salt en tilsvarende Begunstigelse. Men det blev afslaaet, og Attorney General Olney gav i sit Responsum følgende Begrundelse:

¹⁾ Citeret hos Herod: *Favored Nation Treatment*, New York 1901, p. 112. Dette Værk og Stanley Kuhl Hornbeck: *The Most Favored Nation Clause in Commercial Treaties*, Wisconsin 1910, giver en indgaaende Fremstilling af det amerikanske Synspunkt.

"The United States concedes "free salt" to any nation which concedes "free salt" to the United States. Germany of course is entitled to that concession upon returning the same equivalent. But otherwise she is not so entitled, and there is nothing in the most favored nation clause which compels the United States to discriminate against other nations and in favor of Germany by granting gratuitously to the latter privileges which it grants to the former only upon the payment of a stipulated price."¹⁾

De Forenede Stater har stadig konsekvent fastholdt dette Standpunkt og bestræbt sig for at bevare sin Autonomi i toldmæssig Henseende.²⁾ Naar de undtagelsesvis har tilstaaet traktatmæssige Toldnedsættelser, har det været under særlige Omstændigheder, overfor nærliggende og politisk forbundne Magter og mod Vederlag, som andre ikke kunde yde. Som Præsident Sherman i sin Tid udtrykte det: "The fact that such concessions, if made, would inevitably inure to the equal benefit of a third competitor would often destroy the motive for, as well as the value of, such reciprocal concessions."³⁾

Det er klart, at det amerikanske Synspunkt er det mest gennemført protektionistiske. Det giver ikke stor

¹⁾ Moore: Digest of International Law, Vol. V, p. 273.

²⁾ Herod l. c., p. 10, vil paastaa, at den europæiske Forstaaelse af Mestbegunstigelsesklausulen medfører et Indgreb i Staternes Suverænitæt til at afslutte, hvilke Traktater de vil. Dette er en Misforstaaelse. Staten afskæres ikke ved Mestbegunstigelsesklausulen fra at afslutte en hvilken som helst Traktat. Denne kan blot i Forholdet til Trediestat faa en Virkning, som var at forudse ved Afslutningen, og som Staten selv paa Forhaand har givet sit Minde til.

³⁾ Moore: *ibid.*, p. 279.

Chance for, at en Trediestat under Paaberaabelse af Mestbegunstigelsesklausulen skal kunne faa Andel i de traktatmæssige Toldnedsættelser. Thi det er meget tvivlsomt, om Trediestat kan eller vil yde netop det stipulerede Vederlag. Og skal man først til at forhandle om, hvad der kan opfattes som et tilsvarende Vederlag¹⁾, bliver det jo i Virkeligheden en helt ny Traktat, der skal afsluttes.

Det amerikanske System med dets udprægede Protektionisme bredte sig imidlertid i den følgende Periode til Europa, og vi finder der et stort Antal Traktater, der er baseret ikke paa den gamle, ubetingede Mestbegunstigelse, men paa Gensidighed (reciprocity), saaledes f. Eks. den dansk-franske foreløbige Tillægskonvention af 9. Febr. 1842, § 4.

Men kort efter kom Omsvinget til Frihandel, og dermed skiftede paany Opfattelsen og Anvendelsen af Mestbegunstigelsesklausulen. Denne havde i sin Tid været benyttet til at sikre Staterne mod „discrimination“, garantere dem Behandling efter Generaltarifen. Nu kappedes man om at afslutte Handelstraktater, hvorved Toldsatserne nedsattes, og det gjaldt da at faa Del i alle de andre Stater tilstaaede Nedsættelser. Men hertil duede ikke den amerikanske Formulering med dens Fordring om et Ækivalent. Man genoptog derfor den ubetingede Affattelse af Klausulen. Paa denne Maade fik Frihandelens Gennemførelse forøget Fart, idet enhver Toldnedsættelse, som tilstodes et enkelt Land, samtidig eo ipso kom næsten alle andre

¹⁾ Jvfr. Handelstraktat mellem Danmark og den Dominikanske Republik af 26. Juli 1882, ifølge hvis Artikel 7 der skal ydes „en saa vidt muligt til Indrømmelsens Værdi svarende Godtgørelse“.

Lande tilgode. Man var sig dette klart bevidst og betragtede det som en Fordel. Dette fik et ualminde-
 lig prægnant Udtryk i en Noteveksling mellem
 den britiske og den amerikanske Regering angaaende
 Reciprocitetsspørgsmaalet. Earl Granville skriver her
 endnu i 1885: "From this [d: den amerikanske] inter-
 pretation Her Majesty's Government entirely and
 emphatically dissent. The most-favoured nation clause
 has now become the most valuable part of the system
 of commercial treaties and exists between nearly all
 nations on earth. It leads more than any other stipu-
 lation to simplicity of tariffs and to ever increased
 freedom of trade, while the systems now proposed
 would lead countries to seek exclusive markets and
 would thus fetter instead of liberating trade. Its
 effect has been, with few exceptions, that any given
 article is taxed in each country at practically one rate
 only. . . . But should the system contemplated by the
 United States be widely adopted there will be a re-
 turn to the old and exceedingly inconvenient system
 under which the same article in the same country
 would pay different duties according to its country of
 origin, the nationality of the importing ship and per-
 haps at some future time, varying also with the na-
 tionality of the importer himself.

It is moreover obvious that the interpretation now
 put forward would nullify the most favoured nation
 clause, for any country, say France, though bound
 by the most favoured nation clause in her treaty with
 Belgium, might make treaties with any other country
 involving reductions of duty on both sides, and by the
 mere insertion of a statement that these reductions

were granted reciprocally and for a consideration, might yet refuse to grant them to Belgium unless the latter granted what France might consider an equivalent.

Such a system would press most hardly on those countries which had already reformed their tariffs and had no equivalent concessions to offer, and therefore Great Britain which has reformed her tariff, is most deeply interested in resisting it.¹⁾

Dette er et klassisk Udtryk for Frihandelsskolens Syn paa Mestbegunstigelsesklausul og Gensidighed.

Frihandelssystemet var jo bestemt til hurtigt at forsvinde igen, men forinden dette skete, var dog Mestbegunstigelsesklausulen i sin ubetingede Form bleven optaget i Frankfurter-Fredstraktaten 1871, Art. 11. Denne Klausul, der betragtedes som „evig“, idet den ikke kunde opsiges fra nogen af Siderne uden at rokke ved det hele Komplex af Fredstraktatens forskellige artede Bestemmelser, blev af væsentlig Betydning for Tysklands og Frankrigs Toldpolitik i de følgende Aar — og derigennem for Mestbegunstigelsesklausulens Rolle og Betydning i hele den europæiske Handelspolitik. Saa længe Klausulen bestod i sin ubetingede Form mellem Fastlandets to økonomisk mægtigste Stater samt var Grundlaget for hele Englands Handelspolitik, kunde andre Stater heller ikke tænke paa at afskaffe den. Men under sin Tilbagevenden til Protektionismen følte man den hyppigt som en Hæmsko, og særlig Frankrig og Tyskland, hvis indbyrdes Konkurrence efter Krigens Ophør fortsattes under fredelige

¹⁾ Moore vol. V, p. 270.

Former, var ikke altid glade for den betydningsfulde Indskrænkning i deres handelspolitiske Handlefrihed, som Frankfurterfredens Art. 11 paalagde dem. Man ser i de følgende Aartier en Række varierende Forsøg fra den ene og den anden Side paa at komme uden om denne Indskrænkning og betage Mestbegunstigelsesklausulen dens Betydning.

Thiers havde faaet gennemført, at Klausulen affattedes saaledes, at den kun kom til at omfatte de Begunstigelser, der tilstodes seks udtrykkelig nævnte Lande: England, Belgien, Holland, Svejts, Øst-rig-Ungarn og Rusland. Andre Lande end disse kunde der altsaa frit tilstaaes Særbegunstigelser, uden at de kom resp. Tyskland og Frankrig til Gode. Hensigten hermed var at aabne Frankrig Mulighed for en nøjere handelstraktatmæssig Tilknytning, en Slags Toldforbund med Italien og Spanien. Resultatet blev en sørgelig Skuffelse: der viste sig ikke hos disse Stater nogen Tilbøjelighed til at slutte sig nøjere til det økonomisk overlegne Frankrig. Derimod lagde Mestbegunstigelsesklausulen ikke Bismarck Hindringer i Vejen for Afsluttelsen af gunstige Traktater eller for at føre en Toldpolitik, der krydsede Frankrigs Interesser. Da dette Land paatænkte til Forbedring af sine Finanser at indføre en Skibsafgift, som var i Strid med de Østrig-Ungarn tilstaaede traktatmæssige Ret-tigheder — men som iøvrigt ikke vilde have haft nogen praktisk Betydning for den østrigske Skibsfart — fik Bismarck Østrig bevæget til at protestere mod dette Skridt, som vilde have ramt tyske Interesser føleligt.

I 1879 gik Tyskland over til at føre en autonom

Toldpolitik, baseret ikke paa Handelstraktater, men paa en lovfæstnet Tarif. Derved gik Frankrig glip af de Toldnedsættelser, det havde nydt i Kraft af Mestbegunstigelsen. Noget senere sluttede Tyskland et Antal Tarifraktater netop med de Stater, Frankrig havde ønsket at træde i intim Forbindelse med: Italien og Spanien. De disse Lande tilstaaede Toldnedsættelser kom ifølge Frankfurterfredens Mestbegunstigelses-klausul ikke Frankrig tilgode, hvilket var saa meget mere pinligt, som de netop bl. a. omfattede saadanne sydlandske Varer, i hvilke Frankrig var særlig interesseret og havde en haard Konkurrence at bestaa med Italien og Spanien. Og paa den anden Side: da det lykkedes Tyskland at faa Mestbegunstigelse i Spanien, opnaaede det derved Andel i de Begunstigelser, der blev tilstaaet franske Varer i dette Land.¹⁾

For at raade Bod paa Følgerne af Frankfurterfredens § 11 gik Frankrig over til et autonomt Toldsystem med to ved Lov fastsatte Tarifer: en minimal og en maksimal. Den første skulde komme til Anvendelse paa Varer fra de Lande, som tilkøbte sig den ved særlige Indrømmelser, samt eo ipso paa Varer fra mestbegunstigede Lande.

Man havde haabet derved paa Forhaand at sætte en Grænse for de Begunstigelser, tyske Varer kunde komme til at nyde i Frankrig. Selv Minimaltarifen var imidlertid saa ugunstig, at den ikke fristede andre Lande til at gøre synderlige Indrømmelser for at købe den. Det kom i denne Anledning til Toldstridigheder med

¹⁾ Jvfr. Sartorius v. Waltershausen: Der § 11 des Frankfurter Friedens. Jena 1915, passim.

Svejts, Spanien og Italien, og Frankrig maatte overfor det første Land gaa ind paa ca. 30 yderlige traktatmæssige Nedsættelser, som ogsaa kom Tyskland til Gode.¹⁾

Ved de Caprivi'ske Handelstraktater tilstod Tyskland forskellige Lande: Østrig-Ungarn, Svejts, Belgien og Rusland en Række ikke ubetydelige Tarifnedsættelser, som ogsaa kom til Anvendelse paa Frankrig. Men da de tyske Handelstraktater udløb i Aarene 1902—04, blev de kun forlænget til 1906 og i Mellemtiden rustede Tyskland sig til Optagelsen af nye Traktatforhandlinger ved Udarbejdelsen af en Generaltarif. Denne Tarif udmærker sig især ved sin gennemførte Specialisering: den er delt i ikke mindre end 946 Positioner, hvoraf mange igen er delt i Underafdelinger.²⁾ Dette frembyder forskellige Fordele. Fortoldningen lettes derved, og Stridigheder om Tarifiering bliver sjældnere, ligesom det bliver muligt at afpasse Tolden nøjere efter Varens Værdi uden at gribe til Værditold. Men især gør denne Specialisering det langt lettere at afslutte Tariftraktater ved en simpel Opregning af de Positioner, der skal være Genstand for Toldnedsættelser. Da Positionerne er saa skarpt begrænsede, er det let at overskue Omfanget af de gjorte Indrømmelser, saaledes at de kun kommer til at gavne de specielle Varer, som Medkontrahenten

¹⁾ Se Augier & Marvaud: *La Politique Douanière de la France*. Paris 1911, p. 41 ff.

²⁾ Endnu mere specialiseret er den svejtsiske Tarif, der er inddelt i ca. 1200 Positioner. Af disse er 689 optagne helt eller delvis i Handelstraktaten med Tyskland. — Den franske Tarif af 1910 har 645 Positioner.

er interesseret i, men ikke saadanne artsbeslægtede og konkurrerende Varer, som andre mestbegunstigede Nationer indfører. Dette sidste er jo ensbetydende med, at de traktatafsluttende Stater gennem Specialiseringen har faaet Midler i Hænde til at berøve Mestbegunstigelsesklausulen en meget væsentlig Del af dens Betydning.

De Synspunkter, som i vore Dage er raadende for Tyskland ved Indgaelse af Handelstraktater, udvikles i en interessant Artikel i „Deutsche Revue“ for November 1914 af wkl. Geheimerath Dr. v. Koerner, Lederen af Auswärtiges Amts handelspolitiske Afdeling. Forfatteren siger her bl. a.: „Selbstverständlich muss bei den Verhandlungen mit anderen Staaten vermieden werden den Zugeständnissen einen Umfang zu geben, welcher über das durch die Sachlage gebotene Mass hinausgeht. Deshalb ist auch bei den Verhandlungen über die geltenden Tarifverträge soweit irgend möglich vermieden worden im deutschen Zollltarif sog. Sammelpositionen, d. h. solche Positionen, welche grössere Waregruppen in sich schliessen, zu binden oder im Zoll hinabzusetzen. Ebenso selbstverständlich ist für alle Tarifverhandlungen das möglichst nur solche Zugeständnisse gemacht werden sollen, von welchen überwiegend oder womöglich ausschliesslich der Gegenkontrahent Vorteile hat, nicht aber auch andere meistbegünstigte Staaten. Diese Regel ist so sehr von selbst gegeben dass die Prüfung der Frage ob an eine Forderung, welche der Gegenkontrahent stellt, auch wirklich dieser und nicht etwa ein dritter Staat das grösste Interesse hat, wohl kaum unterlassen wird. Sie est bei den Verhandlungen über

die geltenden Tarifverträge von deutscher Seite stets eingehend erfolgt. Aber es hat sich gezeigt, das mitunter ein Staat aus parlamentarischen, wirtschaftlichen oder innerpolitischen Gründen auf ein Zugeständniss entscheidenden Wert legt obwohl er ziffernmässig ein geringeres Interesse an dem betreffenden Artikel hat als ein dritter Staat. Es kann daher sehr wohl vorkommen dass mann, wenn mann anders den Vertrag nicht will scheitern lassen, genötigt ist ein Zugeständniss zu machen von dem mann wohl weiss, dass ein dritter Staat grössere Vorteile von ihn hat als der Gegenkontrahent. So legte zum Beispiel Schweden auf eine Ermässigung des deutschen Zolls für Gummischuhe ein so wesentliches Gewicht, dass diesem Verlangen schliesslich um den Vertrag zum Abschluss zu bringen, nachgegeben wurde, obwohl auf deutscher wie auf schwedischer Seite sehr wohl bekannt war, dass von diesem Zugeständniss Russland einen grösseren Nutzen haben würde als Schweden.“

Man tør dog vistnok gaa ud fra, at det er forholdsvis sjældent, at den Slags naturstridige Ønsker næres og efterkommes, og at man i Reglen passer meget nøje paa, at Toldnedsættelserne ikke mere end strengt nødvendigt kommer mestbegünstigede Konkurrenter til Gode. Der findes i hvert Fald i de tyske Tariftraktater adskillige Eksempler, som viser, hvorledes dette kan gøres med stort Held.

Ved den tysk-belgiske Traktat af 1904¹⁾ tilstaas der i Tyskland en Toldnedsættelse for belgiske Heste. Men Betingelsen for, at de kan nyde godt deraf

¹⁾ Se Handelsverträge d. Deutschen Reichs herausgegeben im Reichsamt des Inneren. Berlin 1906, p. 29.

er, at de tilhører den rene flamske eller brabantiske Race. Til Bevis herfor skal de være ledsaget af en Attest fra en belgisk Myndighed, og i Tvivlstilfælde er det de tyske Toldmyndigheder forbeholdt at træffe Afgørelsen.

Den tysk-italienske Tariftraktat af 1904¹⁾ nævner: „Bier, dunkles, nach bayerischer Art gebräut“. Det tilføjes, at Kendetegnene paa, hvad der forstaas ved Bajerskøl, skal fastsættes senere ved Aftale mellem de to Regeringer.

Ved samme Traktat faar Italien til Gengæld en Toldnedsættelse for sine Marsalavine. Ved en Tillægsbestemmelse har Italien desuden sikret sig Andel i de Toldlettelser, som maatte blive tilstaaet de særlige svejtsiske Ostesorter. Disse Lettelser skal ifølge Aftalen komme til Anvendelse ikke blot paa italienske Ostesorter af samme Art, men ogsaa paa de specielle italienske Ostesorter (Gorgonzola, Parmesan etc.). Det vil sige, man anerkender aabent, at skønt Italien nyder Mestbegunstigelse, er det ikke overflødigt udtrykkelig at stipulere, at italiensk „Svejtserost“ skal behandles paa lige Fod med den ægte Gruyère. Og for at vide sig beskyttet mod alle Eventualiteter sikrer man sig yderligere samme Toldlettelser for de andre italienske Ostesorter, saa at de ogsaa vil være i Stand til at konkurrere med den ægte Svejtserost. Udrustet med disse Kauteler kan det mestbegünstigede Italien med Sindsro betragte de Toldnedsættelser, Tyskland maatte indrømme den svejtsiske Ost. Og paa den anden Side har begge Parter med Held gjort deres bed-

¹⁾ ibid., p. 320.

ste for, at den franske Rocquefortost ikke skal kunne konkurrere paa det tyske Marked med de italienske og svejtsiske Oste — den være saa nok saa meget mestbegunstiget.

Endelig kan nævnes endnu et Eksempel fra den tysk-svejtsiske Handelstraktat, som tilstaar en Toldnedsættelse for Kvæg, der har tilbragt Somren paa Græsgange mindst 800 m over Havet. Ingen Mestbegunstigelsesklausul vil jo kunne hjælpe det danske Kvæg til at nyde godt af denne Bestemmelse.

I en Række Tilfælde har man kunnet gaa den simple Vej i Tarifraktaterne kun at optage de Positioner, som rummede de grovere Varesorter, og udelade de finere Varesorter — som fortrinsvis kom fra et andet Land¹⁾.

Vi er paa denne Maade under Bibeholdelse af den ubetingede Mestbegunstigelsesklausul naaet til et Resultat, som er stik modsat det, Frihandelsmændene tilsigtede, og tvertimod paa det nærmeste falder sammen med det amerikanske Reciprocitetsprincip, saaledes som det er udtrykt i Præsident Shermans ovenciterede Ord om, at en Særbegunstigelse vilde miste sin Værdi, hvis den ogsaa udstraktes til andre Lande.

Med andre Ord: Mestbegunstigelsesklausulen var tænkt som en Slags Hovednøgle, der skulde give Adgang overalt, men da man snart blev ked af at have fremmede inde paa sine Enemærker, forandrede man under stort Opbud af Snedighed Laasene saaledes, at Hovednøglen ikke længere passer, men kun de særlig tilpassede private Nøgler. Ikke desto mindre gemmer

¹⁾ jvfr. Augier & Marvaud I c., p. 82 og 92.

man stadig paa Hovednøglen, dels vel af Tradition, dels i den Tanke, at den dog maaske en Dag igen kunde komme til Nytte, og at man i hvert Fald vilde føle sig utryk uden den i Baghaanden.

Vi har i det foregaaende væsentlig beskæftiget os med selve Mestbegunstigelsens Princip og de Forvandlinger, det har været Genstand for under Paavirkning af de varierende handelspolitiske Synspunkter.

Det har imidlertid ogsaa sin Interesse at se, hvorledes Princippet virker i Praxis, hvorledes det konkurrerer med andre økonomiske og retlige Principper, og hvilke Begrænsninger og Indskrænkninger det derigennem underkastes.

I den ovenciterede dansk-britiske Handelstraktat er taget et udtrykkeligt Forbehold om de kontraherende Landes Suverænitæt. Et saadant Forbehold anser man for overflødigt i vore Dage, hvor Handelstraktater er noget saa gammelkendt. Der kan imidlertid meget vel opstaa Tvivlsmaal om, i hvilket Omfang Statens Handelfrihed er indskrænket ved en paatagen Mestbegunstigelsesforpligtelse.

I den dansk-rumænske Handelskonvention af 1910 forpligter de to Lande sig gensidig til ikke at lægge Handelen Hindringer i Vejen ved Indførsels-, Udførsels- eller Transitforbud. En saadan Forpligtelse er saa vidtgaaende, at der maa tages Forbehold. Det tilføjes derfor:

„Undtagelser fra denne Regel kan, forsaavidt de bringes til Anvendelse overfor alle Lande eller

Lande, der er undergivet samme Betingelser, finde Sted, dog kun i følgende Tilfælde:

- 1) under særlige Forhold, forsaavidt angaar Krigsfornødenheder,
- 2) af Grunde vedrørende Statens indre Sikkerhed,
- 3) af sundhedspolitiske Grunde eller for at forhindre Udbredelse af Kvægsygdomme,
- 4) for at udvide indenlandske Forbud mod visse Varer til ogsaa at gælde udenlandske Varer,
- 5) for Varer, som er eller vil blive gjort til Statsmonopol.“

De fremhævede Ord indeholder en kortelig formuleret Mestbegunstigelsesklausul, som skal sikre mod Diskrimination til Skade for de to respektive Lande.

Det vilde vistnok ogsaa uden de opregnede Undtagelser være at betragte som givet, at den paatagne Mestbegunstigelse ikke kan afskære en Stat fra at gennemføre Forholdsregler tjenende til dens egen Sikkerhed og dens Indbyggers Sundhed og Velfærd, selv om saadanne Forholdsregler særlig rammer visse af den mestbegünstigede Stats Udførselsvarer. Saaledes maa en Stat, der har forbudt Tilvirkning af fosforholdige Tændstikker, utvivlsomt ogsaa være berettiget til at forbyde Indførslen af saadanne, selv om Forbudet kun rammer Indførslen fra et enkelt mestbegünstiget Land. Forudsætningen er blot den — som er udtrykkelig udtalt i den dansk-rumænske Traktat —, at Forholdsreglen virkelig er paakrævet af de anførte Grunde og rammer alle Varer, som frembyder samme Fare. Men at konstatere dette kan jo være meget vanskeligt og maa overlades til hvert Lands suveræne Skøn. Saadanne Vanskeligheder opstod f. Eks. i sin

Tid mellem Tyskland og U. S. A. i Anledning af de af den tyske Regering trufne Foranstaltninger mod det amerikanske „Tønde-Kød“. Fra tysk Side paastodes disse Foranstaltninger at være af rent hygiejnisk Art, nødvendiggjort ved Kødets Kvalitet, medens Amerikanerne heri kun saa et Skalkeskjul for en „discrimination“ som i Virkeligheden skyldtes tyske Agrarinteresser¹⁾.

Ganske tilsvarende Vanskeligheder kan opstaa ved Anvendelsen af veterinærpolitiske Foranstaltninger, som, deres Nødvendighed forudsat, er fuldt forenelige med Mestbegunstigelsesklausulen, men som jo unægtelig undertiden har været benyttet i protektionistisk Formaal. Ingen Forhaandsaftaler kan yde effektiv Beskyttelse herimod. Det er forsaavidt kun en daarlig Garanti, naar det i den tysk-russiske veterinærpolitiske Aftale mellem Rusland og Tyskland var bestemt, at intet af de to Lande maatte lægge en strengere Bedømmelse til Grund ved Indførsel fra det andet Land end ved Indførsel fra Lande, der med Hensyn til Dyresygdomme og veterinære Indretninger var i samme Stilling. Og endnu tvivlsommere bliver Værdien af denne Garanti derved, at det i Aftalen tilføjes, at Rusland under ingen Omstændigheder skal kunne paa-beraabe sig de veterinærpolitiske Lettelser, som indrømmes Østrig-Ungarn. Naar Rusland ikke, trods hvilkensomhelst Forbedring af sine veterinære Foranstaltninger skal kunne nyde godt af samme Stilling som Østrig-Ungarn, da er det jo en aabenbar Sammenblanding af Veterinærpolitik og Protektionisme²⁾.

¹⁾ Augier & Marvaud l. c., p. 165.

²⁾ Ræstad, p. 134.

Et andet Spørgsmaal om, hvorvidt Statens Handlefrihed er indskrænket ved Mestbegunstigelsesklausulen, frembyder sig ved Foranstaltninger mod „Dumping“ og Udførselspræmier. Spørgsmaalet rejstes i sin Tid ved Indgaaelsen af Brysselerkonventionen med det Formaal at modarbejde Udførselspræmierne paa Sukker. I Mestbegunstigelsesklausulens Navn protesteredes herimod: det vilde være en „discrimination“ til Skade for visse Stater, om man lagde en Ekstratold paa Varer, der nød godt af Udførselspræmier i deres Hjemland. Hertil maa bemærkes, at Formaalet med denne Foranstaltning netop er at stille de præmierede og de upræmierede Varer lige paa det fremmede Marked og at beskytte den hjemlige Produktion mod en kunstig forhøjet Konkurrence.

Man har undertiden villet paastaa, at Mestbegunstigelsen var til Hinder for, at en Stat paalagde Værditold. Da den amerikanske Regering i sin Tid havde lagt en Værditold af 20 % paa fremmede Vine, klagede den portugisiske Regering over, at derved rantes den portugisiske Vin af en højere Told end den billigere spanske Vin¹⁾.

Mestbegunstigelsesklausulens Princip er jo, at lige Varer skal være underkastet lige Behandling. Hvis der til Prisforskellen ikke svarer en Kvalitetsforskel, bliver ganske vist Varer af samme Art beskattede desto tungere ved Værditold, jo dyrere Varen er. Men i Reglen maa man dog gaa ud fra, at Forholdet ikke ligger saaledes, og at Konkurrence paa Forhaand vilde være udelukket, hvis de dyrere Varer ikke samtidig

¹⁾ jfr. Herod l. c., p. 60—61.

var bedre. Der er da ikke nogen Berettigelse til at fordre, at de tarveligere Varer skal svare samme Told som de finere og værdifuldere. Selvfølgelig bliver Resultatet, hvis man lægger en særlig høj Told — hvad enten Værditold eller Vægttold — paa de dyreste Cigarer, at den væsentlig eller udelukkende rammer Havannacigarer. Dette kan medføre, at Personer, som ellers vilde ryge disse, maaske gaar over til at ryge billigere Sorter, 3: Tolden paafører Havannacigarerne en Konkurrence, de ellers vilde have været fri for. Men dette vedkommer ikke Mestbegunstigelsen, som kun hævder Princippet: lige Vare — lige Told.

Ikke blot Suveræniteten, men ogsaa politiske Hensyn kan sætte en Grænse for Mestbegunstigelsesklausulens Omraade. Det er saaledes almindelig anerkendt, at den ikke kan paaberaabes til Opnaaelse af de Fordele, Moderland og Kolonier har indrømmet hinanden. De maa i Kraft af deres politiske Samhørighed have Adgang til at tilstaa hinanden hvilke somhelst Begunstigelser med Udelukkelse af fremmede Stater. England havde i sin Tid undtagelsesvis tilstaaet Tyskland og Belgien Mestbegunstigelsesklausuler, som ogsaa omfattede Begunstigelser gældende mellem Moderland og Kolonier. Men da de britiske Dominions slog ind paa Præferencepolitiken til Fordel for Storbritannien, blev dette Forhold selvfølgelig uholdbart, og de to Traktater blev opsagt.

Ogsaa to Stater, som er politisk nær samhørende, maa have Ret til at tilstaa hinanden Toldlettelser, uden at disse kommer tredie mestbegünstiget Stat til Gode. Saaledes har næppe nogen fremmed Stat forsøgt at gøre Krav paa de Begunstigelser, Sverige og Norge i

sin Tid indrømmede hinanden ved den saakaldte Mellemrigslov¹⁾.

I mange Handelstraktater er taget et Forbehold om, at Mestbegunstigelsesklausulen ikke skal komme til Anvendelse paa Fordele, der flyder af en Toldunion, eller som indrømmes visse Nabolande. Det første turde være overflødigt, thi en Toldunion er en Sammenslutning, som ikke blot tilsigter Toldnedsættelser, men et intimere toldmæssigt Samvirke mellem Unionens Lande, ogsaa i administrativ Henseende, medførende baade Rettigheder og Pligter²⁾.

I den dansk-rumænske Mestbegunstigelsestraktats § 5 hedder det: „Man er enig om, at nærværende Konvention ikke omfatter Nydelsen af den Behandling, som Danmark ifølge særlige Toldkonventioner maatte indrømme Sverige og Norge, ejheller de særlige Bestemmelser med Hensyn til Grænsedistrikter, som maatte blive indrømmet en tilgrænsende Stat af en af de to kontraherende Parter.“

Saadanne Forbehold med Hensyn til særlige Toldlempelser for Grænsehandelen forekommer hyppigt, bl. a. i de moderne tyske Handelstraktater. De har selvfølgelig deres fulde Berettigelse, naar de ikke gaar ud over deres tilsyneladende Formaal. Men undertiden har de været benyttede til at sikre en Nabostat en Tariffordel, der ikke skal komme mestbegunstigede Trediestater til Gode. I den italiensk-østrigske Handelstrakt af 1906 tilstodes der italienske Vine til Be-

¹⁾ Saaledes har ogsaa de Forenede Stater med Cuba sluttet en Toldoverenskomst, hvis Nedsættelse ikke skal komme de mestbegunstigede Lande til Gode, ikke engang mod Gensidighed.

²⁾ jvfr. v. Waltershausen l. c., p. 21.

skæring en Toldlettelse, dog kun paa Betingelse af, at Indførslen ikke oversteg et vist Kvantum aarlig, og at Indførsel fandt Sted over Landgrænsen under en speciel Kontrol fra de østrig-ungarske Myndigheders Side. Gennem denne Betingelse med Hensyn til Indførselsvejen afskæres de franske Vine fra at nyde godt af den samme Begunstigelse¹⁾.

Det vil af det anførte ses, at Mestbegunstigelses-klausulen i vore Dage ikke er den store Formidler, som Frihandelsmændene gerne vilde gøre den til; den er ikke noget „Sesam-luk-Dig-op“, som nedbryder alle Toldskrænker og aabner alle Markeder for fri Konkurrence. Langt fra at sikre en saadan Herretilværelse, som man kunde vente efter dens Navn, giver den nærmest kun Ret til de Smuler, som andre ikke gider sanke op.

Ikke desmindre synes Stormagterne at frygte Klausulen med det stort klingende Navn, maaske paa Grund af de traditionelle Begreber om den, som stammer fra Frihandelstiden. Allerede forinden Krigen havde en tysk Statssekretær, Delbrück, i Rigsdagen ladet falde en Ytring om, at man maaske fremtidig burde nægte

¹⁾ Jvfr. Augier & Marvaud l. c., p. 105.

En saadan Bestemmelse af en Maksimalgrænse for det Kvantum Varer, der kan nyde godt af en Toldnedsættelse — den saakaldte Kontingentering — er et ikke sjældent forekommende Fænomen. F. Eks. er der i den tysk-østrigske Handelstraktat af 1905 tilstaaet Østrig-Ungarn Ret til toldfri Indførsel i Tyskland af indtil 350 000 Dobbeltcentner Brosten aarlig. Det tør vistnok ikke antages, at mestbegunstigede Stater paa Grundlag heraf kan gøre Krav paa en tilsvarende Begunstigelse.

at afslutte Mestbegunstigelsestraktater, naar ikke dertil knyttedes Tarifaftaler¹⁾.

Nu er jo, som Følge af Krigen, den „evige“ Mestbegunstigelsesklausul mellem Tyskland og Frankrig faldet bort, og i den sidste Tid lyder der baade fra Frankrig og England Bebudelser af, at alle gældende Mestbegunstigelsestraktater vil blive opsagt. Som paa alle andre Omraader vil vel Stormagtskrigen ogsaa i Handelspolitiken blive et Vendepunkt, og det er Fremtiden forbeholdt at vise, om Mestbegunstigelsesklausulen helt vil forsvinde fra Handelstraktaterne, eller om den — maaske i en ændret Form — vil formaa at redde sig takket være den Tilpasningsevne, som hidtil har ført den frelst igennem saa mange økonomiske Systemskifter.

¹⁾ Ræstad l. c. p. 171.

Paa visse Hold har der i Tyskland vist sig Tilbøjelighed til at gaa over til det amerikanske Reciprocitetssystem. Koerner advarer dog i sin ovenciterede Artikel derimod, idet han mener, at dette System vanskelig kan forenes med et saa omfattende og kompliceret Tarifraktatsystem som det, Tyskland har.

Jvfr. i samme Retning: Lusensky: Unbeschränkte gegen beschränkte Meistbegünstigung (Reziprozität). Stuttgart 1918. I sin ovennævnte Brochure taler v. Walterhausen ogsaa for Bibeholdelse af Mestbegunstigelsesklausulen.

DET DANSKE LANDBRUG UNDER KRIGEN

Af

Jens Warming.

Da Nationaløkonomisk Tidsskrift hører til de Tidsskrifter, som man vender tilbage til efter Aars Forløb for at faa et Indtryk af, hvad der var oppe i Tiden, forekommer det mig, at en saa ensidig Fremstilling, som Hr. Th. Madsen-Mygdals om Landbruget under Krigen (indeværende Aargang, S. 110) ikke bør staa ene, og jeg vil derfor tillade mig at gøre nogle faa Modbemærkninger, navnlig da jeg var forhindret fra at høre Hr. Madsen-Mygdals Foredrag i Nationaløkonomisk Forening og saaledes fra at svare mundtlig.

Hr. Madsen-Mygdal belyser navnlig to Emner, Landbrugernes Fortjeneste under Krigen, og Betydningen af at opretholde Besætningerne trods den standse Foderstof-Import. Det første Emne skal jeg kun omtale ganske kort, det sidste lidt fyldigere.

Det er utvivlsomt rigtigt, at man ikke kan drage sikre Slutninger om Landmændenes Guldalder af Skatte-Ansættelserne, Sparekasse-Indskudene og Ejendomspriserne, men de af Hr. Madsen-Mygdal meddelte Regnskaber for 19^{16/17} viser dog et Overskud pr. ha af ca. 80 Kr.; en middelstor Gaardmand paa 30 ha har altsaa tjent 2 400 Kr. foruden „Erstatning for Bru-

gerens og hans Families Arbejde i Landbruget“ og en som det synes meget rigelig Rente af hans egen Kapital (122 Kr. pr. ha ÷ Prioritetsrente, der for en Gennemsnits-Gaardmand næppe overstiger 40 à 50 Kr. pr. ha). Dette er dog betydeligt over den sædvanlige Indtægt, og hvis en nærmere Undersøgelse af de 38 Regnskaber skulde vise, at netop en saadan mindre Landmand ikke har tjent saa meget, har de større alt-saa tjent saa meget des mere, altsaa f. Eks. en Proprietær paa 100 ha mere end 8000 + Rente og Arbejds løn¹⁾. — Angaaende det følgende Regnskabsaar har Hr. Madsen-Mygdal nogle Betragtninger over de stigende Udgifter, og uden nogen Beregning derover, ender han S. 123 med at slutte, at det er tvivlsomt, om Indtægten nu er saa stor som før Krigen. Hr. M.-M. vil sikkert indrømme, at der ikke er ført noget-somhelst Bevis herfor, især i Forhold til Aar med ligesaa daarlig Høst som 1917. Særlig tvivlende maa Læseren stille sig overfor Udtalelsen S. 121 om, at det er berettiget at medregne Renterne blandt de Driftsomkostninger, der er underkastet Stigning; og de smaa Rente-nydere, Livrentenydere og Legatnydere, der har set deres Renters Købeevne svinde ind, vil med Rette hævde, at de Landmænd, der betaler disse Renter, maa have haft en tilsvarende Fordel. Hr. M.-M.'s Motivering er, at Produktionen er indskrænket; ja Staldene er ikke saa fulde som ellers, Mælkemængden pr. Ko er mindre, og Høsten er formindsket ved den mindre Gødning, men vejer dette virkelig paa Rentekontoen noget

¹⁾ Indvender man, at de regnskabsførende Landmænd tjener over Middel, saa er deres Regnskaber ogsaa ubrugelige til Hr. M.-M.'s Formaal; thi intensiv Drift giver jo stor Omsætning.

overfor den uhyre Fordel, at Ejere fra før Krigen med fordoblet Prisniveau har uforandrede Prioritetsrenter?

Besætningernes Bevarelse tillægger Hr. Madsen-Mygdal en overordentlig Betydning, og han afviser enhver Tale om, at vore store Besætninger skulde være Resultat af en „kunstig Udvikling“. Ja derom er der jo delte Meninger; at Amerikas Korn skal til Danmark, og derpaa som Flæsk føres til England, synes dog at være en Omvej; maaske Konjunkturer og Konservatisme vil holde sin Haand over denne Omvej i en Menne-skealder eller to, men i Længden skulde man dog tro, at det var naturligere, at Opfodringen enten foretoges der, hvor Kornet avles, eller der hvor Flæsket spises. Hr. M.-M. meddeler en Tabel, hvorefter Overskuds-udførselen af Husdyrprodukter i 1880—1914 voksede med stigende Fart, saaledes at vi endnu maa vente at være langt fra Kulminationen. Men Tabellens Bevis-kraft svækkes allerede noget, naar man tager Hensyn til Prisniveauet; dette var nemlig faldende 1880—95, men derefter stigende; Tallene for Tabellens to første Perioder skal derfor korrigeres opefter, for de to sidste nedefter, saa at Stigningen formindskes. Og Bevis-kraften falder ganske bort, naar man specielt ser paa Smør, og det er jo dog Køerne, Hr. M.-M. især vil holde i Live. Smørøksporten har nemlig i flere Aar været næsten stagnerende, og Køernes Antal ligesaa; 1909—14 steg Køernes Antal kun fra 1 282 000 til 1 310 000, altsaa med knap 6 000 aarlig, mod 32 000 aarlig i 1903—09.

Sagen er den, at paa Grund af Margarinens Sejrs-gang har de danske Landmænd i de senere Aar i stigende Grad vendt sig mod Produktion af Kød og

Flæsk i Stedet for af Smør; Antallet af Tyre af Kødrace er stigende; Køerne udgør en aftagende Andel af det samlede Antal Hornkvæg, medens Antallet af Kalve, Stude og Tyre stiger; Køerne slagtes i en yngre Alder, saa at der faas færre Aargange Mælk pr. Kødkrop; og Svinenes Antal stiger langt stærkere end Køernes. Hovedaarsagen hertil er utvivlsomt Margarinen, hvis Kvalitet efterhaanden er steget betydeligt. Danmark er her selv Rekord-Landet med et Forbrug af 16 kg aarlig pr. Individ = $\frac{2}{3}$ af det samlede Smør- og Margarineforbrug; men England, der før Krigen brugte 4 kg pr. Individ, begynder at komme med. I 1908 var Englands Margarine-Forbrug 90 Mill. kg, i 1913 143, og i 1915 naaede det om Efteraaret saa højt, at det vilde svare til 200 Mill. kg for et helt Aar; senere er det vist naaet langt højere op. Derimod var Englands Smørforbrug før Krigen stagnerende. Man staar saaledes overfor en gennem flere Fredsaar fortsat stærk og støt Svingning i Englændernes Sædvaner, og selv om mange efter Krigen vil vende tilbage til Smørret, maa det dog antages, at denne Svingning gennem Krigen har faaet en varig Fremskyndelse, saa at Smørforbruget ikke foreløbig vil naa sin tidligere Højde¹⁾.

Jeg mener altsaa, at en mindre Reduktion af Køernes Antal netop var det, som Situationen før Krigen pegede hen imod, og mange Landmænd var da ogsaa i Færd med at indskrænke sig paa dette Punkt; den langsomme Vækst i Køernes Antal fremkom altsaa ved,

¹⁾ Harald Faber har nylig udtalt sig betydelig lysere om det danske Smørs Fremtid; men netop m. H. t. Margarinen synes hans Betragtninger ikke overbevisende; snarere m. H. t. Englands egen Smør-Produktion.

at de Konservative fortsatte Udvidelsen, medens de mere bevægelige gik nye Veje. Herefter er det egentlig et Held, at der under Krigen er kommet Konjunkturer, der har muliggjort en Reduktion under en høj Kødpris, og de, der har benyttet sig af disse Konjunkturer, kan prise deres Lykke, at de ikke i optimistisk Fastholden ved det gamle havde bevaret saa store Besætninger, at de i Efteraaret 1917 var nødt til at reducere til en mindre gunstig Pris.

Hertil kommer, at de Ofre, man eventuelt bør bringe for at føre Besætningerne frelst gennem en vanskelig Periode, selvfølgelig ogsaa maa bero paa, gennem hvor lang en Periode disse Ofre skal bringes. Først indtil Freden, som ingen ved noget om. Og dernæst til der paany er saa mange Skibe, at der kan blive Tonnage til overs til lange Rejser med Foderstoffer. Jeg mener egentlig, at dette vil gaa ret hurtigt, saa at der antagelig allerede et Par Aar efter Freden vil være Skibe nok. Men i Mellemtiden vil de høje Fragter virke som en Slags midlertidig Korn-told, der vil henvise Opfødringen til de fjerne Lande, saa at Skibene kun belastes med Transport af de forædlede Varer; samtidig vil der altsaa fremdeles være ret høje Kornpriser i de centrale Lande, der følgelig stimuleres til en stor Avl af Markprodukter, men maa være moderate med Forbrug af Kraftfoder. I samme Retning virker den russiske Forvirring i Landbrug og Trafik, der ogsaa midlertidig vil formindske Tilførselen af Korn og Oliekager. Man maa altsaa ikke tro, at straks naar der bliver Fred, bliver der fordelagtige Betingelser for Indkøb af udenlandsk Foder.

Endelig er Reduktionen af Kobesætningerne jo

hidtil ikke større, end at man paa faa Aar kan indvinde det tabte, hvis det skulde vise sig ønskeligt. I Februar 1918 var Køernes Antal reduceret med ca. 20 % i Forhold til 1914 og nu i Juli med 22 %; her overfor kan peges paa, at fra 1903 til 1909 voksede de unge Køers Antal med 7 % aarlig, og da Betingelserne for at holde Kalve og Ungkvæg i Live under Krigen er saa gunstige, at deres Antal næsten ikke er sunket, og da det især er de gamle Køer, hvis Antal er sunket (over 6 Aar 34 %, under 6 Aar 14 %), vil man sikkert paa 2 à 3 Aar kunne naa op til det gamle Tal¹⁾.

Saa vidt angaaende Vigtigheden af at bevare Besætningerne. Jeg skal dernæst omtale Muligheden for at gøre det. Hr. Madsen-Mygdal mener, at der i Danmark er saa stor en Kornhøst, at vi ikke behøver „at indstille os paa at leve alene af Brød og Kartoffler“; vi kan „producere Flæsk nok til Hjemmemarkedets Forsyning“; vi kan opretholde en stor Bestand af Hornkvæg, og vi kan „udføre i hvert Fald et lille Overskud af dyriske Produkter“. Og det er derfor en Fejl ved Kornordningen, at den ikke tager Hensyn til „saa vigtige Produkter som Mælk, Smør, Kød og Flæsk“. Kun Korn til vore nordiske Naboer synes Hr. M.-M. ikke at mene, at vi behøver at tænke paa. Bemærkninger herom S. 137 er den eneste Antydning af, at man dog maa tage det Korn et eller andet Sted, som skal benyttes til disse Hensyn; ellers er Hr. M.-

¹⁾ Jeg regner for 1903—09 med de unge Køers Antal (under 6 Aar), fordi der i disse Aar foregik en planmæssig Reduktion af de gamle Køers Antal. — Det er muligt, at Køerne nu er sartere og mere overkultiverede end i 1903, saa at man ikke kan paaregne saa stor en Fødselsprocent; men paa den anden Side har man under Reduktionen især beholdt dem, man ønsker at lægge til efter.

M. rundhaandet til alle Sider, baade mod Mennesker og Dyr, baade mod Nutid og Fremtid.

Overfor denne overvældende Optimisme maa det pointeres, at en fleraarig Verdenskrig betyder en almindelig Sænkning af Velstandsniveauet, og at det hverken er muligt, klogt eller moralsk for det enkelte neutrale Land at forbeholde sig en for udpræget Oase-Stilling. At give Korn til Kreaturer for at faa vel-smagende, nærende og letfordøjelig animalsk Føde i Stedet, er et Velstandstegn, og der er kun Grund til at glæde sig over, at de sidste Slægtled i stigende Grad har haft Raad dertil. Men naar Europas Velstand er i en saa rivende (om end midlertidig) Tilbagegang som nu, maa man se Sandheden i Øjnene og indrette sig paa en meget betydelig Reduktion af sine Sædvaner; thi Næringsværdien af den Føde, Dyret giver os tilbage, er jo næppe en Tredjedel af Næringsværdien af Dyrets Føde¹⁾. Jo klarere man ser Situationen, som den er, des mere kan man redde af det, som virkelig bør reddes; men en Strudspolitik kan ikke en Gang anbefales i en Oase.

Krigen ødelægger Korn, og Krigen formindsker Produktionen af Korn, og Krigen forøger Forbruget af Korn, og følgelig maa der vises Økonomi med Kornet; men det eneste Sted, man for Alvor kan tage noget fra, er fra Kreaturerne, d. v. s. fra vort Forbrug af animalsk Føde. Heldigvis kan man leve med meget

¹⁾ Efter Betænkningen fra Udvalget af 4. April 1917 indeholder Mælk og Flæsk endog kun 18.4 og 18.7 % af Næringsværdien i det forbrugte Foder; men da denne Næring fordojes mere fuldstændig og med mindre Arbejde og Omkostning for Organismen, regner jeg lidt højere.

mindre animalsk Føde, end vi Danske er vant til, saa hvis man med Hr. Madsen-Mygdal vil bevare Besætningerne til Fremtiden, og i Modsætning til Hr. M.-M. vil klare sig, paa hvis Bekostning dette skal ske, lader det Standpunkt sig selvfølgelig tænke, at man fordeler den Kornmængde, der ikke direkte beslaglægges til Mennesker, Heste og Udsæd, over saa mange Kreaturer, at det enkelte Dyr nærmest vegeterer og ikke kan præstere noget videre Mælk, Vægtforøgelse eller lign. til Menneskenes øjeblikkelige Forbrug. Men Hr. M.-M. vil jo netop saa gerne skaffe os lidt af disse rare animalske Fødevarer; han vil hverken lade Dyr eller Mennesker spise Hindhede-Kost.

Jamen Danmark er en Oase, Danmark er Europas Spisekammer, Danmark plejer jo at have et mægtigt Udførselsoverskud fra Landbruget! Nej, Danmark er kun et lille bitte Spisekammer, indeholdende 1 % af Europas Korn, 3 % af dets Køer; Danmark er en kolossal Forbruger af udenlandsk Foder, saa at netop Danmark i en vis Forstand er vanskeligere stillet end Sverige, Norge og Tyskland, hvis Ko-Bestand i højere Grad er afpasset efter disse Landes egen store Avl af Græs og Hø; og det danske Landbrug er mere indrettet paa at producere Pengeværdi end Næringsværdi. Vi plejer f. Eks. at kunne betale det meste af vor store Kul-Indførsel ved Prisforskellen mellem den Margarine, vi spiser, og det Smør, der derved frigøres til Eksport; vi betaler altsaa ikke Kullene med Næring, men med Aroma, og nu sidder vi tilbage med Aromaen. Det er derfor, at dette „ensidige Landbrugsland“ ikke klarer sig bedre under Krigen, men har svært

ved at skaffe sig ¹⁾ Føde til Menneskene, ²⁾ Foder til Kreaturerne og ³⁾ Varer til Byttehandel med Udlandet.

I Følge Kornloven af 1918 udskriver Staten 7.⁶⁵ Mill. hkg Korn til Brød, Gryn, Byernes Heste, Familiegrisen, teknisk Sprit, svagt Øl, Vareudveksling m. m.; til Hestene maa i øvrigt paaregnes et Forbrug af godt 7 Mill. hkg (beregnet efter Kornlovens Tilbageholdsret) og til Udsæd 2.⁵, i alt altsaa godt 17 Mill. hkg. Heroverfor staar en Høst, der i 1909—13 gsntl. i alt udgjorde 22.⁹ Mill. hkg, i 1916 20.⁸ og i Misvækstaaret 1917 15.⁶. Da nu Gødningsmangelen vil reducere Høsten noget, er det klart, at naar vi skal undvære de 16 Mill. hkg Kraftfoder, vi plejer at indføre, er det grumme lidt vi har til Raadighed til Hornkvæg, Svin og Høns, antagelig alt for lidt til at det kan nytte, at Staten søger at fordele det efter den højeste Retfærdighed.

Vi lærer i Finansvidenskaben, at man maa bruge flere forskellige Skattegrundlag, thi intet Grundlag er helt retfærdigt, og ligner man da for meget paa det enkelte Grundlag, vil dettes Uretfærdigheder blive skrigende og føre til Omgaaelser. Derfor maa man være varsom med at ville ligne Korn ikke blot til Mennesker, men ogsaa til Køer, saaledes som Hr. Madsen-Mygdal foreslog i Vinter (se Rigsdagstidende, Bilag til Motiverne til Kornlovsforslaget), og som man vistnok endnu fra forskellig Side interesserer sig for. Medens den vedtagne Kornlov efter et vist Fradrag ligner fra 5½ til 7 hkg pr. 1 000 Kr. Jordskyld, vilde Hr. M.-M. ligne 10 hkg, og saa give hver Landmand en vis Fradragsret pr. Ko m. m. Dette kan ogsaa udtrykkes saaledes, at man har to Ligninger, en til

Fordel for Menneskenes Brød m. m. og en til Fordel for Køernes Kraftfoder m. m., men derved kommer man langt ud over, hvad et saa skrøbeligt Ligningsgrundlag som Jordskylden kan taale. Jeg skal ikke komme ind paa, om der gives noget bedre Grundlag, eller om man maaske ved at fordele Ligningen paa flere Grundlag (Jordskyld, Ejendomsskyld, Hartkorn m. m.) kunde naa et retfærdigere Resultat; jeg skal kun kort omtale de Mangler, der klæber ved Jordskylden, og som vel ikke gør den ubrugelig til en moderat Ligning som den nuværende, men sikkert absolut til en stærkt forhøjet Ligning.

Jordskylden er principielt beregnet paa noget helt andet end en Kornligning; den sigter paa Jordens Netto-Udbytte i Penge, ikke paa dens Brutto-Udbytte i Korn; den skulde altsaa egentlig bruges til en Penge-skat, ikke til en Kornligning med Betaling for Kornet¹⁾. Dernæst er Ansættelsen foretaget i 1916, uden at man anede, at den skulde bruges til noget praktisk, og den senere hastige Revision har næppe helt kunnet genoprette det forsømte. Endelig vil den faktiske Høst netop af Korn afvige stærkt fra det ved Jordskylden forudsatte, fordi Jorderne ikke egner sig ligegodt for de forskellige Afgrøder, fordi Landmændene interesserer sig forskelligt for Korn (ogsaa ganske legitimt) og er forskelligt dygtige, fordi den Mængde naturlig og kunstig Gødning, de raader over, er forskellig, fordi Regn, Sol,

¹⁾ Hartkornet er principielt mere korrekt; vel skulde Boniteringen foregaa efter „Overskudet“, men Datiden sondrede næppe tilstrækkeligt mellem Brutto og Netto, og i C. Rothes Beretning om den nye Matrikuls Væsen og Historie, Kbh. 1844, siges det S. 29, at Udgifterne ved almindelig Drift sikkert er ens.

Insektangreb m. m. er forskellige, o. s. v. Da Jordskylden saaledes er et meget daarligt Udtryk for det, man egentlig vilde have fat paa, Ejendommens Kornhøst, vilde det føre til frygtelige Resultater, hvis man vilde lægge en stor Ligning (hele Landets Høst) over derpaa. Man kan ikke faa nogen mere slaaende Illustration hertil end den Tabel over Virkningerne i et bestemt vestjysk Sogn af Hr. Madsen-Mygdals Forslag fra i Vinter, som er optaget i Regeringsforslagets Bilag, Sp. 4095. Af Sognets 41 Landmænd vilde de 19 blive saa haardt ramt, at de i 1917 (hvor Høsten ganske vist var meget daarlig), selv med al den foreslaaede Fradragsret ikke kunde levere, hvad Staten havde Ret til, uden at der intet blev til Køerne og ikke nok til Hestene. Værre kan det vist ikke gaa et Forslag, der vil bevare Køerne, end at Kornet dertil i Praksis skal tages fra Hestene. Sagen er den, at allerede efter den vedtagne Lov er der mange, som (selv med 1918-Høst) maa benytte sig af Retten til at lade Hestene og Udsæden gaa først, og mange andre, som er lige ved denne Grænse; forhøjer man da Ligningen til Fordel for Køerne, vil nogle blive reddet, nemlig de, der har mange Køer; men der vil sandelig ogsaa være mange, som vil blive endnu værre stillet, nemlig de, der har faa Køer, og som derfor taber mere end de vinder paa den forhøjede Ligning.

Hvis man kunde bygge paa den virkelige Høst, var det noget andet. Hvis Folk var saa ærlige, at de alle vilde opgive rigtigt, og saa patriotiske, at de saaede de samme Arealer, hvilke Konsekvenser det saa vilde faa for Ligningen, da kunde man foretage fine Beregninger for at opnaa den højeste Retfærdighed.

Men skal man bygge paa en fingeret Høst, maa man være meget forsigtig med Ligningens Højde. At ville skaffe alle Landes Køer et væsentligt Kvantum Korn vilde være at forløfte sig; der kan højst være Tale om en lille Tillægsligning til Fordel for særlig gode Køer, eller til Fordel for de Besætninger, hvorfra Byerne faar Mælk.

Ja saadan maa man se paa det efter alle de Forslag, der hidtil har været fremme. Det er naturligvis muligt, at der kan fremstaa et Geni, der kan stille et Forslag, der muliggør en retfærdig Ligning af det lille Kvantum Korn, der er til overs, naar Mennesker, Heste, og Udsæd har faaet sit, saa at det kunde blive korrekt fordelt mellem Køerne; Hr. Madsen-Mygdal har jo senere selv arbejdet med nye Planer. Men indtil videre er Stillingen den: Vi maa have et eller andet Ligningsgrundlag til Fordel for Menneskene, og maa derfor eventuelt nøjes med et mangelfuldt; Ligning til Kreaturerne bør vi ikke indføre, før vi har et godt Grundlag.

Og saa maa man begynde med at klare sig, hvor det Korn skal tages fra, som Køerne skal have; men hverken Hr. Madsen-Mygdals Foredrag eller hans Forslag gaar ind paa dette Problem. Man kunde f. Eks. tænke sig at sige: Det viser sig, at nogle Landmænd rammes saa mildt af Kornloven, at de efter rigeligt Foder til Heste og Køer endnu har en Del Korn til overs til Svinene; dette er der ingen Mening i, naar andre samtidig er nødt til at slagte Køerne. Men saadan tænker Hr. M.-M. slet ikke; han vil (efter Forslaget) fede 1 Million Svin om Aaret; og han taler (i Foredraget S. 132) vrede Ord om den Prispolitik, som

har stillet Svineholdet saa ugunstigt, at det ikke kan forsyne Hjemmemarkedet.

Mig forekommer det tvært imod, at Staten paa dette Punkt har været alt for imødekommende overfor Landmændene og overfor Tanken om den store Betydning af at opretholde en stor Flæskeproduktion. Først ved de store Tilskud til at holde Majsprisen nede paa en Tid, hvor Fragterne var saa høje, at den nationaløkonomiske Rentabilitet deraf var tvivlsom, og hvor der i alle Fald var stor Risiko ved at opretholde Besætninger, hvis Fremtidsfoder man ikke kunde være sikker paa; jfr. Situationen efter Undervandsblokaden Erklæring. Dernæst ved Forbudene mod at slagte Søer. Og nu sidst ved at sætte den relative Flæskepris til 10 (Forholdet mellem Prisen paa Flæsk og paa Foderkorn). Der kan selvfølgelig produceres Flæsk til forskellige Priser; ved en høj Pris produceres der meget, ved en lav Pris kun lidt, og Situationen er jo netop nu saaledes, at der skal spares paa Kornet, og derfor skal Anvendelsen af Korn til Svin være betydelig mindre fordelagtig end ellers. Til Illustration har jeg efter Kapitelstaksterne beregnet den relative Flæskepris gennem en længere Aarrække og fundet, at den har været stærkt stigende, og samtidig har Svinenes Antal ogsaa været stærkt stigende. I Gennemsnit af Perioderne 1831—40, 1861—70, 1881—90 og 1906—10 var Forholdet mellem Flæske- og Kornpris¹⁾ henholdsvis 6.6, 7.2, 9.5 og 10.5, og samtidig var Svinenes An-

¹⁾ Middeltal mellem Rug- og Bygpris. For Flæsk er det en anden Kvalitet end ved den nuværende Slakteri-Notering, saaledes at Tallene ikke umiddelbart kan sammenlignes med Kornlovens Forholdstal 10; det er Bevægelsen i Tallene, det kommer an paa.

tal 235 000, 400 000, 600 000 og 1 500 000 (og i 1914 2 500 000). I 1830'erne var Svineholdet altsaa meget lille, sikkert overvejende baseret paa Affald; maaske fordi der var for lidt Korn, eller maaske fordi der var saa meget Græs og Hø, at man gennem Hornkvæg og Faar fik Efterspørgselen efter Kød o. l. tilfredsstillet. Men havde man budt Datidens Landmænd en relativ Flæskepris paa 10, skulde de nok være kommen efter at kornfede et langt større Antal Svin. Siden steg Svinenes Antal stærkt; først fordi der var stigende Mængder af Skummetmælk til Raadighed, men siden i stærkere Tempo end Skummetmælken, nemlig fordi Flæskeprisen som vist gjorde dette rentabelt¹⁾; man emanciperer sig altsaa efterhaanden fra Skummetmælken og lader Kraftfoderet spille en stigende Rolle. Saa kom Krigen og skruede os tilbage til et lavere Velstandsniveau, hvor der ikke var Raad til saa meget Korn; og selv om Regeringen ikke havde blandet sig i Sagen, skulde den fri Konkurrencens Love nok have fremtvunget en Indskrænkning i Svineholdet, nemlig ved at medføre en relativ Flæskepris, som gjorde det urentabelt at blive ved. Allerede

¹⁾ Selvfølgelig spillede andre Faktorer ind, som Svinenes større Trivselighed, Anvendelsen af Roer som Svinefoder og i modsat Retning den stigende Folkeløn. — Jeg benytter Lejligheden til at berigtige en ret udbredt Misforstaaelse angaaende Tidspunktet for „Kovenningen“. Hr. Madsen-Mygdal sætter (S. 128) denne til „omkring 1880“, og mange identificerer den med Andelsbevægelsen, der slog igennem i Slutningen af 80'erne. Men Danmarks Korneksport kulminerede allerede i Midten af 60'erne; allerede da lød Parolen „Erstatningsdrift i Stedet for Rovdrift“; i 70'erne steg Køernes Antal stærkt, og der gjordes et stort Arbejde med at oplære Bønderkonerne og -pigerne til at lave Smør: og allerede i 1883 var Forbruget af Kraftfoder saa stort, at Indførselen af Korn og Foderstoffer var større end Udførselen.

den 15. Maj 1915, hvor de første Flæske-Maksimalpriser af 27. Marts endnu ikke kunde have influeret meget paa Svinebestanden, var Antallet af Svin sunket fra $2\frac{1}{2}$ Mill. til 1 918 000, og i de følgende to Aar, hvor Regeringens Indgreb dominerede, var der endog en lille Stigning i Svinenes Antal. Saa kom Blokaden, og nu forekommer det mig, at Forholdene i 1830'erne kan danne et passende Forbillede for vor Flæskopolitik: Et lille Svinehold baseret paa Affald m. m., og en lav relativ Flæskepris, der ikke frister til for stort Kornforbrug.

Men det er altsaa ikke fra Svinene, at Hr. Madsen-Mygdal vil tage det Korn, hvormed der skal vises „Hensyn“ til Besætningerne. Det er ikke ved at tage fra nogle Kreaturer og give til andre, at han vil regulere Sagerne. Og man kan som sagt ikke finde anden Antydning af, hvor Kornet skal tages fra, end Bemærkningen S. 137 om, at „i Vareomsætningen med Ulandet vil Kornet næppe nogensinde som i Aar, da Kornhøsten i hele Nordeuropa var meget nær ved Misvækst, blive af afgørende Betydning. Derimod vil det sikkert være af den største Betydning for vore andre Erhvervs Opretholdelse, om vi var i Stand til at udføre i hvert Fald et lille Overskud af dyriske Produkter“. Idet jeg forudskikker det Forbehold, at mulige Tilførsler fra Amerika til vore Nabolande selvfølgelig helt kan revolutionere Forholdene baade for Korn og dyriske Produkter, skal jeg hertil svare, at Hr. Madsen-Mygdal næppe har taget Statistisk Aarbogs internationale Tabeller med paa Råad ved denne Udtalelse. Han vilde da have set, at Norges aarlige Kornhøst er $2\frac{1}{2}$ Mill. hkg! Alene til Brød behøves der efter danske Forhold

omtrent dobbelt saa meget, og dertil kommer Udsæden, Hestefoderet m. m. Maaske man spiser flere Kartoffler, og maaske Hestene faar mere Hø, men at Norge i høj Grad trænger til Korn, er soleklart. Derimod muliggør de store Græsgange en ret betydelig Bestand af Hornkvæg, Faar og Geder, saa at der dog er nogen dyrisk Føde til Raadighed, foruden Fisk, Hvalfedt m. m. Selvfølgelig vil Nordmændene helst sige baade og, baade Korn fra Danmark og Smør og Flæsk m. m.; men man kan være saa sulten, at man siger: Hellere 3 Kalorier i Kornform end 1 derved produceret Kalori af Dyreriget. For Sverige stiller det sig gunstigere; men Kornhøsten er dog pr. Individ kun godt halvt saa stor som i Danmark. Endelig er Finlands egen Kornhøst relativt mindre end Sveriges, men dog en Del større end Norges; Finland har normalt Korn nok til Mennesker og Udsæd, men saa intet til Hestene. Det forekommer mig da ganske uforsvarligt, om Danmark vilde drive Oase-Politik, enten for at opretholde Befolkningens Levemaade, eller for at bevare Besætningerne. Et andet Spørgsmaal bliver saa Prisen; mig tiltaler det ikke at udnytte sin Næstes Nød, men paa den anden Side er disse Lande jo ikke fattige paa Penge, og ønsker ikke at modtage Almisser, saa hvis man kan dokumentere, at Kornet for de danske Landmænd har en meget høj Værdi til at bevare Besætningerne, saa lader Pengespørgsmaalet sig jo nok ordne.

Til Slutning et Par Bemærkninger om Sommerens Protestmøder. Man skulde jo tro, at naar man havde overlevet 19^{17/18} med den meget daarlige Høst, saa maatte Besætningerne være saa reducerede, at der nu

ikke behøvedes mere Reduktion. Kan det, at Kornet tegner til Middelhøst i Stedet for Misvækst ikke rigeligt opveje, at Ligningen er forhøjet fra $4\frac{1}{2}$ til $5\frac{1}{2}$ hkg pr. 1 000 Kr., og for de 20 000 største Landmænd delvis yderligere med 1 à $1\frac{1}{2}$ hkg, samtidig med at Jordskylden for alle nedskrives med 3—4 000 Kr.? Kan det, at Besætningerne allerede er reducerede, saa at man ikke har noget at skulle afvikle, ikke opveje, at der ikke er gamle Lagre? Landmændene svarer hertil, at de i Fjor havde en glimrende Roehøst. Ja den var 5 (fem) % højere end normalt, nemlig 125 Mill. hkg mod 119 i 1909—13 gsntl.! Og Høhøsten var knap $\frac{2}{3}$ af normalt, Halmhøsten knap det halve. Derfor kan man næppe som Helhed sige, at Fodringsbetingelserne nu tegner væsentlig ringere. Men Ligningen rammer i Aar anderledes end i Fjor. Regnbygerne er faldet forskelligt, saa at nogle, der i Fjor var heldige, i Aar har været uheldige. Jordskylds-Revisionen flytter ogsaa lidt om paa Ligningen, men det skulde dog være i en retfærdig Retning. Det samme gælder den Lettelse for Husmændene, som det faste Fradrag paa 3—4 000 Kr. medfører; i Fjor rantes Husmændene alt for haardt; nu har man lagt Ligningen mere op-efter, hvor Besætningerne ikke er saa store. „Gamle Skatter er gode Skatter“ siger Finansvidenskaben; der bliver altid Uro, naar man vil være mere retfærdig, og hvis man nu vil lave om paa Kornloven, bliver der megen Uro — hvormed selvfølgelig ikke er sagt, at man skal opgive Arbejdet for Retfærdigheden.

Og saa tror jeg ikke, at vore Landmænd forstaar, hvor lidt Korn vi i Virkeligheden avler i Forhold til vort Behov; Kornloven maa ramme haardt. Og de

har meget svært ved at tilegne sig Tanken om at levere Korn til vore nordiske Naboer; spørger man dem, om de da mener, at de danske Køer skal gaa forud for de nordiske Mennesker, saa svarer de jo nok Nej; men de vil forfærdelig gerne bilde sig selv ind, at der ikke er nogen Trang til Korn i disse Lande. Og endelig har de svært ved at se, at Kornloven maa være paa den sikre Side; den maa give det fornødne, selv om mange avler saa daarligt, at Resultatet af Ligningen bliver mindre end beregnet; for man kan ikke bagefter forhøje Ligningen for visse Grupper, fordi andre har Misvækst. Bliver Høsten saa god, bliver der et Overskud, og hvis dette ikke medgaar til Vare-Udveksling, kan der naturligvis blive Tale om Læmpelser for de uheldigste eller om Uddelinger til udvalgte Besætninger ell. lign. — ikke om helt nye Regler, hvorved nogle med kort Varsel rammes haardere. Saa bliver der bare et nyt Sæt af Protestmøder.

Landmændene giver navnlig to Grunde for deres Krav om en Revision, Hensynet til Besætningerne, og Udsigten til, at Interessen for Korndyrkningen vil svækkes, hvis alt for mange Landmænd maa benytte Forbeholdsretten (til Heste og Udsæd), og altsaa selv beholder det samme, enten de mangler lidt eller meget i at kunne opfylde Lovens principale Krav. Men Interessen for Korndyrkningen kan jo ogsaa bygges paa den Pris, Landmanden faar af Staten, d. v. s. den relative Kornpris, hvadenten man nu vil forhøje denne ved at sætte Kornet op eller de konkurrerende Salgsvarer ned. Sandsynligheden er vel størst for det første.

7. August 1918.

BOGANMELDELSER

Danmarks Sociallovgivning. Udgivet paa Indenrigsministeriets Foranstaltning. Gyldendalske Boghandel. 1. Bind 1918. 235 S.

I 1916, 25-Aaret efter de første danske, sociale Forsørgelsesloves Fremkomst, bestemte Indenrigsministeriet sig til Udgivelsen af en samlet Fremstilling af Danmarks Sociallovgivning og fik den nødvendige Bevilling til Afholdelse af Udgifterne. Ministeriet nedsatte en Redaktionskomité, bestaaende af Departementschef H. Vedel, Kontorchef Sv. Neumann og Afdelingschef i Arbejderforsikrings-Raadet Sv. Trier.

Første Bind af det saaledes planlagte Værk er nu udkommet og indeholder tre Afhandlinger: 1) Fattiglov ved Amtmand V. R. Haarløv, 2) Alderdomsunderstøttelseslov ved Amtmand H. Andersen og 3) Hjelpekasselov ved Kontorchef Aage Schlichtkrull.

Om Betimeligheden af at udgive et samlet Værk over Danmarks Sociallovgivning kan der ikke være Tvivl. Vor Litteratur paa dette Omraade har været utilstrækkelig, tilfældig og spredt. Kun de Mennesker, der praktisk arbejdede med Sociallovgivningen eller teoretisk interesserede sig for denne Side af Samfundslivet, kan antages at have haft et — maaske endda ofte mangelfuldt — Overblik. For de videre Kredse af Befolkningen var Adgangen til at skaffe sig Oplysning om Sociallovgivningen i Danmark vanskelig,

— og der er vel næppe Tvivl om, at dette har bidraget til den Mangel paa Forstaaelse af Sociallovgivningens Betydning, som ikke er helt ualmindelig i mange Kredse.

Ogsaa i Udlandets Øjne stod Danmark i Reglen upaaagtet, naar Sociallovgivningens Problemer omhandlede. I mange Retninger er Danmarks Sociallovgivning fuldt ud værdig til at sidestilles med det bedste i fremmede Lande, men Kendskab til dansk Sociallovgivning er i det hele ringe i Udlandet — vel nok nærmest, fordi Danmark er et lille Land, men sikkert ogsaa, fordi Oplysninger om Danmarks Sociallovgivning var saa vanskeligt tilgængelige, selv i dansk Literatur.

Ud fra disse Betragtninger er der saaledes al Grund til at glæde sig over det nye Værk. Og det vilde maaske egentlig være rettest at nøjes med som Anmeldelse at give denne Glæde Udtryk og afholde sig fra yderligere Bemærkninger om Værket, saa meget mere, som det foreliggende Bind jo kun er en Begyndelse, og det derfor er umuligt paa Grundlag heraf at udtale nogen Dom over det endelige Værk som en Helhed.

Alligevel vil jeg fremsætte et Par Bemærkninger.

Vil Værket ikke i for høj Grad blive alene en Haandbog? I et socialpolitisk Standardværk bør der være Plads ikke alene til den nødtørftige Historie over de enkelte Loves Tilblivelse og deres faktiske Indhold, men tillige til de ledende Synspunkter i Sociallovgivningen. Socialpolitikens Plads i Samfundsudviklingen maa bestemmes, for at dens Grundlag kan lægges fast, og dette Grundlag kan ikke — naar den videre Udvikling tages i Betragtning — alene være humane Stemninger og Vilje til at hjælpe, hvor der lides Nød, men det maa være denne Lovgivnings økonomiske Nødvendighed for det nuværende og det kommende Samfund.

I et Værk, der fremkommer som Enkeltafhandlinger over specielle Omraader af Sociallovgivningen, er det selvfølgelig vanskeligt at finde Plads til ledende Hovedsyns-

punkter, men maaſke har Redaktionsudvalget alligevel en Plan ogsaa i den her antydede Retning.

De tre foreliggende Afhandlinger i det udkomne Bind behandler paa udmærket klar og anskuelig Maade vor Fattiglovgivning, Alderdomslov og Hjelpekasselov. For Alderdomslovens Vedkommende er Fremstillingen givet ſærligt Relief ved Oplysninger om tilsvarende Lovgivning i andre Lande og ved en Vurdering af de Principer, der ligger til Grund for Lovens Indhold. Forfatteren drøfter ligeledes, med god Objektivitet, men alligevel med personlig Anskuelse, eventuelle fremtidige Forandringer i Loven. For Hjelpekasselovens Vedkommende beskæftiger Forfatteren sig ikke ſærligt med Fremtiden, men dette kan næppe heller siges at være nødvendigt paa Grund af denne Lovs ſpecielle Karakter. Det vilde derimod have været en Fordel, om Forfatteren til Afhandlingen om Fattigloven havde løftet en lille Flig for Læseren med Hensyn til sine Anskuelser om vor Fattiglovgivnings videre Udvikling. Det er næppe hans Mening, at der ikke trænges til Forandringer i visse af Fattiglovens Regler.

C. V. Bramsnæs.

Danske Ulykkesinvalider. En Undersøgelse foretaget af Arbejdersforsikringsraadet ved F. ZEUTHEN. København 1918. 161 S.

Ved Vurderingen af Ulykkesforsikringslovenes Virkninger er det af afgørende Betydning at have Kendskab til de Forhold, Invaliderne lever under efter Erstatningens Tilstaaelse. I de Lande, hvor der som Erstatning udbetales en aarlig Rente, har man nogenlunde let ved at holde sig underrettet om Virkningerne, men i Danmark, hvor Erstatningen udbetales med en Sum en Gang for alle, mister man enhver Forbindelse med Invaliderne, efter at Erstatningen er ydet.

Medens der tidligere kun er foretaget nogle begrænsede Undersøgelser paa dette Omraade, er den nu foretagne Undersøgelse lagt an paa et forholdsvis bredt Grundlag, idet man har søgt Oplysning om alle de Invalider, som i Tiaaret 1905—14 er tilkendt en Erstatning paa 50 % eller derover. Ialt omfatter Undersøgelsen 464 Tilfælde; selv om dette ikke er noget lille Tal, bliver en egentlig statistisk Behandling af Tallene dog ofte lidt tilfældig, men Undersøgelsens mere enquêtemæssige Karakter gør den paa den anden Side righoldigere paa karakteristiske Enkeltheder, som Forf. paa ansukelig Maade lader komme til deres Ret.

Hvorledes lever nu Invaliderne efter Ulykkestilfældet? Ja, det er en Række brogede Billeder, der tegner sig for Læseren ved en Gennemgang af Bogen. Nogle er kommet heldigt over den økonomiske Side af Ulykken, har skaffet sig en ny, maaske endda bedre Stilling end tidligere, men Helhedsindtrykket er dog, at de fleste Tilskadekomne, trods Erstatningen, er trykket stærkt nedad økonomisk og fører en meget vanskelig Kamp for at holde sig oven Vande. Hertil bidrager naturligvis særligt de lave Erstatningsbeløb, som udbetaltes efter de tidligere gældende Forsikringslove.

Undersøgelsens praktiske Værdi ligger sikkert i den Støtte, dens Resultater i Fremtiden kan yde Arbejderforsikringsraadet ved Afgørelsen af Invaliditetsprocentens Størrelse. Ved Planlæggelsen har man dog ogsaa tænkt paa at indsamle Oplysninger til Vurdering af Spørgsmaalet, om den anvendte Erstatningsmaade: Kapitaludbetaling, er heldigere end Udbetaling af aarlig Rente. Paa dette Punkt har Undersøgelsen dog ikke givet brugbare Resultater. Man har ladet de Tilskadekomne udtale sig om, hvorvidt de i Stedet for den udbetalte Kapitalsum hellere vilde have haft en aarlig Rente. De fleste har besvaret Spørgsmaalet med Nej; kun ca. en Femtedel har foretrukket Rente. Svaret er afgivet paa Grundlag af Oplysning om, hvor stor — eller rettere sagt hvor lille — den aarlige Rente i det givne Tilfælde vilde have været. Dermed turde Besvarelsernes Ud-

fald paa Forhaand være givet. Svarene viser klart, at med den lave Erstatningsværdi, som hidtil er ydet i Danmark, er Rentesystemet umuligt, men andet viser de heller ikke. Det principielle Spørgsmaal, om man skal foretrække Rentesystemet eller Kapitalsystemet, hvor der er Tale om at yde en nogenlunde tilstrækkelig Erstatning, har ikke foreligget til Besvarelse for de Tilskadekomne.

Kapitaludbetalingssystemet er sikkert billigere end Rentesystemet, fordi en Sum, udbetalt en Gang for alle, kan synes nogenlunde stor, medens samme Sum, omsat i aarlig Rente, giver et forholdsvis ringe Beløb. I Tyskland f. Eks. ydes der ved fuld Invaliditet en aarlig Rente af $\frac{2}{3}$ af Arbejdsfortjenesten indtil 1 800 Kr. og $\frac{1}{3}$ af den yderligere Arbejdsfortjeneste; den aarlige Rente vil vel saaledes ligge noget over 1 200 Kr. ved fuld Invaliditet. Til Sammenligning kan anføres, at højeste Beløb i aarlig Rente ved fuld Invaliditet i Danmark efter de tidligere gældende Regler vilde udgøre for en 30aarig Mand 240 Kr., for en 40aarig Mand 272 Kr. og for en 50aarig Mand 326 Kr.

Det er let forstaaeligt, at saadanne Aarsrenter ikke taler til Fordel for Rentesystemet, men det er jo ikke paa Grundlag af lave Renter, Systemets Brugbarhed kan diskuteres principielt.

C. V. Bramsnæs.

THORVALD AARUM: **Penge, Kredit og Priser.** En Utredning av Aarsakerne til Pengeværdiens Fald. Aschehoug & Co. Kristiania 1918. 55 Sider.

Med Udgangspunkt i den standende Strid om Prisstigningens Opstaaen enten af Overflod paa Penge eller Knaphed paa Varer har Professor Thorvald Aarum i et lille Skrift, der vistnok i nogen Grad er beregnet paa Almenheden, men næppe er letlæseligt nok til at faa denne i Tale, klarlagt Sammenhængen mellem Pengemængde og Priser.

Forf. fremtræder som Tilhænger af Kvantitetsteorien, hvis Gyldighed som rent grundlæggende Betragtning han utvivlsomt har Ret endnu er uanfægtet, men hvis Virkning i Praxis dog tilsløres af saamange Faktorer paa begge Prisligningens Sider (Pengene overfor Varerne), at man ikke kan vente den skal slaa igennem „rent“, som Forf. tænker sig det. Men hans Analyse af de forskellige Elementer, ved hvis Sammenspil Prisdannelsen sker, er klar og sikker, og vil navnlig interessere ved den nøje Undersøgelse af Spørgsmaalet om Kreditens Indvirkning paa Prisniveauet, der bringer adskillige nye Synspunkter frem og paaviser Urigtigheder i Kvantitetsteori-Modstandernes Argumentation. Anvendelsen af Kreditmidler sætter efter Forf.s Mening ikke den egentlige Pengemængde ud af Spillet som prisbestemmende Faktor, idet Kreditens Udstrækning i sidste Instans er bestemt ved Mængden af Guld, saaledes at Summen af Kreditmidler og Summen af almindelige Betalingsmidler ikke er to af hinanden uafhængige Størrelser.

Paa Skriftets sidste Sider beskæftiger Forf. sig med Øjeblikkets Debat om Prisstigningens Aarsager og vender sig stærkt mod den bl. a. mod Professor Cassel benyttede Betragtning, at den kolossale Forøgelse af Betalingsmidlerne har været ikke en Grund til, men en Følge af Prisstigningen, idet denne var skabt allerede ved den forcerede Efterspørgsel straks fra Krigens Udbrud efter Krigsfornødenheder og mange civile Varer. Men en saadan Efterspørgsel kunde efter Forf.s Mening ikke give sig Udtryk, naar ikke ekstraordinære Midler stod til dens Disposition. Heri har Forf. Ret, men derfor kan man alligevel ikke skille de to Elementer i Prisstigningen ud fra hinanden, i deres samlede Virkning skaber de Dyrtiden.

Forf. gaar iøvrigt ikke videre ind paa rent praktiske Spørgsmaal Pengevæsnets Ordning vedrørende, og det lille Skrift skal da nærmest betragtes under Synsvinklen Bidrag til Klaring af Begreberne paa dette ingenlunde lette Omraade af Økonomien. Sin Mission i saa Henseende løser

det i alt væsentligt godt, selv om større Overskuelighed og i det hele mere pædagogisk Tilsnit havde været ønskelig.

Sven Røgend.

ELI F. HECKSCHER: **Den ekonomiska skandinavismen.** Foredrag vid Sveriges allmänna Exportförenings årsstämma den 22. April 1918; 24 Sider

og

ELI F. HECKSCHER: **Staten och det enskilda initiativet efter kriget.** Foredrag vid Sveriges Industriförbunds årsmöte den 23. April 1918; 38 Sider.

Disse to Foredrag, der fremkommer som henholdsvis Nr. 13 og 15 i de to Foreningers Smaaskrifttrækker, belyser og fuldstændiggør hinanden, afholdt som de er Dag efter anden. Den Hovedbetragtning, Forf. i begge Foredrag gaar ud fra: at al økonomisk Virksomheds Hovedopgave er den bedst mulige Dækning af Menneskenes Behov, fører ham dels til at være Tilhænger af Ryg- mod -Ryg-Skandinavismen, dels til at give det private Initiativ Fortrinet overfor Samfundet i Løsningen af økonomiske Opgaver. Ræsonnementet er nemlig det, at da Hensigten med at exportere først og fremmest er den at skaffe Betaling for Import, vil de skandinaviske Lande ikke kunne nøjes med at købe og sælge hos hinanden, men maa søge til Verdensmarkedet med deres Varer, for derigennem at skaffe sig hvad de behøver af dettes Varer, og for at udnytte deres egen „Kvalitetsproduktion“ saa fordelagtigt som muligt. De skandinaviske Lande skal derfor støtte hinanden — Ryg mod Ryg — overfor Forsøg paa at spærre dem ude, og skal ikke indrette sig paa gennem Toldunion o. l. at være sig selv nok. Og det er til at deltage i denne Kamp paa og om Verdensmarkedet, at Forf. kalder det private Initiativ, styrket i store (skandinaviske) Import- og Export-sammenslutninger. Men han er fuldt vel klar over, at skal

det private Initiativ atter naa til fuld Ære og Værdighed, saa er det nødvendigt, at det kvæler de Vildskud, der er vokset ud i disse Aar. „En mængd af de oförsvarliga missbruk och det åsidosättande av landets intresse, som inrotat sig under världskriget, äro lika många spikar i det privatekonomiska samhällets likkista. Hele detta system måste ryckas upp med roten . . .“. Det er det ene. Og det andet er, at det frie Næringsliv ikke paa den ene Side kan søge at afvise Samfundets Indgreb, naar det gaar ud over nærliggende Interesser, og samtidig kalde paa Statens Hjælp gennem f. Eks. Tolden. „Det blir något haltande i en ståndpunkt, som liter till staten för skydd emot utländsk konkurrens på de mest skilda punkter, men samtidigt höjer det fria näringslivets fana“.

Det siger sig selv, at i saadanne to smaa Pjecer som de her foreliggende, er Argumentationen den mindste Del, Fremsættelsen af de fuldt færdige Anskuelser den større. Det gør Læsningen lettere, og de to Foredrag vil utvivlsomt blive læst overalt i de nordiske Lande, hvor man interesserer sig for disse saa betydningsfulde Spørgsmaal. Men det gør det vanskeligere at fremsætte Modsigelser. Jeg skal ogsaa afholde mig derfra — til og med fordi jeg i det hele er enig med Forf. — men jeg har dog med Beklagelse bemærket, at den Uvilje, Forf. i sin Bog „Världskrigets ekonomi“ viste mod Maximalpriserne, og som jeg i min Anmeldelse her i Tidsskriftet (54. Bind, S. 365) tog til Orde imod, i de forløbne Aar synes at være taget til. Forf. nævner Maximalpriserne som „jættemekket“ paa de „mest dundrende Dumheder, der under Krigen baade hos os og andetsteds er begaaet paa Ernæringspolitikens Omraade“. Jeg mener stadig, at Maximalpriserne i mange Tilfælde har formaaet virkningsfuldt at bekæmpe „de oförsvarliga missbruk och det åsidosättande av landets intresse“, Forf. selv nævner. At de undertiden har medført Vanskeligheder, skal indrømmes. Men af to Onder vælger man det mindste.

CARL THALBITZER: **De skandinaviske Banker under Krigen.**
44 Sider. H. Aschehoug & Co. København 1918.

I det her foreliggende lille Skrift har „Finanstidende“s Redaktør i noget udvidet Form gengivet et Foredrag, han holdt for de danske Provinsbankers Forenings Generalforsamling i Juni Maaned. Forf. giver først en kort historisk Oversigt over Udviklingen af de tre Landes Bank-systemer, indtil Verdenskrigens Udbrud, og derefter et Rids af, hvorledes Krigen har virket paa de skandinaviske Landes Banker. Fremstillingen er klar og lærerig, men, forekommer det mig, noget for positiv, d. v. s. man savner Fremsættelsen af almindelige Synspunkter og ønsker, at Forf. engang imellem vilde meddele os, hvad han mener, man kan faa ud af at betragte det Billede, han opruller.

E. C.

CHR. GIERLØFF: **Arbejdsgiver og Arbejder.** Udbyttedeling.
Aschehougs Forlag. Kristiania. 113 Sider.

Efter at have skabt næsten en hel lille Litteratur vedrørende Boligspørgsmaalet, som Forf. vistnok ogsaa vier sit rent praktiske Arbejde, har han nu taget det sociale Spørgsmaal i større Almindelighed op til Behandling, begyndende med Udbyttedelings-Problemet, og blænder her ved samme agitatoriske og propagandistiske Evner som i Bøgerne om Boligspørgsmaalet. Hvad egentlig Fordybelse i Emnet angaar er han derimod svagere end i disse Skrifter, der dog i og for sig ikke var imponerende i saa Henseende. Man faar kun en Række med megen Festivitas opsatte Beretninger om praktiske Forsøg med Udbyttedelingen, men ingen Analyse af denne interessante Tankes Indhold og Mening eller Udsigt over de nødvendige Forudsætninger for en lykkelig Udførelse i Praxis. Ganske vist undskylder Forf. sig tilsidst med, at han ikke har vil-

let gøre noget Forsøg paa at udtømme Udbyttedelingens Emne, han har kun villet „vække Appetit overfor Problemet“. Denne prisværdige Hensigt kunde dog vistnok ogsaa være naaet i Forbindelse med lidt mere indgaaende Beskæftigelse med Udbyttedelingens Væsen og Forhold til Arbejdspørgsmaalet i det hele. Saa havde Bogen mulig faaet et videnskabeligt Anstrøg, nu er det kun et ganske kvikt skrevet Propagandaskrift — og som saadan har det naturligvis sin Berettigelse.

Sven Røind.

GERDA MEYERSON: **Arbeterskornas värld.** Studier och erfarenheter. Hugo Gebers Forlag, Stockholm. 172 Sider.

Et mangeaarigt trofast Arbejde i forskellige Velfærds-Institutioners Tjeneste, der baade har forudsat og udviklet Forstaaelse af og nøje Kendskab til den industrielt arbejdende Kvindes Livsforhold, giver Forfatterinden Ret til at tale med om de Kaar, Samfundet byder den unge, enligstillede Fabrikсарbejderske. Det er ikke teoretiske Betragtninger, man finder i den lille, fordringsløse Bog, men personlige Indtryk og Erfaringer fra Forfatterindens Besøg i Fabrikker og i Arbejdersgader — Skildringer af Arbejdets Art og de Omgivelser, i hvilket det foregaar, Beskrivelser af fattige, daarlige Boliger, Samtaler med Arbejdersker af højst forskellig Støbning, smaa dagligdags Beretninger om Smalhans og Sygdom og Træthed og Selvopgivelse. Forfatterinden er redelig og forstandig i sin Fremstilling — hun forfalder hverken til Fanatisme eller Sentimentalitet. Bogens Værdi ligger da i dens Egenskab af sanddru, rolig Redegørelse for Forholdene paa dette Omraade, som de var og tildels er. Forbeholdet overfor Nutiden maa tages fordi de Exempler, Forfatterinden fremdrager, ikke altid refererer sig til Øjeblikket og derfor næppe alle har Gyl-

dighed nu. I Lønningsforhold og Arbejdsbetingelser i det hele er der i de senere Aar saa stærk Bevægelse, at blot 5 eller 10 Aar er nok til at give et andet Billede. Men for Hjemmearbejdernes Vedkommende — og om disse handler en stor Del af Bogen — er Forholdene ganske vist stadig saa slette, selv med en rigelig Margin for Forbedringer, at det for Helhedsindtrykket af Levevilkaarene her ikke gør noget, at Forfatterinden ikke altid er helt up to date. Alt i alt har Bogen sin Betydning og Mission: for Begyndere i Studiet af sociale Forhold er den et paalideligt Oplysningsskrift til Brug ved Siden af Lærebøgerne, for de viderekomne paa dette Omraade kan den altid gøre god Nytte som Ledetraad i praktisk socialt Arbejde.

Sven Røind.

MODTAGNE BØGER

L. V. BIRCK: **Rigets Jordegods og Regalerne.** Bidrag til vort Fædrelands Finanshistorie. Trykt som Manuskript. G. E. C. Gads Forlag. 353 S. København 1918.

Bogen er, som angivet, trykt som Manuskript, og unddrager sig derfor en nærmere Bedømmelse. Den begynder tilbage før Valdemarkerne med et Afsnit om de datidige Landboforhold, omhandler f. Eks. Len, Statsskove, Adelighedsrettigheder, Statsfabrikker og oktroyerede Handelskompagnier og slutter med en Omtale af Omsætningsregale (Mønt, Maal og Sedler).

CORDT TRAP: **Ejendoms-, Beboelses- og Huslejeforholdene i København med omliggende Kommuner den 1. Februar 1916.** (Tabelværk til Københavns Statistik, Nr. 20). 65 S. København 1918.

JOHN. HÄGGLUND: **Statsfinanserna i Danmark, Norge, Holland og Schweiz under krigsåren 1914—1918.** 92 S. A.—B. Nordiska Bokhandeln, Stockholm 1918.

Iflg. Forf.'s forord „avser föreliggande framställning, som utarbetats på uppdrag av fullmäktige i Riksgäldskontoret, at giva en kortfattad redogörelse för de statsfinansiella förhållandena under världskriget i et antal neutrale länder — Danmark, Norge, Holland och Schweiz — samt de åtgärder, som där vidtagits för anskaffande av nödiga medel til neutralitetens upprätthållande och befolkningens förseende med livsförnödenheter m. m.“.

SVEND DAHL og TH. DØSSING: **Dansk Tidsskrift Index, III.** Aargang 1917. 310 Sider. J. L. Lybeckers Forlag. København 1918.

NOTITSER

I.

International Prisopgave over Bank- og Forsikringsvirksomhed som Statsmonopol.

Hr. A. Travers-Borgstroem har under Berner-Universitetets Auspicier oprettet et Fond til en international Konkurrence over det bedste Forslag til en Ordning af Statens Overtagelse af Banker og Forsikringsselskaber. Der er 3 store Prisbelønninger paa henholdsvis 25 000, 20 000 og 10 000 fr. og 15 Tillægspræmier paa 3 000 fr. Redaktionen af Nationaløkonomisk Tidsskrift har modtaget Statutterne for Deltagere i Konkurrence. De lyder som følger:

Stiftung Travers-Borgstroem.
Universität Bern.

REGLEMENT für das

Internationale Preisausschreiben
der Stiftung Travers-Borgstroem.
(Preisaufgaben an der Universität Bern).

Im Interesse einer geregelten Durchführung der in der Stiftungsurkunde enthaltenen Bestimmungen wird auf Grund des Art. 10 dieser Urkunde folgendes Reglement aufgestellt.

Art. 1. Das in der Stiftungsurkunde (Art. 2 und ff.) angegebene Thema des internationalen Preisausschreibens lautet:

„Die Verstaatlichung des Kredites“.

„Eine kritische Studie über die Ausgestaltung des Kredites in einem bestimmten Land, mit Vorschlägen für die Durchführung der Verstaatlichung“.

Die Aufgabe der am Wettbewerb Beteiligten soll darin bestehen, die fiskalischen und wirtschaftlichen Vorteile, die von einer solchen Verstaatlichung erwartet werden dürfen, zu prüfen. Ihre Arbeit umfasst demnach folgende Punkte:

A. Die Ausarbeitung des auf ein bestimmtes Land angewendeten, allgemeinen Programms zur Errichtung eines auf rein kaufmännischer Grundlage beruhenden Staatsmonopols im Bereiche des Bank- und Versicherungswesens.

B. Die Abfassung eines die Schaffung und Durchführung des erwähnten Monopols behandelnden Gesetzesentwurfs mit besonderen Strafbestimmungen, die eine Umgehung des Gesetzes verunmöglichen sollen.

C. Die Aufstellung einer Statistik der wirtschaftlichen und finanziellen Lage des betreffenden Landes, die derjenigen aus der Zeit vor dem Kriege gegenüberzustellen ist, nebst einem vollständigen Voranschlag der für die Einrichtung des neuen Monopols, sowie für dessen jährlichen Geschäftsbetrieb erforderlichen Kosten.

Eine das Wesen des Wettbewerbs betreffende besondere Darlegung des Stifters ist diesem Reglement als integrierender Bestandteil beigelegt.

Art. 2. Am Preisausschreiben soll sich jedermann ohne Ansehen der Staatszugehörigkeit oder des Berufs beteiligen können.

Art. 3. Das Preisausschreiben soll vor dem 31. März 1918 durch die gemäss Art. 5 der Stiftungsurkunde eingesetzte Verwaltungskommission öffentlich bekannt gemacht werden.

Im übrigen sind durch Rundschreiben alle Institute der nachbezeichneten Art von der Eröffnung des Wettbewerbs in Kenntnis zu setzen: Die Universitäten, die höhern Lehranstalten, die Akademien und Gesellschaften für Philosophie und Volkswirtschaft (*Sociétés des Sciences morales, politiques et économiques*), die Ministerien und

Direktionen der Finanzen, des Handels, der Posten und Telegraphen sowie des öffentlichen Unterrichts, die Handels- und Gewerbekammern, die grossen Versicherungsgesellschaften, die wichtigsten Kreditanstalten und Banken der europäischen Staaten, des Britischen Reiches, von Nord- und Südamerika, von China und Japan.

Dem Rundschreiben soll das gegenwärtige Reglement mit besonderer Darlegung des Stifters beigefügt sein.

Um dem internationalen Wettbewerb eine Bekanntmachung in den weitesten Kreisen zu sichern, sind in den hauptsächlich hiefür in Betracht kommenden Zeitungen und Zeitschriften der betreffenden Staaten Anzeigen einzurücken, die nach einem zum voraus bestimmten Plan, in nach Zahl und Ausdehnung zweckmässiger Abstufung zu erscheinen haben.

Der Wortlaut der Bekanntmachungen, die Liste der öffentlichen Anstalten und Personen, denen die Drucksachen zugestellt werden sollen, sowie das vorerwähnte Veröffentlichungsprogramm werden erst nach erfolgtem Einvernehmen zwischen der Verwaltungskommission und dem Stifter endgültig festgestellt.

Art. 4. Die Arbeiten sind der Verwaltungskommission unter dem Siegel der Anonymität entweder in deutscher, englischer, französischer oder italienischer Sprache bis zum 31. März 1922, in Maschinenschrift und in doppelter Ausfertigung auf nur einseitig beschriebenen Papier, einzureichen. Jede Arbeit soll, mit irgend einem vom Verfasser gewählten Motto überschrieben, von einem versiegelten Brief begleitet sein, der auf dem Umschlag das gleiche Motto trägt und den Namen und die Adresse des Verfassers enthält. Diese Briefumschläge werden gleich nach dem Entscheid der Prüfungskommission geöffnet.

Der Bewerber kann jedoch auf seinem Umschlag erklären, dass im Falle seines Misserfolges im Wettbewerb, der betreffende Umschlag und die beiden Exemplare seiner Arbeit ohne weiteres zu vernichten seien.

Art. 5. Das Ergebnis des Wettbewerbs wird vor Ende des Jahres 1922 veröffentlicht werden.

Art. 6. Im Einverständnis mit dem Stifter kann die Verwaltungskommission die Fristen für die Eingabe der Arbeiten und für die Veröffentlichung des Ergebnisses verlängern.

Art. 7. Den Bewerbern wird keine Einsprache gegen den Entscheid der Prüfungskommission gestattet.

Art. 8. Zur Verteilung kommen folgende Preise:

A. Drei Hauptpreise:

Erster Preis: 25 000 Fr.

Zweiter Preis: 20 000 Fr.

Dritter Preis: 10 000 Fr.

für die drei besten Arbeiten über ein geliebtes Land, denen die Prüfungskommission genügend Bedeutung und Interesse beimisst.

B. Fünfzehn Nebenpreise von je 3 000 Fr., die nach Zuerteilung der drei Hauptpreise als Belohnung für die jeweiligen beste Abhandlung über eines der zehn folgenden Länder zuerkannt werden: Belgien, Deutschland, Finnland, Frankreich, Holland, Italien, Japan, Russland, Schweiz und Vereinigte Staaten von Amerika.

Oder über ein den nachstehenden fünf Ländergruppen zugehörendes Land:

Zentral- und Südamerika, Oesterreich-Ungarn und Balkanländer, Britisches Reich, Spanien und Portugal, **Skandinavische Staaten.**

Zum Wettbewerb zugelassen wird auch jede Abhandlung über einen oder mehrere einem Staatenbund angehörende Staaten, ein Dominion oder eine Kolonie.

Die Gewinner der drei Hauptpreise kommen für die Verteilung der Nebenpreise nicht in Betracht.

Ist ein Land oder eine Ländergruppe durch eine einzige Arbeit vertreten, so wird der für dieses Land oder diese Ländergruppe bestimmte Nebenpreis dem Verfasser dieser Arbeit zuerkannt, sofern sie vom Preisgericht nicht als preisunwürdig eingeschätzt wird.

Art. 9. Das Urheberrecht an den preisgekrönten Arbeiten bleibt den Verfassern vorbehalten. Zur Ausübung ihrer Rechte wird ihnen je ein Exemplar des Manuskripts binnen kurzer Frist nach Abschluss des Wettbewerbs zurückerstattet. Das andere Exemplar bleibt dem Stifter mit der Ermächtigung überlassen, diejenigen Stellen, die er in eine zusammenfassende Gesamtarbeit oder in seine eigenen Werke aufzunehmen wünscht, unentgeltlich, jedoch unter ausdrücklicher Nennung des Verfassers, ohne Rücksicht auf

ihre Ausdehnung, im Original oder in Uebersetzung wiederzugeben.

Ein Exemplar der übriggebliebenen nicht preisgekrönten Arbeiten wird ohne weiteres dem Verfasser, sofern dieser bekannt ist, zurückgesandt. Das andere Exemplar wird ihm erst nach Jahresfrist zugestellt. Sollte sich der Stifter dessen, ähnlich wie der preisgekrönten Arbeiten, zu bedienen wünschen, so hat er sich hiefür mit dem betreffenden Verfasser durch besondere Vereinbarungen ins Einverständnis zu setzen.

Stirbt der Stifter, so fallen alle ihm durch dieses Reglement zuerkannten Rechte an seine Gattin Frau Marie Sophie Travers-Borgstroem, geborne Diakowsky oder an deren Erben für den Fall, dass sie den Stifter nicht überleben sollte.

Art. 10. Die Verwaltungskommission wird über das Ergebnis des Wettbewerbes einen allgemeinen Bericht verfassen, ihn drucken lassen und an alle Institute, die s. Z. von der Ausschreibung der Preisaufgabe in Kenntnis gesetzt wurden, versenden.

Der Bericht wird in einer der in Art. 4 hievor erwähnten Sprachen verfasst und in die drei andern Sprachen übersetzt.

Schlussbestimmungen.

Art. 11. Dieses Reglement kann nach Umständen durch Verständigung zwischen dem Stifter und der Verwaltungskommission einer Durchsicht unterworfen werden.

Jede Meinungsverschiedenheit, die sich bei der Durchführung oder Auslegung des Reglements einstellen könnte, soll endgültig durch ein Schiedsgericht von drei Mitgliedern geschlichtet werden, deren eines durch die Universität Bern, das andere durch den Stifter, mit Ausschluss seiner Familienglieder, und das dritte durch die zwei ersten Mitglieder bezeichnet wird.

Können sich die zwei ersten Schiedsrichter über die Wahl des Dritten nicht einigen, so hat der Präsident des bernischen Obergerichts, nach Anhörung des Stifters und der Universität Bern, die Bezeichnung vorzunehmen.

Bern, den 24. Novbr. 1917.

Die Verwaltungskommission der Stiftung Travers-Borgstroem:

Prof. Dr. Ernst Blumenstein, Präsident.

Prof. Dr. Ernst Röthlisberger, Vizepräsident.

Prof. Dr. J. H. Graf, Sekretär.

Stifteren af Fondet ledsager disse Regler med nogle orienterende Bemærkninger, hvori følgende Passus synes at være den vægtigste.

Indessen bringt es die Art der Preisaufgabe mit sich, dass nur solche Arbeiten mit einem Preis bedacht werden können, die die Politik der Verstaatlichung des Kredites entschieden befürworten. Eine weitere Hauptbedingung besteht darin, dass die Organisation eines derartigen Staatsmonopols streng kaufmännischen Grundsätzen unterstellt werde und vor allen ungehörigen politischen und bürokratischen Einflüssen, wie auch vor philanthropischen Tendenzen gesichert bleibe. Von den genannten grundlegenden Einschränkungen abgesehen, können die Bewerber das Thema völlig frei behandeln.

Yderligere Oplysninger faas iøvrigt ved Henvendelse til

Das Bureau der Stiftung Travers-Borgstroem.

Zimmer Nr. 50.

Universitätsgebäude.

Bern.

FORHOLDSTALSVALG OG ENKELTMANDS- VALG

Af

Cand. polit. F. Zeuthen.

Folketingsvalget den 22. April 1918 var først og fremmest en Mærkedag i dansk Forfatningshistorie og i Øjeblikkets Politik; — men samtidig knytter der sig stor Interesse til Valget som valgteknisk Nyhed og Eksperiment. For første Gang foretoges et „Forholdstalsvalg i Enkeltmandskredse“. Afstemningen gjaldt lige som ved tidligere Valg i første Række de i Enkeltmandskredsene opstillede Kandidater, og Valgresultatet bestemtes her som hidtil, ved at den Kandidat, der fik flest Stemmer, erklæredes valgt. Det ny kom efter Afgørelsen af Resultatet i Kredsene ved Fordelingen af de 23 Tillægsmandater, der skulde hjælpe de Partier, der havde faaet for lidt i Kredsene, til mere fuldstændig Repræsentation.

Forholdstalsvalg i Enkeltmandskredse er som bekendt af dansk Oprindelse. Det første Forslag fremsattes i 1905 af Gymnasielærer, cand. mag. Axel Schmidt. General Madsen førte Ideen videre og gjorde den almindelig bekendt; og senere har en Række af

vore Politikere ændret den og ført den ud i Livet. Metodens Maal er at forene de gode Sider ved Forholdstalsvalg og Enkeltmandsvalg: samtidig at give hvert Parti, hvad der tilkommer det, og lade Valget af de enkelte Rigsdagsmænd ske med saa stor Tilslutning fra Vælgerne som muligt.

Vi skal nu undersøge, om dette Maal er naaet ved det første Valg med den ny Valgmaade, og om der er Udsigt til, at det vil naas ved senere Valg, eller om J. C. Christensen havde Ret, da han i December 1912 i „Tiden“ udtalte, at „Forholdstalsvalg og Enkeltmandskredse nærmest staar sammen som Jern og Ler. De lader sig ikke forbinde, uden at der kommer Modsigelser og Ulemper frem“.

Først skal behandles Spørgsmaalet om Forholdet mellem Partiernes Stemmetal og Repræsentation, derefter Systemets mere almindelige politisk-moralske Virkninger og Udvælgelsen af de enkelte Personer. — Efter Undersøgelsen af den nugældende Folketingsvalgmaade skal foretages en mere almindelig Drøftelse af Spørgsmaalet om Forholdstalsvalg og Enkeltmandsvalg, og endelig skal fremstilles nogle Metoder, der søger at tilvejebringe en heldig Forening af de to Principper.

Medens tidligere Valgmaaden var ens for alle Folketingets 114 Medlemmer, vælges de 140 Medlemmer efter Valgloven af 10. Maj 1915 paa 3 eller, om man vil, 4 forskellige Maader. I København vælges 24 Medlemmer ved Listevalg med forholdsmæssig Fordeling efter d'Hondts Metode. I det øvrige Land vælges 93 Medlemmer ved simpelt Flertal i Enkeltmandskredse — heraf 42 paa Øerne og 51 i Jylland. 9

Tillægsmandater fordeles blandt de uvalgte Kandidater paa Øerne og 11 blandt de uvalgte Kandidater i Jylland, saaledes at Partiernes Repræsentation indenfor hvert af de to Omraader kommer til at staa saa nær som muligt i Forhold til Partiernes Stemmetail indenfor vedkommende Omraade. Og endelig fordeles 3 Tillægsmandater for hele Landet mellem uvalgte Kandidater udenfor Hovedstaden (1 paa Øerne og 2 i Jylland) med det Formaal at tilvejebringe den størst mulige Forholdsmæssighed mellem Partiernes Stemmetail og Repræsentation i hele Landet (Hovedstaden inklusive)¹⁾.

De 140 Folketingsmedlemmers Fordeling efter Valgmaade og Landsdel kan fremstilles saaledes:

Tabel I.

	Hovedstaden	Øerne	Jylland	Tilsammen
Forholdstalsvalg.....	24	0	0	24
Kredsvalg.....	0	42	51	93
Suppleringsmandater.....	0	9 + 1	11 + 2	23 (20 + 3)
Ialt...	24	52	64	140

Det partimæssige Hovedresultat af Valget den 22. April kan for hele Landet opgøres som vist i Tabel II.

Som det vil ses, er Resultatet ikke langt fra fuldstændig Forholdsmæssighed. De 4 store Partier har tilsammen — hvad der i det hele vanskeligt kunde

¹⁾ Om de tekniske Detailler ved Tillægsmandaternes Fordeling se iøvrigt Valglovens § 42—48 og den officielle Meddelelse om Fordelingen i Statistiske Efterretninger 1918 Nr. 8.

Tabel II.

	Stemmer	Forholdsmæssig For- deling			Faktisk For- deling
		Med 1 Decimal	Eft. „stør- ste Brøks Metode“	Efter d'Hondts Metode	
Anmeldte Partier:					
Ny Højre	4 764	0.7	1	—	—
Konservative	167 865	25.5	25	26	22
Venstre	271 879	41.3	41	42	46
Radikale	191 547	29.1	29	30	31
Socialdemokrater	262 796	39.9	40	41	39
Lister udenfor Partierne:					
Vælgerforeningen 1918..	4 407	0.7	1	—	—
Erhvervspartiet	11 934	1.8	2	1	1
Socialistisk Arbejderparti	1 410	0.2	—	—	—
Det uafhængige Socialde- mokrati	1 086	0.2	—	—	—
Løsgænger (Radikal)	3 622	0.6	1	—	1
Ialt...	921 310	140.0	140	140	140

undgaaes — tjent et Par Mandater paa Bekostning af de paa Smaapartierne spredte Stemmer. Socialisterne har faaet én for lidt, de Radikale 2 for meget, Venstre 4—5 for meget og de Konservative 3—4 for lidt. Stilles Partierne 2 og 2 overfor hinanden, og ses der bort fra de smaa Partier, svarer Resultatet nøjagtig til de to Grupperes Stemmer¹⁾.

Som Helhed er den partimæssige Forholdsmæssighed saa god, som man kan ønske. Spørgsmaalet er nu, om dette maa siges at være et normalt Resultat

¹⁾ Omvalget i Bogenne bringer en lille Forskydning heri, idet de Radikale uden kendelig Ændring i Stemmetallene har vundet 1 Mandat paa Venstres Bekostning.

af Metoden, eller om det kun skyldes en tilfældig Ligevægt mellem modsat virkende Kræfter. At det netop er det Parti, der har faaet 2 Folketingsmænd for meget, der var allieret med det, der havde faaet én for lidt, og at det, der har faaet 3—4 for lidt, staar nærmest ved det, der har 4—5 for meget, er naturligvis en Tilfældighed. Havde to samhørende Partier begge været uheldige, var den totale Fejl i den parlamentariske Majoritet bleven 11 (uden Løsg. + 6.6 ctr. ÷ 4.4), en Fejl, der havde faaet stor Betydning, fordi de to Hovedretninger, som Forholdet for Tiden er, staar hinanden saa nær i Tal; — men taget i al Almindelighed ikke kan siges at være fældende.

En Betragtning af Valget i de forskellige Landsdele afslører ogsaa kun indenfor ret tilladelige Grænser modsat rettede Fejl, der ophæver hinanden. I Hovedstaden er Fordelingen ifølge Metoden fuldstændig forholdsmæssig. Forholdet paa den øvrige Del af Øerne og i Jylland hver for sig er fremstillet i Tabel III, der viser den forholdsmæssige Fordeling efter Stemmetal samt Antallet af virkelig valgte i Kredsene og paa Suppleringsmandater. Tallene i Parantes angiver de 3 Landstillægsmandater.

Af en samlet Mangel i forholdsmæssig Repræsentation for de enkelte Partier i Landets 3 Hoveddele paa godt 20 Mandater¹⁾ forsvinder over Halvdelen, ved at de samme Partier, der har faaet for lidt et Sted, faar for meget i andre Landsdele, og af andre udliggende Aarsager. Af det øvrige Underskud dækkes 3 af Landstillægsmandaterne, medens et Underskud paa 7 forbliver udækket.

¹⁾ Se Noten S. 327.

Tabel III.

	Øerne				Jylland			
	For- holdstal ¹⁾	Valgt		Fejl	For- holdstal ¹⁾	Valgt		Fejl
		Kreds	Supl.			Kreds	Supl.	
Social-Demokratiet	12	14	0	14	+2	15	13	÷2
Radikale	14	19	0	19	+5	9	2	÷2
Venstre	15	7	4	11	÷4	29	35	+6
Konservative	10	2	5(+1)	7(+1)	÷3	9	6(+2)	÷3
Ny Højre	0	0	0	0	0	0	0	0
Radikal Løsgænger	—	—	—	—	— ¹⁾	1	1	+1
Tilsammen...	51	42	9(+1)	51(+1)	+7	62	51	+7
							11(+2)	62(+2)
								+7

¹⁾ Officielle Tal, beregnet som i Valgloven foreskrevet efter "største Brøks Metode" med Forbigaaelse af Løsgængerstemmer. Omvalget i Bøgens: er ikke medregnet.

Det har vist sig, at Maskinen kan virke ret tilfredsstillende; Spørgsmaalet er, om den altid — eller normalt — vil gøre det. Fremtidige Valg vil for det første stille Metoden paa den Prøve, om ogsaa andre

¹⁾ Følgende noget dristige Beregning kan opstilles angaaende den samlede Bruttofejls Oprindelse, Dækning og udækkede Rest:

For lidt:		Heraf dækkes:	
Hovedst. efter Valgloven .	7	Ved at det for en Del	
Paa Øerne: Venstre.....	4	er samme Partier i	
— Konservative .	3	og udenfor Hoved-	
I Jylland: Social-Demokr.	2	vedstaden samt ved	
— Radikale	2	at selve Fejlen uden-	
— Konservative ..	3	for Hovedstaden er	
Hele Landet: Ny Højre ..	1	sat for rigelig	6
Erhvervsparti og Smaapartier	2	Af Overskud i Jylland:	
	24	Venstre	4
		Af Oversk. paa Øerne:	
		Social-Demokrater ..	2
		Radikale.....	2
			14 14
		De 3 Landstillægsman-	
		dater.....	3 3
		Udækket Tab:	
		Social-Demokrater ..	0.9
		Konservative	3.5
		Ny Højre	0.7
		Erhvervsparti	0.8
		Andre Smaapartier ..	1.1
			7.0 7.0
			24

De 7 manglende københavnske Mandater er udregnede paa Grundlag af Stemmetallene. De følgende Tal er taget fra den officielle Opgørelse af Tillægsmandaterne paa Øerne og i Jylland. Omvalget i Bogense er ikke medtaget.

Partigrupperinger vil give et ligesaa godt Resultat, eller om Forholdsmæssigheden forstyrres ved en Ændring i Partigrupperingen. Hvis f. Eks. et af de største Partier spaltes i to, hvoraf i alt Fald det ene med stort Stemmetal kun kunde tage meget faa Kredse, vilde vi — foruden de Konservative, som ganske vist derved vilde faa en Del flere Kredse — have et eller to Partier, der vilde lægge haardt Beslag paa Tillægsmandaterne.

Metoden vil desuden blive sat paa en anden fuldt saa spændende Prøve: om Partierne ikke ved taktiske Kunstgreb og en systematisk Udnyttelse af Tillægsmandaterne kan indvirke lovlig stærkt paa Resultatet.

Sidstnævnte Prøve lader sig til en vis Grad foretage forud ved et tænkt Taleksempel. Et udmærket og i høj Grad realistisk Materiale hertil haves i de 4 store Partiers Stemmetal ved Valgmandsvalget til Landstinget, eller hvad der er lettere at regne med og tilnærmelsesvis giver samme Resultat, Partiernes Antal af Valgmænd. (Kun hvor Antallet staar lige, har man ladet Stemmetallet gøre Udslaget). For at gøre Eksperimentet saa enkelt som muligt og rette det direkte mod selve Princippet: Forholdstalsvalg i Enkeltmandskredse skal foreløbig ses bort fra Valglovens komplicerede Regler om Listevalg efter d'Hondts Metode i Hovedstaden og „den sorte Streg“ mellem Øerne og Jylland. Der regnes med 111 Enkeltmandsfolketskredse for hele Landet: de 18 københavnske Afstemningskredse, 42 Økredse inklusive Færøerne (hvor „Valgmandstallet“ efter Stemmetallet ved Folketingsvalget er beregnet til 9 Venstre og 8 Radikale) og 51 jydskes Kredse samt 29 Tillægsmandater fælles for hele Landet. Det ringe Antal københavnske Kredse bringer

naturligvis nogen Skævhed ind til Fordel for Venstre og navnlig til Skade for Socialdemokratiet. En stor Del af denne Skævhed vilde dog sandsynligvis faa Lov at fremkomme, hvis man nu gik til en Ordning med f. Eks. 111 Enkeltmandskredse og 29 Suppleringsmandater fælles for hele Landet, og en saadan Skævhed kunde paa Grund af Vanskeligheden ved at nedlægge Enkeltmandskredse i alt Fald ventes at opstaa i Løbet af nogen Tid. At lade alle Landkredse bestaa og give København en Del af de resterende 29 Mandater som Kredse, vilde i alt Fald ikke hjælpe.

Ved at regne med Landets 111 virkelige Folketings- og Afstemningskredse har vi paa Forhaand belastet Eksemplet med en Fejl, væsentlig til Skade for Socialdemokratiet. Benyttelsen af Tallene fra Landstingsvalget gør ogsaa, at Resultatet ikke lader sig direkte overføre paa virkelige Folketingsvalg. Tallene er dog i alt væsentligt karakteristiske ikke alene for danske Partier i Almindelighed, men ogsaa for de enkelte Partier og Partikombinationer. Trods den mulige Skævhed i Udgangspunktet kommer det afgørende klart frem: den store Forskel i Resultatet — der alt andet lige — frembringes ved forskellige Partikombinationer og taktiske Manøvrer. (Se Tabel IV).

Til Tallene i omstaaende Tabel kan føjes, at Resultatet, hvis hvert Parti optraadte for sig, var blevet: Konservative 26, Venstre 51, Radikale 22 og Social-Demokrater 41. Tabellen viser 4 forskellige politiske Konstellationer: A. Social-Demokrater og Radikale i Fællesskab mod Venstre og Konservative, der optræder hver for sig, B. Venstre og Radikale og C. Venstre og Konservative paa samme Maade samlede, uden

Tabel IV.

A. Radikale og Socialdemokrater.

	a. Sammenslutning		b. Loyal Alliance		c. Illoyal Alliance		d. Maximum	
	Forholds- mæssig Fordeling	Kreds- mandater	Tillægs- mandater	Ialt	Kreds- mandater	Tillægs- mandater	Kreds- mandater	Tillægs- mandater
Konservative ...	28	6	22	28	6	13	6	8
Vestre.....	45	45	"	45	45	"	45	"
Radikale.....	24	60	7	67	17	16	"	21
Socialdemokrater	43	60	7	67	43	60	60	21
Tilsammen...	140	111	29	140	111	29	111	29

B. Venstre og Radikale.

	a. Sammenslutning		b. Loyal Alliance		c. Illoyal Alliance		d. Maximum	
	Forholds- mæssig Fordeling	Kreds- mandater	Tillægs- mandater	Ialt	Kreds- mandater	Tillægs- mandater	Kreds- mandater	Tillægs- mandater
Konservative ...	28	9	17	26	9	12	9	4
Vestre.....	45	73	"	73	73	"	73	"
Radikale.....	24	29	12	41	29	3	29	"
Socialdemokrater	43	29	12	41	29	3	29	"
Tilsammen...	140	111	29	140	111	29	111	29

C. Venstre og Konservative.

	a. Sammenslutning		b. Loyal Alliance		c. Illoyal Alliance		d. Maximum	
	Forholds- mæssig Fordeling	Kreds- mandater	Tillægs- mandater	Ialt	Kreds- mandater	Tillægs- mandater	Kreds- mandater	Tillægs- mandater
Konservative ...	28	9	17	26	9	12	9	4
Vestre.....	45	73	"	73	73	"	73	"
Radikale.....	24	29	12	41	29	3	29	"
Socialdemokrater	43	29	12	41	29	3	29	"
Tilsammen...	140	111	29	140	111	29	111	29

C. Venstre og Konservative.

Tilsammen...	140	111	29	140	111	29	140	111	29	140	111	29	140
	Forholds- mæssig fordeling	a. Sammenslutning			b. Loyal Alliance			c. Illoyal Alliance			d. Maximum		
		Kreds- mandater	Tillægs- mandater	Ialt	Kreds- mandater	Tillægs- mandater	Ialt	Kreds- mandater	Tillægs- mandater	Ialt	Kreds- mandater	Tillægs- mandater	Ialt
Konservative ...	28}{73	77	"	77	16	6	22}{83	"	15	15}{92	"	23	23}{100
Venstre	45}{	"	"	"	61	"	61}{	"	"	77}{	77	"	77}{
Radikale	24	6	17	23	6	15	21	6	11	17	6	6	12
Socialdemokrater	43	28	12	40	28	8	36	28	3	31	28	"	28
Tilsammen...	140	111	29	140	111	29	140	111	29	140	111	29	140

D. Venstre og Konservative ctr. Radikale og Socialdemokrater.

Tilsammen...	140	111	29	140	111	29	140	111	29	140	111	29	140
	Forholds- mæssig fordeling	a. Sammenslutning			b. Loyal Alliance			c. Illoyal Alliance			d. Maximum		
		Kreds- mandater	Tillægs- mandater	Ialt	Kreds- mandater	Tillægs- mandater	Ialt	Kreds- mandater	Tillægs- mandater	Ialt	Kreds- mandater	Tillægs- mandater	Ialt
Konservative ...	28}{73	62	11	73	7	17	24}{79	"	15	15}{77	"	15	15}{77
Venstre	45}{	"	"	"	55	"	55}{	"	"	62}{	62	"	62}{
Radikale	24}{67	49	18	67	12	10	22}{61	49	14	14}{63	"	14	14}{63
Socialdemokrater	43}{	"	"	"	37	2	39}{61	"	"	49}{	49	"	49}{
Tilsammen...	140	111	29	140	111	29	140	111	29	140	111	29	140

at de andre Partier samvirker, og endelig D. Social-Demokrater og Radikale ctr. Venstre og Konservative. For hver Konstellation er tænkt 4 forskellige Former for Taktik. Kolonnen „Sammenslutning“ i Tabel A. viser, hvorledes det vilde gaa, hvis Social-Demokrater og Radikale — eller rettere 2 Partier med de givne Stemmetal — gik sammen til ét Parti. Som man vil se, har Sammenslutningen i dette Tilfælde den Virkning netop at give de to Partier deres forholdsmæssige Part af Folketingsmandaterne og fjerne det Underskud, disse to Partier paa Grund af deres lokale Fordeling og det for ringe Antal Mandater til Hovedstaden vilde have, naar de optraadte hver for sig. Samme Resultat er naaet i de følgende 3 Kolonner „Loyal Alliance“, hvor de to Partier i Fællesskab tager de Kredse, der kun kan tages ved Samarbejde, og i disse Tilfælde giver samtlige Stemmer til Kandidaten af det Parti, der har flest Stemmer i Kredsen, — medens Partierne i Kredse, der ikke kan tages, eller i Kredse, som det ene Parti er i Stand til at tage alene, optræder hver for sig. Det social-radikale Samarbejde, der faktisk fandt Sted ved sidste Folketingsvalg, er helt igennem af denne Type, dog at Samarbejdet paa Grund af, at man ikke som i nærværende tænkte Eksempel paa Forhaand kendte Partiernes Styrke, maatte udvides til betydeligt flere Kredse. Hovedreglen, at det største af Partierne har faaet Kredsen, er kun sjældent fraveget, og i lige Grad til begge Sider. Til den smukke forholdsmæssige Fordeling mellem de to Hovedgrupper ved sidste Folketingsvalg svarer i nærværende Eksempel, at Socialister og Radikale her ved en loyal Alliance

— rent undtagelsesvis — faar netop, hvad de skal have.

I Kolonnerne „Illoyal Alliance“ og „Maximum“ er fremstillet den Taktik, som Metoden synes at friste til: at to forbundne Partier — mere eller mindre — gennemført og aabenlyst — søger at tilrive sig en uforholdsmæssig Andel af Folketingsmandaterne, derved at det ene Parti tager de Kredse, der kan tages, helst ikke med flere Stemmer end nødvendigt, og det andet tager de flest mulige Suppleringsmandater paa Partiernes Minoriteter og de overflødige Dele af Majoriteterne. Som det vil ses af Tabellen, er det meget store Fordele, der kan opnaas. Selv naar bortses fra det uopnaaelige teoretiske Maximum, kan der paa Mindretal og minimale Majoriteter af Landets samlede Stemmetail findes meget betydelige Majoriteter i Tinget.

Ved „Illoyal Alliance“ og „Maximum“ benytter de to forbundne Partier det ene Partinavn til at tage Kredse med, det andet til at tage Suppleringsmandater. „Illoyal Alliance“ fremstiller en maaske lidt vilkaarlig Form, hvorved der vistnok i det hele ikke opnaaes mere, end der faktisk vilde kunne opnaaes ved en „illoyal“ Alliance ved et virkeligt Valg, hvor Partiernes Stemmetail ikke paa Forhaand er kendt. Stemmerne i de Kredse, der ikke kan tages, gaar her til Suppleringspartiet, medens de Kredse, der kan tages, tages af Kredspartiet — alene, hvis dette er muligt — ellers med begge Partiernes Stemmer. Tabellens „Maximum“ angiver den faktisk uopnaaelige Grænse for det Antal Mandater, to Partier kan tage ved snedig og illoyal Taktik. Kredspartiet benytter her kun det Antal Stemmer, som absolut er nødvendigt til at opveje

Modstandernes Stemmer, medens de overskydende Stemmer foruden alle Stemmer i de Kredse, der ikke kan tages, gaar til Suppleringspartiet. Det kan her endog være nødvendigt at sprede de overskydende Stemmer paa flere Kandidater, for at ikke Suppleringspartiet skal komme til at tage Kredsen. Efter den gældende Valglovs Regel vil der iøvrigt kræves mindst ét Kredsmandat for at faa Del i Tillægsmandaterne.

I de fleste Tilfælde vil det vel være lidet fristende for et Parti helt at give Slip paa Kredsmandaterne. Alliancens Sejr kan dog være det ganske overvejende, og et Partis Evne til at tage Kredse alene kan som bekendt trods stort Stemmétal være minimal. Nogle faa Kredse taget med store Majoriteter vil heller ikke nedsætte Partiets Antal af Suppleringsmandater væsentligt. For det Parti, der tager Kredse, gælder det omvendt om, at Majoriteterne ikke er større end nødvendigt.

Ved den nuværende Valglov tillader „den sorte Streg“, at to Partier mere eller mindre aabenlyst deler Landet saaledes, at det ene tager Økredse og jyske Tillægsmandater og det andet de jyske Kredse og Øernes Tillægsmandater.

De opstillede Eksempler er i meget utopiske. Ved et virkeligt Valg vil man ikke som her forudsat forud kende Stemmerne i alle Kredse. Og den politiske Moral vil danne en kraftig Modstand mod „illoyal Taktik“. Det vil derfor næppe foreløbig komme til at dreje sig om aabenlyse og konsekvent gennemføre illoyale Alliancer. Snarere vil det gaa saadan, at Spørgsmaalet om, hvilket af de to allierede Partier, der har mest Udsigt til Tillægsmandater, nødvendigvis

vil blive taget med i Betragtning ved Fordelingen af Kredsene indenfor en Alliance. Den store Gevinst ved den konsekvente og heldige Taktik vil maaske aldrig naaes, men der vil dog kunne naaes i alt Fald adskillige Mandater udover, hvad selv en „Loyal Alliance“ giver — og hvad der næsten er værre, der vil komme Usikkerhed og Demoralisation i hele Valgkampen. — Meningen med foranstaaende er naturligvis ikke at opfordre til Valgsvindel, men at advare imod den.

Men selv om Partierne ved deres Kandidatopstillinger vil optræde nok saa smukt efter „Valglovens Forudsætning“, vil ingen kunne forhindre, at Vælgerne i stort Antal driver Taktik for egen Regning.

Faar vi f. Eks. snart et Valg, uden at der er sket nogen tydelig Ændring i Partistillingen, vil antagelig mange Venstremænd — saa længe vi har den sorte Streg dog kun i Jylland — søge at hjælpe de Konservative til Tillægsmandater, hvis de ikke selv har Brug for Stemmen til at tage Kredsen, medens de Konservative, naar det først og fremmest gælder om at slaa „den røde Alliance“, vil vinde mere ved at hjælpe Venstre til billige Kredsmandater end ved selv at samle Stemmer til dyre Tillægsmandater. Har man den sorte Streg, vil det være fristende for Radikale paa Øerne, forsaavidt der ikke er Kamp om Kredsen, at stemme socialistisk.

Staar Kampen mellem 2 Grupper af Partier om Flertallet i Rigsdagen, kan gensidig Mistanke om illoyal Alliance mellem de andre Partier tænkes at tvinge begge Parter til selv at benytte illoyal Taktik — eller mere uskyldig udtrykt — til Specialisering, saa-

ledes at ét Parti navnlig tager Kredsene med det mindst mulige Stemmetail, og de allierede kun tager et mindre Antal Kredse med meget store Stemmetail og iøvrigt søger at faa de flest mulige Suppleringsmandater.

Foranstaaende Tabel IV D viser et Tilfælde, hvor begge Parter har rustet sig imod hinanden. I Praksis, hvor man ikke paa Forhaand kender Partiernes Styrke i Kredsene, vil Resultatet her først og fremmest blive Tilfældighed og Usikkerhed.

Misbrug af Suppleringsystemet: ikke at lade de billigt tagne Kredse virke som et Minus ved Fordelingen af Suppleringsmandaterne, kan ogsaa foretages af et enkelt Parti.

Dette havde man haft et Eksempel paa allerede ved det afholdte Valg, saafremt det havde været en anden og ikke den fra gammel Tid som Løsgænger staaende Hans Nielsen i Skive, som havde undladt at anmelde Parti. Men Hullet er aabent — og man har overalt lagt Mærke til det. Den Uskyldighedstilstand, der var Valglovens rette „Forudsætning“, vil ikke være tilstede ved følgende Valg. Indtager en enkelt Folketingsmand eller en Gruppe af Folketingsmænd, som gennemgaaende er valgt med smaa Majoriteter, en Særstilling i visse politiske Spørgsmaal, har de et meget praktisk Motiv til at gaa til Valg som et særligt Parti, i alt Fald til hellere at vente til efter Valget med at gaa tilbage til det gamle Parti. Og er man først begyndt fra én Side, maa de andre Partier sikre sig. I nedenstaaende Tabel V har man tænkt sig, at Venstre fuldtud har gennemført en saadan Taktik, og fra det egentlige Venstreparti, der tager Kredsene med

de færrest mulige Stemmer, har udskilt et eller flere supplerende Skyggepartier, f. Eks. „Landbrugspartiet“, „Moderate“ o. s. v., der som urepræsenterede i Kredsene kan tage en stor Del af Tillægsmandaterne, samtidig med at Venstre i endnu højere Grad end hidtil faar sine Kredse paa for faa Stemmer.

Tabel V.

	Forholdsmæssig Fordeling	Illoyal Alliance			Maximum		
		Kreds- mandater	Tillægs- mandater	Mandater ialt	Kreds- mandater	Tillægs- mandater	Mandater ialt
Konservative	28	12	11	23	12	6	18
Venstre I	15	51	„	51	51	„	51
Venstre II	30	„	9	9	„	20	20
Radikale	24	13	8	21	13	3	16
Socialdemokrater . . .	43	35	1	36	35	„	35
Tilsammen . . .	140	111	29	140	111	29	140

Man ser her et Parti, der efter sit Stemmetal skulde have 45 eller knap $\frac{1}{3}$ af Pladserne i Folketinget, tage op mod Halvdelen af Mandaterne og ved det teoretiske Maximum af Svindel faa en lille Majoritet.

Forinden en mere almindelig Drøftelse af Spørgsmaalet skal i Tabel VI ligeledes paa Grundlag af Valgmandstallet fremstilles et Eksempel med Fordeling efter Valglovens Regler, altsaa med Forholdstalsvalg i København og „den sorte Streg“ mellem Øerne og Jylland. (Se Tabel VI).

I Tabel VI C er fremstillet en „illoyal Alliance“ mellem Venstre og Radikale, hvor de Radikale tager

Tabel VI.

A. Hvert Parti for sig.

	Hovedstaden		Øerne		Jylland		Hele Landet		Forholdsmæssigt						
	Antal Valgmænd	Mandater (d'Hondt)	Antal Valgmænd	Kredsmandater	Tillægsmandater	Antal Valgmænd	Kredsmandater	Tillægsmandater	3 Tillægsmandater	Kredsmand. ialt	Tillægsmand. ialt	Mandater tilsammen	Øerne	Jylland	Hele Landet
Konservative ...	173	7	232	5	6	178	2	5	1	14	12	26	11	9	28
Venstre	"	"	323	14	1	621	37	"	"	51	1	52	15	31	45
Radikale	100	4	256	12	"	154	1	5	"	17	5	22	12	7	24
Socialdemokrater	320	13	281	11	2	295	11	1	2	35	5	40	13	15	43
Tilsammen...	593	24	1092	42	9	1248	51	11	3	117	23	140	51	62	140

B. "Loyal Alliance". Radikale og Socialdemokrater.

Konservative ...	173	7	232	3	6	178	1	6	3	11	15	26	—	—	—
Venstre	"	"	323	9	3	621	36	"	"	45	3	48	—	—	—
Radikale	100	4	268	16	"	143	1	5	"	21	5	26	—	—	—
Socialdemokrater	320	13	269	14	"	306	13	"	"	40	"	40	—	—	—
Tilsammen...	593	24	1092	42	9	1248	51	11	3	117	23	140	—	—	—

C. "Illoyal Alliance". Venstre og Radikale.

Konservative ...	173	7	232	4	3	178	"	6	1	11	10	21	—	—	—
Venstre	"	"	147	"	4	617	42	"	"	42	4	46	—	—	—
Radikale	100	4	432	31	"	158	"	5	"	35	5	40	—	—	—
Socialdemokrater	320	13	281	7	2	295	9	"	2	29	4	33	—	—	—
Tilsammen...	593	24	1092	42	9	1248	51	11	3	117	23	140	—	—	—

alle Økredsene og Venstre alle de jydsk Kredse. For de to Allierede, der tilnærmelsesvis opnaar samme samlede Repræsentation som i foranstaaende Eksempel med Tillægsmandater for hele Landet (Tabel IV B) har „den sorte Streg“ gjort det lettere at dele Byttet. Havde man ladet Venstre tage et Par af de Økredse, hvor Partierne har flest Stemmer, var det muligt uden større Tab at sætte Fordelingen mellem de to Partier endnu bedre i Forhold til deres indbyrdes Stemmetal.

De opstillede Taleksempler viser, at Sæmmenslutning og loyal Alliance mellem Partierne tydeligt paavirker Valgresultatet, men at de utilladelig store Udsving først fremkommer, naar Partierne anvender illoyal Taktik.

Jo flere Gange Systemet har været benyttet, desmere vil man forud regne med Tillægsmandaterne og unddrage sig det Minus, som Besiddelsen af Kredsmandater skulde medføre ved Fordelingen af Tillægsmandaterne. Den Udvej, det Hammerich-Ellingerske Forslag indeholdt, at et Udvalg bagefter skulde afgøre, til hvilket Parti de valgte Rigsdagsmænd nærmest hører, synes at være alt for haardhændet. Hvilket Parti vil finde sig i ved Fordelingen af Tillægsmandaterne at faa en Løsgænger, det slet ikke sætter Pris paa, medregnet som en af Partiets kredsvalgte Folketingsmænd. Tvungen synes ikke at være en bedre Løsning end Kandidaternes i Valglovens § 25 foreskrevne frivillige Anmeldelse af, „hvilket Parti den paagældende slutter sig til eller vil støtte“. Mod Partierne mere eller mindre illoyale Taktik og mod de enkelte Vælgeres snedige Afstemninger kan ialtfald intet Udvalg og ingen Domstol skride ind. Hvor rimeligt det kan være, at

Statsmagten i visse Tilfælde træder i direkte Forhold til Partierne, er der dog noget uheldigt i, at en offentlig Institution skal afsige upartiske Kendelser om Grænsen mellem forskellige Partier og afgøre, hvilke Grupper der kan regnes for Partier.

At man paa Forhaand regner med Tillægsmandaterne, vil — hvad der i og for sig er godt — kalde flere Kandidater og flere rene Standpunkter frem i Kredsene. Men derved bliver Antallet af Tillægsmandater utilstrækkeligt.

Systemet vil let virke, som om Landet var delt i to Kredse, den ene med langt rigeligere Repræsentation end den anden: Enkeltmandskredsene, der ialtfald kan tages med Halvdelen af de der afgivne Stemmer, og de færre Suppleringsmandater, hvortil alle de Vælgere søger, som ikke kan gennemføre et Kredsvalg eller mener, at de her er overflødige.

Værre end den Mangel paa Forholdsmæssighed i Repræsentationen, som vil vise sig, er den Usikkerhed og overdrevne Plads for Taktik, der vil blive Følgen. De taktiske Valgspørgsmaal vil brede sig paa de sagliges Bekostning.

Vælgerne kan enten optræde paa den ene Kampplads: Kredsene, hvor man kvantitativt kan faa meget ud af sin Stemme, men ofte maa renoncere med Hensyn til Kvalitet og nøjes med en Folketingsmand, som ikke staar en videre nær — eller de kan søge den anden Kampplads: Suppleringsmandaterne, hvor de har Udsigt til Valg af en af deres eget Parti, men kun med Anvendelse af betydelig flere Stemmer pr. valgt. Trangen til kvantitativ Udbytte af Stemmen fører — som af Asger Karstensen under Adressedebatten nævnt

— til at mange først og fremmest stemmer imod den værste Modstander i Kredsen, hvorved Valgresultatet fra først af forvanskes.

Ikke blot fremkom der ved Valget i Aar som Følge af tilfældigt sammenstødende Omstændigheder og Mangel paa Viden om, hvorledes Systemet kan udnyttes, en smuk forholdsmæssig Fordeling mellem Partierne — men Resultatet synes ogsaa i andre Retninger at være tilfredsstillende. Der fremkom i nogen Grad for Vælgerne mere tilfredsstillende Enkeltmandsvalg end ved det rene Kredsvalg. For første Gang kunde Partierne med Haab om Udbytte opstille Kandidater i de fleste Kredse, og Vælgerne kunde langt oftere end tidligere vente at udrette noget ved at stemme paa en Kandidat af deres eget Parti. I væsentlig Grad som Følge heraf var Valgdeltagelsen ogsaa, trods Fordoblingen af Vælgertallet, større end ved noget tidligere Valg. Tilladelsen til at opstille sig i flere Kredse indenfor et Amt gjorde det muligt for et Parti at gennemføre virkeligt Enkeltmandsvalg med stor Tilslutning til Folketingsmandens Person i Egne, hvor Partiet kun forekom mere spredt. Samtidig med at Enkeltmandsvalg var bevaret, var der opnaaet en ikke uvæsentlig Befrielse for de snævre lokale Baand, som tidligere tvang saa mange til at nøjes med Kredsens Kandidat af det næstbedste Parti og alligevel ofte førte til Valg med forholdsvis faa Vælgeres Tilslutning.

Den ny Valgordning førte i adskillige Tilfælde et Skridt frem i Retning af den ideelle Forening af Forholdstalsvalg og Enkeltmandsvalg: 1) Frihed til at vælge

de Kandidater, man helst vil have valgt, 2) Valg af de enkelte Folketingsmænd med virkelig Tilslutning fra et stort Antal Vælgere, 3) faa urepræsenterede Vælgere og ligelig Repræsentation for de øvrige.

Et meget godt Tegn paa, at det ny i dette Tilfælde har medført et Fremskridt — men et Fremskridt af ret begrænset Størrelse — er den forholdsvis ringe Omtale i Pressen af Systemets Virkning og en jævn Tilfredshed uden videre stor Interesse i politiske Kredse. En mere blid Overgang til forholdsmæssig Repræsentation kunde ogsaa vanskelig være fundet.

I Forbigaaende skal her nævnes nogle Forbedringer, der er foreslaaet indført i Suppleringsystemet. Flere Suppleringsmandater og færre Kredse er ønskeligt — men vist ikke let at opnaa. Fjernelsen af „den sorte Streg“ mellem Øerne og Jylland vil hjælpe paa Forholdsmæssigheden. Og endelig vil Hovedstadens Inddragen i samme System som det øvrige Land næppe skade Forholdsmæssigheden væsentligt og vil i andre Retninger være tiltalende.

Nogen Forbedring, der vil rette den afgørende Fejl ved Systemet: Manglen paa Sammenhæng mellem de to Dele, Kredsmandaterne og Tillægsmandaterne, er vist ikke let at finde.

Som en Modsætning til Forholdstalsvalg i Enkeltmandskredse staar Forholdstalsvalget efter Lister, som vi har det ved Folketingsvalgene i Hovedstaden og ved de kommunale Valg. Forholdsmæssigheden i alt Fald mellem de større Partier er her ret uangribelig. Men med det direkte Enkeltmandsvalg og de valgte

Personers Tilknytning til Vælgerne staar det ikke saa godt. Medens andre Former for Forholdstalsvalg — med eller uden Partilister — giver de almindelige Vælgere i alt Fald nogen Indflydelse paa Udvælgelsen af Kandidaterne indenfor Partiet, maa den af Partiorganisationerne opstillede Række af Kandidater her tages i uændret Orden. Dette kan naturligvis kun svække Vælgernes Interesse for Valget og Tilslutning til Partiet — og føre til at mange bliver hjemme. En Valgkamp, der kun føres mellem Bogstaver, har for de fleste mindre Interesse end en Valgkamp, der foruden mellem de enkelte Partier føres mellem Mænd. Adskillige som i og for sig meget godt kunde stemme paa et af Partiernes Kandidater, naar de blot fik Lov at være medbestemmende om Rækkefølgen, foretrækker med mere eller mindre heldigt Resultat at opstille og stemme paa saakaldte „uafhængige“ eller „Splittelseslister“. For Partiorganisationerne selv kan Forholdet ogsaa være vanskeligt og ubehageligt nok (jvf. Fra-faldet fra den borgerlige Liste i København ved sidste kommunale Valg paa Grund af Opstillingen af en enkelt Kandidat). Af en vist ofte overdreven Frygt for Følgen af „Splittelse“ søger man at samle ret uensartede Kandidater og Vælgere om en Liste, hvad der ofte medfører, at mange Vælgere bliver hjemme.

Fejlen er, at der ikke gives Partier og Grupper Adgang til et begrænset Samarbejde, og ikke gives Vælgerne Adgang til i alt Fald i første Linie at støtte bestemte Kandidater indenfor et Parti. Enten maa man tage en Listes Kandidater i den givne Rækkefølge eller ogsaa udelukkes man helt fra at støtte den. Hvor teoretisk nøjagtig i Fordelingen i Forhold til givne

Partital d'Hondts Listemetode end er, saa virker den dog altfor stift og lidet smidigt, naar det drejer sig om mere vage Partigrænser, samarbejdende Grupper og Valg af de enkelte Personer.

Metoden kan dog i høj Grad forbedres ved en Række Ændringer, hvoraf den ny Valglov for Hovedstadens Vedkommende allerede har optaget den første: Ret for Partierne til at erklære Forbund, og hvoraf den næste er Ret for Løsgængere til, i Fald de ikke selv kan vælges, at lade deres Stemmer gaa til en bestemt Liste — og den tredie og ikke mindst vigtige Forbedring: Adgang for Vælgerne til foruden at stemme paa Partier at stemme paa bestemte Kandidater indenfor disse. Der findes en Mangfoldighed af ofte ret komplicerede Forbedringer af d'Hondts Metode, som absolut bør overvejes med Henblik saavel paa de statslige som de kommunale Valg; — disse Forbedringer skal man imidlertid ikke her komme nærmere ind paa¹⁾.

I Sverige har man ved Hjælp af et ret indviklet teknisk Apparat søgt at bringe det bedst mulige ud af Valg med d'Hondts Fordeling, dog hidtil uden i Realiteten at være naaet saa meget længere end vi med vor kommunale Valglov. Dette skyldes formentlig, at man har lagt mere Vægt paa, at de Fordelinger, der foretages, bliver absolut forholdsmæssige, end paa, at Metoden giver Bevægelighed for Partier, Kandidater og Vælgere. Det er imidlertid værd at mærke nogle Re-

¹⁾ En let tilgængelig Fremstilling af disse Metoder har Professor Cassel givet i Bilag I til den svenske Betänkande med Förslag til Proportionelt Valsätt af 27. Oktober 1903.

formforslag, der er fremsat i Sverige¹⁾. Foruden Indførelsen af Partiforbund og Ret for enkelte Løsgænger-kandidater til at overføre ubenyttede Stemmer til et Parti, er det navnlig en Udvidelse af „Rangsordningsreglen“ indenfor Partierne, man tilstræber. Vil alle et Partis Vælgere helst have valgt A, medens Halvdelen sætter B som Nr. 2 og den anden Halvdel C som Nr. 2, er det, naar kun to af de paagældende kan vælges, bedre efter Rang- eller Kvalitetsprincippet at faa A, alle er enige om, valgt, end efter Proportionalitetsprincippet at opnaa den mest nøjagtige Forholdsmæssighed mellem de to Særretninger ved Valg af B og C. Som Forbedring af den svenske Metode foreslaas derfor, at Vælgerne paa Stemmesedlen skal angive, i hvilken Rækkefølge de ønsker Kandidaterne valgt, og at Pladserne ved Afgørelsen af Valget skal besættes successivt, saaledes at man først giver den første Plads til „det stærkeste Navn“ (Rangprincippet).

Maalet, man her sigter mod, er det samme, som vi her i Landet stræber at naa ved Forholdstalsvalg i Enkeltmandskredse, og det samme, som der ogsaa ved de kommunale Valg har vist sig Trang til: en passende Forening af Forholdstalsvalg og Enkeltmandsvalg.

Betydningen af Enkeltmandsvalg synes at staa klart for de fleste herhjemme. Rigsdagsmanden bør ikke blot vælges som en i og for sig ligegyldig Person, opstillet af et Parti; men Vælgerne skal selv di-

¹⁾ Se Nore Tenow: Det proportionella Valsystemet och dess behov av reformering. Statsvetenskaplig Tidskrift 1918 S. 9.

rekte bestemme, ikke alene hvilken Repræsentation de forskellige lokale og erhvervsmæssige Grupper eller politiske Afskygninger indenfor Partierne skal have, men ogsaa hvilke personlige Egenskaber de valgte Rigsdagsmænd skal have. Hver Rigsdagsmand skal have sine Vælgere.

Medens de offentligt foranstaltede, indirekte Valg af Landstingsmænd vel i Regelen virker meget godt med Hensyn til de valgte Kvalitet, vil de fleste vist mene, at virkelig direkte Folkevalg, hvor Kandidaterne for at blive valgt maa samle et stort Antal Stemmer om sig, virker fuldt saa betryggende med Hensyn til Folketingsmændenes Kvalitet, som Metoder, der ingen Garanti giver for, at ret mange Vælgere ønsker vedkommende Person valgt, og hvor Spørgsmaalet om de enkelte Partiers Repræsentation er overladt til private Foreninger. For at Vælgerne virkelig skal have Indflydelse paa Personudvælgelsen, maa der være flere Kandidater af samme Parti, man kan stemme paa efter Behag — eller der maa kunne opstilles flere uden at skade Partiet.

Med Hensyn til Kravet om Forholdsmæssighed er der endnu nogen Modstand. Formaålet er naturligvis at faa en for Landet gavnlig og arbejdsdygtig Rigsdag, ikke i og for sig at opfylde en Menneskerettighed: at give hver Vælger nøjagtig lige megen Magt og faa en Rigsdag, der er et fuldstændigt Spejlbillede af Befolkningens politiske Opfattelse.

Er man ikke i Stand til at udpege noget bestemt Mindretal, der er særlig kvalificeret til at varetage den hele Befolkningens Interesser, vil det gælde om, at de Opfattelser, der har Flertal i Befolkningen, ogsaa faar

Flertallets Magt i Rigsdagen. Almindelige Flertalsvalg i Enkeltmandskredse sikrer langtfra et sandt Flertal i Rigsdagen. Flertalsvalg forudsætter — paa Trods af Mangfoldigheden af Standpunkter og Interesser i Befolkningen — et To-Partisystem, eller at Valget i al Fald kun drejer sig om Ja eller Nej i et enkelt Spørgsmaal. Men selv ved Valg om et enkelt Spørgsmaal kan der let fremkomme et falsk Flertal. Kommer der ny Spørgsmaal frem paa Rigsdagen, eller ændres Parti-grupperingen, falder Garantien for, at Rigsdagsflertallet svarer til Befolkningens Flertal, helt bort. For at Rigsdagsflertallet i de forskellige store Spørgsmaal skal være nogenlunde i Overensstemmelse med Befolkningen, maa Standpunkterne være repræsenterede nogenlunde i samme Forhold begge Steder. Det er først og fremmest Ønsket om et sandt Flertal, der fører til Kravet om forholdsmæssig Repræsentation af de forskellige Mindretal. Men Repræsentation af alle væsentlige Mindretal — i Forhold eller ikke i Forhold til deres Stemmetal — har ogsaa ved Siden heraf sin nyttemæssige Begrundelse. For de paagældende Mindretal vejer det mere at faa en enkelt Repræsentant, end det betyder for Flertallet eller de store Mindretal at miste en, — og for de store Partier har det desuden sin Fordel at have Oppositionen indenfor og ikke udenfor Rigsdagens Port. Selv en ret lille, tilstrækkeligt højt raabende Opposition kan gøre meget for at svække Befolkningens Interesse og Sympati for Rigsdagen.

Frygten for forholdsmæssig Repræsentation beror vist ofte paa en noget gammeldags parlamentarisk Opfattelse, stammende fra det engelske To-Partisystem og

vort Folketings Kamp mod det gamle — endnu ikke helt forsvundne — Landsting.

En stærk Regering med et solidt Flertal naaes ikke ved at begunstige bestemte (store, landlige eller samlet boende) Partier. Selv om Regeringen herved i første Omgang vil faa et stort Flertal, vil denne Situation dog næppe blive holdbar. Oppositionen vokser ofte hurtigst, — maaske mindre fordi Stemningen gaar mod Regeringens Standpunkt, end fordi Grænselinien mellem Partierne forskydes. Parlamentarismens vippende Vægt lader sig ikke standse ved Valgmaadeprivilegier. Det forholdsvis solide Flertal ved den gamle Valgmaade fremkom vist ikke saa meget, fordi denne begunstigede bestemte Partier, men fuldt saa meget ved at man gav Tilfældigheden saa stor Plads, at man svingede snart til den ene og snart til den anden Side af Ligevægtpunktet. Man fik herved et fast Flertal indenfor den enkelte Valgperiode, men samtidig en Statsmagt, der i det lange Løb var usolid og mere svingende end Stemningen i Befolkningen berettigede til. Hvis man endelig vil sikre Regeringen et tilstrækkeligt Flertal, hvorfor saa ikke i Stedet for at benytte Valgmaader, der let kan give falsk Flertal, f. Eks. have tre eller seks Tillægsmandater, som efter at de øvrige Pladser er besat paa rette Maade, alle besættes af Tingets Flertal — eventuelt med Stemmeret ogsaa for fraværende Medlemmer?

Spørgsmaalet er, som Nore Tenow¹⁾ udtrykker sig, om „Halvdelen + 1 Parlamentarismen“ skal afløses af „Centrumsparlamentarismen“. Er vi

¹⁾ Se Noten S 345.

ikke allerede naaede til, at det er det midterste, og ikke det største Parti, der skal danne Regeringen. Vil dette — under normale Forhold — give en svag Regering, betyder det samtidigt, at denne Form for Parlamentarisme giver en stærk Rigsdag. Centrumsparlamentarisme og forholdsmæssig Repræsentation behøver iøvrigt ikke at høre sammen. Det er vel snarest saadan, at Spaltningen i adskillige Partier og dermed Centrumsparlamentarismen i alle Tilfælde vil trænge frem som Følge af de politiske Spørgsmaals stigende Betydning og Mangfoldighed og Befolkningens stigende Klassesdeling, men at forholdsmæssig Repræsentation hjælper til, at Udviklingen sker paa en sundere Maade, med mindre Gnidning og Svingning frem og tilbage.

Det demokratiske Styre og Parlamentarismen er vel i det hele naaet til et Punkt, hvor der vil melde sig ny Krav, man kunde saaledes foruden Folkeafstemning og Etkammersystem tænke sig direkte Valg af Statsminister, som næste Overgangsform bort fra Monarkiet — og bedre Kontakt mellem Rigsdag og andre Samfunds faktorer ved tilforordnede, men ikke stemmeberettigede Sagkyndige og Interesse-Repræsentanter.

En Betingelse for et ordnet parlamentarisk Arbejde synes i al Fald med de nuværende Forfatningsforhold at være, at man har et ikke ubegrænset Antal af Partier. Men Partierne skulde gerne indenfor deres Rammer kunne optage og rumme det meste af, hvad der er af mere almindelige, politiske Anskuelser og Interesser i Befolkningen. Smaa „uafhængige“ Partier og Lister ved Siden af de store vil — foruden at Folk af Frygt for Splittelse ikke tør stemme paa dem —

let føre til snævre Programmer og Valg af tilsvarende Personligheder. De betydelige og uafhængige Folk, som nu ikke deltager i Politik, kan man vist sjældent faa frem ved at give de ganske smaa Partier og Lister mere Plads. Det gælder snarere om dels at gøre de store Partier mere rummelige ved at give Vælgerne direkte Indflydelse paa Personudvælgelsen og dels at aabne Adgang til Valg af enkelte Løsgængere, der har betydelig Tilslutning fra forskellig Side.

Da man næppe foreløbigt vil stille sig den absolute „matematiske Retfærdighed“ som Maal — men kun vil søge at faa i alt væsentligt et sandt Flertal og en passende Repræsentation af alle Mindretal af nogen Betydning, vil der ikke være noget i Vejen for en Deling af Landet i Kredse med forholdsmæssigt Valg af f. Eks. ca. 10 Rigsdagsmænd. For en Deling af Landet i Kredse taler foruden adskillige praktiske Hensyn, at man herved sikrer sig mod, at en uensartet Valgdeltagelse i Landets forskellige Hoveddele kan faa Indflydelse paa Resultatet.

Den bedste Forening af Forholdstalsvalg og Enkeltmandsvalg synes man at faa ved Andræ's Metode. Om det egentlige Indhold af denne Metode hersker der her i Andræ's Fædreland en forbavsende Uvidenhed. Mange tror, at Andræ's Metode blot er en Listevalgmaade med Fordeling mellem Listerne efter, hvad der senere er kaldt „største Brøks Metode“. Det karakteristiske ved Andræ's Metode er imidlertid, at Forholdsmæssigheden slet ikke naas ved en Fordeling mellem Lister eller samlede Partier, men gennem En-

keltmandsvalg. Forholdsmæssigheden mellem Partierne fremkommer som et Resultat af Enkeltmandsvalg, ved at der til Valget af hver Repræsentant bruges saavidt mulig lige mange Stemmer. Der vælges flere Repræsentanter i samme Kreds; — hver Vælger har dog kun én Stemme, men han angiver paa Stemmesedlen ved at sætte Tallene 1, 2, 3 o. s. v. udfor Kandidaternes Navne, i hvilken Rækkefølge han ønsker dem valgt. Faar den Kandidat, Vælgeren har sat som Nummer 1, ikke Brug for Stemmen — enten fordi han har flere Stemmer, end han behøver, eller fordi han ikke har nok til at blive valgt — overføres de overflødige Stemmer til den Kandidat, Vælgeren næsthest ser valgt. Idet de valgte paa denne Maade saavidt muligt forbruger lige mange Stemmer, opnaaes Forholdsmæssighed mellem Partierne — samtidig med, at der foretages et frit og direkte Valg af de enkelte Personer. De enkelte Repræsentanter vælges med den fuldeste Tilslutning fra de flest mulige Vælgere.

Vi har ganske vist siden 1855 haft Andræ's Metode i vore Valglove, men den er i lange Tider ikke bleven virkelig benyttet. Grunden hertil er, at det har drejet sig om indirekte Valg med et begrænset Antal Deltagere. Man har her paa Forhaand nøjagtig kunnet overskue Situationen, og Partierne har derfor opnaaet mere ved at dele sig i Grupper, netop store nok til at faa valgt en Landstingsmand, end ved Afstemning paa en Rækkefølge af Kandidater med Overføring af overflødige Stemmer paa Nr. 1 til Nr. 2 o. s. v. Dette har navnlig været nødvendigt før den ny Valglov, ved hvilken den tidligere benyttede, for store „fulde Kvotient“ er afløst af „den tilstrækkelige Kvotient“, og

hvorved der ogsaa er givet Adgang til Overføring af Stemmer fra Kandidater, der har for faa Stemmer til at blive valgt. Men ogsaa efter disse Ændringer synes Delingstaktiken her at give det bedste Resultat for Partierne. Det samme vilde imidlertid ved indirekte Valg være Tilfældet ved saa godt som enhver Metode.

Medens Andræ's Metode saaledes har hvilet i en halvhundredaarig Søvn i Landstingsafdelingen af vore Valglove, og Ukendskab og Fordom om, hvad den egentlig betød, har hersket herhjemme, har samme Metode, der to Aar efter Andræ's Opfindelse af den blev fremsat af Hare i England, i engelsktalende Lande gennemgaaet en Udvikling, hvorved den er bleven ypperlig egnet ogsaa til Anvendelse ved store direkte Valg. Den har i en Aarrække med Held været anvendt flere Steder udenfor Europa og var optaget i det nu henlagte Forslag til en Home-Rule Ordning. Englænderne anser denne Form for Forholdstalsvalg for ubetinget bedre end Listevalg; — og det var da ogsaa et Forslag om Anvendelse af Andræ's Metode ved Valg af Underhuset, som i Aar blev forkastet med ringe Majoritet.

Metoden kaldes i England meget betegnende „The single transferable vote“ — én Stemme, som overføres. — I Modsætning til „Forholdstalsvalg i Enkeltmandskredse“ kunde man kalde Metoden „Enkeltmandsvalg i Kredse med forholdsmæssig Repræsentation“ eller kortere: „Enkeltmandsvalg i Forholdstalskredse“. Rimeligst er det dog vist at bevare Andræ's Navn ogsaa for de ændrede Former.

Til Belysning af de moderne Former af Andræ's Metode skal her gengives Hovedpunkterne i den en-

gelske Form¹⁾. Saavel vor Landstingsvalgmaade som den amerikanske og tasmanske Metode er i det væsentlige i Overensstemmelse med den engelske.

1) Valget foregaar i Kredse, der hver vælger f. Eks. ca. 10 Repræsentanter. (Sædvanlig foreslaas noget færre.)

2) Kandidaterne opstilles hver for sig.

3) Der anvendes Stemmesedler, paa hvilke Kandidaterne opføres hver for sig, f. Eks. i alfabetisk Orden.

4) Vælgerne sætter Tallet 1 udfor den Kandidat, de helst vil have valgt, 2 udfor den, de næsthelst vil have valgt o. s. v., saa mange Numre, som de selv ønsker.

5) Den tilstrækkelige Kvotient findes som ved vore Landstingsvalg ved at dividere det samlede Stemmetal med 1 mere end det Antal Repræsentanter, der skal vælges i Kredsen, og forhøje Kvotienten til det paafølgende hele Tal.

6) Stemmesedlerne sorteres efter Navnet paa de Kandidater, der staar som Nummer 1.

7) De Kandidater, der herved naar den tilstrækkelige Kvotient, erklæres valgt.

8) Det Antal Stemmer, disse har udover Kvotienten, overføres til de Kandidater, som staar som Nr. 2 paa de paagældende Stemmesedler, og Nr. 2 paa disse regnes nu som Nr. 1.

9) For at ikke nogle af de Kandidater, der staar som Nummer 2, paa den valgte Stemmeseddel skal faa en Begunstigelse, ved at disse Stemmesedler fortrinsvis gaar med i det Overskud, der overføres, sorteres forinden Overføringen alle den valgte Kandidats Stemmesedler efter Navnet paa dem, der paa disse staar som Nr. 2, og det Overskud, der skal overføres, tages forholdsmæssigt af de forskellige Nr. 2'eres Bunker. De Sedler, der ikke har nogen Nr. 2, medtages alle til Dannelse af Kvotienten. (Ved den tasmanske Metode udelukkes al Tilfældighed ved en gennemført forholdsmæssig Udtagning ogsaa efter Nr. 3 og senere Navne. Den amerikanske Metode tager der-

¹⁾ Mange værdifulde Oplysninger om den findes i den i Folketingets Betænkning af 24. Februar 1911 delvis oversatte engelske Commissions Betænkning af 1910. Iøvrigt skal navnlig henvises til John. Humphreys' Bog: Proportional Representation.

imod intet Hensyn til dette — stærkt overdrevne — Tilfældighedsmoment. Her tages Overskuddet ganske simpelt oven af den valgte Kandidats Bunke („Topoverføring“). De Stemmesedler, der ikke indeholder senere Navne end den valgte, sorteres her paa Forhaand fra, ved at der for hver Kandidat sorteres i to Bunker: En med Stemmesedler, der kun indeholder Kandidatens Navn, og en med Kandidatens Navn efterfulgt af andre Navne. Herved undgaar man ogsaa ved denne Metode, at Partiet spilder Stemmer ved at udtømte Stemmesedler tages med i det Overskud, der skal overføres fra en Kandidat til en anden. Den simpleste — og tilstrækkelig nøjagtige — Form er den amerikanske).

10) Paa denne Maade fortsættes, indtil samtlige Overskud er overført. Derefter udelukkes den Kandidat fra Valg, hvis Navn staar øverst (bortset fra Navne paa allerede valgte) paa færrest Stemmesedler, og de Stemmesedler, paa hvilke han staar øverst, overføres til den næste Kandidat paa disse. Opnaar nogen herved den tilstrækkelige Kvotient, er han valgt.

11) Paa denne Maade fortsættes, indtil samtlige Pladser er besatte, eller der ikke er flere uvalgte Kandidater tilbage, end der skal vælges Repræsentanter i Kredsen. De resterende Kandidater erklæres i sidste Fald for valgt, selv om de ikke har naaet den tilstrækkelige Kvotient.

En Gengivelse af Tallene fra det af det engelske „Proportional Representation Society“ i 1912 foretagne „Model Election“ vil bedst vise Metodens Mekanik.

Gennem Aviserne indkom 47 874 Stemmesedler, hvorpaa „Vælgerne“ havde sat Numrene 1, 2 o. s. v. udfor Navnene paa de i omstaaende Tabel VII nævnte, almindelig kendte Kandidater — i den Orden, hvori de ønskede dem valgt. Ved Valg i en virkelig Kreds havde Stemmerne muligvis være en Del mere jævnt fordelt paa Kandidaterne.

Ved første Optælling er samtlige Stemmesedler

Tabel VII.

Antal Stemmer 47 874. Antal Mandater 7. Kvotient = $\frac{47\ 874}{7} + 1 = 5\ 985$.

Kandidater	1. Optælling		2. Optælling		3. Optælling		4. Optælling		5. Optælling		6. Optælling		7. Optælling		Valgt
	Overl. at George's	Resultat	Overl. at Law's	Resultat	Overl. at Grey's	Resultat	Overl. at Amery's og Cecil's St.	Resultat	Overl. at Barnes's	Resultat	Overl. at Carson's	Resultat	Stemmer	Resultat	
Amery	208	217	51	268	31	299	299	1 808	—	—	—	—	—	—	
Barnes	888	1 312	2	1 314	434	1 748	60	5 512	—	—	—	—	—	—	
Burt	576	1 399	21	1 996	3 425	5 421	91	3 388	—	—	—	—	—	6 025	Burt (5)
Carson	1 171	1 188	1 640	2 828	13	2 841	547	—	—	—	—	—	—	—	
Cecil	787	20	473	1 280	25	1 305	1 305	—	—	—	—	—	—	—	
Chamberlain	1 626	26	3 673	5 325	71	5 396	696	—	—	—	—	—	—	—	
George	22 778	16 793	—	5 985	—	5 985	—	—	—	—	—	—	—	6 092	Chamberl. (4)
Grey	3 997	12 332	—	16 329	10 344	5 985	—	—	—	—	—	—	—	5 985	George (1)
Law	11 857	11 857	—	5 872	—	5 985	—	—	—	—	—	—	—	5 985	Grey (3)
Mond	180	801	5	806	2 874	3 680	52	—	—	—	—	—	—	5 985	Law (2)
Redmond	1 221	2 430	3	2 433	2 888	5 321	37	—	—	—	—	—	—	357	Redmond (6)
Snowden	2 585	736	4	3 325	583	3 908	63	—	—	—	—	—	—	95	Snowden (7)
Udømtede Stemmesedler	—	—	—	—	—	—	58	—	—	—	—	—	—	252	
Tilsammen	47 874	47 874	—	47 874	—	47 874	—	47 874	—	47 874	—	47 874	—	2 797	

23*

fordelt og optalt efter Navnene paa de Kandidater, der stod som Nr. 1. Resultatet heraf findes i første Kolonne. Da der ialt var afgivet 47 874 Stemmer, og skulde vælges 7, var den tilstrækkelige Kvotient $\frac{47874}{7+1}$ forhøjet til det næste hele Tal, d. v. s. 5 985. Lloyd George og Bonar Law, som begge havde over dette Tal, var altsaa straks valgt henholdsvis som Nr. 1 og Nr. 2. Det blev nu undersøgt, hvem der stod som Nr. 2 paa de 22 778 Stemmesedler, der havde Lloyd George som Nr. 1, og de 16 793 Stemmer udover Kvotienten blev derefter udtaget forholdsmæssigt af de forskellige Nr. 2'eres Bunker, hvorved disse Kandidaters Stemmetal steg til det i Tab. for 2. Optælling angivne Resultat. Ved Hjælp af Stemmer overført fra Lloyd George blev Grey valgt som Nr. 3. Overføringen af Bonar Law's og Greys Overskud ved 3die og 4de Optælling førte derimod ikke til noget Valg.

Man udslettede nu Navnene paa Amery og Cecil — som stod med færrest Stemmer paa de henholdsvis 299 og 1 305 Stemmesedler, hvor de stod som første gældende Navn, herved blev Chamberlain valgt. Som det vil ses, havde 1 626 sat ham som Nr. 1; at Lloyd Georges Overskud fik han kun 26 Stemmer, af sin Partifælle Bonar Laws overskydende Stemmer 3 673, 71 fra Grey og endelig 696 af de paa Amery og Cecil afgivne Stemmer. Paa samme Maade blev ved 6te Optælling Burt valgt efter Udslettelsen af Barnes, medens Udslettelsen af Carson ved 7de Optælling ikke førte til noget Valg. Mond, der herefter stod med færrest Stemmer, var nu udelukket fra at blive valgt, og de to sidste Pladser tilkom derefter de to resterende Kandidater: Snowden og Redmond.

Hvor det ikke kan paavirke Resultatet, letter man ved den engelske Metode Opgørelsen (sammenlignet med vor Landstingsvalgmaade) ved samtidig at foretage to Operationer — jfr. den samtidige Udslettelse af Amery og Cecil ved 5te Optælling, da de tilsammen havde færre Stemmer end den Kandidat, der har 3die færrest Stemmer — og Undladelsen af at overføre Burts og Chamberlains Overskud, da disse dog ikke er tilstrækkelige til at Mond kan blive valgt. Hvis man imidlertid er bange for, at disse Lettelser i Regne- og Tællearbejdet skal bringe Forvirring, kan de uden stor Skade udelades.

Andræs Metode, saaledes som den findes med Hensyn til Landstingsvalg i den ny Valglov, maa for at være anvendelig ved store, direkte Valg nødvendigvis ændres paa mindst to Punkter. Ved Valg i almindelige Foreninger, hvor der ikke findes bestemte Partier, kan den derimod særdeles godt anvendes uændret.

For det første vil ved Valg i en Kreds med f. Eks. 50 000 eller 100 000 Vælgere en Fremtagen af Stemmesedlerne enkeltvis i Rækkefølge til Sortering o. s. v. tage alt for lang Tid. Stemmesedlerne maa derfor f. Eks. i Overensstemmelse med den foran fremstillede engelske Metode efter at være blandede, deles ud til flere Valgmedhjælpere, der samtidig udfører Sorterings- og Optællingsarbejdet. Heraf følger, at man ikke som nu inden samtlige Stemmesedler er gennemgaaede og sorterede, erklærer den ene Kandidat efter den anden for valgt. Samtlige Stemmesedler maa først sorteres. Derefter undersøges det, hvem der straks har opnaaet det tilstrækkelige Antal Stemmer til at erklæres valgt.

Dernæst foretages Sortering af disses Overskud til næste Kandidat paa Stemmesedlerne. Dernæst igen Opgørelse af de samlede Stemmetal o. s. v. Man gaar saaledes trinvis frem med skiftevis Sortering af Bunker af Stemmesedler og Opgørelsen af det foreløbige Valgresultat.

For det andet maa der ved direkte Valg træffes særlige Foranstaltninger for at hindre, at Partiernes spilder Stemmer, ved at deres Vælgere ikke sætter Nummer ved tilstrækkelig mange Navne. Sætter en Vælger f. Eks. kun Nr. 1 ved Partiets populæreste Kandidat, som faar langt flere Stemmer, end han behøver, vil Stemmen være spildt for Partiet, saafremt Stemmesedlen kommer med i den paagældende Kandidats Overskud af overflødige Stemmer. Det samme vil ske, hvor en Vælger kun sætter Nummer ved en eller et Par Kandidater med særlig smaa Chancer, saaledes at Stemmesedlen ikke, efter at de paagældende er udslettede, kan overføres til en tredje af Partiets Kandidater, som har Stemmer nok til at hans Valg staar paa Vippen. Den foran fremstillede engelske Metode og de andre forbedrede Former af Andræ's Metode (den amerikanske og tasmanske) hindrer Stemmespildet i det første af de nævnte Tilfælde ved fortrinsvis at lade de Stemmesedler, der er udtømte efter Valget af en Kandidat, medgaa til dette Valg og tage Overskudet blandt Stemmesedler, som har flere Navne. De indeholder derimod intet Middel mod det maaske lige saa farlige Spild af Stemmer, ved at Vælgeren udelukkende stemmer paa en eller flere Dumpekandidater eller i alt Fald undlader at stemme paa Partiets Kampkandidat.

Her skal imidlertid foreslaaes en Form af Andræs Metode, som foruden at dække Partierne mod Stemmespild som Følge af, at deres Vælgere ikke sætter tilstrækkelig mange Numre paa Stemmesedlen — gør Afstemningen lettere og Stemmesedlen mere overskuelig for Vælgerne, og giver selve Partierne Lejlighed til uden Tvang at øve en rimelig Indflydelse paa Udvælgelsen af Personerne.

Medens Andræs Metode iøvrigt benyttes, tillades det flere Kandidater at opstille sig sammen paa en Partiliste med den Virkning, at Stemmesedler, som ellers vilde gaa til Spilde som udtømte, uden nærmere Angivelse fra Vælgeren regnes til gode for Kandidater af det Parti, til hvilket den Partikandidat, som Vælgeren først har stemt paa, hører. Kandidaterne tages her i den Orden, hvori de staar paa Partilisterne.

Som man vil se, drejer det sig om en Kombination af Andræs Metode og Listesystemet, hvori Andræs Metode danner Hovedbestanddelen og Listerne kun er en Reserveforanstaltning¹⁾.

Metoden er følgende:

1) Kandidaterne kan enten anmeldes enkeltvis eller flere Kandidater kan i Fællesskab med alles Sam-

¹⁾ Samme Maal har jeg i Artiklen om Forholdstalsvalg i Gads Magasin 1913 søgt naaet med d'Hondts Fordeling mellem Lister som Udgangspunkt. Ved: 1) Listeforbund og „Støtte“, 2) ligesom af d'Aviella og La Chesnais foreslaaet at anvende Andræs Metode indenfor Listerne, 3) anvende Andræs Metode paa Løsgængere udenfor Listerne, saaledes at overskydende Stemmer kan gaa over til disse. Fordelen ved det her fremsatte Forslag er imidlertid, at det er langt mere enkelt, idet Valgudregningen helt igennem bygges paa den forbedrede Andræske Metode, og Listerne kun tages som et Udtryk for Vælgernes stiltiende Ønske. Jvf. ogsaa Tenows Forslag til Forbedring af den svenske Metode.

tykke anmeldes som en Liste i en bestemt Rækkefølge. Ved at foreskrive et tilstrækkeligt Antal Stillere kan man sikre sig mod, at der kommer for mange Kandidater, specielt udenfor Listerne; disse kan man give nogen Rabat med Hensyn til Antal af Stillere. Ogsaa Kandidater, der opstilles paa Lister, bør af Hensyn til det personlige Forhold have egne Stillere.

2) Oversigten for Vælgerne lettes yderligere, hvis Listerne maa have Partinavne, som trykkes paa Stemmesedlerne. (Misbrug heraf kan vanskeligt tænkes. Indleveres der f. Eks. to Lister med Navnet Venstre, kaldes de paa Stemmesedlen „Venstre A“ og „Venstre B“).

3) Det bør tillades en Liste at erklære, at dens overflødige Stemmer overføres til en eller flere andre Lister i Rækkefølge. Selv hvor der ikke bestaar egentlige Alliancer mellem Partiernes, er det kun naturligt, at disse hellere samvirker om Besættelsen af de sidste Pladser, end lader dem gaa til Partiernes værste Modstandere. Dette Samarbejde vil navnlig faa Betydning, hvis hver Kreds kun skal vælge forholdsvis faa, f. Eks. 5—6 Repræsentanter. Hvis et Parti kan faa valgt — maaske én — er det en forholdsvis væsentlig Op-gave at hjælpe nærstaaende Kandidater. Hjælpen til andre kommer ikke mindst Partiet selv tilgode, idet mange Vælgere bedre tør stemme paa Partiet, naar der er denne Garanti mod Stemmespild.

4) Kandidaternes Navne trykkes paa Stemmesedlerne samlede i Lister i den af Partiernes bestemte Orden (eventuelt med Partinavn og Angivelse af, hvorledes Partiernes vil støtte hinanden). Kandidater, der er anmeldt enkeltvis udenfor Listerne, sættes nederst paa

Stemmesedlerne, eventuelt under Overskriften „udenfor Partierne“ eller lignende.

En Stemmeseddel kan f. Eks. se saaledes ud:

		Nr.
Social-Demokrater. Støtter „De Radikale“.	{ A. A. Andersen.....	
	{ B.	
	{ C.	
Venstre.	{ D.	
	{ E.	
De Radikale. Støtter „Social-Demokrater“.	{ F.	
	{ G.	
	{ H.	
Højre. Støtter „Venstre“.	{ J.	
	{ K.	
Udenfor Listerne.	L.	
	M.	

Eksempelvis kan nævnes, at en ren Partistemmeseddel, der kun har et Eftal udfor A, faktisk vil betyde en Afstemning efter Andræs Metode: ¹⁾ A, ²⁾ B, ³⁾ C, ⁴⁾ F, ⁵⁾ G, ⁶⁾ H. En Stemmeseddel med: ¹⁾ G, ²⁾ E vil, hvis den ikke medgaar til disses Valg, eventuelt blive overført til: ³⁾ F, ⁴⁾ H, ⁵⁾ A, ⁶⁾ B, ⁷⁾ C. — En Løsgængerstemme: ¹⁾ L, ²⁾ K vil eventuelt blive overført til Højres anden Kandidat: ³⁾ J og derefter til Venstre: ⁴⁾ D, ⁵⁾ E. — Og endelig kan en Højremand frigøre sig helt fra Partiets Støtte af Venstre ved f. Eks. at stemme: ¹⁾ J, ²⁾ K, ³⁾ L, ⁴⁾ G, og hvis han vil være hel sikker: ⁵⁾ M, ⁶⁾ F, ⁷⁾ H, ⁸⁾ A, ⁹⁾ C, ¹⁰⁾ B.

5) Afstemningen sker aldeles som ved de andre Former af Andræs Metode ved at sætte Tallet 1 ved

den Kandidat, man helst vil have valgt, og eventuelt 2, 3, 4 osv. ved de følgende. Da der ikke her kan ske Stemmespild for Partierne, kan Valgloven, hvis dette ønskes, foreskrive, at der højst anvendes Nr. 1, 2 og 3. Der hersker fuld Frihed i Nummereringen af Kandidaterne uden Hensyn til Listerne.

6) Stemmesedlerne sorteres efter første Navn (Nr. 1-er).

7) De enkelte Kandidaters Stemmetal optælles — lægges sammen — og den tilstrækkelige Kvotient udregnes. Allerede paa dette Tidspunkt kan Valgets politiske Hovedresultat med ret stor Sikkerhed beregnes. Medens Valgopgørelsen iøvrigt foretages for To-Amts- eller Amtskredsen, kan Sorteringen efter Nr. 1-er foretages paa Valgaftenen for de enkelte Afstemningssteder. De valgte bør ogsaa vide, hvor deres Vælgere bor.

8) Kandidater, hvis Stemmetal naar Kvotienten, erklæres valgt, og deres Overskud overføres efter Reglerne i Punkt 9—11.

9) De Stemmer, der som overskydende skal overføres, tælles, efter at den valgte Stemmesedler omhyggeligt er blandede, oven af den samlede Bunke af Stemmesedler med den paagældende Kandidat som Nr. 1 (Topoverføring). (Forholdsmæssig Fordeling af Overskudet kan, hvis det ønskes, gennemføres ved en Kombination med den forannævnte engelske eller tasmanske Metode).

10) Den valgte Navn udslettes paa de overskydende Stemmesedler, og disse sorteres efter Navnet paa de Kandidater, der nu staar øverst.

Stemmesedler, der ikke har flere nummererede Kandidater tilbage, regnes til Fordel for Kandidaterne

af den Liste, den første af de paa en Liste opførte Kandidater, som Stemmen er afgivet for, hører til. Kandidaterne paa Listen følger herved efter hinanden i den Orden, i hvilken de er opført paa denne. (Allerede valgte eller udslettede Kandidater forbigaas naturligvis). Har Vælgeren først stemt paa en eller flere Løsgængere og derefter paa en Partikandidat, er det dennes Liste, Stemmesedlen vil komme til at gavne, saafremt den ikke fører til Valg af nogen af de Kandidater, Vælgeren har stemt paa.

De omhandlede Listestemmer samles under Optællingen i Bunker for sig. Da Rækkefølgen af de senere Kandidater her paa Forhaand er kendt, behøver disse Stemmesedler ikke at optælles og sorteres paany ved eventuelle senere Optællinger. (Det vil formentlig give en Lettelse i Udregningen af Valgresultatet straks at udsortere de Stemmesedler, der kun har Nr. 1).

11) Ved Overføringen af overskydende Stemmer tages nu en forholdsmæssig Andel af Listestemmerne og de øvrige Stemmer, der er medgaaede til den paagældendes Valg. Hvilke enkelte Stemmesedler indenfor de to Bunker, der skal overføres, lader man bero paa Tilfældet, idet man ganske simpelt tæller det ønskede Antal op af Toppen paa Bunken („Topoverføring“).

12) Valgudregningen foretages iøvrigt ganske som ved Landstingsvalgene og de andre moderne Former af Andræs Metode. Naar alle Overskud er overført, og ikke flere herved kan naa Kvotienten, begynder den successive Udsletning af de Kandidater, der har færrest Stemmer, og hermed vedblives, til enten det tilstrækkelige Antal Kandidater har naaet Kvotienten,

eller der ikke er flere Kandidater tilbage, end der endnu er Pladser at besætte.

Efter denne Metode er den Andræske Stemmeoverføring og Afstemningsfrihed fuldt ud herskende. Listerne giver kun en Reserve-Rækkefølge af Kandidater, som man forudsætter, Vælgerne vil sætte Pris paa, hvis Stemmesedlen skulde blive udtømt. Listerne hjælper de mindre vidende eller mindre omsorgsfulde Vælgere til at faa det størst mulige Udbytte af deres Stemme — og de gør det samtidigt overflødigt for de fleste at bekymre sig med at sætte et absolut tilstrækkeligt Antal Numre. Desuden hjælper Listerne til at orientere Vælgerne med Hensyn til Kandidaternes Partistandpunkt. Nogle Vælgere kender maaske kun en enkelt eller slet ingen af Kandidaterne. Partiorganisationerne faar noget større Indflydelse. Derimod paalægger Listerne ikke nogen Vælger en Tvang, som han ikke kan unddrage sig, saafremt han vil gøre sig den Ulejlighed at sætte flere Numre paa sin Stemmeseddel. Listens Ret til eventuelt at nyde godt af en Stemme, svarer til fjernere beslægtedes Arveret; — den maa vige for Arveladerens udtrykkelige, testamentariske Ønske.

Vælgernes Adgang til fuldtud at træffe Bestemmelsen om den endelige Rækkefølge af Partiets Kandidater vil maaske i mange Tilfælde kun virke som en Sikkerhedsventil — eller en Strømpil, som faar Partibestyrelsen til at sætte de Folk øverst paa Listen, der er mest Stemning for at faa valgt.

Metoden synes at give en saa elastisk Kombina-

tion mellem Listevalget og Andræ's Metode, at den, efter hvad der tiltrænges i det enkelte Tilfælde, kan virke paa den ene eller paa den anden Maade; — enten saaledes, at Vælgerne betragter og behandler Metoden som virkelig Andræsk, eller at den væsentlig kommer til at svare til Listevalg. Metoden vil derfor efter de Erfaringer man gør, og den Trang, der viser sig hos Vælgerne, ved en senere Revision kunne udvikles i den ene eller anden Retning, uden at der sker noget større Spring.

Valg af Stedfortrædere kan ske uden Besvær for Vælgerne, hvis det tillades Kandidaterne selv hver at opstille sin faste Række af Stedfortrædere. Hvis man imidlertid ønsker, at Vælgerne skal have Afgørelsen af Stedfortræderspørgsmaalet, kan benyttes samme Metode som ved Landstingsvalgene.

Hvilken Grad af Forholdsmæssighed man vil opnaa ved Andræ's Metode — enten den anvendes i den engelske Form eller efter sidstnævnte Forslag forbindes med Partilister — vil i ikke ringe Grad bero paa, hvor mange Repræsentanter der skal vælges i hver Kreds. I nedenstaaende Tabel VIII er Metoden paa Grundlag af Partiernes Antal Valgmænd ved Landstingsvalget tænkt anvendt dels paa 20 Amtskredse, dels paa 12 Kredse, der bortset fra Hovedstaden, Bornholm og Færøerne hver omfatter to Amter.¹⁾ Result-

¹⁾ Fordeles Mandaterne efter Folketal, har man:

Amtskredse: Hovedstaden: 29, Københavns Amt: 7, Frederiksborg Amt: 5, Holbæk A: 5, Sorø A: 5, Præstø A: 5, Bornholm A: 2, Maribo A: 6, Svendborg A: 7, Odense A: 8, Vejle

tatet bliver noget forskelligt efter Partiernes Stilling til hinanden. Der er tænkt følgende fem Kombinationer:

Tabel VIII.

		Konservative	Vestre	Radikale	Social-Demokrater	Tilsammen
Forholdsmæssig Fordeling		28	45	24	43	140
Amtskredse	A. Hvert Parti for sig.....	26	47	22	45	140
	B. Samling om Midten.....	23	52	25	40	140
	C. To Hovedgrupper.....	25	49	23	43	140
	D. Radikale og Socialister ..	24	45	24	47	140
	E. Antisocialistisk Alliance..	25	52	23	40	140
To-Amtskredse	A. Hvert Parti for sig.....	27	47	22	44	140
	B. Samling om Midten.....	25	48	24	43	140
	C. To Hovedgrupper.....	27	47	22	44	140
	D. Radikale og Socialister ..	26	46	22	46	140
	E. Antisocialistisk Alliance..	26	49	22	43	140

A) Partierne optræder hver for sig. B) Samling om Midten (Konservative hjælper med deres oversky-

A: 7, Aarhus A: 5, Skanderborg A: 5, Randers A: 6, Aalborg A: 8, Hjørring A: 6, Thisted A: 4, Viborg A: 6, Ringkøbing A: 7, Ribe A: 6, Færøerne: 1.

To Amtskredse: Hovedstaden: 29, København—Friederiksborg A: 12, Holbæk—Sorø A: 11, Præstø—Maribo A: 11, Bornholm A: 2, Svendborg—Odense A: 15, Vejle—Ribe A: 13, Aarhus—Skanderborg A: 10, Randers—Aalborg A: 14, Hjørring—Thisted A: 10, Viborg—Ringkøbing A: 12, Færøerne: 1.

Saafernt man under Hensyn til „Befolkningstætheden“ tager et Par Mandater fra Hovedstaden og giver til de vestjydske Amter, vil dette naturligvis virke noget forstyrrende paa Fordelingen mellem Partierne.

dende Stemmer Venstre, og hvis Venstre ikke faar Brug for Stemmen, de Radikale mod Socialisterne, d. v. s. de stemmer: K, V, R, Venstre stemmer: V, R, K, de Radikale stemmer: R, V, S, og Socialisterne: S, R, V). C) Samling i to Hovedgrupper (Konservative stemmer: K, V, R; Venstre V, K, R; Radikale: R, S, V; Socialister: S, R, V). D) Radikale og Socialister i Alliance, iøvrigt ingen Støtte mellem Partierne (Radikale stemmer: R, S; Socialister: S, R). E) Antisocialistisk Alliance (Konservativ: K, V, R; Venstre: V, R, K; Radikal: R, V, K; Socialister: S).

Gennemsnitlig er der ved Valg i Amtskredse i Eksemplet for de fem udregnede Kombinationer et Underskud (og et tilsvarende Overskud) i Repræsentation paa $5\frac{3}{5}$ Medlemmer og ved To-Amtskredse paa $3\frac{2}{5}$. Ved det heldige Folketingsvalg i Aar var Total-Underskudet, bortset fra de smaa Partier, som der her ikke er regnet med, 5. Ser man paa de to Hovedgrupper af Partier under ét, er Underskudet for Amts- og To-Amtskredse $2\frac{1}{5}$ og 1 Mandat. I alt Fald i To-Amtskredse maa det siges, at der opnaaes en meget tilfredsstillende forholdsmæssig Fordeling af de 140 Medlemmer. Den fuldt nøjagtige Fordeling opnaas vel næppe saa ofte som ved Forholdstalsvalg i Enkeltmandskredse — men til Gengæld er man sikret mod store Udsving fra den rette Fordeling. Benyttes To-Amtskredse, bliver alle 4 store Partier repræsenterede i samtlige Kredse, bortset fra Bornholm og Færøerne.

Karakteristisk for Andræ's Metode er den lette Adgang, den giver til et begrænset Samarbejde mellem Partierne ved Besættelsen af de sidste Pladser,

Restpladserne. Særlig hvis det forlanges, at Forholds-
talsvalg skal ske i Amtskredse, vil det være af Betyd-
ning, at flere Partier uden at miste deres Selvstændig-
hed er i Stand til at samvirke om Besættelsen af Rest-
pladserne. Andræs Metode virker ved Besættelsen af
den sidste Plads, ligesom Omvalgsmetoden i Enkelt-
mandskredse virker for samtlige Pladser. Hvert Parti
prøver først at faa sin egen Kandidat ind, men hvis
det bliver nødvendigt, viger den svageste, og alle
Stemmer samles om den stærkeste af to nærstaaende
Kandidater.

Sidste Mandat i Kredsen tilfalder Flertallet af de
ikke allerede repræsenterede Vælgere, ligemeget om
dette Flertal oprindeligt er samlet om én Kandidat eller
er spredt over flere Kandidater og i flere Partier.
Samarbejdet mellem Partierne gøres let, samtidig med
at de beholder deres indre Frihed.

Medens Valget af de sidste Kandidater vil faa
noget af det samme Samlings- eller Kompromispræg
som Omvalg i Enkeltmandskredse, vil selve disse Plad-
ser i adskillige Tilfælde dog kunne tilfalde Kandidater,
hvis Standpunkt ligger et Stykke fra Midten (fordi det kun
drejer sig om de endnu urepræsenterede Vælgere); —
og de allerfleste vælges her uden Kompromispræg.

Stemmeoverføringen fra Parti til Parti virker til,
at den enkelte Kreds's samlede Repræsentation kom-
mer til at svare bedre til Vælgerbefolkningens Stand-
punkter end ved almindeligt Forholdstalsvalg efter
Lister, og herved sikres formentlig ogsaa bedre end
ved rent Listevalg, at Tingets Flertal kommer til at
svare til hele Befolkningen. Ved Listevalg kan de
enkelte Partier muligvis blive nøjagtigere repræsen-

terede i Forhold til deres Stemmetal i hele Landet. En Sammenligning mellem Forholdsmæssigheden ved Andræs Metode og ved Listevalg lader sig iøvrigt vanskeligt foretage. Ved Listevalg og Forholdstalsvalg i Enkeltmandskredse fremtræder Partierne tilsyneladende som skarpt adskilte Enheder med givne Stemmetal, der tillader en nøjagtig Fordeling. Men Udgangspunktet er her upaalideligt, Tallene oplyser intet om Mellemstandpunkter, Samarbejde mellem Partierne, — og om ikke Vælgere af taktiske Grunde har stemt paa et Parti, de slet ikke hører til. Ved Andræs Metode kan man derimod vente, at Stemmesedlernes Nr. 1-er skal give et temmelig paalideligt Billede af Vælgernes virkelige Standpunkt, medens det af Stemmeoverføringen og det endelige Resultat fremgaar, hvilke subsidiære Ønsker de forskellige har, og hvilket Samarbejde der har fundet Sted. Medens de andre Metoder begaar Fejl ved at forhøje nogle Brøker til Hele og kaste andre helt bort — formindsker Andræs Metode Fejlen ved at samle beslægtede Brøker til Hele eller ialtfald at samle Smaabrøker til større Brøker.

Rent partimæssigt set maa det antages, at Andræs Metode kan have smaa Fordele for Midterpartierne og for enkelte Kandidater eller Smaagrupper mellem de større Partier.

Iøvrigt vil Fordelingen paa Grundlag af den tilstrækkelige Kvotient blive en Mellemtning mellem Fordelingen efter d'Hondts Regel og største Brøks Metode, nærmere den første end den sidste. Og de store Partier vil derfor gennemsnitlig faa lidt mere ud af deres Stemmer end de smaa. — Det lod sig meget vel gøre at gaa over til største Brøks Metode ved at

erstatte den tilstrækkelige Kvotient med den fulde Kvotient; men den rent fordelingsmæssige Fordel, der herved eventuelt kunde vindes, vilde vistnok mere end opvejes ved andre Ulemper. Metodens Elasticitet og fri Bevægelighed til Stemmeoverføring vilde indskrænkes, idet en Kvotient, der er højere end den nødvendige, vil gøre Partierne bange for at sætte Stemmer til ved at anbringe for mange Stemmer paa en enkelt Kandidat (jfr. tidligere Landstingsvalg).

Ved at gøre Kredsene tilstrækkeligt store, lader Fejlen i Fordelingen sig begrænse til et Minimum.

Anvendelse af Tillægsmandater i Forbindelse med Andræs Metode maa derimod fraaades. Fordeles de paa Grundlag af Stemmerne ved første Optælling (Nr. 1 paa Stemmesedlerne), vil de smaa Grupper, der intet Valg opnaar i Kredsene, baade faa Lejlighed til at øve subsidiaer Indflydelse paa Kredsvalgene og faa deres egne Repræsentanter valgt ved Stemmer samlede fra hele Landet. Og gives Tillægsmandaterne til Stemmer, der ikke medvirker ved noget Valg, vil de opløse Samarbejdet om Besættelsen af de sidste Pladser og i Lighed med Forholdstalsvalg i Enkeltmandskredse af Suppleringsmandaterne skabe en særlig „Valgkreds“ for hele Landet med højere Stemmetal pr. Valgt end gældende i de virkelige Kredse. Da de smaa Grupper ofte vil staa udenfor Kampen om Flertallet, vil Suppleringsmandaterne kun i mindre Grad hjælpe til sandt Flertal i Rigsdagen. Muligheden for forskellig Valgdeltagelse i Landets Hoveddele taler ogsaa mod Tillægsmandater.

Andræs Metode synes at give en mere tilfredsstillende Form for Enkeltmandsvalg end nogen anden

Flertals- eller Forholdstals-Valgmaade. Ved simpelt Flertalsvalg opnaar den valgte i hver af Landets Folketingskredse i Regelen kun et lille Flertal eller et stort Mindretal af de afgivne Stemmer. Og af dem, der stemmer paa en Kandidat, gør mange det uden stor Begejstring, blot for ikke at faa en endnu værre Kandidat valgt. Ved Andræs Metode vil Kredsens første Repræsentanter i Reglen blive valgt af Folk, der alle har sat vedkommende som Nr. 1 — blandt mange Kandidater. De følgende valgte vil i stigende Grad faa Stemmer fra Vælgere, der har sat en anden af Partiets Kandidater som Nr. 1 og vedkommende som Nr. 2 eller 3. Først det sidste Par af Kredsens Repræsentanter vil delvis blive valgt ved Hjælp af Stemmer tilhørende andre Partier. For at blive valgt, maa man for det første samle mange Vælgere om sig — op mod $\frac{1}{110}$ af alle Vælgere i Landet. Og for det andet gennemføres Valget hovedsagelig af Vælgere, hvis Standpunkt virkelig svarer til Rigsdagsmandens. Det personlige Forhold mellem Rigsdagsmand og Vælger er altsaa for saa vidt stærkt. Rigsdagsmanden kan derimod ikke her med samme Sikkerhed som ved Enmandssystemet pege paa den Kreds, der har valgt ham; — dog har han ogsaa her sine særlige Vælgere og sin særlige Kreds. I den To-Amtskreds eller Amtskreds, hvori Valget foregaar, vil særlig Partier med landlige Vælgere vel give deres Kandidater hver sit Agitations- og Arbejdsomraade. For Partier, der har deres Vælgere spredt over forskellige Erhverv, vil det maaske være mere naturligt, at Kandidaterne hver lægger sig særlig efter en erhvervsmæssig Gruppe. Ved at Partierne ikke i en Række af Enkeltmands-

kredse spilder alle deres Stemmer, men Stemmerne fra hele den store Valgkreds tæller med ved Besættelsen af Partiets Pladser, opnaa Partiet overalt lokal Repræsentation, fordelt tæt eller tyndt over Kredsen og Landet ligesom Partiets Vælgere. Et stort Parti, der f. Eks. kan vælge fire Repræsentanter i en Kreds, har maaske sine Vælgere fordelt i fire nogenlunde skarpt adskilte Distrikter, dog saaledes at Vælgere, der ikke synes om Kandidaten fra deres Egn, stemmer paa en af de andre af Partiets Kandidater. Repræsentanten for et mindre Parti, der kun kan vælge én i Kredsen, samler derimod Stemmer fra hele Omraadet; i en Del af dette har der maaske været en anden Kandidat, som ikke har opnaaet tilstrækkelig mange Stemmer, og hvis Stemmer derfor er gaaet over til den valgte. Hvor der er politiske Modsætninger indenfor Partiet, kommer alle Partiets Vælgere til at afgøre, hvilken Repræsentation de forskellige Grupper skal have. En Del Vælgere med overvejende lokale eller standsmæssige Interesser vil formentlig uden Hensyn til Parti stemme paa Kandidaten fra deres eget Sogn eller deres eget Fag. Ved at Antallet af Kredsenes Rigsdagsmænd er ret begrænset, og ved at der kræves et ikke ubetydeligt Antal Stillere, vil ikke alle mulige Smaagrupper og Specialiteter kunne faa valgt egne Folketingsmænd, men de kan dog øve en Indflydelse paa Valget i de Retninger, der særlig interesserer dem.

Mens Forholdstalsvalg i Enkeltmandskredse kun har været prøvet en enkelt Gang i Praksis og hidtil ikke har været Genstand for teoretisk Undersøgelse,

foreligger der et stort praktisk og teoretisk Materiale om Andræs Metodes Virkemaade og Svagheder.

Forfattere paa det europæiske Fastland, der beskæftiger sig med Valgmaader, bliver ofte hurtigt færdig med Andræs Metode, idet de peger paa en eller et Par af de iøjnefaldende Mangler ved Metoden i dens oprindelige Form. En Del af disse Mangler er afhjulpne ved de foran omtalte forbedrede Former, men der bliver dog flere let paaviselige Fejl tilbage. Disse viser sig imidlertid ved nærmere Undersøgelse ikke at betyde saa meget, som man i første Øjeblik kan være tilbøjelig til at tro. Hovedpunkterne i den følgende mere detaillerede Gennemgang er givet i Resumé S. 380.

1. Fordelingsmaaden. For en Del Angribere synes det væsentlige at være, at Metoden ikke benytter d'Hondts Fordeling. Anvendelsen af den tilstrækkelige Kvotient giver dog næppe et herfra meget afvigende Resultat — og Andræs Metode giver som Følge af den Samvirken om Besættelsen af Restpladserne, som den giver Adgang til, formentlig som Helhed en Repræsentation, der svarer fuldt saa godt til Stemningen i Folket, som Listemetoder med de mest ufejlbarlige Fordelingsregler, jfr. ovenfor.

2. Tilfældighedsmomentet. Den mest omtalte Indvending mod Andræs Metode er vistnok, at den Orden, hvori Stemmesedlerne tilfældigvis bliver taget frem, kan faa en Indflydelse paa Valgresultatet.

Er der afgivet flere Stemmer end Kvotienten paa en Kandidat, vil det, hvis der ikke som ved den engelske Metode gøres noget herimod, bero paa Tilfældet, hvilke enkelte Stemmesedler, der kommer med i Overskudet. — Man vilde komme til meget uretfærdige Resultater, hvis man kunde tænke sig, at samtlige Stemmer i en af de først valgte Overskud gik til en enkelt af de Kandidater, der var opført som Nr. 2 paa de paagældende Stemme-

sedler, medens de til den paagældendes Valg forbrugte Stemmer helt eller væsenligst bestod af Stemmesedler med en anden Kandidat som Nr. 2. Noget saadant er dog i Følge Sandsynlighedsregningen og den erfaringsmæssige statistiske Regelmæssighed saa godt som udelukket — hvor det ikke drejer sig om ganske smaa Tal; — forudsat at Stemmesedlerne fra de forskellige lokale Stemmesteder er godt blandede. Er der f. Eks. afgivet 10 000 Stemmer paa A og Kvotienten er 6 000, og der af de 10 000 er 4 000 Stemmer: ¹) A ²) B og 6 000 ¹) A ²) C, skulde de 4 000 Stemmers Overskud, hvis det deltes nøjagtigt forholdsmæssigt, bestaa af 1 600 Stemmer: ¹) A ²) B og 2 400 ¹) A ²) C. En Afvigelse herfra vil rimeligvis indtræde, men i 2 af 3 Tilfælde vil den være under 20, d. v. s. $\frac{2}{3}\%$ af Kvotienten, og i 9 af 10 Tilfælde vil Afvigelsen være mindre end 30 og i 1999 af 2 000 mindre end 60, d. v. s. mindre end 1% af Kvotienten, (jfr. J. Parker Smith's Afhandling, trykt som Appendix VI i Humphreys' „Proportional Representation“).

Da Muligheden for, at Tilfældet kan komme til at spille en Rolle, beror paa Overføringen af Overskudet fra samme valgte Kandidat til flere, der er opført lavere paa de Stemmesedler, paa hvilke vedkommende staar øverst, vil Tilfældet kun kunne komme til at spille en Rolle mellem Kandidater, der staar hinanden saa nær, at deres Vælgere sætter samme Kandidat i Spidsen af Stemmesedlen — eller i alt Fald ikke sidst paa denne. I Fordelingen mellem skarp adskilte Partier eller Grupper spiller Tilfældet altsaa ingen Rolle; — det er kun indenfor Grupper, hvor der finder en Krydsafstemning Sted, at Tilfældet muligvis kan faa Betydning; — og netop paa dette Omraade — ved Fordelingen indenfor Partierne og ved Besættelsen af „Restpladserne“ — er Andræs Metode paa Grund af sine øvrige Egenskaber saa langt mindre vilkaarlig end andre Metoder.

De Rester af Tilfældighedsmomentet, der kan blive tilbage ved store Valg, maa iøvrigt antages at være langt mindre end den uvedkommende Paavirkning af Valgresultatet, som f. Eks. Bestemmelsen af Ugedagen for Valget indeholder, for slet ikke at tale om Kredsenes Afgrænsning.

Ved at anvende ovenfor omtalte „engelske“ eller „tasmanske“ Metode kan Tilfældighedens mulige Indvirkning — i det væsentlige eller fuldstændigt — udelukkes, hvis man da virkelig finder, at det trods alt kan betale sig.

3. Andræs Metodes Besværlighed for Vælgere og Valgbestyrelse. Andræs Metode kræver nødvendigvis noget længere og mere udviklede Regler end den overordentlig simple Listemetode, vi anvender ved vore kommunale Valg eller den Belgiske Metode, hvor der stemmes paa én Liste og én Kandidat paa denne.

Vil man have en mere fuldkommen Listemetode, naar man dog let til Regler, hvis Længde og Indviklethed overgaar de simplere Former for Andræs Metode.

For Vælgerne er Andræs Metode ikke svær at finde ud af. Det gælder blot om efter sin Overbevisning at sætte Nr. ved Kandidaterne i den Rækkefølge, hvori man ønsker dem valgt. De Fordele, der kan naas ved uoprigtig, taktisk Afstemning, er her saa smaa og usikre, at de kun sjældent er Omtanke værd.

Antallet af Stemmesedler, der er ugyldige paa Grund af fejl Udfyldning, er — erfaringsmæssigt — lille ved Andræs Metode. Ved en Regel om, at den første Del af Nummereringen regnes for gyldig, selv om der er Uoverensstemmelser og Fejl i Slutningen, vil alle Stemmesedler, der blot indeholder ét Eftal, tælle med.

Hvis man da ikke, som foran foreslaaet, forbinder Andræs Metode med Lister — kræves det, at Vælgerne for at undgaa Stemmespild, skal sætte „tilstrækkelig mange“ Numre. Hvor mange dette er, kan være svært at sige i det enkelte Tilfælde. Saafremt Stemmesedlen kun indeholder Navne paa Kandidater, der er sikre paa at blive valgt, er Vælgeren nogenlunde sikker paa, at hans Stemme ikke gaar til Spilde for Partiet. Stemmesedlen vil medgaa til Dannelsen af Kvotienten og dermed forøge Overskudet til Partiets andre Kandidater. Hvis Stemmesedlen derimod ikke udelukkende indeholder Navne paa sikre Kandidater, maa Vælgerne enten have Besvær med for en Sikkerheds Skyld at sætte adskillige Numre, hvoraf der kun er forsvindende Sandsynlighed for, at de sidste skal faa Be-

tydning — eller de udsætter sig for, at deres Stemme maaske gaar til Spilde som udtømt.

Spørgsmaalet om de højere Numre paa Stemmesedlerne er foruden af Betydning for det mulige Stemmespild, ved at Stemmesedlerne bliver udtømt, (og dermed det Arbejde, der kræves af Vælgerne med at sætte „tilstrækkelig“ mange Numre —) af Betydning for Størrelsen af det Arbejde, der kræves af Valgbestyrelsen for at udfinde Valgresultatet. — Jo flere Stemmesedler med overførte anden og tredje Stemmer, der skal sorteres og optælles paa ny, des større Besvær ved Udregningen af Valgresultatet.

Det gaar imidlertid her ligesom ved Tilfældighedsmomentet, at man ved en nærmere Undersøgelse bliver overrasket over, at de senere Stemmer kun tæller saa relativt lidt i Valgresultatet. Ved de tidligere Tasmanske Valg fordeltes de Stemmer, der havde ført til Valg af Kandidater, sig i 73.8 % første Stemmer, 14.0 % anden, 5.1 % tredje, 2.9 % 4de, 1.4 % 5te og henholdsvis 0.8—0.8 og 0.8 % 6te, 7de, 8de og 9de Stemmer. Selv om Stemmer Nr. 3, 4, 5 o. s. v. i visse Enkelttilfælde kan faa Betydning for Valgresultatet, ligger det gennemsnitlige Antal Gange, en Stemmeseddel kommer i Betragtning, lavt. Gennemsnittallet, der fremkommer ved at dividere det samlede Stemmetal op i Summen af samtlige Stemmer (Nr. 1) + Summen af overførte Nr. 2-Stemmer + Summen af de overførte Nr. 3-Stemmer o. s. v., er for det engelske Proportional Representation Societies to Prøvevalg ca. 1.8 For de virkelig afholdte Valg i Syd-Afrika og Tasmanien synes Tallene næppe at være større.

Forbindes Metoden med Lister, vil en Del af Optællingsarbejdet iøvrigt blive sparet. Sammenlignet saavel med adskillige andre Former for Forholdstalsvalg som med flere Former for Fleritalsvalg er et Par Optællinger for hver Stemmeseddel let sluppet. Den tidligere Form for Fleritalsvalg i Kommunerne krævede f. Eks. lige saa mange Optællinger for hver Stemmeseddel, som der skulde vælges Repræsentanter.

Hvis Valgresultatet bekendtgøres i den i Tabel VII viste Form, vil det ikke være svært for de interesserede Vælgere at forstaa de foretagne Udregninger og disses Princip.

4. Stemmespild for Partierne paa Grund af for faa Numre paa Stemmesedlerne. Som paavist i det foregaaende Punkt, hvor Spørgsmaalet om Stemmespildet allerede er behandlet i Forbindelse med det Besvær, Vælgerne maa have for at undgaa det, spiller de højere Numre paa Stemmesedlerne ikke nogen særlig stor Rolle i Valgudregningen. Ved Forbindelse med Lister kan Stemmespildet helst udelukkes.

5. Muligheder for taktisk Afstemning. Man kunde maaske være tilbøjelig til at tænke, at Andræs Metode i sine moderne Former, hvor saavidt mulig alle overflødige Stemmer overføres til en følgende Kandidat, og hvor en Stemmeseddel aldrig kommer en senere Kandidat til Gode før en tidligere, — var saaledes indrettet, at Vælgerne altid stod sig ved at stemme fuldtud efter deres Overbevisning. — Landstingsvalgene viser imidlertid, at Metodens Princip helt kan tilsidesættes ved den foran omtalte Deling i Grupper, netop store nok til at faa én Landstingsmand valgt. Denne Taktik vil dog være fuldstændig umulig ved store, direkte Valg, hvor ingen paa Forhaand kender Partiernes nøjagtige Styrke eller det samlede Stemmetal. Men ogsaa ved direkte Valg gives der — ligesom ved alle andre kendte Former af Enkeltmandsvalg og Flermandsvalg („Kvalitetsmetoden“ inclusive) — Tilfælde, hvor den enkelte Vælger kan give sin Stemme forøget Vægt ved ikke at sætte Numre umiddelbart efter sine Ønsker, men ved at stemme taktisk, d. v. s. paa en saadan Maade, at der bliver Sandsynlighed for, at hans Stemme faar forøget Indflydelse paa Valgresultatet. Staar f. Eks. den Kandidat, en Vælger helst vil have valgt, A, og den, han næsthelst vil have valgt, B, begge i Fare for at blive udslettede ved Udstrygningen af de Kandidater, der har færrest Stemmer, vil vedkommende Vælger maaske sætte Nr. 1 ved B og Nr. 2 ved A, fordi han véd, at hvis A, Yderkandidaten, udslettes først, vil Midterkandidaten B derved faa mange Stemmer overført, medens Udslettelsen af B ikke vil medføre nogen stor Stemmeoverføring til A.

I dette Tilfælde er Taktikken aldeles den samme som ved „bundet Omvalg“ mellem 3 Kandidater, hvor en Vælger af et Yderparti undertiden kan se sin Fordel i ved

Hovedvalget at stemme paa en Midter- eller Samlingskandidat, fordi han véd, at hvis Kandidaten af hans Parti kommer paa Omvalg sammen med den anden Yderkandidat, vil han blive slaaet, medens Midterkandidaten har Udsigt til at sejre ved Omvalget.

En anden Taktik, der antagelig vil komme til at spille en Rolle, bestaar i ikke at sætte Nr. 1 ved en Kandidat, som man gaar ud fra, alligevel sikkert vil blive valgt. Man foretrækker at lade Partiets anden Gruppe bære saa meget som muligt af Byrderne ved Valget af den for begge Partiets Retninger fælles Kandidat. Det kan som Følge heraf tænkes at gaa saa galt, at en Kandidat, der anses for at være sikker, netop derfor ikke bliver valgt. Noget saadant paastaas — maaske med Rette — at være sket i ét Tilfælde ved de Tasmanske Valg.

Taktikken kan dog af flere Grunde næppe faa særlig stor Betydning. Ved store, direkte Valg vil det ofte være meget vanskeligt at bedømme Situationen saa nøje, at taktisk Afstemning kan betale sig. I Modsætning til ved Valg i Enkeltmandskredse eller ved Forholdstalsvalg efter Lister kan taktisk Afstemning kun komme til at spille en Rolle indenfor samme Parti eller indenfor en saadan Gruppe, der sætter samme Kandidat i Spidsen (eller i alt Fald ikke i Slutningen af Rækken). Fordelingen mellem Partier og Hovedgrupper vil ikke blive paavirket af Taktikken — maaske bortset fra Besættelsen af enkelte Restpladser af flere Partier i Fællesskab, hvor den midtpunktsøgende Taktik fra bundet Omvalg kan anvendes.

Indenfor Partier eller Grupper, der sætter samme Kandidat øverst, vil den sidst omtalte midtpunktflyende Taktik vel ofte i høj Grad blive modvirket af Partidisciplin og manglende Organisation hos Oppositionen, samt ved at de, der virkelig helst vil have en Fælleskandidat valgt, samler sig om denne, naar det viser sig, at der er Tegn til en truende Desertering blandt de Fælleskandidaten nærstaende Vælgere.

Hertil kommer ikke mindst, at det for Vælgerne ikke alene er om at gøre, hvem der bliver valgt, men ogsaa i hvilken Orden Partiets Kandidater bliver valgt, og at den Kandidat, de sætter højest, opnaar det størst mulige Antal primære Stemmer. Dette Motiv til ærlig Afstem-

ning vil vist i de fleste Tilfælde opveje mulige Tilløb til taktisk Afstemning.

Forbindes Metoden med Lister, vil det store Antal Stemmer, der helt eller delvis har Partiets Rækkefølge, antagelig hjælpe en hel Del mod Farer for, at Partiets Samlingskandidat ikke bliver valgt, — naar han har en talmæssig Ret til det.

6. Vilkaarlighed ved Udsletningen af den Kandidat, der har færrest Stemmer. Det kan undertiden synes at være forkert, at Metoden ubetinget først lader udslette den Kandidat, der staar lavest. Det kan f. Eks. tænkes, at 3 Kandidater af en Gruppe, der kun kan faa valgt én, staar næsten lige, og at næsten alle de to øverste Kandidaters Vælgere har sat Nr. 2 ved den Kandidat, der har færrest primære Stemmer, saaledes at der faktisk maa siges at være mere Stemning for ham end for nogen anden Kandidat. Fejlen, der begaas, har sit tilsvarende ved „bundet Omvalg“ i Enkeltmandskredse, — og den er af mindre Betydning ved Andræs Metode, fordi det her kun drejer sig om Besættelsen af Restpladserne.

7. Konkurrencen mellem Kandidater af samme Parti. For Partiorganisationerne og Kandidaterne vil der vel undertiden være noget ubehageligt i den aabenlyse Konkurrence mellem Kandidater af samme Parti, Andræs Metode medfører.

Under et hvilket som helst Valgsystem maa der foregaa en Konkurrence, og ske en Udvælgelse indenfor Partierne — enten overfor en snævrere eller videre Kreds af de Vælgere, der støtter Partiet. Teoretisk kan der vanskeligt siges noget imod at lade samtlige Vælgere, der stemmer for Partiet, foretage Udvælgelsen.

Valgmaaden vil paa flere Maader hindre, at Konkurrencen bliver illoyal og tager Form af Angreb paa Partifæller. Enhver Kandidat er — paa Grund af Stemmeoverføringen indenfor Partiet — interesseret i, at samtlige hans Partifæller nyder tilstrækkelig Sympati til at blive foretrukket fremfor samtlige Kandidater, der ikke hører til Partiet. Desuden vil det aldrig skade en Kandidat selv, at de Vælgere, der sætter ham øverst, sætter andre af Par-

tiet efter ham. Benyttes Lister, vil dette give en yderligere Garanti mod illoyal Konkurrence. En Deling paa Forhaand i særlige Agitationsdistrikter vil ogsaa indskrænke Konkurrencen.

Ved den nærmere Undersøgelse, der her er foretaget, af de talrige og ved første Øjekast ret vægtige Indvendinger mod Andræs Metode er dels nogle af disse reducerede betydeligt, og dels er det paavist, at adskillige af de Ulemper, Metoden havde i sin ældre Form, lader sig fjerne ved Ændringer i Metoden.

Fordelingen mellem Partierne — i alt Fald Flertallets Ægthed — staar næppe tilbage for, hvad der opnaas ved d'Hondts Fordeling mellem Lister.

Tilfældighedsmomentet spiller langt mindre Rolle, end man maaske vilde tro — og det kan desuden helt elier væsentligt fjernes.

Metoden er naturligvis mere besværlig for Valgbestyrelsen end almindelige Flertalsvalg i Enkeltmandskredse eller vor kommunale Valgmaade. Paa den anden Side medfører den næppe mere Ulejlighed end de fleste andre mere udviklede Forholdstals- eller Flertalsvalgmaader. For Vælgerne er den let at anvende, idet de blot behøver at stemme efter deres Overbevisning.

Risikoen ved den oprindelige Andræske Metode for, at Partierne skal spille Stemmer, ved at Vælgerne forsømmer at sætte tilstrækkelig mange Numre, fjernes fuldstændig, naar Metoden forbindes med Lister — og er iøvrigt af ret begrænset Størrelse.

Metoden er ikke fuldkommen i den Retning, at en Vælger ubetinget altid vil opnaa mest ved at stemme umiddelbart efter sine Ønsker. Paa den anden Side synes Taktikken her at maatte spille betydelig mindre Rolle end ved andre Former af Forholdstals- eller Flertalsvalg, der for Tiden kan komme i Betragtning. Paa Fordelingen mellem Partierne vil Taktikken i alt Fald kun kunne faa meget lille Indflydelse.

Udslettelsen af den Kandidat, der har færrest Stemmer, er ikke helt fri for Vilkaarlighed — men det er en Vilkaarlighed, som bringer en Løsning.

Endelig vil Metoden medføre noget ændrede Forhold indenfor Partierne, idet Afgørelsen henlægges til alle Partiets Vælgere. Kandidaterne er iøvrigt interesserede i, at Konkurrencen mellem dem ikke bliver illoyal. Forbindelse med Lister vil give yderligere Garanti i saa Henseende og Partistyrelserne noget mere Indflydelse.

Alt i alt synes Indvendingerne mod den forbedrede Andræske Metode kun at veje lidt mod dens gode Egenskaber: at den paa en simpel og ensartet Maade samtidig giver Partierne forholdsmæssig Repræsentation og giver de bedst mulige Enkeltmandsvalg.

BOGANMELDELSER

Beretning afgivet af det paa Justitsministeriets Foranledning nedsatte Brandforsikringsudvalg. København 1917. 393 Sider.

Dette 20 Mand store Udvalg bestod navnlig af Direktører m. m. fra de gensidige Bygnings-Brandforsikrings-selskaber; endvidere 3 Repræsentanter for de gensidige Løsøre-Forsikringsselskaber samt Overretsassessor Rønnenkamp-Holst som Formand. Udvalget blev nedsat i 1911 og afgav i 1917 sin omfangsrige Betænkning, der overvejende behandler Forholdene paa Landet.

Det oplyses, at Antallet af Skader i Landbygningernes Brandforsikring pr. 1 000 Forsikringer er steget fra 2.⁶² i 1890—95 til 3.³⁷ i 1900—05 og 4.³⁷ i 1910—15, og at Brandskade-Tabene i Promille af Forsikringssummerne for samtlige Forsikringer paa Landet i Femaarene 1900—05 og 1910—15 udgjorde 1.⁹³ og 2.²⁰ for Bygninger, 1.¹² og 1.³⁶ for Løsøre¹⁾. Stigningen er altsaa langt stærkere i Antallet end i Værdien, saa at det især er de smaa Skader, der bliver hyppigere (eller hyppigere anmeldt), og efter

¹⁾ Hvorfor er Promillen saa meget lavere for Løsøre? Der reddes mere; Policen angiver ofte en Maximumssum, medens de faktisk tilstedeværende Værdier varierer efter Aarstid m. m. (indavlet Sæd); de kostbareste Ting findes ikke i de mest udsatte Rum. Er der andre Aarsager?

Værdi maa den vel egentlig siges at være moderat. Den finder maaske sin naturlige Forklaring i det intensivere Liv, baade Arbejdsliv og Forlystelseliv, mere Røre i Staldene med Lygter, flere Maskiner, flere opvarmede Værelser, mere Tobaksrygning, mere Aftenliv m. m.; det er ogsaa tænkeligt, at Prisniveauets Stigning har virket hurtigere paa Skaderne end paa Forsikringssummerne. Men enten Aarsagerne er mere eller mindre legitime, er Stigningen selvfølgelig generende for Selskaberne, og det er vel den, der har givet Anledning til Udvalgets Nedsættelse.

Bestræbelserne for at formindske Skadeprocenten, der i denne Bolig- og Material-knappe Tid maa paaregne særlig Interesse, vil især falde i tre Grupper, forbedret Indretning af Bygningerne, mere Omhu i det daglige Liv og forbedrede Sluknings- og Rednings-Foranstaltninger. Udvalgets oprindelige Kommissorium pegede udelukkende paa den midterste af disse Grupper, idet Opgaven var at søge tilvejebragt mere rationelle Principper for Forsikringssummernes Forud-Ansættelse og for Skades-Vurderingen, saa at der var mindre Mulighed for Fortjeneste ved en Brand, og følgelig mindre Fristelse til Ildspasættelse og Uforsigtighed. I 1913 fik Udvalget imidlertid Lov til at tage beslægtede Opgaver op, og har derfor ogsaa været inde paa Spørgsmaal vedrørende Bygningernes Indretning (Brandpolitiloven). Derimod har man ikke behandlet Spørgsmaal vedrørende Brandvæsenet, skønt nyere Teknik netop har skabt betydelige Muligheder; efter en Artikel af F. Folke i Dansk Assurance 1916 skulde det nu være muligt med en rimelig Bekostning at stationere Motorsprøjter med fast Brandvagt med passende Mellemrum, og det skulde da synes at have været en naturlig Opgave for Udvalget at søge det fornødne Samarbejde mellem Kommunerne organiseret, og at gøre Befolkningen interesseret ved at gennemføre Præmie-Nedsættelse, naar der ¹⁾ var Motorsprøjte i passende Afstand, ²⁾ var Vand i passende Afstand og ³⁾ var Telefon hele Døgnnet. Det fremgaar af Bilagene, at „Danske Grundejeres

Brandforsikring“ er det eneste Selskab, som indrømmer Præmie-Nedsættelse for Byer med et velordnet Brandvæsen.

Udvalget har udarbejdet et — sikkert fortræffeligt — Forslag til en ny Brandpolitilov for Landet og foreslaar her bl. a., at der overalt skal være Bygningskommissioner til at paase, at Nybygninger og Ombygninger sker i Overensstemmelse med Loven. Dette Forslag maa hilses med Glæde ogsaa fra et almindeligt Bolig-Synspunkt, da saadanne Kommissioner sikkert vilde faa mere at bestille og vilde tage Initiativ til at Kommunen fik et egentligt Bygningsreglement. Det foreslaas endvidere, at der ansættes faste Skorstensfejere. (Med Hensyn til Bygningernes Indretning har Krigen iøvrigt givet Stødet til Fremskridt, idet de høje Halmpriser har ført til Ombytning af Straatag med haardt Tag.)

Betænkningens Hovedindhold angaar imidlertid Vurderingerne. Der er indsamlet et betydeligt Materiale til Belysning af, i hvilket Omfang der finder Overforsikring Sted, men skønt dette er et rent faktisk Spørgsmaal, har man ikke kunnet enes derom. Udvalget har delt sig i 3 Mindretal, et konservativt paa 9 Mand, navnlig repræsenterende de ældre Landselskaber, et moderat paa 6—7, navnlig repræsenterende By-Synspunkter, og et radikalt paa 4, repræsenterende to af de yngste Selskaber. Det konservative Mindretal benægter, at der i Almindelighed finder Overforsikring Sted, medens 10 Medlemmer hævder, at der før Verdenskrigen fandtes en saadan. Statistiken er paa de sidstnævnte Side, idet Prøvevurderinger af 102 Ejendomme gennemsnitlig viser, at Forsikringssummerne var 18 % højere end Nybygnings-Værdien, og endnu mere i Forhold til en Vurdering, der tager Hensyn til Alderen. Endvidere foreligger en Statistik for Statshuse, der har kostet 10 Mill. Kr. at opføre, men er forsikret for 14 Mill. Kr. Og endelig er der indhentet en Række Udtalelser fra Kreditinstitutioner, der næsten alle hævder, at Forsikringssummerne er for høje. Det er jo bl. a. netop for Kredittens Skyld, at

Folk ønsker en høj Assurance, og Den sjællandske Bondestands Sparekasse er saa ærlig at erkende, at Tilfælde af urimelig Assurance kan være undgaaet Opmærksomheden, saa at Laanet kan være bleven større; andre hævder derimod, at Forsikringssummen er uden Betydning, ja at de undertiden maa gøre Henstilling om Forhøjelse.

Da den konservative Gruppe ikke indrømmer Eksistensen af Overforsikring, stiller den kun Forslag om en lille Ændring i Vurderingerne. Den moderate Gruppe stiller derimod Forslag om en vis Centralisation af Vurderingerne, idet der i større Vurderingskredse skulde beskikkes offentlige Kreditsvurderingsmænd, der skulde samarbejde med de enkelte Selskabers egne, lokale Vurderingsmænd. Der har ogsaa været Tale om en mindre demokratisk Valgmaade ved Valg af Vurderingsmænd, med større Indflydelse for Direktionen, og der har været Tale om en saa stærk Centralisation som at ansætte offentlige Vurderingsmænd, der skulde træde i Stedet for de mange — ofte 20 i et Sogn — der vurderer til Laaneefterretning for forskellige Institutioner, Ejendomsskyld, Skifte, Auktion, Brandforsikring m. m. Navnlig nu, da Ejendomsskylden ansættes hver 3die Aar, og da man maaske alligevel vil have Jordskylden ansat særskilt, saa at det vilde falde naturligt ogsaa at ansætte Bygningsværdien¹⁾ — navnlig nu skulde der synes at være Haab om at komme ud over Vurderings-Uføret ved at sætte nogle faa gode Kræfter i Stedet for de mange; men netop for Brandforsikringen afvises Tanken med den i sig selv rigtige Bemærkning, at man der har Brug for en noget anden Værdi end ved de andre Vurderinger; om dette er tilstrækkelig Grund til helt at opgive Tanken, er dog tvivlsomt.

¹⁾ Om Jord + Bygning saa skulde være lig Ejendomsskylden, beror paa, om man vælger det saakaldte A-Princip eller B-Princip, d. v. s. om lige Jord skal have lige Ansættelse, selv om den f. Eks. hører til et Husmandsbrug, der faktisk betales med en Overpris.

Det radikale Mindretal foreslaar at afskaffe Forud-Vurderingen, saa at den forsikrede selv kan ansætte Forsikringssummen, men at koncentrere sig om Skades-Opgørelsen, der foreslaas centraliseret hos et Nævn og et af dette ledet fælles Skadesopgørelseskontor; en omhyggelig Forud-Beskrivelse skulde dog bevares. Dette Forslag siges at have Tilslutning indenfor forretningsmæssige Forsikringskredse, og maaske det er det rette; men jeg føler mig dog ikke overbevist om Nødvendigheden af at fjerne sig saa stærkt fra det bestaaende, og de nævnte Forretningsmænd er jo mest kendte med Løsøreforsikring. Den centraliserede Skadesopgørelse motiveres med, at Konkurrencen nu gør Selskaberne alt for elskværdige; den kendes jo fra Arbejder-Ulykkesforsikringen, men der kan Sagerne jo ogsaa meget bedre bedømmes paa Grundlag af indsendte Lægeattester og andre Akter, og Afgørelserne vil snarere fæstne sig i Præcedenser og Principer; desuden foreligger der ikke nær saa store Sager, og der er efter Loven ikke nogensomhelst Fare for en saa stor Erstatning, at vedkommende tjener derved. Forsikringsraadet kan derfor være en velvillig Institution, medens et Skadesopgørelseskontor for Brandforsikring maatte være meget nøjeregende og maatte bestaa af meget kraftige og modige Personligheder. Henvisningen til Ulykkesforsikringen er derfor af liden Værd, og om der er saa store Misbrug ved den nuværende Skadesopgørelse, at man i den Grad skal sætte Direktionerne ud af Spillet — ja det ved den udenforstaaende ikke, og det er Direktionerne for meget Part i Sagen til selv at maatte afgøre; i alle Fald vil det svække Direktionernes øvrige Arbejde og Position, hvis noget saa vigtigt tages fra dem, og det vilde jo være et langt Skridt over imod Monopolet.

Forud-Vurdering benyttes ikke ved Løsøreforsikring, men der vilde den ogsaa være urimelig kostbar; der er langt flere Policer, hver af dem omfatter Hundreder af Genstande, og Besætninger, Avl, Varelager m. m. varierer efter

Sæson og Konjunkturer. Imidlertid oplyses det i et af Dr. Mackeprang forfattet Bilag, at i England, Frankrig og Belgien benyttes der ikke Forud-Vurdering ved faste Ejendomme, saa man kan altsaa klare sig uden. Dens Mission er vel ¹⁾ at danne Grundlag for Præmieberegningen, ²⁾ at angive Maksimum for Erstatningen, ³⁾ at give Vejledning for Skadesopgørelsen. For Præmieberegningen er saa megen Omhu vel næppe nødvendig; Landbrugets Ulykkesforsikring tager saa stort paa det, at man benytter Ejendomsskylden som Grundlag, skønt Folkeholdet langt fra er proportionalt dermed (navnlig betydelig større i Jylland); ved Brandforsikring drejer det sig om større Summer, men egen Opgivelse maa i alle Fald være tilstrækkelig i denne Henseende. Og denne vil hurtig følge med Konjunkturerne, hvad Forud-Vurdering ikke kan; her skulde man dog tro, at en aarlig Indexnumber-Ansættelse for de vigtigste Bygningsmaterialer og Lønsatser under normale Forhold maatte kunne være tilstrækkelig til at give Forud-Vurderingen den fornødne Elasticitet; det ser jo næsten ud til, at man vil anvende en saadan Værdimaaler overfor Embedsmænds Løn. Endelig mener man, at Forud-Vurderinger altid vil være for høje og derfor let vil føre til for høje Erstatninger; men Spørgsmaalet er, om for høje Egen-Ansættelser ikke let fører til det samme, fordi alle Parter finder det naturligt, at man faar, hvad man har betalt for; vel vil man føle sig langt mindre bunden end af en officiel Vurdering, men dog mere end nu ved Løsøre, hvor alle ved, at Variationerne efter Sæson, Konjunkturer, Uheld i Besætningen m. m. er saa store; men hvis Egen-Ansættelserne overhovedet faar Indflydelse paa Opgørelserne, hvad man trods alle Forskrifter dog maa befrygte, da er dette jo langt værre end, at Forud-Vurderingerne faar Indflydelse. — Det er beklageligt, at de praktiske Forsikringsmænd her er saa uenige, thi det er jo dog især dem, der har Kendskab til den Folke-Psykologi og -Moral, som det kommer an paa i Brandforsikringen; det konservative Mindretal synes

at have et meget lyst Syn paa Befolkningen, det radikale et meget mørkt. Det vigtigste vil sikkert være at gøre et kraftigt Forsøg paa at reformere Forud-Vurderingerne, saaledes som det moderate Mindretal foreslaar, og først hvis dette mislykkes, bør man følge den radikale Gruppe, helt eller delvis.

Det radikale Mindretal pointerer meget kraftigt, at der ikke maa tjenes paa en Brand. Imidlertid kan ingen Skades-Vurderingsmand ramme Centrum saa sikkert, at han ikke snart kommer f. Eks. 5 % for højt, snart 5 % for lavt, og hvis det første er absolut utilstadeligt, maa man sigte saa meget lavere, at man kan svinge en halv Snes Procent ned under det rette. Udtalelsen er dog maaske ikke saa kraftigt ment, og er maaske heller ikke til Hinder for, at der ydes Erstatning for indirekte Tab. I dette Tidsskrift 1914 S. 366 f. har jeg omtalt, hvorledes navnlig en Landmand kan lide Tab ved en Brand, hvis han kun faar det Beløb erstattet, som bør opføres i Status, fordi det svarer til Nybygningsværdien ÷ korrekt Afskrivning; han maa da skaffe og forrente en Kapital, der svarer til Afskrivningen, men har maaske slet ikke Raad til at bo i saa nyt et Stuehus eller til at forrente en Kapital, der kun delvis giver Udbytte i Øjeblikket, men som især betyder, at Huset først skal nedrives om 100 Aar i Stedet for om 50; og endelig stiger Ejendommens Handelsværdi ikke med denne Kapital. Af disse Grunde tog jeg Ordet for en højere Forsikring end den korrekte Status-Værdi, i alt Fald som en Tillægsforsikring, der gav Ret til et rentefrit Laan. „Et er at fjerne de soleklare Misbrug, der finder Sted med at assurere nye Bygninger over Byggeomkostningerne, et andet at forlange de gamle sat for langt ned derunder.“ Jeg kan tilføje, at det ogsaa har nationaløkonomisk Betydning, at den brandlidte ikke har for store Vanskeligheder ved at komme i Gang igen; hans Kapital og Kredit bliver jo ogsaa ellers stærkt anspændt, fordi man næsten altid vil bygge bedre og mere moderne end de nedbrændte Bygninger.

Men ogsaa her er man inde paa psykologiske Forhold; en Befolknings Moral kan være saa langt nede, at det ikke kan gaa at tage saadanne Hensyn, hvor ønskeligt det end var, fordi det vilde føre til urimelig Fortjeneste og friste til Ildspasættelse.

En god Ting vilde det være, om man kunde svække den lokale Elskværdighed ved Vurderingerne og skærpe det lokale Ansvar for Skaderne. Hertil sigter et indsendt Forslag om at reparere en Kvotadel af Erstatningen paa Sognets øvrige Forsikrede; men dette Forslag har faaet en meget ublid Behandling i en Udtalelse af et enkelt Udvalgsmedlem. Naboeerne har ogsaa en meget finere Forstaaelse af, hvornaar en Brand er ubejlig, naar ikke; en ung driftig og kapitalstærk Ejer gaar maaske med Planer om at nedrive og genopbygge en gammel upraktisk Længe, som egentlig godt kan bruges en Snes Aar endnu, og som en anden Ejer meget nødig vilde se brænde, fordi han vil leve i Fred og tilsidst vil sælge Gaarden uden at have bundet mere Kapital i den.

Den omfattende Betænkning indeholder endvidere grundige Oversigter over Vedtægter i Ind- og Udland, Forslag til Regnskabsskemaer m. m. En Statistiker vil særlig glæde sig over et Forslag om Reservefonden, som Direktør Iversen og Professor Westergaard har stillet; i Overensstemmelse med „de store Tals Lov“ foreslaas, at Reservefondet skal være forholdsvis mindre for de store Selskaber; dette er jo ganske selvfølgelig, og det er mærkeligt, at det ikke har faaet Tilslutning.

Jens Warming.

H. HERTEL: Engelsk Bearbejdelse af **Andelsbevægelsen i Danmark**. Ved Harald Faber. 177 S. Longmans, Green and Co. London.

I Tilknytning til Anmeldelsen i Nat. Tidsskr. Oktober-Hæfte 1917 af Sekretær H. Hertels Værk om Andelsbevægelsen i Danmark kan meddeles, at der nu foreligger en engelsk Oversættelse af Bogen ved Statskonsulent Harald Faber. Bogen fremtræder i noget omarbejdet og betydelig forkortet Skikkelse, idet Ting der væsentlig kun havde Interesse for Danske er udeladt og enkelte Ting noget fyldigere omtalt. Oversætteren indleder Bogen med en kortfattet Oversigt over den danske Andelsbevægelses Op-rindelse, Organisationsprincipper og Omfang og det naturlige Grundlag, den har haft — økonomisk i den danske Jordfordeling og Besiddelsesforhold, aandeligt i det gamle Landsbyfællesskab og i den moderne Højskolebevægelse — og som forklarer den Udvikling, Bevægelsen har faaet, og den fra engelske Forhold saa vidt forskellige Retning den har taget.

Bogen ledsages af et Forord af Hr. E. J. Russel, Forstander for Rothamsted Landbrugsskole, hvor i Aarene 1858—59 Segelcke studerede.

Der er ingen Tvivl om, at Hr. H. Hertels Værk i Udlandet vil møde stor Interesse, fordi den danske Andelsbevægelse paa Landbrugets Omraade indtager en saa anerkendt Førerstilling, og man hidtil har savnet fyldigere Underretning om den og navnlig ikke har haft nogen Fremstilling fra kyndig dansk Haand. Forfatteren har da ogsaa modtaget Forespørgsel om eventuel Oversættelse af Bogen efter Krigen fra flere forskellige Lande.

K. J. Kristensen.

SVEND DAHL og P. ENGELSTOFT: **Dansk biografisk Haandlexikon.** G. B. N. F. 1ste Hefte. Kjøbenhavn 1918.

Værket vil bringe 6 000 Biografier over nulevende og afdøde Danske, saaledes at det praktiske Livs Mænd og Kvinder vil blive draget stærkere frem i Forhold til Viden-skabens og Kunstens end Tilfældet ellers er i slige Værker. Efter foreliggende Prøver synes den meget vanskelige Op-gave: at karakterisere samtidige Personer i det hele og store at være lykkedes. Omfattende Litteraturhenvvisninger til endog Dagbladsartikler skyldes fornemmelig de to indsigtfulde og energiske Redaktører og forøger i høj Grad Biografiernes Værdi.

E. C.

MODTAGNE BØGER

Financial Denmark and the War. 77 S. Udg. af Firmaet T. Mikkelsen & Co. Kjøbenhavn 1918.

En kortfattet, men som det synes overskuelig og upar-tisk Fremstilling af vore økonomiske og finansielle Forhold før og under Krigen, i første Række til Oplysning for Fir-maets „correspondents and friends in the Allied countries“.

Statistik vedrørende de københavnske Huslejenævns Virk-somhed i Aaret $28\frac{1}{2}$ 1917— $28\frac{1}{2}$ 1918. Udarb. af Kjøbenhavns statisti-ske Kontor. 30 S. Kjøbenhavn 1918.

Haandbog for Bestyrelser af Sygekasser. 3. Udg. 202 S. Udg. af Statens Sygekasseinspektorat. Kjøbenhavn 1918.

NOTITSER

Fahlbeckska Stiftelsen.

I Anledning af Lunds Universitets 250 Aars Jubilæum har Professor Pontus E. Fahlbeck under 21. September 1918 overdraget Universitetet en Kapital paa 250 000 Kr. som Grundfond for en Stiftelse — Fahlbeckska Stiftelsen — til Fremme af Stats- og Samfundsvidenskaberne. Stiftelsen skal overtage og fortsætte Professor Fahlbecks: Statsvetenskaplig Tidskrift samt understøtte eller bekoste Undersøgelser af statsvidenskabelig Art, herunder i fortrinlig Grad saadanne Undersøgelser, der i Traad med Stifterens hele Livsværk, angaar Folks, Staters og Kulturers Forfald og Undergang.

Der er al Grund til at lykønske svensk Samfundsvidenskab til de rige Arbejdsmuligheder, der skabes ved denne storstillede Gave.

NATIONALBANKEN 1818—1918

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening d. 22. Oktober 1918

Af

Carl Thalbitzer.

Da den danske Stat i 1813 erklærede sig bankerot, var det ikke blot en finansiell, men ogsaa en moralsk Falliterklæring. Det var ikke blot den Kredit, Staten krævede, men ogsaa den Tillid, Nationen skyldte sine Ledere, der i Bund og Grund var ødelagt. Landet var i en Opløsningstilstand, der gjorde Krigens Fortsættelse næsten umulig. Derfor greb Lovgivningen til det desperate Skridt, som Statsbankerotten var.

En langvarig Krig vil altid mærkes føleligst i Samfundet ved den moralske Svækkelse, den foranlediger. Materielt er Trykket ikke saa haardt endda, thi Krigens bevirker en Aktivitet i Erhvervslivet, der kommer de fleste Samfundsklasser tilgode. Det, der frembringer de dybeste Virkninger, er Forstyrrelsen af det normale, daglige Liv. Der bringes en Uro og en Usikkerhed ind i alle Forhold, nogle maa forlade Hus og Hjem for at gaa til Fronten, nogle indkasserer store Gevinster, andre maa fægte sig frem i nye Omgivelser,

andre igen knuges af Sorg og Tab. Der opstaar Forvirring overalt. Hertil kommer Statens Indgreb ved Forbud og modstridende Love, som møder deres naturlige Reaktion i Befolkningens Forsøg paa at omgaa dem. Tydeligt giver det sig Udtryk i den Forlystelsessyge og Higen efter Luksus, der gaar samtidig med Dyrtiden og de økonomiske Bekymringer. Der er i et Samfund, som gennemgaar en saadan Krise, Penge nok blandt Folk. Forlystelsessygen er levende, og det er overhovedet tvivlsomt, om der er mere Nød og Sult i Samfundet end under normale Forhold. Det er derfor ikke paa det materielle Omraade, at Krigens Opløsning mærkes mest, men derimod paa det aandelige, det etiske, ved den Svækkelse af Samfundsmoralen, som de urolige Forhold foraarsager.

Det er egentlig overflødigt at eftervise ved Eksempler, hvorledes Tilstanden i saa Henseende var i 1813. Vi har i Øjeblikket flere nærliggende Erfaringer fra vore Nabolande mod Syd og mod Nord og tildels ogsaa herhjemme fra. Tilstanden i Danmark Anno 13 var sikkert ikke saa slet som i Tyskland nu, men paa den anden Side adskilligt værre end, hvad vi kender her i Landet for Tiden. Spillelysten og Spekulationen var i hvert Fald ligesaa stor som nu. Spekulationsobjektet var for en stor Del Courantsedlerne, altsaa et Papir, som havde den videste Udbredelse i alle Samfundslag. Kongen og hans Hofkres synes at have drevet Agiotage i ret betydeligt Omfang og at have foretaget Transaktioner af tvivlsom Karakter¹⁾, hvad der smittede dybt

¹⁾ Rubin: 1807—14, S. 247, Rubow: Nationalbanken 1818—1878, S. 188.

ned i Samfundet. Der var Jobberi med Landejendomme og Kædehandel med Varer, Embedsstanden, der selvfølgelig led haardest under Dyrtiden, var ofte henvist til per nefas at skaffe sig det fornødne til Livets Ophold, Usædeligheden f. Eks. blandt det kvindelige Tyende var overhaandtagende og Forbrydelserne i hastig Stigning. Højbroplads kaldtes Tyvetorvet, fordi Flokke af Drenges sværmede dér og rapsede af Bøndervognene, naar de kom til Byen, Vægterne paa Kristiansborgs Slotsruin maatte bevæbnes for at kunne træde op mod Kobbertyvene¹⁾. Om Smugleriet i Datiden giver Eli Heckschers Bog om Kontinentalsystemet et klart Billede; Strejker, Optøjer, Jødeforfølgelser og Seddelfalsknerier, alle saadanne Bevægelser, der er Udslag af en fordærvet Tidsaand, dukker op paa lignende Maade som under denne Verdenskrig.

Naar Forholdene dengang trods alt ikke var værre end de var, tjener det den danske Nation til Ære. I over fem Aar havde Landet været i Krig efter i en Aarrække i Forvejen at have gennemlevet en Neutralitetsperiode, der tumlede ganske kraftigt om med det bestaaende. Navnlig faar man Indtryk af, at den overordnede Embedsstand var hæderlig og dannede et fast Bolværk mod den Opløsning, som ellers havde gennemsyret Samfundet fra øverst til nederst.

Paa denne Baggrund maa Nationalbankens Opretelse ses. Naar Staten erklærede sig bankerot i 1813 var det, fordi den havde mistet Nationens Tillid. Det fremgaar af adskillige datidige Udtalelser, at end ikke Kongens Person var fritaget for en ondsindet Kritik.

¹⁾ Rubin 1807—14.

Spillet var tabt, og det gjaldt om at genopbygge Tillid og Retsfølelse i Landet. Derfor skred Staten til at afgive sit vigtigste Regale, til at foretage et dybtindgribende Brud med dens Enevælde og lægge Seddelvæsenet i Hænderne paa Nationens egen, selvstændige Bank. Og derfor søgte ogsaa Kongen den nye Bestyrelse til Banken hovedsagelig blandt Embedsstanden.

Det forekommer mig nødvendigt at stille Nationalbankens Oprettelse i dette Lys, thi ellers bliver hele den Udvikling af vort Pengevæsen, den følgende Tid op til 1845 udviser, uforstaaelig. Man maa fastholde, at Hovedformaalet var at genoprejse den ødelagte Retsfølelse i Befolkningen for at begribe den sælsomme og fra et bankmæssigt Synspunkt ganske forkerte Politikk, Nationalbanken førte, indtil den turde erklære Sedlerne indløselige.

Hele dette Afsnit af vor Historie er ikke før bleven behandlet ud fra et bankteoretisk Synspunkt, og de Nationaløkonomer, som tidligere har beskæftiget sig dermed, har stirret sig blinde paa selve Katastrofen i 1813. Den Betragtning, at Nationalbanken ved sin konsekvente, ensidige Politik netop selv bidrog til at forhale Seddelkursens Forbedring har jeg intet Steds set fremsat, og dog forekommer det mig, at dette netop blev Resultatet af Bankens pligtro, ubestikkeligt hæderlige Arbejde. Det vil være min Opgave i aften at forsøge paa at vise dette.

Efter Pengereduktionen i 1813 skred den danske Regering til at omordne Bankvæsenet. Man oprettede en Rigsbank, der snart skulde overgaa til en Nationalbank. Forbilledet for Forordningen af 5. Januar 1813 er utvivlsomt, som ogsaa af Rubin paavist, at søge i den østrigske Ordning af 1811. Det vilde da være naturligt at søge Forbilledet til den nye Bankkonstitution sammesteds. To Aar før Nationalbankens Opretelse, fik den østrigske Nationalbank sin Oktroj, med hvilken der ganske vist ogsaa er Lighedspunkter i vor Nationalbanks Oktroj, men dog ikke saa klare og skarpe, at man kan mere end paavise et sandsynligt Kendskab til dem hos den Kommission, der udarbejdede Oktrojen herhjemme. Dr. Rubow gør gældende i sit Værk om Nationalbanken, at Forbilledet til Oktrojen maa søges i Speciebankens Oktroi. Spørgsmaalet bliver saa blot, hvorledes den er bleven til, og om man i 1791 har haft udenlandske Forbilleder at tage efter.

Rundt om i Europa rekonstruerede man i disse Aar sine Banker, og der havde saaledes været rig Anledning til at høste Erfaringer derfra. Dog, naar man i Nutiden ser Banksystemer opstaa i de forskellige Lande med meget ringe Paavirkning udefra, maa det ikke undre, at man dengang gik mere direkte til Værks uden forudgaaende Studier. Den franske Bank, der oprettedes i 1803, frembød iøvrigt i de Aar adskilligt af Interesse, i Holland skabtes Nederlandske Bank i 1814, Norges Bank kom til Verden i 1816, mens den gamle Hamborgsbank, som var den Sol, det danske Pengesystem kresede om, navnlig i 1813 havde gennemgaaet en farlig Krise. Der havde været nok at

studere paa det europæiske Fastland, men ganske særligt frembød Forholdene i England et righoldigt Stof til Belæring. Dér var allerede før 1810 en Diskussion opstaaet om Bank of Englands Seddelpolitik, og Synspunkter var fremsatte, som skulde faa historisk Gyldighed.

Det er ikke sandsynligt, at denne Diskussion har været kendt i Danmark omkring 1813. Vi var jo dengang i Krig med England, og vore Bankforhold var himmelvidt forskellige fra de engelske. I England havde Bankudviklingen naaet et ret højt Standpunkt, mens her i Danmark det eneste Problem, der interesserede, var Seddelkursen. Selvom man da havde haft det fulde Kendskab til Ricardos og Bullion Committées Standpunkter, vilde de ikke have kunnet faa nogen Indvirkning paa Penge- og Bankordningen i Kjøbenhavn. Men til Belysning af hele Seddelproblemet, som det i Aarenes Løb kom til at foreligge her i Landet, vil det være nødvendigt at dvæle et Øjeblik ved den engelske Bankstrid, dette saa meget mere som Erfaringerne fra Verdenskrigen har gjort dens Tanker aktuelle og kastet nyt Lys over dem.

I 1810 nedsattes i London den berømte Bullion Committée for at klargøre Problemet, om de stigende Priser skyldtes Bankrestriktionen af 1797 eller andre Aarsager. Ved Bankrestriktionen var Bank of England bleven fritaget for at indløse sine Sedler med Guld, England havde altsaa faaet en Papircirkulation, og Vekselkurserne paa Udlandet stillede sig i Perioder højst ugunstigt. Samtidig iagttoges en betydelig Prisstigning og bl. a. steg Guldets Pris. Derfor gjorde en Række Skribenter og navnlig Ricardo gældende,

at Aarsagen til dette Forhold var den af Bank of England førte Politik. Banken udstedte flere Sedler, end Omsætningen kunde bære, og altsaa maatte Midlet mod de ugunstige Vekselkurser og Dyrtiden være, at Seddelmængden reduceredes til et saadant Niveau, at der flød Guld ind i Omsætningen.

Problemet er altsaa i Teorien ganske tilsvarende til det, den danske Stat samtidig stod overfor. Den saa sine Kurantsedler synke og synke i Kurs, Varepriserne stige og Omsætningen fyldes med Papirspenge. Udviklingen tog her i Landet ganske abnorme Former, vore Sedler blev ligesaa værdiløse som de russiske Sedler er i Øjeblikket. Men den Forskel var der mellem Opfattelserne i England og Danmark, at mens man herhjemme ikke nærede Tvivl om, at Ondet udgik fra Overfloden paa Sedler, brødes i England Ricardos Standpunkt med en stor Kres af Modstandere.

Disse gjorde gældende, at der intet direkte Forhold bestod mellem Seddelomløb, Valutakurser og Prisstigning, men at Aarsagen til denne sidste skyldtes andre, delvis udefra kommende Indvirkninger. Blandt meget uklare og positivt urigtige Meninger fremkom der ogsaa enkelte udmærkede Indlæg, blandt hvilke de af Tooke i hans History of prices fremsatte Data er de vigtigste. Tooke har tilvejebragt et omfattende Materiale, der godtgør, at de af Currencymændene fremførte Beviser for Seddelmængdens Indflydelse paa Priser og Valutakurser ikke stemmer med de historiske Kendsgerninger; Priser og Kurser har bevæget sig op og ned, ganske uafhængigt af Seddelomløbet i England, og selv hvor de tilfældigvis har løbet parallelt,

kan der paavises fuldgode andre Grunde for Bevægelserne og især, at Priserne i Indland og Udland er undergivet fælles Aarsagskræfter som f. Eks. gode og daarlige Høstaar.

Herhjemme har navnlig Professor William Scharling beskæftiget sig med Bankteorien og givet en Fremstilling af den engelske Bankstrid samt en Skildring af den danske Bankhistorie ud fra et rendyrket Currency-Standpunkt. Opfattelsen af dette Afsnit af vor Historie er derfor bleven yderst ensidig, og der er aldrig rejst nogen Tvivl om, at de fremsatte Synspunkter kunde være forkerte. Dr. Rubow kommer i sit Arbejde om Nationalbanken ikke ind paa dette Problem, men giver et ikke uvæsentligt Bidrag til Forstaaelsen af Problemet ved sin Fremstilling. En indgaaende Skildring af den danske Pengekrise findes i M. L. Nathansons Danmarks National- og Statshusholdning, hvor man ligesom hos Tooke kan følge Bevægelsen og iagttage den stadige Mangel paa Overensstemmelse mellem Currencyteorien og de faktiske Forhold, der har eksisteret.

At gaa nærmere ind paa dette er næppe nødvendigt. Vi har fra Oplevelserne i denne Krig tilstrækkeligt Stof til Belysning deraf. Blot som Eksempler skal jeg nævne følgende. Napoleons Tilbagekomst fra Elba i 1815 bevirkede et øjeblikkeligt Fald i den engelske Valutakurs paa Hamborg fra 32 sh. 3 d. til 28 sh., skønt der ingen Forøgelse i den engelske Seddeludstedelse fandt Sted; tvertimod formindskedes denne i Aarets Løb med ca. 500 000 £. Efter Slaget ved Waterloo steg Valutakursen ligesaa rask igen. I Aarene 1815—16 holdt Seddelemmissionen sig næsten konstant,

men Hvedeprisen steg til det dobbelte. I 1817, det Aar, Currencymændene helst udvælger som Bevis, forøgedes Seddelmængden meget stærkt, og Hvedeprisen steg ogsaa, men rigtignok saaledes, at Hvedepriserne steg i første Halvdel af Aaret, mens Seddelemmissionen var uforandret, og faldt i anden Halvdel af Aaret, da Seddelemmissionen voksede.

Fra Danmarks Historie kan nævnes, at allerede inden Courantbankens Oprettelse i 1736 var der et Disagioproblem overfor Hamborg, som førte til en skarp Konflikt mellem den danske Konge og det hamborgske Senat. Op igennem det 18. Aarhundrede steg Landets Handelsomsætning og samtidig Statens Kapitalbegær, hvorfor ogsaa Seddelmængden voksede. Først efter 1807, da Danmark var kommen i Krig med England, og da samtidig Kontinentalspærringen helt omændrede det internationale Handelssamkvem, begyndte imidlertid Seddelkursen at udvikle sig i en samfundsfarlig Retning. Ved Krigsudbrudet havde de danske Penge en Disagio overfor Hamborg paa ca. 16 %, altsaa ikke mere end Disagioen i disse Aar har været overfor Sverige, og først i Slutningen af 1808 stiger den stærkere, nemlig til over 50 %.

„I Begyndelsen af Aaret 1809“, skriver Nathanson, „stod Kursen i 200 % (d. v. s. Disagioen var 60 %). De mindste som de største Tildragelser, Gisninger saavel som urigtige Slutninger og falske Rygter, bragte Kursen til at fluctuere og kastede den op og ned, 50 % til 100 % ad Gangen.“

Nathanson var professionel Finansmand, og hans Slutninger er derfor byggede paa direkte lagttagelser, ikke paa Doktriner. Hans Fremstilling beskæftiger sig

da ogsaa hovedsagelig med Valutakursen mellem København og Hamborg, ikke med det mere moderne Problem Pengekursen overfor Prisniveauet i Landet. Naar han giver Bankens overdrevne Seddeludstedelse Skylden for Finansmiséren, er det ikke ud fra Currencyteoriens Lære, som han ikke synes at have kendt, men ud fra den Kendsgerning, at Banken var Statens store Laanekilde. Naar han siger Banken, mener han altsaa Staten. Det er Statens Krigsudgifter, der kommer til Syne i Seddeludstedelsen, og som han giver Skylden for den slette Valutakurs.

Meget klart redegør han for Kursudviklingen ved Krigens Udbrud i 1807. Han siger, at i Krigens første 8 Maaneder fik Zahlkassen overladt af Banken 10.7 Mill. Rdl., som senere paa Aaret forøgedes med 5 Mill. Rdl. D. v. s. at Seddelemissionen voksede fra 27 til ca. 43 Mill. Rdl. Alligevel forbedrede Kursen sig, hvad der var saa meget mere paafaldende, som de Handlende var nødt til at afgøre en stor Del af deres Gæld til Udlandet, og Omsætningen, Skibsfart etc. ødelagdes. Hvad var Grunden hertil? Denne var fornemmelig, at Kjøbenhavn laa inde med et vældigt Lager af Kolonialvarer, som lod sig realisere til Fastlandet til enorme Priser. Hertil kom, at der fandtes store Summer Guld og Sølvpenge i Landet, erhvervede dels ved Export af Landbrugsartikler, der betaltes i rede Mønt, dels ved den engelske Okkupation, der satte en Mængde Guld i Omløb. Saalænge man altsaa kunde opretholde Betalingsbalancen udadtil ved Export af disse Varer, holdt Kursen sig, men da de var opbrugte, da Blokaden blev haardere, da Krigen med Sverige kom til, og da Finansernes Pengeforlegen-

hed stadig voksede, forsvandt ogsaa alle Forhaabninger med Hensyn til vort Pengevæsen.

Man ser, hvorlidt Vægt Nathanson her lægger paa Seddelemmissionens Størrelse. Finanserne maatte altsaa hjælpe sig med Sedlerne, siger han i Tilknytning her-til, og de faldt stadig i Værdi, og jo mere de faldt, desto flere behøvede man naturligvis. — Ogsaa denne Betragtning er, som jeg senere skal vise, rigtig, og det er dette Forhold, Eftertiden ganske blindt og ensidigt har fæstet sig ved. Nathanson selv har set Krisen udvikle sig og har personligt kunnet følge den daglige Kamp for at skaffe Hamborgvaluta. Han har set Finansernes haabløse Forsøg paa at møde de Forpligtelser, Krigsførelsen stillede til dem, og har set, hvordan det hele endte i et desperat Skridt, Statsbankerotten, hvorved Staten med et Pennestrøg frigjorde sig fra sin største Gældspost, Seddelgælden. Nærmere Slutninger har han ikke draget deraf, men selve Katastrofen har blændet ham som alle senere Skildrere af dette Tidsafsnit.

Professor Scharling har i sin Bankpolitik nærmere belyst Teoriene. Han skriver ved Omtalen af Bankforholdene i England i Datiden, at da der ikke fandtes nogen almindelig Kursnotering paa Sedler, idet det var forbudt at tage Agio for Guldet, kunde man kun se Misforholdet af Vekselkursen paa Udlandet¹⁾. Selve den Omstændighed, at Vekselkurserne var sunken under „Guldpunktet“, var et afgørende Bevis for Sedlernes Værdifald, og den eneste Vej til at forbedre Vekselkursen var derfor at formindske Sedlernes Antal.

¹⁾ Scharling: Bankpolitik S. 117 o. flg.

Naar man ser den Heksedans, Valutakurserne i Øjeblikket fører op, naar man gennemgaar Tookes talrige Eksempler paa det modsatte af, hvad Scharling her hævder, naar man blot kaster et Blik paa Seddelkursens Svingninger her i Landet omkring 1813, er det uforstaaeligt, hvor et saadant Postulat kan opstilles. Scharling siger endvidere, at de lave Vekselkurser var et Bevis for, at Prisniveauet i England var højere end andetsteds, ogsaa i fuldkommen Modstrid med de faktiske Forhold, og han drager derfor den Slutning, at det maa gælde om at bringe Seddelmængden i det rette Forhold til Omsætningens Krav.

Denne Fordring svarer jo ganske til Motiverne for Forordningen af 5. Jan. 1813 og er præget af samme Anskuelse som Nationalbankens Politik i de første 20 Aar. Det var Seddelmængden, der stadig maatte reduceres; paa trods af alt stadig maatte tvinges ned, indtil Omsætningen kunde bære Seddelbeløbet.

Men hvad vil det sige, at Omsætningen kan bære Seddelbeløbet? Betyder det, at Vekselkursen paa Udlandet staar i pari, eller at Prisniveauet holder sig konstant fra Aar til Aar? Eller er dette maaske blot to Udtryk for det samme?

Scharling og mange andre mener utvivlsomt dette, og i vor Tid er den samme Opfattelse gjort kraftigt gældende i Sverige og andetsteds. Dengang, i 1813, havde man ingen brugbar Prisstatistik til at maale Dyrtiden, saaledes som man nu har det, og Valutanoteringen bød ogsaa større Vanskeligheder. Paa Grundlag af disse Aars Erfaringer vil man ikke i al Almindelighed kunne give Ricardo, Scharling eller overhovedet Currencyskolen Ret. De gør sig skyldige

i altfor stor Ensidighed og tildels ogsaa i Begrebsforvirring.

Blot to Momenter vil jeg i denne Forbindelse pege paa, det ene er, at naar Seddelkursen maales af Valutakursen, bliver den et Forhold mellem Ind- og Udland, og det gaar da ikke an alene at undersøge Tilstanden det ene Sted. Naar Sterling f. Eks. i 1808 overfor Hamborg sank 12 % (uden at Seddel-emissionen forøgedes), kan det ligesaa vel skyldes Aarsager knyttede til Hamborg som til London. Som andet Moment vil jeg nævne, at naar Seddelværdien sættes i Forhold til Prisniveauet, maa Hensyn tages til Krigstilstanden, til Kontinentalspærringen og det Virvar i Priserne, deraf fulgte. Meget betegnende er det, at saavel Scharling som Falbe-Hansen i deres Afhandlinger om Prisernes Historie i Danmark bemærker, at det er umuligt at naa til Klarhed over Prisniveauet i Aarene omkring 1813. Hvis man kunde maale dette efter Seddelkursen, maatte det jo være saare let at give Tal derfor.

Begrebsforvirringen ligger i, at man snart taler om Seddelkursen overfor Udlandet, snart overfor Prisniveauet i Indlandet. Derved fremkommer samme Fejl, som naar man i Nutiden ikke sondrer mellem den Inflation, der skyldes udefra kommende Indflydelser, altsaa den almindelige Verdensprisstigning og den Inflation, der er Følgen af indenlandske Forhold, saasom en fejlagtig Bankpolitik eller en Nødstilstand. En fejlagtig Bankpolitik kan f. Eks. foreligge, hvis Landets Banker giver letsindig Kredit i Stedet for at rationere, en Nødstilstand foreligger, naar Staten til Militær-opgaver eller sociale Formaaler tvinges til ekstraordinære

Foranstaltninger. I begge Tilfælde skabes en kunstig Købeevne, som driver Prisniveauet i Vejret.

De Udtalelser, Bank of Englands Direktører fremsatte for the bullion committee i 1810, og som bl. a. Scharling haaner, er derfor slet ikke saa forkerte som almindelig antaget. Direktørerne gjorde gældende, at Prisstigningen skyldtes Krigen, og at Seddelemmissionen ikke øvede Indflydelse paa Vekselkursen. Direktørerne udmærkede sig ganske vist ikke ved overlegne Banksynspunkter, men de vidste, hvor Skoen trykkede, og de handlede derefter. Naar de forøgede Seddelmængden var det, fordi Krigens Førelse krævede det; Staten skulde bruge Penge til sine Indkøb og Subsidier, og i Forhold dertil var det ganske uvæsentligt, om Priserne steg eller faldt, eller om der trykkes flere eller færre Sedler. Det var en Pligt at give Staten den fornødne Købeevne i Hænde. Og at Vekselkurserne svingede, mente de, skyldtes Betalingsbalancen, en Opfattelse, ingen moderne Bankdirektør vil bebrejde dem. I alle disse Aar holdt de da ogsaa Diskontoen konstant i 5 %. Scharling gør gældende, at det „tilfældigvis“ var den rigtige Rentesats, og at Forholdene mærkeligt nok i en Række Aar havde været saadanne, at man ved Anvendelsen af forkerte Principper dog omtrent havde naaet det rigtige Resultat¹⁾. — Mon det var tilfældigt, og mon det var saa mærkeligt, at Rentesatsen i Landet forblev uberørt af Begivenhederne? Ser vi ikke akkurat det samme under denne Krig, hvor de krigsførende Lande, som ogsaa vi herhjemme, holder Diskontoen uforandret i 5 %, en uundgaelig Følge

¹⁾ Scharling S. 123.

af den abnorme Verdenssituation, hvor en spinkel Regulator som Diskontoen maa svigte.

Vender vi os nu fra England til den hjemlige Situation, saaledes som den forelaa i 1813, melder sig flere Spørgsmaal. Man kan f. Eks. spørge, hvorfor man reducerede Seddelbeløbet til en Sjettedel? Endvidere kan man spørge, om den Seddelkurs, der fremkom ved Katastrofen, alene skyldes danske Forhold, og om Kursen, hvis den blev maalt overfor andre Pladser end Hamborg, stillede sig ligesaa ugunstigt. Man kan endelig spørge om, hvorvidt Statsbankerotten var en Nødvendighed, og om den gjorde nogen Nytte.

Hvad Seddelreduktionen angaar, har man ved Forord. 5. Januar 1813 tilstræbt at nedbringe Seddelmængden til Beløbet før Krigen, idet man har ment, at Omsætningen kunde bære et saadant Beløb. Man reducerede Seddelgælden fra 142 til ca. 24 Mill. Courantdaler, idet Emissionen i 1805—07 var ca. 26 Mill. Paa Grund af den nye Møntenhed man indførte, Rigsdaleren, og de nye Bestemmelser for dens Omregning og de nye Sedlers Emissionsmængde, blev denne radikale Reorganisation af Pengevæsenet illusorisk. Men selv uden det, var Reformen bleven illusorisk, thi hvad var det man gjorde? Man gav Statens Kredit Dødsstødet. Staten havde paadraget sig en uhyre Gæld og unddrog sig fra det meste af den ved en aabenlys Bankerot. Tabet maatte falde ét Sted selvfølgelig. Naar Staten ikke vilde betale, maatte dens Kreditorer afskrive deres Fordringer paa den som

tabte. Landets Betalingsbalance udadtil blev ikke paavirket af en saadan Foranstaltning, og altsaa kunde den ikke bidrage til at forbedre Kursen, tværtimod.

Vi finder derfor ogsaa, at Kursen holder sig ret uforandret i de første Maaneder af 1813 paa Hamborgs Børs. Den 5. Januar noteres den i Hamborg 1680, den 18. Januar 1750, og endnu i April er den kun sunket til 2100. Først om Efteraaret gaar det galt med den, 8. Oktober naar den 9000, men 17. Oktober er den oppe i 5500 og holder sig deromkring de flg. Maaneder¹⁾.

Men kan Aarsagerne til disse voldsomme Spring ikke findes ligesaavel i Hamborg som i Kjøbenhavn? Hvorledes var Stillingen i Hamborg i disse Aar?

Hamborg indtog økonomisk en Særstilling i Europa. Under Napoleonskrigene havde Byen en blomstrende Handel, men ganske særlig under Kontinentalspærringen blev Hamborg Centret for en enestaaende Om sætning. De forbudte engelske Varer smugledes over til Europa i Hamborgs Nærhed. Vi kender jo fra den Tid den Tønningske Periode. Ogsaa Hertugdømmerne høstede godt af Guldfloden, hvad der skulde faa saa stor politisk Betydning overfor Kongerigets Finansmisére. Men Traadene løb sammen i Hamborg. Denne Fristad blev Knudepunktet for Smughandelen og florerede højt paa Krigskonjunkturerne. Imidlertid truede de franskes Okkupation. I 1803 havde Napoleon besat Hannover og blokeret Elben, i 1806 besatte han Hamborg, og ligesaa i 1813 laa Davoust i Ham-

¹⁾ Hamburgischer Korrespondent 1813.

borg, bistaaet af danske Hjælpetropper, og i Oktober samme Aar lagde han Haand paa Bankens Sølvbeholdning, en Begivenhed, der vakte Bestyrtelse i Kjøbenhavns Handelsverden, da man havde store Ejendele deponeret i Banken. Et Moratorium maatte endog udstedes i den Anledning. Men er det underligt, at dansk Valuta saa blev værdiløs i Hamborg, og at der noteredes Panikkurser? I Aarets Slutning, da Krisen var overstaaet, bedredes Kursen derfor hastigt igen.

Men ødelagt var den selvfølgelig alligevel, da Tiltiden til den danske Stats Kredit var rokket ved Statsbankerotten. Blot forekommer det mig forkert at søge Aarsagen til Kursens stærkeste Fald i indre danske Forhold. Dette Kursfald skyldtes Begivenhederne i Hamborg og havde altsaa ingen Forbindelse med den kjøbenhavnske Banks Ledelse, endsige Seddelemmission.

Hvis man i Nutiden vilde foretage en Seddelreduktion, vilde man ganske sikkert til Udgangspunkt tage ikke Valutakursen, men Prisniveauet i Landet. Man vilde sige, at Prisniveauet var steget til det dobbelte, og at altsaa — hvis man gav Seddelemmissionen Skylden derfor — skulde denne halveres. Saadanne Idéer er det, som gøres til Genstand for teoretisk Drøftelse for Tiden i Sverige.

Hvorledes forholdt det sig da med Prisniveauet i Danmark i 1813? Scharling og Falbe-Hansen opgive som sagt at tage dette Emne op, og maaske med Rette. Ligesom i Nutiden fandtes der dengang Taxter og Maximalpriser paa talrige Varer, og Blokaden gjorde alle Priser tilfældige. Spekulationen bevirkede ogsaa voldsomme Spring i Priserne. Men der kan i hvert Fald ikke være Tale om, at Prisniveauet

var steget i Forhold til Seddelkursens Forværrelse. Naar Seddelværdien var faldet til $\frac{1}{4}$, betød det ikke, at Priserne var stegne til det firedobbelte; Seddelkursen var intet andet end Disagioen paa Hamborg, og altsaa intet Udtryk for Sedlernes Købeevne overfor Varerne i Indlandet.

Rubin anslaa Prisstigningen i Kjøbenhavn fra 1806—1809 til 50 à 100 %, mens Prisstigningen 1806—1810 kan sættes til 100 %, altsaa omtrent det samme, som vi har oplevet i de 4 Krigsaar. I de følgende Aar steg Priserne naturligvis hastigt og stærkt, men sikkert langt fra i Takt med Seddelkursen. Og udenfor Kjøbenhavn, hvor Traditionen var større og Tuskhandel almindelig, har Prisstigningen neppe staaet i Forhold til Hovedstadens Niveau. Sedlernes Købeevne var derfor ikke saa kompromitteret, at en Bankkatastrofe som Pengereduktion jo var, havde været nødvendig.

Endnu et vil jeg i denne Forbindelse gøre opmærksom paa, og det er Hamborgs ejendommelige Stilling som Valutaplads. Alle de danske Kursnoteringer skete paa Hamborg, men hvis man i Stedet for havde valgt London f. Eks., var Resultatet blevet gunstigere for vore Sedler. Hamborg indtog dengang paa Valutamarkedet en noget lignende Stilling som Sverige gør i Øjeblikket. Overfor Hamborg svingede den engelske Kurs voldsomt og faldt endog i Februar 1811 fra 34 sh. $3\frac{1}{2}$ d. til 25 sh., d. v. s. ca. 25 %. Maaler vi altsaa den danske Kurs i Sterling i Stedet for i Mark Banco, bliver den 25 % gunstigere, eller ændres fra 560, som den var i Februar 1811, til 420.

¹⁾ Rubin S. 491.

Om Nødvendigheden af Statsbankerotten i 1813 kan der overhovedet være delte Meninger. Jeg har kaldt den et desperat Skridt, ikke mindst fordi den blev besluttet midt under en Krig, hvor det gjaldt om for enhver Pris at opretholde Tilliden til Staten i Ind- og Udland. Hvis man havde ventet med denne Foranstaltning til efter Krigen, naar Forholdene var faldet til Ro, er det dog sandsynligt, at man kunde have foretaget Reformen langt skaansommere. Dr. Rubow siger derfor ogsaa ganske rigtigt, at den tilsigtede „Befæstelse af Pengevæsenet“ begyndte med at være en Rystelse¹⁾, og først Rygterne om Fredsslutning i December 1813 bragte Kursen paa de nye Sedler op med et voldsomt Spring — akkurat som vi for Tiden oplever Valutakursernes Opgang. Fredsslutningen i Kiel i Januar 1814 bragte Seddelkursen op fra 880 til 450, d. v. s. fra ca. 23 % til 40 %. Da Nationalbanken begyndte sin Virksomhed i 1818, var Kursen arbejdet op til 256 % eller 78 %, men det har altsaa ingen Relation til Prisniveauet i Landet, men betyder, at Kursen paa Hamborg stod 22 % under pari.

Det staar i Nationalbankens Oktroi, at Bankens første Bestemmelse er at opretholde Rigsbanksedlernes pari Værdi. Til det Brug skulde Banken opsamle en Sølvfond, hvorpaa Sedlernes Værdi kan funderes, og denne Fond kunde bestaa af Metal eller Hamborger-valuta.

¹⁾ Rubow S. 21.

For Datidens Opfattelse har det instinktmæssigt staaet som et og det samme, at skabe en Cirkulation i Landet af Metal (eller af Sedler, der er ligesaa meget værd i inden- og udenlandsk Betaling som Metal) og at tilvejebringe en fast Valutakurs paa Udlandet (d.v.s. paa Hamborg). At der skjuler sig to Problemer heri, er intet Steds kommet bevidst til Udtryk, og det Problem, som i Nutiden vilde have paaregnet mest Interesse, Betalingsmidlets Købeevne i Indlandet, altsaa dets Forhold til Prisniveauet, det skænkede man dengang kun ringe Opmærksomhed. Al Interesse koncentrerede sig om Numerærets Kurs overfor Sølvprisen, det vil i moderne Sprog sige, Valutakursen paa Hamborg, og dette Forhold alene blev bestemmende for Nationalbankens Politik i de følgende Aar.

Efter Currencyteorien maatte man have ventet, at Prisniveauet var faldet jevnt og stadigt fra 1818 til 1838, da Seddelmængden blev reduceret fra 27.8 til 13.7 Mill. Rdl., altsaa til mindre end Halvdelen. Dette blev imidlertid ikke Tilfældet. Tværtimod var der en Stigning i Prisniveauet, parallelt med den almindelige Verdensudvikling. Kornpriserne herhjemme var i Ti-aaret 1831—40 omtrentlig 20 % højere end i Perioden 1819—30¹⁾, samtidig med at Sedlernes Værdi (altsaa Valutakursen) forbedredes fra 253 til 200, altsaa ogsaa steg 20 %.

Nationalbanken indrettedes som sagt, fordi Statens Kredit var spoleret, og Bankbestyrelsens Bestræbelser gik ud paa at genopbygge et Tillidsbegreb i Befolkningen. Staten satte sig selv under Formynderskab,

¹⁾ Scharling, Pengenes synkende Værdi, S. 364.

idet den overdrog Banken at likvidere Seddelgælden. Nationalbanken blev derfor i sine første Decennier hovedsagelig en Afviklingskasse. Den fik overladt visse Skatteindtægter, Bankhæftelsen, og skulde ved Hjælp af dem aarligt inddrage en Del af Seddelgælden, en Opgave, Banken gennemførte med højtidelig Konsekvens.

Seddelcirkulationen var i 1818 27.^s Mill. Kr. eller omtrent det samme som i 1807. I 1819 bragtes Kursen ned i 212, altsaa næsten i pari, men forværredes derefter og holdt sig endnu i 1823 i ca. 250. Det har sin Interesse at se, hvad Grunden dels til Kursforbedringen i 1819, dels til den senere Kursforværrelse var. I hele Perioden fra 1818—1838 er det den eneste Gang, at et positivt Skridt gøres for at fremskynde Seddelafviklingen. Kursforbedringen forklares meget simpelt derved, at i 1819 optog Staten et udenlandsk Laan, og Kongen følte sig da opfordret til at benytte en Del af Beløbet til en Valutaspekulation. Ved kraftige Opkøb af Sedler og et dertil svarende Udbud af Mark Banco lykkedes det at bringe Kursen ned i Nærheden af pari. Staten ønskede samtidig at forskafe Nationalbanken en rigeligere Sølvfond ved at ombytte en Del af Laanets Provenu med en tilsvarende Del af Bankens Beholdning af $6\frac{1}{2}$ % Bankhæftelsesobligationer (en Transaktion, Dr. Rubow mærkeligt nok bebrejder Staten)¹⁾.

Denne Fremgangsmaade indeholdt en rigtig Plan. Staten søgte at støtte Bankens Kredit ved at opkøbe dens Sedler og forøge dens udenlandske Virkemidler.

¹⁾ Rubow, S. 188 o. flg.

Men ganske vist var Staten ikke i Stand til at gennemføre Planerne og har næppe heller haft anden Hensigt dermed end at sikre sig en Spekulationsavance. I Stedet for paany at forbedre Betalingsbalancen ved udenlandske Laan eller ved det hjemlige Erhvervslivs Ophjælpning, opgav Staten videre Valutaeksperimenter, mens Nationalbanken fortsatte sin langsomme Inddragningspolitik.

I 1819 tilintetgjorde den for 2 Mill. Rdl. Sedler, Aaret efter omtrent det dobbelte Beløb, idet den fik Tilladelse til at modtage rentebærende Indlaan, hvorved der gik Sedler ind i dens Kasse. Disse Sedler brændte den og berøvede altsaa Omsætningen en meget betydelig Mængde Betalingsmidler. I 1819—20 formindskedes Seddelomløbet med ca. $\frac{1}{4}$. Selvfølgelig fik det ingen synlig Indvirkning paa Kurserne, der i 1820 var daarligere end i 1818, men trods dette Resultat har Bankbestyrelsen ikke faaet Øjet op for, at dens isolerede Seddelinddragning uden aktive Skridt ved Siden deraf til Forbedring af Betalingsbalancen, har maattet forblive uden Indvirkning paa Kurserne.

Nu skal det indrømmes, at Aarene 1818—20 var kriseagtig slette for Danmark, og at alle Værdier følgelig sank. Men det Spørgsmaal kunde dog rejses, om ikke en af Aarsagerne til Krisen var den forfejlede Bankpolitik. Netop i den farligste Krise paalagde Staten nye tunge Skatter, og Banken reducerede Beløbet af Kreditmidler med over 25 $\frac{0}{100}$. Man maa huske, at Banken var den eneste store Kreditkilde i Danmark. I Stedet for at pumpe Penge ud i Omsætningen og bringe Liv i det hensygnende Erhvervsliv, valgte man at tage mod de ved Krisen ledigblevne Kapitaler og

baandlægge dem, idet man brændte et dertil svarende Beløb i Sedler. Ja, man bidrog ved sit altfor ensidige Syn paa Seddelkursen, til at hindre dennes Forbedring, idet man undlod ethvert naturligt Skridt til at forøge Landets Produktion og Omsætning. Endnu i 1801 havde Omsætningen kunnet bære en Seddelmængde af 16 Mill. Rdl. Courant eller ca. 24 Mill. Rigsbankdaler. Disagioen holdt sig da i ca. 10 %. Ved Nationalbankens Politik lykkedes det først at opnaa en lignende Kurs efter 9 Aars ihærdige Anstrængelser og Seddelmængdens Nedbringen til 17 Mill. Rdl. Og inden man fik pari-Kursen at se, var Seddelmassen presset ned til 13.5 Mill. Rdl. Skilling for Skilling var sparet sammen og brændt, mens Landets Erhvervsliv maatte klare sig selv og ved egen Kraft rejse sig af den dybe Fornedrelse.

Naar Kursen efterhaanden i Løbet af 1830'erne nærmede sig pari, skyldtes det selvfølgelig ikke Seddelinddragelsen, men den Omstændighed, at Landets Betalingsbalance paa Udlandet bedrede sig, og deriblandt ogsaa, at Danmarks Økonomi i Forhold til Hamborgs blev gunstigere. Men dette skete faktisk paa Trods af Nationalbankens Politik, thi i sin Uskyldighed bidrog Banken til at favorisere Hamborgerhandelen paa Kjøbenhavns Bekostning.

Der stod i Oktrojen, at Bankens anden Bestemmelse skulde være at opsamle en Fond af udenlandske Betalingsmidler, saasom Sølv og Banco. Dens tredje Bestemmelse var at drive indenlandsk Bankvirksomhed. Men det vil altsaa sige, at Banken skulde diskontere Hamborgerveksler fremfor kjøbenhavnske Veks-

ler, altsaa fremme Hamborgs Handel fremfor Kjøbenhavn.

Hvor nidkært Banken fulgte Oktrojen, vil fremgaa af følgende Tabel: (1 000 Rdl.)¹⁾.

	Portefølje af inden- landske Veksler	udenlandsk Portefølje
1819.....	148	818
1820.....	14	1 077
1821.....	7	348
1822.....	9	783
1825.....	44	1 793
1830.....	163	501
1839.....	2 062	2 534

Indtil 1831 var den danske Portefølje stadig mindre end den udenlandske, og først op i 1840'erne ændres dette Forhold.

Man vilde nu indvende herimod, at Nationalbanken i Nutiden stræber efter at holde den størst mulige udenlandske Reserve i Form af Guld, Valutaer og Tilgodehavender m. m., og at jeg selv altid har forfægtet Rigtigheden af dette Program. Men dertil maa svares, at Forholdet i Nutid og Datid er vidtforskellige. Nu har Landets Erhvervsliv et kraftigt Bankvæsen og et omfattende Pengemarked til sin Raadighed, og Nationalbankens Opgave her overfor er at danne Rygstødet, altsaa netop at have i Beredskab udenlandske Betalingsmidler i Farens Stund. Ganske forskelligt derfra

¹⁾ Rubow, Tabel Bilag XII.

var Stillingen, da Banken var eneste Kreditkilde i Landet, og da det danske Erhvervsliv var i den yderste Nød. Da havde det efter alle Bankteorier været Bankens første Pligt at hjælpe det danske Erhvervsliv til Rette og benytte sine udenlandske Reserver dertil, saaledes som Nationalbanken ogsaa gjorde i Krisen 1907—08.

Man vil da spørge, hvad skulde Banken og Staten have gjort dengang for at hjælpe Landets Finanser paa Fode? Og Svaret maa blive: Hvad gør de krigsførende Stater under denne Verdenskrig? F. Eks. Tyskland. Den tyske Stat benytter Reichsbanks Seddelemmission rask væk, men hvergang denne har naaet en vis Størrelse, optager Staten et Krigslaan og nedbringer derved Seddelgælden. Hvert Halvaar gentager denne Proces sig, og derigennem lykkes det at opretholde Statens Kredit og Tilliden til Banken, saa at Valutakursen ikke synker helt ned i Jorden. De andre krigsførende Stater gør noget tilsvarende. I modsat Fald vilde vi nu have en Seddelgæld i Verden af en vanvittig Størrelse med al den Usundhed og Nervøsitet, der vilde følge deraf.

Efter 1871 skyndte den franske Stat sig ogsaa med at aflaste Seddelbanken for dens store Emission. Derved opnaaedes selvfølgelig ikke nogen Lettelse for Skatteyderne. Krigsgælden skal betales paa den ene eller den anden Maade, hvad enten det sker gennem en Seddelbank som Afviklingskasse, gennem Skatter i Form af Bankhæftelser og Konfiskation, hvad enten Staten erklærer sig fallit eller ej. Nationen slipper ikke for en Øre af sin Gæld derved. Kun overfor Udlandet kan man frigøre sig for en Fallit eller ved

at vælte Skattebyrden over paa det. I 1813 opfyldte den danske Stat imidlertid efter bedste Evne sine Forpligtelser overfor Udlandet, men ved sin indenlandske Bankerot og ved sin Kapitalkonfiskation (Bankhæftelsen) væltede den Byrderne over paa Befolkningen hulter til bulter og bragte Forvirring i alle Forhold. Var Statsgælden da vokset Landet over Hovedet? Man forbavses ved at høre, at den fra 1807—14 kun voksede til det tredobbelte. Var Danmarks Kredit da ødelagt?

Den danske Stats Kredit udadtil var ganske vist svækket, men ikke ruineret. Staten kunde stadig faa Laan i Udlandet, navnlig efter Krigen, og det havde derfor ogsaa været muligt for den at optage et Laan til at konsolidere Pengevæsenet. Derved havde den frigjort Nationalbanken, og hvis Banken da havde set sin Opgave i at opmuntre Landets Erhvervsliv og havde ført an ved forstandig Kapitalrationering, vilde Betalingsbalancen udadtil hurtigere været kommet i Orden og Seddelkursen have naaet pari paa et tidligere Tidspunkt end i 1838.

Hvis man heroverfor vil sige, at Tiderne ikke var gode nok til et nyt økonomisk Opsving, maa man se hen til Verdenskonjunkturerne, som dog skabte et engelsk Verdensherredømme. Fra 1807 havde Kjøbenhavn en blomstrende Handel og en højtudviklet Handelsstand. Det danske Landbrug stod parat til at tage fat, takket være Landboreformerne; der var tvertimod en god Basis at arbejde paa. Chanserne var der, kun den rette Drivkraft manglede. Thi Statens politiske Reaktion var ligesaa meget en Følge af den økonomiske Forstokkethed som omvendt.

Hvad man snarere kunde sige, er, at Nationen efter Tabet af Norge og den ulykkelige Krig, ikke turde bygge sin Fremtid op igen. Hvem kunde tro paa et vedvarende Fremskridt? Nu bagefter kan vi se det, men i Datiden stod den glimrende Handelsperiode som et tabt Paradis, og Danmark var et lidet fattigt Land, fuldt af Ydmyghed og Æstetik.

Derfor skal vi ikke dømme. Det Gode førte den daværende Finanspolitik med sig, at Befolkningen opdroges til Nøjsomhed og fik en Skræk i Livet overfor et demoraliseret Pengevæsen. Men det kan dog, efter min Mening siges, at Nationalbankens retskafne, altfor samvittighedsfulde Adfærd snarere bidrog til at forhale Afviklingen end til at fremme den.

I Tilknytning hertil blot et Par Ord om den Betydning, en for stor Seddeludstedelse kan have. Af det foregaaende kunde man have faaet det Indtryk, at jeg holdt en overdreven Seddeludstedelse for umulig eller for at være ligegyldig. Paa ingen Maade. I Nutiden kompliceres Problemet derved, at Sedlerne kun er et blandt flere Betalingsmidler. I Datiden havde de næsten en Monopolstilling, og Spørgsmaalet traadte derved frem i større Renhed. Det er da en Selvfølge, at naar Omsætning, Priser og alle andre Fluktuationer paa Vareomraadet er uforandrede, vil en Forøgelse af Betalingsmidlernes Mængde paavirke Prisniveauet. Men i Praksis maa det da først oplyses, hvorvidt Omsætningen, Priserne o. s. v. er under Indflydelse af andre Faktorer, f. Eks. af Raastofprisernes Stigning i Udlan-

det og af Fragternes Forhøjelse. Endvidere maa det undersøges, om der i Indlandet virker nye Aarsager. En Opblomstring af Initiativet med Udnyttelse af ledige Arbejdskræfter nødvendiggør en større Seddelcirkulation. Først naar Mætningspunktet er naaet, kan der blive Tale om Inflation. Men f. Eks. en Indskrænkning i Forbruget kan tillade nye Kræfter at røre sig, uden at en Inflation opstaar.

Derimod, hvis en ny Købeevne skabes i Landet, som paa Trods af de økonomiske Hensyn griber ind i Forholdene, da opstaar Inflation. En saadan ny Købeevne skaber Staten, naar den i Krigstider lægger Beslag paa Varer og Arbejdskræfter, uden Hensyn til, hvad de koster. En saadan Inflation vilde opstaa, om Mr. Morgan pludselig bosatte sig i Danmark og tilførte Landet sine Milliarder. En saadan Inflation opstaar, naar der findes store Guld-mængder et Steds paa Jordkloden. Der skabes en ny Købeevne, der arbejder paa Trods af de økonomiske Love. Jo kraftigere den opstaar, des stærkere Konkurrence møder den fra det normale Forbrug, og des mere kan Priserne drives i Vejret.

Naar Banken viljesløst skal stille Købemidler til Statens Disposition, da maa nødvendigvis opstaa en Inflation, og Forholdene kan udvikle sig til det abnorme som her i Landet i 1813, men selve Problemet er ikke saa isoleret og elementært, som den almindelige Opfattelse gør det til. Seddelkursen i Datiden fulgte samme Love som f. Eks. vore Kreditforeningskurser i Nutiden. Selvfølgelig paavirkes disse af Seriernes Størrelse, og kan stige eller falde $\frac{1}{4}$ % efter Udtrækning m. m., men Hovedfaktoren overfor Kursen er

Pengemarkedets almindelige Tilstand. Ganske det samme gælder Disagioen paa vore Sedler, saavel i Nutid som i Datid.

100 Aar er forløbne, siden Nationalbanken saa Dagens Lys, og igen staar Banken overfor en Verdenskrigs Begivenheder. Paafaldende Lighedspunkter er der mellem dengang og nu, men i Nationalbankens Stilling overskygger dog Forskellen Lighedspunkterne. Nationalbanken begyndte i 1818 sin Virksomhed efter Krigen, og dens Opgave blev at fungere som Afviklingskasse. Den voksede op i et Samfund, der følte sig ruineret, og den skulde medvirke til at omorganisere dette Samfund. Den stod overfor et mægtigt Udland, hvis Forhold den maatte indrette sig efter uden at have nogen Medbestemmelsesret. Banken maatte derfor fæste Blikket paa Fortiden alene.

Ganske anderledes er Stillingen nu. Fortiden har Nationalbanken kunnet lade ligge. I de 4 Krigsaar 1914—18 har Nutiden budt Opgaver nok. Seddel-emissionen er vokset op i Nærheden af det Maximum, Courantbanken havde ude, da Statsbankerotten erklæredes, men Sedlerne er ikke sunkne i Værdi overfor Udlandet, tvertimod har de siden 1915 staaet langt over pari, naar undtages i Forholdet til Sverige og Norge. Derimod er Sedlernes Købeevne sunket næsten til det halve, men sammenlignet med andre Lande er deres Købeevne dog upaaklagelig. F. Eks. er de svenske og norske Sedlers Købeevne væsentlig lavere end de danske.

Nationalbanken har under Verdenskrigen som enhver anden offentlig og privat Enhed maattet stille sig til Disposition for Staten, og dens Politik har følgelig maattet indrette sig fra Dag til Dag efter de Fordringer, der stilledes til den. I de første Krigsaar kunde den ikke vilkaarligt træde op overfor Begivenhederne paa Pengemarkedet. Landets Handelspolitik havde visse bestemte Maal at arbejde efter, og Nationalbanken maatte støtte den Handelspolitik, der var Kærnen i hele vor Udenrigspolitik. Vilkaarlige Indgreb overfor Seddelemmissionen, overfor Valutakurser, Guldtilstrømningen eller Tilbagekøb af danske Værdipapirer til Landet vilde have draget Konsekvenser efter sig, som krydsede den almindelige Politiks Retning. Overfor Udlandet har Bankens været tvunget til at føre en passiv Politik, og skønt Danmark er blevet en Kreditorstat og Stillingen altsaa er den modsatte af, hvad den var i 1818, har Nationalbanken ikke kunnet diktere særlige Vilkaar, men har maattet føje sig ind i Ensemblet paa samme Maade, som enhver anden Sædelbank i Nutid og Fortid har maattet gøre.

Imidlertid er Nationalbankens Position i disse Aar undergaaet en Forandring, som staar i Forbindelse med det danske Pengemarkeds Udvikling under Krigen. Mens før 1914 det danske Pengemarked reguleredes ved Til- og Frastrømninger af Kapital fra Udlandet, vil i de kommende Aar den Kapitalmængde, der staar til Raadighed, være begrænset til vore egne Ressourcer. Det vil gaa med Kapitalen, som det er gaaet med Varerne. De udenlandske Tilførsler svigter, og vi maa tære paa vore egne Forraad. Denne Udvikling er en simpel Følge af Krigens Forløb. Ganske vist er de

danske Kapitalforraad vokset betydeligt siden 1914, men tænker man nærmere efter, hvorledes Pengemarkedet vil være stillet, tror jeg, man kommer til det Resultat, at den disponible Kapital er knapt tilmaalt overfor de store Opgaver, vort Erhvervsliv og dermed ogsaa Stat og Kommune har paataget sig. Jeg skal ikke komme ind paa dette Emne, der vilde kræve en hel Udredning for sig, men jeg vil blot bemærke, at Erhvervslivets Produktionsevne er afhængig af den Mængde Kapitalgenstande, der forefindes eller som kan hidskaffes andetsteds fra. Bankvæsenets Opgave er at foretage en Fordeling af disse Kapitalgenstande gennem de Købemidler, det stiller til de Erhvervsdrivendes Disposition. Bankerne bliver saaledes Forlæggere for Erhvervslivet og faar Ansvaret for, at Købemidlerne rationeres paa bedste Maade mellem de forskellige Næringsgrene.

Saalænge Landets Kredit er usvækket og der fra Udlandet kan laanes Købeevne, kan Bankerne disponere frit. Om ikke paa anden Maade kan de ved at realisere Aktiver skaffe Kontanter. Det var Fremgangsmaaden indtil 1914.

Under Krigen har Pengemarkedet været særlig let, fordi Produktionen er formindsket samtidig med, at store Kapitaler er frigjorte og nye Kapitaler er indtjente til Landet. Men heroverfor staar, at Fremtidsforpligtelserne er voksede enormt, uden at man har det Overblik over Stillingen som før.

Det har i andre Lande ført til, at en Organisation af Pengemarkedet er indført, nye Kontrolorganer er skabte, og man er paa Kapitalomraadet som paa Vareomraadet endt med en Rationering, som i Sverige har

fundet sin klareste og vistnok mest praktiske Udformning.

Overfor de indre Rørelser paa det danske Pengemarked, Emissionsvirksomheden, Jobberiet ude i Landet, Luksusindkøbene udefra og Børsspekulationen er Nationalbanken ikke hidtil traadt op. Den har ført en forsigtig Politik, vistnok mere forsigtig end nødvendigt. Disse Aar har givet saa righoldigt Stof til Eftertanke, at man maa begynde at kunne bygge nye Retningslinier op for Fremtiden. Nationalbanken kunde da tage Lære af Aarene efter 1818, den Periode, hvor Banken havde det i sin Haand fuldstændigt at rationere Kapitalen og derved hjælpe Landet paa Fode, men hvor den misforstod sin Mission. Nationalbankens Betydning for Danmarks økonomiske Fremgang vil efter 1918 ikke være mindre end efter 1818. Dengang kunde ved Siden af Retskaffenheden et større Forretningsblik have været gavnligt. Nu og i de kommende Aar vil det være en Nødvendighed. Dog naar man ser, hvorledes Nationalbanken har klaret disse svære Krigsaar, har man kun Grund til at vente, at den ogsaa i Fremtiden vil være sine Opgaver voksne.

OM JORDVURDERING OG KORNIGNING

Af

Viggo Bentzon.

I.

Det nedarvede Vurderingsgrundlag for Skat paa Landbrugsjord, Hartkornet, tog Jordens botaniske Ydeevne til Udgangspunkt og tilstræbte ved en omhyggelig sagkyndig Bonitering af alle Landets enkelte Jordstykker at bestemme hvert enkelt Matrikulsnummers samlede Hartkornsværdi.

Da Ejendomsskyldsloven af 15. Maj 1903 stod paa Dagsordenen, var denne Matrikulering, saa dygtigt og grundigt den end oprindelig var gennemført, meget forældet. Dels havde Jordernes indbyrdes Værdiforhold i botanisk Ydeevne mange Steder forskudt sig ret stærkt, især saaledes at lavere, ofte stærkere, Jorder, der tidligere var sure og ufrugtbare, gennem Dræning og anden Kultivering var blevet langt værdifuldere og derfor var gaaet stærkt frem i Forhold til højere, tørere og navnlig lettere Jorder. Dels havde Samfundsudviklingen og Økonomiens Ændring fra Hjemmeforbrug til stadig forøget Afsætning af en Produktion paa

Grundlag af ogsaa indkøbte Foderemner medført, at Beliggenheden i stærkt stigende Grad paavirkede Landbrugsværdien, ligesom den mange Steder skabte en Udparcellerings- og Bebyggelsesværdi ved at gøre Jorden egnet til de pr. Arealenhed værdifuldere mindre Brug eller til egentlig bymæssig Bebyggelse. Nye Veje, Jernbaner og Kanaler muliggjorde ogsaa Jordens særlige Udnyttelse for Industri af forskellig Art.

Disse Hensyn begrundede Lov af 15. Maj 1903 om Ejendomsskyld, hvis Vurderingsprincip (§ 2) var den enkelte faste Ejendoms Værdi i Handel og Vandel uden Besætning, Inventarium, Maskiner og andet Driftsmateriel. Der skulde foretages en Hovedvurdering hvert 10de Aar, første Gang dog allerede efter 5 Aars Forløb; men efter Vurderingerne i 1904 og 1909 kom, i Følge Lov af 22. December 1915, en Vurdering allerede i 1916. Den 10-aarige Periode skulde nemlig efter denne Lov afløses af en 3-aarig, da man skønnede, at Værdiændringerne blev for store gennem det længere Tidsrum, ligesom man med den kortere Vurderingsperiode kunde give Afkald paa de tvungne Omvurderinger, der fandt Sted i Tilfælde af Tilkøb og Frasalg af Jord eller ved Bygningsforandringer, og som i mange Tilfælde følte som en Uretfærdighed. Den Vurdering, som efter Loven af 1915 skulde ske i 1919, er nu ved Lov 21. Dec. 1918 udsat til 1920, og selv om herved den af Krigen skabte overordentlige Usikkerhed i Værdi- og Prisforhold har været ret bestemmende, er det dog muligt, at Erfaringen ogsaa af andre Grunde vil fæstne sig ved en noget længere Periode end tre Aar som den mest praktiske.

II.

Loven af 1903 opgav den tidligere specialsagkyndige (landinspektørmæssige) Bestemmelse af Jords Ydeevne, og søgte at udnytte de udpræget lokalkyndige Vurderingsmænds Opfattelse af Egnens Priser og de enkelte Ejendommers Værdi efter en fornuftig Købers Normalskøn. Som Forholdene har været, i alt Fald indtil de sidste af Verdenskrigen bestemte Aar, har dette Skøn, der dannede Udgangspunktet for Bedømmelsen af den enkelte Ejendom med dens særlige Forhold, gennemgaaende omfattet Landejendommene med Bygninger og Indretninger, normalt prioriterede og forsynede med en normal Besætning. Det har altid voldet visse Vanskeligheder, at man som Ejendoms-skyldsvurdering skulde naa ned til en Sum, hvori der var set bort fra den Del af Ejendommens samlede Værdi, der repræsenteres af Besætning og Inventarium. Nu opstod der imidlertid en social og politisk Bevægelse, der krævede endnu mere fradraget, i hvert Fald skulde der ogsaa ses bort fra Bygninger og lignende Indretninger, saaledes at man vurderede Jorden alene. Der vilde da i en vis Forstand ske en Tilbagevenden til Hartkornsansættelsen, kun at man nu ogsaa tog Beliggenhedsværdier og de særlige Værdier, Jorden gemte, som f. Eks. Kalk, i Betragtning, og saaledes at man i kortere Perioder gentog en Revision af Ansættelserne efter de svingende Handels- og Vandels-Priser (eller -Værdier).

Rent vurderingsteknisk vilde en saadan Jordvurdering da medføre en forøget Vanskelighed, idet man her gik endnu længere bort fra Skønnets Udgangs-

punkt: fornuftige Køberes Bud paa en almindelig vel-forsynet Ejendom som den foreliggende Driftsenhed, der udgjordes af Jord, Bygninger, Besætning og Driftsmateriel. Men maaske kunde man dog overvinde Vanskelighederne ved at fastholde den samme Arbejds-metode, som nu er udviklet for Ejendomsskyldsvurderingen: Uden at man slipper det Vurderingsmiddel, der ligger i Lokalkendskaben om hver enkelt Ejendoms Værdi og Ydeevne, skaber man en kraftig centraliseret Ledelse af hele Landets Jordvurderingsarbejde, idet de overordnede Myndigheder, særlig Over-Skyldraadet, men delvis ogsaa Vurderingsformændene, fastslaar og indarbejder fastere Principper for Vurderingen, og gennem Prøvevurderinger af typiske Ejendomme Landet over lægger ligesom et Net af Fikspunkter, hvor ud fra alle de enkelte Vurderinger kan reguleres. Man har ogsaa for Landejendommens Vedkommende maaske en vis Mulighed for at efterligne de mere mekaniske, mere matematiske og udregningsmæssige Metoder, som i fremmede Lande med stor Dygtighed og praktisk Held er bragte i Anvendelse for Vurdering af Byer og Byggegrunde, særlig det amerikanske „Somer“'ske System.

Men foruden de vurderingstekniske Hensyn — den lykkeligste Forening af Lægmandens Skøn og Fagmandens Beregninger — kom der skattemæssige, sociale Betragtninger. Først og fremmest, eller dog skarpest krævende, den mægtige george'istiske Bevægelse, der fordrede Skatten lagt paa de samfundsskabte og naturgivne Værdier: Jorden, saaledes som Generationen forefandt den udviklet — eller maaske endog blot „den nøgne Jord“, selve det naturgivne Grundlag;

medens de arbejdsskabte Værdier, alt hvad der skyldtes Menneskenes eller dog den sidste Generations og især selve den nuværende Dyrkers Flid, hans Bygninger og Kulturarbejder, burde lettes for Skattebyrde og især ikke omvendt rammes særlig haardt. Kernen i denne Betragtning kan sikkert mange tiltræde, selv om de ikke iøvrigt regner sig for George'ister og derfor ikke vilde basere Skat alene eller aldeles overvejende paa dette Grundlag. Desuden har der vistnok raadet en om end vagere Følelse af, at Jorden som det mere blivende og konstante var et sikrere Skattegrundlag end Bygninger og Indretninger, hvis Værdi er svingende og svindende (skal amortiseres).

Hvorom alt er: Tendensen henimod en særlig Jordvurdering og en særlig Jordskyld førte til, at Regeringen i 1911 og 1912 lod foretage Prøvevurderinger af Dele af Danmarks Jord, baade paa Land og i By, alt ved Over-Skyldraadets Foranstaltning. Disse Prøvevurderinger tilstræbte bl. a. i et af sine Forsøg („A-Vurderingen“, i Modsætning til „B-Vurderingen“) at gaa noget bort fra Handelsværdien for hver enkelt Landejendom og at nærme sig et Værdibegreb, der var mere objektivt, en Vurdering af Landets og Egnens Jorder, der satte en Sum for det enkelte Jordstykke, som var uafhængig af de enkelte Besiddelsers øjeblikkelige Grænser. Denne Metode optoges i Lov af 22. December 1915 § 1, der som et Tillæg til den almindelige Ejendomsskylds-Vurdering i 1916 bestemte, at „ved denne Vurdering skal Vurderingsraadene særskilt fastsætte, hvad Jorden kan antages at være værd i ubebygget Stand under Hensyn til Beskaffenhed og Beliggenhed og til en i økonomisk Henseende god

Anvendelse. Nærmere Regler for Vurderingen fastsættes af Finansministeren“. Dette sidste skete ved Finansministeriets Regler af 26. Februar 1916, der bekendtgjordes i Over-Skyldraadets Cirkulære af 1. Marts 1916, og hvori det bl. a. hedder: „For Landbrugs-ejendomme . . . skal Jord, for hvilken Forholdene er ensartede, ansættes til samme Beløb pr. Arealenhed, uden Hensyn til, om Jorden hører til en større eller mindre Ejendom. Til Opnaaelse heraf vil Jorden til disse Ejendomme være at ansætte pr. Arealenhed efter, hvad Jord af Beskaffenhed og Beliggenhed som det paagældende Jordstykke maa antages efter Egnens Priser at ville koste i Handel i ubebygget Stand, naar Jorden tænkes at høre til en middelstor Bondegaard“.

Det udtaltes af Ministeriet, at der ved Ansættelsen af Jordværdierne i og for sig skulde ske Fradrag for foretagne Forbedringer i Lighed med, hvad der skete ved Prøvevurderingerne i 1911 og 1912, idet man derved vilde søge at imødekomme den george'istiske Sondring mellem de natur- og samfundsskabte og de arbejdsskabte Værdier. Men man mente ikke at kunne bebyrde Vurderingsraadene med dette særlige Arbejde ved den da forestaaende Jordvurdering, der skulde foretages samtidig med Ejendomsskyldsvurderingen. Ejerne skulde derimod kunne meddele Oplysninger om slige Forbedringer paa Ejendomsskyldsskemaerne, og det paalagdes Vurderingsraadene at angive, ved hvilke Ejendomme der efter Ejerens Oplysninger eller Vurderingsraadenes Kendskab til Forholdene forelaa Forbedringer af mere væsentlig Art, som endnu virkede værdiforhøjende; herved tilsigtedes det at tilveje-

bringe et Grundlag for en senere Undersøgelse af dette vidtløftige eller i alt Fald vanskelige Forhold.

Det Arbejde med en Jordvurdering, som herefter udførtes af Vurderingsraadene pr. 1. Juli 1916, var et forceret Arbejde, da det skulde tilvejebringes samtidig med Ejendomsskyldsvurderingen. Det var uundgaaeligt, at det ogsaa til en vis Grad blev et noget overfladisk Arbejde, i alt Fald i visse af Skyldkredsene eller Kommunerne. Det var jo første Gang, at hele Landets Jord skulde vurderes særskilt, og vel havde man de to Prøvevurderinger af 1911 og 1912 at støtte sig til, men der kom dog en Del Famlen over dette „første Arbejde“. Dertil kom, at det fra de fleste Sider opfattedes som en blot Prøvevurdering, til hvis enkelte Resultater der ikke skulde knyttes nogen Skat eller anden direkte praktisk Afgørelse. Over-Skyldraadet har da — i Overensstemmelse med Resolution af Finansministeriet — heller ikke taget Klager over Jordværdiansættelser under Paakendelse.

Materialet har saaledes en vis foreløbig Form. Dets Indhold er ogsaa præget af, at man hyppig har nøjedes med et vist almindeligere Skøn over hele den enkelte Ejendoms Jordværdi, uden at gaa i Enkelthederne, hvilket navnlig havde kunnet være gavnligt, hvor en Ejendoms Tilliggende var af væsentlig forskellig Beskaffenhed eller Beliggenhed. Nogle Steder er man gaaet ud fra Ejendomsskyldsvurderingen for „den middelstore Bondegaard“¹⁾. Man har søgt at finde, hvilken Del af en saadan Gaards Værdi der

¹⁾ Man regner i Almindelighed den middelstore Bondegaard til ca. 50 Td. Ld. paa Øerne og noget større i Jylland.

faldt paa Bygninger og faste Indretninger, og har fradraget denne Del. Men hvis man fradrog alt, hvad det vilde koste at fremskaffe Bygningerne, kom man, som det skete visse Steder paa Fyen, for lavt med Jordværdien sammenlignet med Størsteparten af det øvrige Land. I Almindelighed skønnede man derfor direkte over Jordens Værdi, men kunde da maaske til den anden Side lægge for stor Vægt paa de Priser, der paa Egnen var betalt for nøgen Jord, idet saadan Jord oftest sælges i langt mindre og allerede derfor normalt ogsaa forholdsvis dyrere Lodder.

Alt i alt synes mig dog, at Jordvurderingen efter Omstændighederne ingenlunde var noget daarligt Arbejde, trods mange Fejl i Enkeltheder. Det maa vel nok antages, at man gennemgaaende snarere er kommet noget for lavt end for højt; men det maa dog bemærkes, at den Tendens, der ved Vurdering til Skat vil være til at gaa for lavt, ikke virkede saa meget ved Jordvurderingen i 1916, netop fordi denne Vurdering forudsattes „ikke at skulle bruges til noget direkte praktisk“. Tidsforholdene var desuden ret gunstige. Endnu var man ikke kommet til de mærkværdig høje og svingende Priser som i de paafølgende 2 Aar. Værdierne havde i en Aarrække været stigende med mange frivillige Salg, og Vurdering er erfaringsmæssig lettere i Opgangs- end i Nedgangstider med disses Købeulyst og delvis fingerede Værdinoteringer. Ganske vist var der ikke saa mange enkelte vejledende Salg af nøgen Jord. og Fastsættelsen af „den forstandige Købers“ Pris for 50 Td. Ld. Bondegaaardsjord var en Abstraktion i Forhold til næsten alle virkelige Salg, der jo var foregaaede af Ejendomme i alle Størrelser,

som oftest bebyggede og iøvrigt udstyrede paa alle Maader. Men paa den anden Side udgør den middelstore Bondegård en saa stor og central Del af vore Landbrug, at Skønnet over, hvad dens Jordtilliggende af en given Bonitet og Beliggenhed var værd efter Egnens Priser, faldt ret naturligt og havde adskillige Støttepunkter for sin Afgørelse.

Selv om der kan være adskillige Fejl i Enkelthederne, og selv om de Principper, der har været de raadende for det enkelte Vurderingsraad, indbyrdes kan afvige noget, er der en stærk Forhaandsformodning for, at hele Jordvurderingens samlede Beløb ligger det rette saa nær, som saadant skrøbeligt Menne-skeværk overhovedet kan. Thi i samme Grad som man tør gaa ud fra, at der ikke har raadet nogen almindeligere Tendens til at komme for lavt (eller for højt), vil Variationerne i samtlige de praktiske Vurderingsmænds Skøn Landet over udligne hinanden efter Loven om „de store Tal“.

Det er af Betydning i denne Forbindelse at besinde sig paa, at Værdi i Handel og Vandel nu en Gang ikke er noget helt objektivt Begreb. Det kan ikke bygges direkte paa det, som egentlig tilstræbes: en objektiv rigtig Bedømmelse af Ejendommens Ydelsesmuligheder i Øjeblikket og den nærmere Fremtid, udfra et omfattende Kendskab til Ejendommens samlede Fordele og Mangler, i Forbindelse med alle andre økonomiske Forhold og Udsigter. Der er skudt et subjektivt Led imellem, den „appetitus“ Køberne har, Skønnet over, hvor meget Ejendommen kan indbringe og forrente, ved den Drift Køberen efter sine Forhold kan anstille, eller ved en Udstykning eller endelig blot

efter en Spekulering i stigende Priser. Dette Skøn sammen med alle andre foreliggende Skøn sammenfattes i Udtrykkene Egnens eller Landets Priser, de Vurderinger anstillede af alle deres Sælgere og Købere der ligger i de faktisk betalte Priser. Den sande Værdi — Bestemmelsen af Ydeevnen efter en klog og nøgtern Betragtning over faktiske Jordbundsforhold og alle Livets og Handelens Chancer — ses kun igennem et Gennemsnit af Menneskenes Skøn, deres Vilje til at kræve og betale givne Priser. Kun gaar man ud fra, at under nogenlunde normale Forhold vil Optimisme og Pessimisme, vild Spekulation og treven eller ængstelig Tilbageholdenhed, tilnærmelsesvis opveje hinanden.

III.

Det blev dog snart nødvendigt — imod Forudsætningen altsaa — at anvende Jordvurderingen af 1916 som praktisk Grundlag for en Ydelse til Staten, vel ikke en direkte Skat men dog en meget alvorlig Tyngde for alle vore Landbrugsejendomme: Kornafleveringen til at sikre Landet det fornødne Brødkorn. Jordvurderingen blev Kornligningsgrundlaget.

I det følgende ses der bort fra de Forslag, der har været gjorte om et andet Grundlag¹⁾, særlig det i og for sig interessante og værdifulde Madsen-Mygdalske om en skønsmæssig Fordeling af det hele krævede Kvantum, først paa enhver af Landets Kommuner efter den gennemsnitlige Kornavl for Aarene 1912—16, og dernæst paa hver Ejendom i den enkelte Kommune efter „Foldenheder“, d. v. s. en skønsmæssig Bestem-

¹⁾ Se Rigsdagstidende 1917—18, Tillæg A Sp. 4055 ff.

melse af Ejendommens faktiske Kornareals sandsynlige Foldudbytte. Denne Fremgangsmaade, helt lykkeligt gennemført, vilde kunne give et ofte ligesaa retfærdigt eller undertiden retfærdigere Resultat, men lider dog af Mangler sammenlignet med Ligning efter Jordvurdering, dels fordi hin Metode intet Hensyn, saaledes som den valgte, tager til, at Ejendomme med Græs, Hø og andre særlige Foderemner oftest kan taale en procentvis større Aflevering end Ejendomme, der væsentligt kun avler Korn, dels fordi hin Metode (jfr. Adolf Tesdorffs Forslag)¹⁾ vilde indeholde en langt større Fristelse til at forsømme, og en langt mindre Opfordring til at fremme Ejendommens Kornproduktion.

Jeg skal ikke heller dvæle meget ved de iagttagne Mangler ved Kornligningen 1917, som man søgte at bøde paa ved Kornloven af 20. Marts 1918, men væsentlig indskrænke mig til at tale om denne sidste, idet jeg dog derunder lejlighedsvis vender tilbage til Kornloven af 1917 og de Erfaringer, som denne Lovs Gennemførelse i Praksis gav.

Kornloven af 20. Marts 1918 § 1 kræver hele Avlen af Rug og Hvede afleveret, men af de øvrige Kornsorter kun saa meget (§ 3), at man ialt faar ca. 7.⁶⁵ Millioner hkg Korn. Under Forudsætning af, at Rugen og Hveden ikke vilde dække disse 7.⁶⁵ Mill., har Loven dog ikke sikret sig, at den, med Udfyldningen af de øvrige Kornsorter, netop fik saa meget som 7.⁶⁵ Mill. og hverken mere eller mindre. Thi den „Ligning“, som § 3 hjemler, indeholder ikke, at netop dette Kvantum skal fremskaffes. Man har blot, gaaende ud fra den foreliggende Jordvurdering og under Hen-

¹⁾ Se Rigsdagstidende 1917—18, Tillæg A Sp. 4104 ff.

syntagen til de indrømmede Fradrag, forud beregnet, at hele Ligningen vilde give ca. 7.⁶⁵ Mill.

Om denne Beregning holder Stik, kan endnu ikke med Bestemthed afgøres. Det ved Kornligningen paalignede Kvantum Korn andrager ialt ca. 9¹/₄ Mill. hkg. Men alt dette vil dog ikke komme ind. For det første vil Bestemmelsen om, at Jordbrugerne kan fri sig for Kornlevering af det 4. Tusinde Kr. af Jordværdien ved at levere Svin, medføre en Nedgang; men dernæst vil der være en Del Jordbrugere — som det har vist sig c. 20 % — der ikke har ment at kunne levere alt det paalignede og derfor har gjort Anmeldelse i Henhold til Kornlovens § 7 om at aflevere hele Avlen med Fradrag af fornøden Saasæd og Hestefoder. Nogen Afgang er ogsaa bleven Følgen af Klagebehandlingen. Efter hvad man kan skønne, synes der dog at ville komme noget mere ind end de beregnede 7.⁶⁵ Mill. hkg.

Hvis Jordvurderingen i 1916 havde været udført i god Ro og Mag som en allerede flere Gange indøvet Foranstaltning, vilde den have haft meget gode Betingelser for at tjene som Grundlag for Kornligningen. Langt bedre end Ejendomsskyldsvurderingen tog den Sigte paa Jordens Ydeevne til Kornavl, vor Landbrugsjords vigtigste Ydeevne, og ved at man tog til Udgangspunkt Jordens Værdi i Handel og Vandel for den middelstore Bondegaard, og uden at gøre det george'istiske Fradrag for de i Jorden nedfældede arbejds-skabte Værdier, havde man et godt Grundlag for en ensartet Paaligning tilnærmelsesvis efter Ydeevnen. Nu skulde imidlertid selve Prøvevurderingen i 1916 lægges til Grund i 1918 ligesom i 1917, og vel skulde

den revideres (Lovens § 2) „for at tilvejebringe større Ligelighed i Ansættelserne“, men dette skulde og maatte udføres i stor Hast. Arbejdet med Kornloven af 1917 og en Række andre Erfaringer, særlig Over-Skyldraadets under Revisionen af selve Ejendomsskyldsvurderingen af 1916, havde vist, at der kunde være adskilligt at rette. Dette Arbejde skulde efter Loven — og dette var egentlig selvlølgelig — udføres af Vurderingsraadene. Dog blev det ikke under Overledelse af disses sædvanlige Vejleder, Over-Skyldraadet, men af en særlig nedsat Revisionskommission paa 7 Medlemmer, 4 udpegede af Rigsdagen, 3 (deriblandt Formanden) valgte af Indenrigsministeren.¹⁾

Efter Lovens Ord var det som sagt en Revision af Jordvurderingen 1916 ikke en speciel Vurdering af Kornydeevnen, der skulde foretages. Heraf fulgte, at man ikke kunde fravige Grundlaget for Vurderingen i 1916: Værdien i Handel og Vandel, og at Opgaven altsaa ikke var at ansætte Værdien for hvert enkelt Jordbrugs „kornproducerende Evne“ el. lign. Den Forskel i Værdi for ensartet Jord forskellige Steder i Landet, der skyldes Forskelligheder i Handelsprisen, var derfor heller ikke en Uligelighed, der kunde fjernes ved denne Revision.

Det maatte paa Forhaand staa klart, at Fejlene kunde ligge saa at sige i tre Etager: For det første kunde Kommunens Niveau vel være rigtigt, men Skønnet over nogle af Ejendommene urigtigt. Fejlene kunde her let være større end ved Ejendomsskylds-

¹⁾ Se til det følgende den „Beretning“, som Revisionskommissionen i December 1918 har indgivet til Indenrigsministeriet om Revisionens og Ligningens Forløb.

vurderingen, bl. a. fordi der ikke i 1916 var anvendt saa megen Omhu og Opgaven var ny for Vurderingsmændene, maaske ogsaa noget fordi Ejerne da ikke gennemsnitlig var nær saa interesserede i Jordvurderingen som i Ejendomsskyldsvurderingen. Dernæst kunde Kommunens Niveau være urigtigt. Ved den ny Opgave med Jordvurdering, hvor det næsten altid galdt en delvis tænkt Værdi — Ejendommene tænktes ubebyggede, skønt de var bebyggede og havde været saaledes i Handelen —, kunde de lokale Vurderingsmænd have skønnet gennemgaaende for lavt eller for højt over Jordværdierne. Endelig kunde Skyldkredsen, maaske paavirket af Vurderingsformandens særlige Skøn og iøvrigt som Følge af at Flertallet af Kommunerne var for højt eller lavt ansatte, i sin Helhed staa urigtigt, uagtet dog maaske nogle af Kommunerne stod rigtigt. Derimod har der ikke været nogen Grund til at søge hele Landets samlede Jordværdi sat op eller ned. Ikke just fordi man ved Ligningstallet 7.⁶⁵ Mill. var gaaet ud fra Totalsummen i 1916, men, som bemærket ovenfor, fordi de talrige Vurderingsmænds tendensfrie sagkyndige Skøn i 1916 kan antages at have svinget ligeligt omkring det tilnærmelsesvis rette.

Havde man nu haft Tid nok, vilde det vistnok have haft sine Fordele at begynde fra neden, og i de tre Trin først gennem Vurderingsmændenes Arbejde rette de enkelte Ejendomme ind, saa at det indbyrdes Forhold i Kommunen kom i Orden; dernæst paa samme Maade Skyldkredsens enkelte Kommuner under Vurderingsformandens særlige Ledelse; og tilsidst ved Revisionskommissionens direkte Indgriben alle Landets Skyldkredse til én stor Overensstemmelse. Da imid-

lertid Tiden var meget knap: Arbejdet begyndte i Midten af April; Forberedelserne varede til ind i Maj; Vurderingsraadene skulde være færdige 1. Juni; Ligningslisterne fremlægges for Beboerne før 1. Juli; Klager til Amtsnævnene over Ansættelserne, disses eventuelle Paaanke til Revisionskommissionen og dennes Paakendelse af Klagerne tilendebringes til 15. August¹⁾ — maatte man gaa den modsatte eller dog en anden Vej. Man maatte i Revisionskommissionen begynde med oversigtlig at prøve alle Landets Skyldkredses Niveau, saaledes som de var sat ved Jordvurderingen i 1916: dels efter de enkelte Erfaringer, som var indhentede fra, hvad Over-Skyldraadets Revisionsarbejde havde fremskaffet, idet Jordværdiansættelserne som Regel vilde være at ændre i samme Retning som Ejendomsskyldsvurderingerne; dels ud fra Forhandlingerne paa en Sammenkomst i København den 24. og 25. April mellem Revisionskommissionen, Vurderingsformændene og Repræsentanter for Amtsnævnene samt for Administrationen; dels endelig ved en Gennemgang af et stort statistisk Materiale over Skyldkredsene, omhandlende: Hektar pr. Td. Hartkorn, Jordværdi pr. Td. Hartkorn, pr. Hektar og i % af Ejendomsskyldsvurderingssummen, Vurderingssummen pr. Td. Hartkorn og, hvor det forelaa, Salgssummen pr. Td. Hartkorn — og af et lignende Materiale for hver

¹⁾ Dette sidste er ikke lykkedes. Alene Antallet af Klager maatte umuliggøre dette, selv om den givne Klagefrist var den kortest mulige, 8 Dage saavel for Klage til Amtsnævnet som for Appel til Revisionskommissionen. Der synes at være indgivet ca. 11 000 Klager, foruden adskillige Fællesklager over Ansættelsen af Kommuner i det hele eller Dele deraf.

Kommune i Skyldkredsen, med Oplysning om de for Aarene 1913—16 af Kommunalbestyrelserne opgivne Foldtal. Altsammen Oplysninger, der vel maatte benyttes med megen Kritik, men som dog i deres Sum gav en værdifuld Rettesnor.

Herefter udsendtes der til en Række Skyldkredse Meddelelse om paatænkte Ændringer, dels Forhøjelser, dels — dog sjældnere — Nedsættelser. Til disse paatænkte Ændringer tog saa Vurderingsraadene Stilling. Samtidig gjorde man dem undertiden opmærksomme paa, hvilke Kommuner i Skyldkredsen der syntes at staa for højt eller for lavt i Forhold til de andre. Og først efter disse Forhandlinger fastslog Revisionskommissionen visse procentvise Ændringer af Skyldkredsen, og undtagelsesvis af enkelte Kommuner, varierende mellem 10 % Nedsættelse og 25 % Forhøjelse. Ogsaa Amtsnævnenes Skøn har man i flere Tilfælde søgt at drage sig til Nytte. Følgen af, at dette Arbejdes Afslutning i flere Tilfælde maatte trække ud, særlig hvor de lokale Myndigheder slet ikke eller dog ikke straks skønnede at kunne tilegne sig Revisionskommissionens Syn, var den uheldige, at Ligningslisterne flere Steder maatte ændres, ofte endog i Ejernes Disfavør, efter at de én Gang var fremlagte.

Samtidig arbejdede Vurderingsformændene i Forbindelse med Vurderingsmændene paa at bringe de enkelte Ejendomme indenfor Kommunerne og de enkelte Kommuner indenfor Skyldkredsene i det rette indbyrdes Forhold. Vurderingsmyndighedernes Arbejde udførtes i det store og hele prisværdig hurtigt og gennemgaaende med saa stor en personlig Indsats, at der kun blev et Mindretal af Tilfælde og Kredse til-

bage, hvor Revisionskommissionen maatte gribe ind efter Vurderingsraadenes Revision; og forholdsvis faa er de Tilfælde, hvor Kommissionen har maattet gennemføre Løsninger, som Vurderingsformænd og Vurderingsmænd har vedblevet at tage Afstand fra.

Det har været Revisionskommissionen magtpaaliggende at faa denne Del af Opgaven løst saa godt, som det lod sig gøre med den meget knappe Tid. At Kommissionen her i første Række selv har taget sig af Reguleringen af Skyldkredsene indbyrdes, medens den i det væsentlige har maattet overlade Vurderingsmyndighederne at regulere de enkelte Kommuner indenfor Skyldkredsen paa det af Kommissionen for Skyldkredsen som Helhed givne Grundlag, vil let forstaas, idet Reguleringen i sidstnævnte Henseende kræver det indgaaende Lokalkendskab, som Vurderingsmyndighederne maa antages at sidde inde med.

Det har været nødvendigt for Kommissionen overfor visse af de lokale Myndigheder og navnlig overfor Ejernes Bestræbelser langt mere at repræsentere Krav om Forhøjelse end om Nedsættelse. Men dette er, med fuld Bevidsthed, ikke gjort stærkere end saaledes, at man har opvejet den saa naturlige, men ogsaa stærke Tendens fra Ejernes Side til at slippe billigst muligt. Navnlig da Høsten truedes af Tørken, var denne Bevægelse i Landet stærk. Resultatet har, som hosstaaende Tavle viser, været det, at man i Totaltallet er kommet den ureviderede Vurdering i 1916 (ogsaa med de i 1917 derpaa gjorde Fradrag) overordentlig nær; den Afdrift, som hin Ejernes Tendens medførte, men ogsaa kun den, er blevet modvirket. Og Revisionen har for saa vidt — gennemsnitlig i alt

Fald — naaet det retfærdige Resultat af denne Del af dens Bestræbelser (se S. 443). Det skal herom paa dette Sted kun fremhæves, at da der ikke i Aarene 1916—18 i det store og hele har fundet uligelige Værdiforskydninger Sted — Værdien er i denne Periode steget stærkt, men nogenlunde ensartet —, har det at arbejde med Værdien i 1916, fremfor den i 1918, ingen anden væsentlig Betænkelighed haft end den, som altid ligger i den større Vanskelighed ved at skønne over to Aar gamle Værdier fremfor over Nutidens.

IV.

Det maa vel erkendes, at Jordvurderingen af 1916 som Kornligningsgrundlag har visse Mangler, som man ikke har forsøgt at fjerne ved Kornloven. De indbyrdes Forskydninger i Ejendommenes Værdi, som her og der er indtraadte i 1916—18, og som bl. a. kan staa i Forbindelse med den kornproducerende Evne, tages der saaledes intet Hensyn til. Dette gælder f. Eks. Følgerne af slet eller mislykket Drift (Gødningskraftens Nedgang, Urenhed). Dette Forhold kom iøvrigt i 1916 heller ikke stærkere i Betragtning, end for saa vidt det nedsatte Handelsværdien. Det vil altsaa for de nærmest følgende Aar kunne nedsætte den kornproducerende Evne betydelig mere, end det nedsætter Handelsværdien, der jo paavirkes af stigende Ydeevne, eftersom Ejendommen gennem en længere Aarrække maatte forventes at komme paa Fode. Imidlertid er disse Mangler ved Jordvurderingen som Ligningsgrundlag formentlig hverken meget omfattende eller dybtindgribende, og et Forsøg paa at komme

Oversigt over Resultatet af Revisionen af Jordværdiansættelserne og Fradragene efter Kornlovens § 2 (omfattende Ejendomme med Jordtilliggende af 2500 Kr. Jordværdi og derover).

	Ejendomme	Jordværdien	Berigtigelsen	Den berigtigede Jordværdi	Fradrag i Jordværdien efter § 2	Den heretter leveringspligtige Jordværdi	Forhøjelse af Jordværdien	Fradragene i % af den berigt. Jordværdi	Sammenstilling af Fradragene i 1917 og 1918				Antal i Fradragene
		Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	Mill. Kr.	%	%	Vurder. distrikter	Frdrag 1917	Frdrag 1918	Stigning	
Københavns Amt.....	5 229	129.4	132.0	31.8	101.1	2.7	2.7	24.0	34	9.5	11.5	21.9	0/0
Frederiksborg —.....	5 477	87.6	87.5	8.1	79.4	-0.1	-0.1	9.2	42	3.9	6.1	57.3	57.3
Holbæk —.....	8 685	135.6	135.3	9.5	125.8	-0.2	-0.2	7.0	41	3.7	4.4	18.6	18.6
Sorø —.....	6 872	124.6	124.6	5.3	119.3	—	—	4.3	25	1.2	1.4	16.3	16.3
Præstø —.....	8 320	160.6	157.4	8.9	148.5	-2.0	-2.0	5.7	48	3.2	4.0	26.0	26.0
Bornholm —.....	2 643	34.3	34.0	3.5	31.1	-0.5	-0.5	10.2	21	2.6	3.4	29.0	29.0
Maribo —.....	7 729	188.0	188.6	11.5	177.1	0.3	0.3	6.1	57	9.4	9.6	1.2	1.2
Swendborg —.....	8 893	136.8	144.6	9.2	135.4	5.7	5.7	6.3	63	6.0	7.0	16.5	16.5
Odense —.....	9 774	168.5	172.9	12.2	160.7	2.6	2.6	7.1	80	7.5	11.7	54.8	54.8
Øerne...	63 622	1 165.9	1 178.4	100.0	1 078.4	1.1	1.1	8.5	411	47.0	59.0	25.0	25.0
Vejle Amt.....	9 263	143.4	145.7	10.7	135.0	1.6	1.6	7.3	59	6.4	8.5	31.9	31.9
Aarhus —.....	10 383	159.3	158.1	16.0	141.5	-0.8	-0.8	10.5	71	10.0	13.9	38.5	38.5
Randers —.....	9 786	149.9	150.9	16.0	134.9	0.7	0.7	10.6	69	11.7	12.7	8.6	8.6
Aalborg —.....	9 851	117.8	118.1	24.1	94.0	0.2	0.2	20.4	66	28.9	20.6	-28.5	-28.5
Hjørring —.....	10 288	111.8	110.1	18.0	91.5	-1.5	-1.5	16.9	56	17.6	17.9	1.3	1.3
Thisted —.....	6 995	86.6	85.6	10.8	74.8	-1.2	-1.2	12.7	50	8.0	9.3	9.4	9.4
Viborg —.....	11 629	133.5	131.4	16.5	114.9	-1.0	-1.0	12.5	84	20.1	16.4	-18.4	-18.4
Ringkøbing —.....	12 027	124.0	124.0	17.7	106.3	—	—	14.3	88	15.7	17.3	10.0	10.0
Ribe —.....	9 973	109.7	109.5	18.7	90.8	-0.1	-0.1	17.1	58	13.3	17.9	27.0	27.0
Jylland...	90 195	1 136.0	1 133.4	149.7	983.7	-0.2	-0.2	13.2	601	132.3	133.3	0.9	0.9
Hele Landet...	153 817	2 301.0	2 311.8	249.7	2 062.1	0.3	0.3	10.3	1 012	179.3	192.3	7.4	7.4

helt bort fra at lade Brugerens bære Følgen af den øjeblikkelige ringere Ydeevne vilde svække Impulsen hos ham til at fjerne den, til at forøge Kornproduktiviteten. Dog kan det sikkert ikke nægtes, at Mangel paa Kunstgødning og særlig paa Kraftfoder har paavirket Jordens Ydeevne noget stærkere i magre Egne end i de egentlig kornproducerende Egne, og at der herved kan være fremkommet nogen Uretfærdighed.

Der er imidlertid ganske anderledes vigtige Fradrag i de enkelte Landejendommers Jordvurderingssum, som efter Loven skal og maa gøres, jfr. dens § 2. Disse Fradrag falder i to vel adskilte Grupper. Den sidste vedrører visse Egenskaber, som forøger Værdien uden at forøge Kornydeevnen (omvendt har man, som lige berørt, ikke ment i Loven at kunne hjemle Fradrag for Forhold, som formindsker Jordens øjeblikkelige Værdi som Landbrugsjord uden i samme Omfang at nedsætte Handelsværdien). Den første, der kunde kaldes „de geografiske Fradrag“, er nødvendiggjort derved, at Vurderingen i 1916 satte en samlet Sum for hver enkelt Ejendoms hele Tilliggende.

Den første Gruppe. I Følge § 2 skal nemlig „ved Beregningen af Leveringspligten fradrages Jordværdien for Hede, udyrkede Kær-, Mose- og Skovarealer, Jordværdien for Engareal udover 10 % af Ejendommens samlede Areal af Ager og Eng, samt Værdien af Arealer, som er beslaglagte af Staten til særligt Brug“. Skulde der nemlig opnaas Retfærdighed i Paaligningen, maatte man begrænse Ligningen til dem af Ejendommens Arealer, som enten var egnede til Kornproduktion eller som dog tjente til at forsyne

Ejendommens Husdyr med et Foder, der kunde erstatte Forbrug af Kornavlen til Gaardens Drift. De af Staten beslaglagte Arealer burde derfor undtages helt. Det samme maatte gælde uproduktiv Hede, samt Mose og Skov, for saa vidt de producerede Tørv eller Træ og ikke f. Eks. Græs. Anderledes med Eng eller med Kær og Mose der benyttedes til Dyrkning med Græs. Græs og Hø hjælper Ejeren til at kunne aflevere mere Korn uden Skade for Gaard og Besætning, end en Ejer uden Eng men med samme Kornareal kan gøre. Det stemmer med Princippet heri, naar § 2, 2. Stk. i Slutningen siger „Værdi som Landbrugsjord“ ikke „som kornfyldende“. Da Kornavlen er begrænset af Agerarealets Størrelse, er det imidlertid klart, at denne Betragtning kun indenfor en vis Grænse kan hævdes, hvor Engarealet udgør en betydeligere Andel af det samlede Areal. Loven har derfor indrømmet Fradrag for Eng ud over 10 % af Ejendommens samlede Areal af Ager og Eng. At det netop er 10 %, man er standset ved, er naturligvis til en vis Grad vilkaarligt, men rammer iøvrigt formentlig nogenlunde Grænsen for det normale Engtilliggende.

Den anden Gruppe omfatter de Tilfælde, hvor der fradrages Beliggenheds- og Bebyggelsesværdier samt andre særlige Værdier. Den forøgede Værdi, som beror paa, at der kan udstykkes til Byggepladser, eller at en nærliggende By giver bedre Afsætningsforhold, bør fradrages, da den ikke forøger Kornafleverings- evnen; derimod skal f. Eks. ikke den særlige Værdi af Nærheden ved By fradrages, som skyldes bedre Adgang til Gødnings- eller Foderemner. Fradrages skal ogsaa den særlige Værdi af Aflejringer paa Ejen-

dommen, af f. Eks. Grus, Mergel, Teglværksler, Brunkul eller Cementkalk. At derimod Ejendommen har en særlig høj Værdi paa Grund af sin udmærkede Dyrkning, Renhed eller Gødningskraft, bør ikke hjemle Fradrag, thi dette forøger Afleveringsevnen, endog maaske udover den Tilvækst, som disse Forhold kan have bevirket for Jordvurderingen.

Loven hjemler ikke Fradrag for Byggeplads, Have og egne Veje. Dette kan begrundes ved, at vel er disse Arealer uproduktive eller dog ikke kornproducerende, men de har dog gennemgaaende indirekte Betydning for Ejendommens kornproducerende Evne.

Om det nu i 1918 er lykkedes helt at foretage disse Fradrag paa rette Maade og i rette Omfang, kan maaske i nogle Tilfælde være tvivlsomt. Ulykken var, at man her tiltrængte en vidtgaaende Revision, fordi man i 1917 mange Steder ingen Interesse havde haft i at faa dem rigtigt foretagne. Efter dagældende Lov kunde der nemlig forbeholdes Vaarsæd til Gaardens eget Brug indtil 450 kg pr. 1 000 Kr. Jordværdi, og en høj Ansættelse af denne kunde efter Omstændighederne snarere formindske end forøge Afleveringspligten. Efter Kornloven af 1918 kau man vel altid, hvor Høsten ikke giver større Overskud, sikre sig „fornøden Saasæd og det til Ejendommens forsvarlige Drift fornødne Hestefoder“ (§ 7); men man faar saa intet til Kvæg, Svin eller Høns. Og da den Bruger, som benytter § 7 og skal aflevere hele sin øvrige Høst, kommer under en besværlig Kontrol fra Kornnævnets Side, bliver Interessen i at faa tilstrækkelige Fradrag (og en ikke for høj Jordvurdering) stor for næsten alle Landets Landbrugere. Herved bemærkes,

at saavel Reglen i § 3 om, at de første 3 000 Kroners Jordværdi — saaledes som den er berigtiget og reduceret gennem behørig Fradrag — er ligningsfri, som Reglen om, at yderligere 1 000 Kroners Værdi kan frigøres ved Levering af 2 Svin, begge tjener til at hjælpe de smaa Landbrug, der mest vil tynges af en procentvis høj Kornafleveringspligt. Desuden stiger jo Ligningsprocenten for de større Ejendomme.

V.

Her skal der gaas lidt nærmere ind paa Omtalen af de Myndigheder, der i 1917 og 1918 reviderede Jordvurderingen af 1916 og bestemte Fradragene, dette for at faa et Skøn over, om disse Myndigheder og deres Arbejdes Organisation har været af en saadan Art, at de kan antages at have kunnet løse — tilmed i det store Hastværk — disse meget vanskelige Opgaver. Ved Kornligningen i 1917 lagdes Hovedarbejdet i Kommunalbestyrelsernes Haand. Disse fik sig fra Indenrigsministeriet tilstillet „Kornligningsskemaer“, et for hver Ejendom, hvorpaa statistisk Departement havde givet Areal- og Dyrkningsoplysninger, samt Udskrift af Vurderingsfortegnelserne, indeholdende bl. a. Jordvurderingen af 1916 for Ejendommene i Kommunen. Beregningen af hver Ejendoms Ligningsbeløb, derunder særlig af Fradragene, skulde efter Loven „foretages paa nærmere fastsat Maade under Medvirken af de i Lov af 15. Maj 1903 om Ejendomsskyld ommeldte Vurderingsformænd og Vurderingsmænd“. Den blev ved Indenrigsministeriets Cirkulære af 18. August 1917 henlagt til Kommunalbestyrelserne under Med-

virkning af Vurderingsmændene og, hvor det skønnes hensigtsmæssigt, af vedkommende Vurderingsformand i Kommunen, og det bestemtes videre, at „Amtsnævnene vil kunne yde Medvirkning til, at Lovens Bestemmelse om Fradrag i den leveringspligtige Jordværdi gennemføres efter ensartede Grundregler i Sognekommunerne“. Disse sidste havde herefter Magten og Ansaret, og Ejendomsskylds-Vurderingsmyndighederne optraadte ikke som Institution, som et Vurderingsraad, men dettes Medlemmer, især Sognets to Vurderingsmænd, skulde kun tilkaldes som Raadgivere.

Kornloven af 20. Marts 1918 § 2 gaar bort fra dette System, hvorefter Afgørelsen tilfalder Kommunalbestyrelsen, ledet af den amtskommunale Institution Amtsnævnet. Der indføres en Centralledelse, Revisionskommissionen, og under denne virker i første Række Vurderingsraadene, de ellers af Over-Skyldraadet ledede sædvanlige Ejendomsskylds-Vurderingsmyndigheder. Revisionskommissionen skal efter § 2 „forestaa en Revision af Jordværdiansættelsen, paakende eventuelle Klager og med Benyttelse af de berigtigede Kornligningsskemaer for 1917 kontrollere Fradragenes Rigtighed“. Vurderingsraadene skal som Grundlag for denne Revision efter Paalæg af Kommissionen gennemgaa Jordværdiansættelserne i Skyldkredsene og foretage de fornødne Ændringer i disse for at tilvejebringe større Ligelighed i Ansættelserne. Efter dette Arbejdes Tilendebringelse skal Kommunalbestyrelserne med Bistand af de kommunale Kornnævn udarbejde Ligningslisterne. Over disses Indhold kan der klages til Amtsnævnene, hvis Afgørelse kan indankes for Revisionskommissionen.

Med Billigelse af Indenrigsministeriet lagde Revisionskommissionen da Arbejdet saaledes til Rette, at Vurderingsraadene paa særlige skematiske Fortegnelser over de af Distrikternes Ejendomme, der kunde blive leveringspligtige, — og, som ovenfor omtalt, vejledet paa forskellig Vis af Revisionskommissionen — ikke blot opførte de reviderede Jordvurderinger af 1916, men ogsaa ansatte alle Fradrag. Og disse Fortegnelser skulde saa Kommunalbestyrelserne uden Kritik over deres materielle Indhold lægge til Grund for Ligningslisterne.

Der synes ikke at kunne rejses begrundet Tvivl om, at hele denne Ordning var lovmedholdelig, selv om Loven ikke udtrykkelig har sagt, at ogsaa Fradragene skulde bestemmes ikke af Kommunalbestyrelserne, men af Vurderingsraadene (og Revisionskommissionen). I alt Fald var det den efter Forholdene eneste fremkommelige Vej, og den frembød i sig selv store Fordele. Det var baade naturligt og tidssparende, at Vurderingsraadene samtidig med Ansættelsen af Jordværdierne fastsatte Fradragsbeløbene, der udgør en integrerende Del af Jordværdien, og dette saa meget mere som Vurderingsraadene ikke sjældent allerede ved Jordvurderingen i 1916 havde specificeret Jordværdien for Hede, Mose o. s. v. Hvis Fradragene skulde fastsættes af andre Mænd end dem, der ansatte hele Jordværdien, vilde der være en nærliggende Fare for, at de paagældende fradragsberettigede Arealer blev ansatte til en anden Værdi end den, hvormed de indgik i den samlede Jordværdi for hele Ejendommen. Resultatet vilde i mange Tilfælde blive for store Fradrag.

Hertil kommer, at der ingen Tvivl kan være om, at Sogneraad og Kornnævn, som de kommunale Institutioner de er, er underkastede et stærkt Tryk fra de leveringspligtiges Side i Retning af, at Ansættelsen hellere bliver for lav end for høj. Selv om man med Rette maatte være gaaet ud fra, at Leveringen af $7\frac{2}{3}$ Millioner kun er mellem $\frac{1}{3}$ og $\frac{2}{5}$ af hele Normalhøsten, vilde en lille Høst, som vi havde det i 1917, og som Forsommerens Tørke i 1918 truede med at gentage, kunne forrykke Forholdstallet meget i ugunstig Retning. Og i alt Fald var der mange, som Pligten maatte forudsættes at ville trykke haardt og virkelig har trykket haardt, uagtet Høsten blev bedre, end man en Tid lang turde haabe. Der er en Del, som ikke kan opfylde og derfor maa bruge Reglen i § 7, hvilket baade generer den enkelte og skader Staten i at faa, hvad den virkelig her har Krav paa. Og der er endnu mange flere, som, naar de har opfyldt deres lovlige Leveringspligt, beholder for lidt tilbage til at kunne opretholde deres Landbrug uden stor Tilbagegang af deres Besætning, dennes dyriske Produkter og Gaardens Gødningskraft, alt til stor Skade ogsaa for vor Befolkning i Almindelighed. Trangen til at slippe billigt er derfor nationaløkonomisk saare velbegrundet og beror ingenlunde alene paa det iøvrigt berettigede Ønske om at være Herre over sin egen Gaard og Bedrift.

Imod hele denne Bevægelse maatte der dæmmes op. Hertil tjente paa bedste Maade Revisionskommissionen, der turde tage Odiet paa sig ved at holde igen, ved at paabyde Forhøjelser for at kontraballancere Nedsættelsestendenserne. Men uden Hjælp af

Vurderingsformændene og de lokale Vurderingsmænd var dette teknisk uigennemførligt, hvis man ikke ved mange Enkeltafgørelser skulde ende i haandgribelig og haardtrammende Uretfærdighed. Og uden Vurderingsmændene, der er valgte som Kommunernes Tilidsmænd, savnedes Muligheden for at overbevise de misfornøjede leveringspligtige gennem deres egne nære Fællers Opfattelse.

Det synes da ogsaa, at Vurderingsraadene gennemgaaende har været Opgaven fuldtud voksen. Den Øvelse i at vurdere rigtigt, som de i Ejendomsskyldsvurderingernes 15-aarige Praksis har vundet, den fagmæssige Stolthed, som denne store Kreds af Mænd sætter i at hævde deres objektive Skøn overfor Naboers og andres Kritik, har ladet dem modstaa Trykket nedefter. Og Revisionskommissionen, der har kunnet gøre sig bekendt med Over-Skyldraadets Erfaringer og Metoder, har kun behøvet at støtte denne Selvstændighedstendens hos Vurderingsraadene, og navnlig gennem Vurderingsformændene at holde den vanskelige Linje fast: Vi skal ikke blot tilstræbe Ligeflighed i Kornleveringsbyrden hele Landet over; men vi skal ogsaa værne den Jordvurdering, som er under Udvikling — og som, naar den er gennemført grundigt og metodisk, vil kunne tjene vigtige Skatte-Interesser — mod at den bliver forfalsket i den Hensigt, at den derefter skete Kornligning ikke skal ramme mange for haardt.

Denne Fare var saa meget større, fordi Jordvurderingen ikke er noget fuldtud godt Kornligningsgrundlag. I sidste Henseende skal her endnu blot peges paa, at Værdien i Handel og Vandel, „Egnens

Priser“, som alt berørt ovenfor, i vore forskellige Landsdele stiller sig noget uensartet, selv om Jorden har samme Ydeevne. Af flere Grunde, hvorpaa man her ikke skal komme nærmere ind, er saaledes efter Over-Skyldraadets Erfaring Priserne i Jylland ofte forholdsvis højere end Priserne paa Øerne, maaske fordi Jyderne er mere Handelsfolk, maaske fordi de gennemsnitlig kan bringe mere ud af Jorden, navnlig den af mindre god Art. Jyderne faar derfor vistnok gennemsnitlig en noget større Kornleveringspligt end Øboerne paa ganske tilsvarende Gaarde. Overhovedet rammes de mindre gode Gaarde haardere end de bedre, og der bliver intet gjort imod den erfaringsmæssige Følge af Priserne, at en god Gaard gennemgaaende erhverves forholdsvis for billigt, en slet Gaard for dyrt.

Maaske kan Verdenskrigens Afslutning overflødiggøre en Kornligning i 1919; dette er dog langt fra sikkert. Maa vi da have den, synes Grundlaget fra 1918 at burde bibeholdes, omend her og der noget forbedret efter de vundne Erfaringer. At søge et helt nyt Grundlag, f. Eks. et af de hidtil foreslaaede men forkastede, kan næppe tilraades. Dels er det nye og uprøvede her som ellers betænkeligt, det indøvede for saa vidt bedre; dels synes Kornloven og dens Gennemførelse i 1918 at have valgt det System, som bedst sikrer en objektiv Bedømmelse af Leveringspligt og -evne, og som kan ramme det retfærdige, vel med visse Afvigelser, men dog med forholdsvis smaa.

BOGANMELDELSER

K. G. WETTERLUND: **Några tull- och handelspolitiska spörs-mål.** Udg. af Skånes Handelskammare. 31 S. Malmø 1918.

Hr. Wetterlunds lille Piece gør dygtigt og kortfattet rede for de told- og handelspolitiske Problemer, der rejser sig for de skandinaviske Lande, naar Freden igen lukker dem ud af deres Isolerethed og Vareudvekslingen tager fat. Ganske vist har Forfatteren den vanskelige Opgave at bevæge sig i lutter Hypoteser, saa meget mere som Afgørelsen i Krigen endnu ikke var falden, da Bogen udkom; men Læseren af økonomisk Literatur er jo under Verdenskrigen bleven vænnet til at bevæge sig i Hypotesernes Verden, og endnu vil der vel gaa en rum Tid inden vi kan begynde at overskue den Retning, hele den samfundsøkonomiske Verdensudvikling vil tage. Hvad man imidlertid glæder sig over er, at Forf. med sikker Haand afstikker enkelte af Hovedproblemerne og fremdrager de mest bemærkelsesværdige Dokumenter og Udtalelser fra de to Magtgruppers Side.

Interessant er det at se, hvorledes de nye Forhold, Krigen har skabt, puster nyt Liv i gamle Diskussioner, der forlængst er gaaet over i Lærebøgerne som uddebaterede, saaledes f. Eks. i Debatten for og imod Vægt- eller Værditold. Hr. W. paaviser, hvorledes Vægttolden, dels finansielt, men specielt som Beskyttelsesfaktor, ganske svigter

sin Opgave, naar **Prisniveauet** undergaar en saa mægtig Forskydning, som Tilfældet har været i opadgaaende og formentlig igen vil blive i nedadgaaende Retning. Lad os f. Eks. antage, at en hjemlig Industri før Krigen havde en nødvendig Toldbeskyttelse lig 15 % af Værdien i Form af en vis Afgift pr. kg. Naar dette Industriprodukt nu stiger 200 % i Pris, gaar Beskyttelsen eo ipso ned til 5 %. Sætter man den nu i den Anledning ved en ny Toldlov op til 15 % af den nuværende Værdi (for saa vidt dette stadig er den udkrævede Beskyttelse), vil Beskyttelsen i de paafølgende Aar, forsaavidt Prisniveauet er i Dalen, stadig stige og, forsaavidt vi skulde naa ned paa Prisniveauet før Krigen, ende med at udgøre 45 %!

Overgangstiden kræver altsaa, da hyppige Toldrevisioner er altfor upraktisk, at man i saa stor Udstrækning som muligt gaar over til Værditold. Dog er det nødvendigt at tage visse Forbehold, paa den ene Side bliver det ligeoverfor „Dumping“ nødvendigt ved en „Dumpningsklausul“ at paalægge de til Underpris indførte Varer en Straffef afgift, idet Værditolden jo netop gør Dumping mere tillokkende; paa den anden Side vilde det være ganske urimeligt, at Toldafgiften paa et for den indenlandske Industri nødvendigt Produkt forøgedes alene af den Grund, at det af et monopolbesiddende Land blev belagt med en Udførselstold. Hvad Indførselslandet i dette Tilfælde skal gribe til, besvarer Forf. ikke, og vi skal derfor ogsaa blot i denne Anmeldelse indskrænke os til at antyde, at det maa behandles i Forbindelse med hele Prisreguleringsproblemet og ikke som et specifikt Toldproblem.

Diskussionen om den for Handelsaftaler mest formaals-tjenlige Tariffattelse optager et paafølgende Kapitel, der konkluderer deri, at en autonom Enkelttarif, der automatisk atter træder i Virksomhed overfor alle Lande, naar en traktatmæssig Begunstigelse ophører, er den smidigste og gunstigste Forhandlingsbasis. Forf. gør imidlertid med

Rette opmærksom paa, og hans Overvejelser i saa Henseende har megen Interesse, at Tolden, specielt som Beskyttelsesmiddel, i hvert Fald i en længere Overgangsperiode vil være af tvivlsom Værdi. For det første vil de hjemlige Producenter i Overgangsperioden paa mange Omraader, paa Grund af Vareknapheden, besidde en vis almindelig Monopolrente, som det vil falde meningsløst at beskytte ved Toldforanstaltninger samtidig med, at man angriber den ved hjemlige Prisreguleringsforanstaltninger. Saa længe Kampen om Markederne er en Kamp om Tilførsler, vil Toldbeskyttelsen være sat ud af Spillet. Det samme gælder saalænge en væsentlig Del af Udenrigshandelen er statsreguleret Kompensationshandel og endvidere, dersom internationale Monopoler i større Udstrækning kommer til at beherske Verdenshandelen. Den nye handelsøkonomiske Verdensorden medfører i høj Grad, at Toldpolitiken absorberes af en Prisreguleringspolitik paa bredere Basis.

I sidste Kapitel giver Forf. en værdifuld Oversigt over, hvad der i Hovedtrækkene er fremkommet om henholdsvis Ententens og Centralmagternes Handels- og Toldpolitiske Fremtidsmaal. Særlig fæster man Opmærksomheden ved de Forsøg, der specielt fra Englands Side gøres for at erhverve Raastofmonopoler og paalægge Udførselstold (f. Eks. paa Jute, som er indisk Verdensmonopol) samt Tendensen til en Klassificering af Nationerne, hvorefter de Neutrale først kommer i tredje Række — efter britiske Kolonier og Allierede. Af Oplysninger Centralmagterne vedrørende har endnu Interesse Indholdet af den med Finland afsluttede Handelstraktat af 7. Marts 1918, som antagelig staar ved Magt, samt ganske specielt forskellige Citater fra en under Krigen udgivet Bog af Ingeniør Herzog¹⁾, der bl. a. indgaaende diskuterer de Metoder, Ty-

¹⁾ „Die Zukunft des deutschen technischen Ausfuhrhandels“, Stuttgart 1915.

skerne bør anvende for at komme i Føling med Verdenshandlen gennem de neutrale Lande: „for den fremtidige tyske Exportpropaganda banes lettest Vej gennem de Neutrale. — Den neutrale Fagpresse byder et virkningsfuldt Middel til at fremme den tyske tekniske Eksporthandel“.

Forf. hører ikke til dem, der venter sig meget af det skandinaviske Samarbejde, og han henviser i saa Henseende til den Omstændighed, at de tre Lande, selv ligeover for den fælles truende Krigssituation, arbejdede hver paa sin Kant uden nævneværdigt handelspolitisk Samarbejde. Heroverfor kan dog hævdes, at det maaske mere var de rene politiske Momenter, end de handelspolitiske økonomiske, der skilte, og at der derfor muligvis aabner sig videre Chancer for et frugtbart Samarbejde efter Krigen, naar de politiske Motiver træder mere i Baggrunden.

En ensidig handelspolitisk Tilknytning til én af de to Magtgrupper anser Forf. for ruinerende, da Sveriges udenlandske Handelsomsætning før Krigen fordelte sig nogenlunde lige mellem de to Grupper. Den militære Neutralitet maa derfor efterfølges af en ligesaa stræng kommerciel Neutralitet. — Den yderst læseværdige lille Bog slutter med en Appel til det svenske Folk om at erindre, at Tidens Løsen maa være — at arbejde og spare.

Aff. Ussing.

SVEND RODE og O. B. KOFOED: **Rentabiliteten af Syge- og Ulykkesforsikring for Kvinder.** 109 S. København 1918.

Ved et Møde i Stockholm 1915 besluttede Lederne af nogle nordiske Forsikringsselskaber at foretage en statistisk Undersøgelse af ovennævnte Emne med Benyttelse af Materiale fra saa stor en Kreds af Selskaber som muligt. Man overdrog Ledelsen af Arbejdet til Direktør V. E. Gamborg, Kjøbenhavn, og trods de mange Vanskeligheder, som

Krigen har medført for Undersøgelser af denne Art, er det lykkedes at føre Sagen heldigt igennem. Undersøgelsens Resultater foreligger nu som et anseligt Hefte i Bearbejdelse ved cand. polit. Svend Rode og cand. jur. et polit. O. B. Kofoed, udgivet af de to danske Selskaber: Nordisk Ulykkesforsikrings Aktieselskab af 1898 og Dansk Syge- og Ulykkesforsikrings A/S „Haand i Haand“. Saavel Udgiverne som de to Bearbejdere har megen Ære af deres Arbejde, der lover godt for fremtidigt Samarbejde mellem de nordiske Selskaber, og en stor Del af de indvundne Erfaringer har direkte praktisk Betydning. For Sygeforsikringens Vedkommende paaviser Undersøgelsen, at Kvindernes Sygerisiko ligger ca. 50 % højere end Mændenes, ligesom ogsaa den alt bekendte Kendsgerning, at Sygerisikoen er stærkt afhængig af Erhvervet, underbygges og uddybes. Kun ganske enkelte Selskaber har indtil nu taget Hensyn til dette Forhold ved Udarbejdelsen af Tarifferne. For Ulykkesforsikringens Vedkommende er Materialet desværre for lille til at kunne give nye Resultater for Døds- og Invaliditetsrisikoen Vedkommende. Derimod foreligger der paa flere Punkter gode Oplysninger om Erstatninger for forbigaaende Arbejdsudygtighed, de saakaldte Dagpengeerstatninger. Interessant er det, at Bearbejdelsen paa dette Punkt har maattet holde den rene Ulykkesforsikring skarpt adskilt fra den med Sygeforsikring kombinerede Ulykkesforsikring, idet Dagpengerisikoen for Ulykkestilfælde ved disse sidste Forsikringer overalt er langt ringere end for den rene Ulykkesforsikrings Vedkommende. For hele Materialet haves saaledes 2.¹⁰ hele Erstatningsdage aarlig ved den rene Ulykkesforsikring mod kun 1.¹⁵ Heldage ved den kombinerede Forsikring. Materialet har ikke tilladt en dyberegaaende Undersøgelse af Aarsagerne til dette mærkelige Forhold, som vel for Størstedelen skyldes Vanskeligheder ved at skelne mellem Ulykkestilfælde og Sygetilfælde, muligvis ogsaa positive Fejl i Materialet paa dette Punkt. I det hele ligger Undersøgelsens Betydning for Forsikrings-

teknikere ikke mindst deri, at den ved Siden af adskiligt Materiale til Tarifændringer giver udmærkede Fingerpeg for fremtidige Undersøgelser af lignende Art. Materialets Ensartethed er aabenbart af fundamental Betydning og bør tilstræbes selv paa Bekostning af Materialets Størrelse. Skal flere Selskaber samarbejde, bør Materialet stilles til Statistikens Raadighed i Form af Kort, blot saaledes at der baade leveres Forsikringskort og fyldige Skadeskort. Kortenes Udskrivning bør maaske endog samles under én Ledelse, Betydningen af disse Forholdsregler fremgaar med stor Tydelighed af den foreliggende Undersøgelse, som tilige viser, at selv naar der kan arbejdes efter disse Retningslinier, vil Teknikerne have store Vanskeligheder at overvinde i de forskellige Selskabers forskellige Behandling af Skadetilfælde og forskellige Forsikringsbetingelser — Faktorer, som Statistiken ikke foreløbig kan gøre sig uafhængig af i Praksis.

G. E. Riemann.

H. V. ELMQUIST: **Den kollektive Arbejdsoverenskomst som retligt Problem.** Kbhvn. 1918. 209 S.

Bestyrelsen for det Anders Sandøe Ørstedeske Prismedaille-Legat udsatte i 1915 en Opgave, der gik ud paa at give en Udvikling af de kollektive Arbejdsoverenskomsters Retsgyldighed efter dansk og fremmed Ret, de Rettigheder og Retspligter, de kan afføde, og de Retsmidler, der staar til Raadighed for dem. Det foreliggende Skrift er en prisbelønnet Besvarelse af denne Opgave.

Der er næppe nogen herhjemme, der havde bedre Betingelser for at besvare den stillede Opgave end Direktør Elmquist, der med sin juridiske Uddannelse og udprægede videnskabelige Evner forener det praktiske Kendskab til Oprettelsen og Behandlingen af Overenskomster mellem

Arbejdsgivere og Arbejdere, som en fleraarig Virksomhed som Sekretær i Arbejdsgiverforeningen giver. Det er da ogsaa blevet en for baade læge og lærde Læsere meget anbefalelsesværdig Bog, der er kommet til at foreligge om det i vore Dages økonomiske og sociale Liv saa stærkt indgribende Overenskomstspørgsmaal. Forf. har ikke blot samlet sit Stof fra Lovgivningen og Litteraturen, men, som man stadig mærker det, ogsaa fra de praktiske Erfaringer, som han i rigt Maal har vundet om Overenskomsters Indhold, Anvendelse og Forstaaelse. Fremstillingen er derfor saa langt fra kommet til at svæve frit i den højere juridiske Spekulation; som den har stadig nøje Føling med det levende Liv, uden dog derfor at miste noget af sin videnskabelige eller ganske objektive Karakter.

Efter en Oversigt over den kollektive Arbejdsoverenskomsts Begreb følger en Gennemgang af, hvorledes dens Retsgyldighed stiller sig efter dansk og forskellige fremmede Landes Ret, hvorunder bl. a. den danske Lov af 1910 om „Den faste Voldgiftsret“ og den norske Lov af 1915 om Arbejdstvister omtales. Derefter følger den almindelige Behandling bl. a. af Spørgsmaalene om Betingelserne for Overenskomsternes Gyldighed, om Parternes Pligter og Rettigheder og om de retslige Følger af Brud paa Overenskomster og deres processuelle Gennemførelse.

De Studerende, der dyrker Arbejderpolitik, vil med stort Udbytte læse denne Bog, og det samme gælder andre socialpolitisk interesserede.

Johs. Dalhoff.

HENRIK BAUTZ: **Norges Handelshistorie.** En kortfattet Fremstilling. Gyldendal. 71 Sider.

Som Lærer ved et Handelsgymnasium i Kristiania har Forf. følt Savnet af en speciel Norges Handelshistorie, der

kunde supplere de almindelige handelshistoriske Fremstillinger. Dette er Grundlaget for den lille Bogs Tilblivelse. Efter have læst den, ønsker man de danske Handelsskoler en tilsvarende god Lærebog i dansk Handelshistorie. Forf. har heldigt fundet Middelvejen mellem den med Detailler overlæssede Fremstilling og de altfor brede Penselstrøg og giver netop det pædagogisk set ønskelige: den oversigtsmæssige Form, der faar alt med uden tyngende Bredde, der har Tid til overalt at forklare og tegne Baggrunden for Handélens Omskiftelser, men ikke bliver stikkende i Pétitesser. Der er vel et og andet, der skulde have været nøjagtigere udtrykt eller kunde ønskes lidt grundigere behandlet (saaledes maaske de sidste halvhundrede Aar), men i det store og hele træffer Bogen godt det Pensum, der formentlig maa være passende for et Handelsgymnasiums Elever. Forf. slutter med Jubilæumsudstillingen i Kristiania 1914, som skulde have været Indledning til en ny, driftig Periode for norsk Erhvervsliv, men i Stedet for blev Afslutningen for lang Tid fremover paa det rolige Arbejdes og Udviklingens Aar. Et Par Siders Skildring af Krigens Virkninger paa Næringslivet vilde netop paa Baggrund af Fremstillingen af de ordinære Forhold have stillet Modsætningerne klart op mellem før og nu.

Sven Røgind.

MODTAGNE BØGER

A. FRAENKEL: **Politisk Læsebog.** I. Det konservative Folkepartis Program. G. E. C. Gads Forlag. 312 S. Kjøbenhavn 1918.

I dette Arbejdes 1ste Del giver Forf. en Oversigt over de økonomiske og politiske Udviklingslinier, der fører til vort nuværende Samfund. Paa denne Baggrund fremsættes og analyseres i Skriftets 2det Afsnit det konservative Folkepartis Program. Endelig indeholder 3die Afsnit Love for det konservative Folkeparti, Grundloven af 5. Juni 1915, Valglov m. v.

Festskrift i Anledning af Firmaet Peter F. Heerings 100-aarige Bestaaen. 28 S. Kjøbenhavn 1918.

Mellem dejlige Kongstad-Billeder slynger Redaktør Povl Drachmanns Redegørelse sig for det gamle Likør-Firmas Skæbne gennem de 100 Aar. Skriftets Ydre og dets Indhold er afstemt paa en Maade, der efter den festlige Anledning næppe kunde have været mere fuldkommen.

Der Wirtschaftskrieg. Die Massnahmen und Bestrebungen des feindlichen Auslandes zur Bekämpfung des deutschen Handels und zur Förderung des eigenen Wirtschaftslebens. Herausgegeben vom kgl. Institut für Seeverkehr und Weltwirtschaft, Kiel.

IV. **Frankreich.** Von H. Curth und H. Wehberg. 474 S. Gustav Fischer. Jena 1918.

Efter at de i Titlen angivne Forhold i 3 tidligere Bind er behandlede for England, Rusland og Japan, foreligger nu et tilsvarende Skrift for Frankrig.

NOTITSER

I.

Et Brev¹⁾ fra Albert Ballin til Walther Rathenau.

Hamburg den 4. December 1917.

Bedste Herr Geheimeraad,

De har gjort mig den Ære at spørge mig om min Mening angaaende den sandsynlige Udvikling af vor økonomiske Politik efter Krigen. Det er umuligt for mig at gøre dette indenfor et Brevs Rammer. Jeg kan blot fremsætte nogle Tanker, som synes mig at karakterisere den nuværende Situations Alvor.

Først og fremmest maa jeg sige, at jeg hverken i denne By eller i nogen anden Del af dette Land har truffet nogen udbygget og udformet Kampplan med Hensyn til Genoptagelsen af vore Handelsforbindelser efter Krigen. Alle de Planer, som er blevet forelagt mig, tvivler jeg om vil kunne gennemføres. Jeg frygter for, at alt hvad vi ser i vore Blade om de Foranstaltninger, som skal iværksættes for at Handelens og Industriens Virksomhed kan genopstå øjeblikkelig, saa snart Krigen er sluttet, væsentligt er skrevet i den aabenbare Hensigt at opmuntre vort Folk, som

¹⁾ Gengivet efter „Affärsvärlden“, 1918, Nr. 20.

lever i den dybeste Uvidenhed om vor nuværende økonomiske Tilstand og alt hvad der truer den.

Tag f. Eks. den Erhvervsgren, som man anser mig for at have et vist Kendskab til: Søfarten. Hvilke beklagelige Usandheder herom har man ikke paatvunget vort Folk. Man taler om Genlyden af Hammerslagene fra de Arbejdere, som arbejder paa at bygge nye Kæmpeskibe til vor transatlantiske Handel. Hamburg, Bremerhafen, Danzig, Stettin fremstilles, som om de snurrede af travl Skibsbygning. Nylig oplyste et Blad, at nærved 400 000 Tons var ved at løbe af Stabelen, og der findes knapt et Gran af Sandhed i disse Oplysninger. Vore Skibsværfter arbejder udelukkende for Krigsmarinen. Hvad Handelsskibe angaar, da har vi hverken Materiel eller Plads og frem for alt ikke den nødvendige Arbejdskraft, hverken faguddannet eller Arbejdsmænd.

Tro mig, naar jeg siger Dem, at vor Handelsflaade er i en kritisk Tilstand. Det Forslag om dens Genoprettelse og Udvikling, som er forelagt for Rigsdagen, kan, selv om det vedtages uformindsket, ikke gennemføres før end tidligst om 5 Aar, og det er i Løbet af disse 5 Aar, at vor Skæbne skal afgøres. Hvor vil ikke vore store Konkurrenter paa Havet, England, U. S. A., Japan udnytte disse 5 Aar? Og hvad vil ikke ogsaa i dette Tidsrum de Neutrale, som i betydelig Grad har kunnet forøge deres Kapitalrigdom, udrette: Norge, Danmark, Holland?

Jeg bliver aldeles fortvivlet, naar jeg tænker paa hvor helt anderledes Stillingen kunde have været.

De og jeg, kære Geheimeraad, har aldrig været Tilhængere af den ulykkelige Politik med den uudskrænkede U-baadskrig.

De husker at jeg rejste til Berlin for at søge at overbevise Autoriteterne. Jeg bønfuldt dem om at overveje Spørgsmaalet endnu en Gang, og man svarede mig: Nationerne fordrer det.

Det var ikke Tilfældet.

Jeg fremførte, at denne Beslutning uvægerligt maatte drage Amerika ind i Krigen. De lo af mig, trak paa Skuldrene af Amerika og ringeagtede Faren. Mon de ler i Dag?

Tillad mig at sige, at efter min Opfattelse betyder Amerikas Indtræden i Krigen den fuldstændige Ødelæggelse. Vort Folk kender kun lidet til den amerikanske Folkekarakter. De og jeg har i mange Aar studeret den.

Hvad har ikke vore Forfattere og Journalister skrevet om Amerikanernes Dans omkring Guldkalven, deres Gridskhed, deres Misundelse imod andre Nationer, deres Mangel paa Disciplin. Aah, dette hellige Ord Disciplin.

De og jeg ved, at Amerikanerne sandsynligvis er de største Idealister i hele Verden. Vi ved, at de aldrig vilde være traadt ind i Krigen paa samme Side som vore Fjender, hvis de havde næret den ringeste Tvivl om deres Sags Retfærdighed.

Det er Usandhed at sige, at de er blevet paavirket af England.

Det er Galskab af os ikke at se, hvor vi driver hen. Ved at bringe Amerika til at rejse sig imod os har vi begaaet en ulyksalig Handling, som vil komme til at kaste sin Skygge over vort økonomiske Liv i mindst en Menne-skealder.

Men hvis jeg er bekymret for vore Forbindelser med U. S. A., er jeg endnu mere bekymret for vort Forhold til England. Klarere end nogensinde ser jeg, at hele Tilvæksten i vor Rigdom, hele Fremgangen i vort Erhvervsliv under de Aar, der gik forud for Krigen, maa tilskrives vore Forbindelser med det britiske Rige. Dets Havne, dets Besiddelser, dets Kolonier stod vidt aabne for vore Søfolk og vore Handlende. Mange Gange har jeg været slaaet over denne Storsindethed, som jeg til og med karakteriserede som Vanvid. Kan man nogensinde et eneste Øjeblik vente at genfinde de gamle Forhold.

Man skal ikke kunne anklage mig, kære Geheimeraad,

for at sige et eneste Ord til Forsvar for den engelske Politik under denne Krig. Jeg er overbevist om, at England kun deltager af lave Bevæggrunde. Jeg tror ikke et Øjeblik paa Englands Menneskekærlighed eller dets proklamerede Ønske om at befri eller beskytte de smaa Nationer. Storbritannien er en glubsk og hensynsløs Magt, saaledes som det viser sig af hele dets Historie. Men i dette Øjeblik ser jeg kun en eneste Kendsgerning, at vi gennem vor Krigsførelse, vore All-Tyskeres umaadelige Galskab og vor sørgelige Presse har forvandlet Englands Ligegyldighed for os til en Afsky saa kold, saa vild, saa dybtgaaende, at den undertiden faar mig til at skælve for vor økonomiske Tilværelses Fremtid. Ser De ikke, hvilken Risiko vi løber?

Vi vil genoptage vor Handel paa Havet; paa den bygger vi vort stolteste Haab. Hvorledes skulde vi kunne genoptage vor Skibsfart med en angelsaksisk Magt, som hader og maa hade vor Adfærd.

Gør vore idiotiske Patrioter sig klart, at vi ikke har en eneste Havn, hvor vore Fartøjer kan kaste Anker og vente en venlig Modtagelse?

Dover, Falmouth, Southampton, Gibraltar, Malta, Alexandria, Aden, Persiske Bugt, Bombay, Colombo, Singapore, Honkong, hvad er de alle sammen? Engelske Arsenaler og Flaadestationer, Kulstationer, Docker, hvor vi ikke vil vove at vise vort Ansigt, hvis England forbyder os det.

Og saaledes er Stillingen langs hele det afrikanske Fastland. Den er saaledes i Vestindien, og den er den samme i Stillehavet. Vi har ikke en eneste Kulstation, som vi kan kalde vor, og ikke en eneste Dock, hvor vi kan reparere vore Skibe. Og alligevel, med denne Kendsgerning for Øje, i denne dødeligt farlige Situation, dynger vi Fornærmelser paa Krænkelser.

Vi maa nødvendigvis slaa England, siger de, hvilke Konsekvenser det end kan medføre. Vi er enige derom. Jeg siger bare rent ud følgende: Enten vi slaar England

eller England slaar os, bliver Følgerne de samme: Vor transatlantiske Handels Ruin, hvis England ønsker det. Vi skal, hvis vi vinder, kunne tiltvinge os Vilkaar, som tilsikrede os Behandling som mest begunstiget Nation med fri Adgang til britiske Havne, fri Adgang over alt. Intet fornuftigt Menneske kan alligevei tro, at disse Vilkaar skulde kunne hjælpe os.

En anden Sag, som maaske er lige saa alvorlig: Hvorledes skulde vi fra det britiske Rige, som er os fjendtlig-sindet, som er bittert enerveret af vore militære Sejre, rasende over lidte Tab, som føler sig fremmed for os, uden at der er Haab om Ændring heri, hvorledes skulde vi fra dette Rige kunne tilsikre os de Raavarer, som det alene ejer.

De har studeret dette Spørgsmaal, og jeg er vis paa, at De deler mit Synspunkt. De tror ikke paa den dumme Paastand, at de britiske Raavare-Kilder skulde staa til vor Disposition efter Krigen. Hvor skulde vi kunne faa Jute fra om ikke fra Indien? Hvor skulde vi dække vort sædvanlige Behov af Kautschuk, Kopra o. s. v., om vi blev jagede fra Afrika.

Hvilke Fremtidsudsigter! Indenfor det britiske Riges Grænser produceres talløse Varer, som vi til denne Dag har regnet med og som er uundværlige i Fremtiden, hvis vi vil holde det gaaende uden at synke til Bunds. Syd-Afrika og Australiens Uld, Zink, Wolfram, Nikkel, Kobolt og mange andre Ting. Dette store vidtstrakte Rige er sig selv nok. Det er vi ikke. Og alle de militære Sejre, alt Storpraleriet om „Hamburg-Bagdad“ vil ikke hjælpe os det ringeste.

Modtag, kære Geheimeraad o. s. v.

Albert Ballin.

II.

Beslutningsdygtighed.

I mange besluttende Forsamlinger kræves Fremmøde af et vist Antal, i Regelen Halvdelen, af Medlemmerne, for at der kan tages Beslutning. Det er naturligt, at man kræver en vis Tilslutning til en Foranstaltning; men man begaar en Fejl, ved hertil ogsaa at medregne dem, der stemmer imod. Dette fører til det urimelige Forhold, at af f. Eks. 100 Medlemmer kan 49, som alle stemmer Ja, ikke skabe Beslutning, men 26 kan — saafremt 25 stemmer imod! Det er dog klart, at Enstemmighed med 49 Stemmer giver en langt sikrere Formodning om hele Selskabets Vilje, end 26 for, 25 imod.

At i nogle Tilfælde Stemmer, der afgives mod et Forslag, netop tjener til at gennemføre det, medens ved andre Lejligheder Vedtagelse kan forpurre, ikke ved at stemme imod, men ved at forlade Lokalet, er aabenbart uheldigt.

Det, det gælder, er jo paa Grundlag af de fremmødtes Stemmeafgivning at naa til en nogenlunde sikker Slutning om hele Selskabets Holdning. Hvem der er mødt, kan i Reglen betragtes som tilfældigt; thi hvor der er Meningskamp eller Partistrid om en Sag, vil begge Parter sørge for at give talrigt Møde, og Problemet eksisterer ikke.

Først bør alle „Stemmer-ikke“¹⁾ fradrages Totum, da deres Holdning jo er bekendt; det samme gælder maaske de uerholdelige Stemmer (syge, bortrejste og undskyldte). Om de øvrige Ikke-mødtes Stemmer jugeres paa Basis af de fremmødtes Afstemning. Jo færre der deltager i Afstemningen, desto større Stemmeforskel bør der kræves for at skabe Beslutning, og omvendt. Enstemmighed blandt

¹⁾ Hertil bør saadanne udeblevne Medlemmer regnes, som skriftlig har meddelt Formanden, at de er uinteresserede eller inkompetente i vedkommende Sag.

(tilfældig) fremmødte grver altid en meget stærk Formodning om hele Selskabets Stemning. Regner vi med et Totum paa 100, vil sikkert Enstemmighed med 30 tilfældige Stemmer være tilstrækkelig betryggende, medens 26 for, 25 imod gør os altfor utrygge med Hensyn til, hvorledes de øvrige vilde stille sig, hvis de var til Stede.

Fremgangsmaaden bliver da følgende: Idet vi fra vedkommende Selskabs Medlemstal trækker Stemmer-ikke, desinteresserede Medlemmer (se Fodnote til S. 467) og uerholdelige Stemmer betegner vi Resten som (minueret) Totum. De, der stemmer pro eller contra, benævnes Aktive. Man anvender nu et kvadreret Skema: i „Hovedet“ staar Tallene for Totum, f. Eks. 100 . 99 . 98 osv., i Randen til venstre pro-Stemmer, f. Eks. 50 . 49 . 48 osv. under hverandre; i de kvadratiske Felter det Antal contra-Stemmer, som der i det højeste maa være, hvis Beslutning skal kunne tages.

Denne Tabel tænker jeg mig liggende foran den Dirigerende; naar en Sag sættes paa Dagsordenen, fradrager han straks uerholdelige Stemmer og saadanne, der skriftlig har renonceret paa Indflydelse, ved Afstemning ydermere dem, der svarer: Stemmer ikke, og har saaledes Totum; hvor Totum-Kolonnen og pro-Linien mødes, finder han det højeste tilladelige Antal contra-Stemmer.

Hvorledes kommer man til sidstnævnte Antal? Er man sikker paa, at det er en ren Tilfældighed, hvem der giver Møde, kan Spørgsmaalet betragtes som rent matematisk, og Antallet findes ved Sandsynlighedsberegning. Er der f. Eks. Enstemmighed blandt 10 tilfældig fremmødte af 100, bliver Sandsynligheden for, at Halvdelen af Selskabets Medlemmer er af samme Mening, meget stor, hvilket indses af følgende: I en Pose har man 50 hvide og 50 sorte Kugler. Sandsynligheden for i Blinde at trække 10 hvide Kugler uden nogen sort er nu

$$\begin{array}{cccccc} 50 & 49 & 48 & & 42 & 41 \\ 100 \cdot 99 \cdot 98 & \cdots & 92 & \cdot & 91' \end{array}$$

den er altsaa langt under $\frac{1}{2^{10}} = 1 : 1024$; dette er ensbetydende med, at der i over 1023 Tilfælde af 1024 vil være flere end 50 hvide af 100 Kugler i Posen, dersom Antallet af hvide og sorte er ubekendt, og man paa Slump har udtager 10 hvide Kugler uden nogen sort. — Enstemmighed med 10 % kan altsaa for saa vidt anses for beslutningsdygtig.

Imidlertid tror jeg ikke, man kan regne med absolut Tilfældighed i Fremmøde. Det vil da bero paa et, for de forskellige Arter af Selskaber forskelligt, Skøn, hvilket Forhold mellem Stemmerne for og imod man vil anse for betryggende for hvert Totum. Ved et Fremmøde (en Præsens) af under Halvdelen af Medlemmerne, vil man, selv om man stiller strengere Krav end den matematiske Sandsynlighed hjemler, dog i alle Tilfælde, idet man kan arbejde med lille Præsens, være gunstigere stillet end ved at følge den Regel, der kasserer alle Afstemninger — og ved en Præsens af over Halvdelen vil man, selv om man ikke kræver matematisk tilstrækkelig Sandsynlighedsgrad, dog opnaa større Garanti end ved at følge den Regel, der akcepterer alle Afstemninger. I begge Tilfælde betegner vor Regel altsaa et Fremskridt.

Sluttelig skitserer jeg, eksempelvis og uden Forbindende, en Tabel som den omtalte, gældende for en Repræsentation. Jeg indskrænker mig til en enkelt Totum-Kolonne, 100, idet alle Stemmetal kan afpasses til dette Totum ved at omregnes til Procent. (I Tabellen skal iøvrigt staa Kolonner for alle forudselige Tota).

Det drejer sig om, hvor mange pro-Stemmer man gør Regning paa blandt de erholdelige, men fraværende. Ved en Aktivitet af 96 % (se Tabellen 49—47) vil der for at naa 51, absolut Majoritet, kræves 2 af 4, hvilket er for tillidsfuldt; men selv om man kun fik 1 af 4, og Stemmerne stod lige, lider Modparten ingen Uret, da Præsensen i saa Fald bør gøre Udslaget. Ellers er der i det hele

(Minueret) Totum 100.

Over 50 ubetinget.

Pro 50 Contra 49
højest

— 49 — 47
— 48 — 46
— 47 — 44
— 46 — 43
— 45 — 41
— 44 — 40
— 43 — 39
— 42 — 37
— 41 — 36
— 40 — 35
— 39 — 34
— 38 — 33
— 37 — 32
— 36 — 30
— 35 — 29

Pro 34 Contra 28

— 33 — 26
— 32 — 25
— 31 — 23
— 30 — 22
— 29 — 20
— 28 — 19
— 27 — 17
— 26 — 15
— 25 — 14
— 24 — 12
— 23 — 10
— 22 — 8
— 21 — 6
— 20 — 5
— 19 — 2
— 18 — 1
— 17 — 0

Under 17: Udygtig

regnet med $\frac{2}{5}$ af de disponible fraværende. Dette giver større og større Betyggelse, jo længere vi kommer ned i Tabellen, da den stigende Stemmeforskel berettiger til Formodning om større Tilslutning blandt de fraværende. I Tabellens nederste Ende er Sikkerheden større end den matematiske; ved 17 kræves saaledes Enstemmighed, uagtet 16 hvide, 1 sort, udtaget paa Slump, vilde give tilstrækkelig Sandsynlighed for, at det er mindst 50 hvide i „Posen“. At kassere 16 enstemmig er endnu strengere.

Garanteret Majoritet skal kun være obligatorisk ved Helheds- og Hovedafstemninger, men skal kunne anvendes, hvor Dirigenten ellers anser det for hensigtsmæssigt. I nogle Tilfælde kunde der hjemles Adgang til at lade Afstemningen gaa om, dersom garanteret Majoritet ikke opnaas, idet tilstedeværende Stemmer ikke kunde finde Anledning til at blive Aktive. Ved meget stor Præsens og meget ringe Forskel kan samtlige disponible, men fraværende Stemmer indhentes „telisk“ (skriftlig, telegrafisk eller tele-

fonisk); naturligvis kan man svare: Stemmer ikke, og vil oftest gøre det, men Beslutningsdygtighed opnaas. Iøvrigt maa man naturligvis forholde sig, som man nu gør, naar Forsamlingen er beslutningsudygtig. —

Den her fremstillede Metode kan bl. a. med Fordel anvendes ved almindelige Generalforsamlinger og lign., hvortil det ikke kan ventes, at mange vil give Møde. Som bekendt hænder det her ofte, at nogle faa Medlemmer efter Aftale kommer til Stede for at indvælge en bestemt Mand paa Bekostning af en anden, eller sætte deres Vilje igennem i en bestemt Sag. Saadanne Overrumplinger vil ikke kunne lykkes, naar der ved relativt smaa Stemmetal kræves stor Stemmeforskel; der maa i saa Fald afholdes ny Forsamling eller skriftlig Afstemning, ved hvilke den endelige Afgørelse da kan træffes med nok saa ringe Fler-tal, idet Medlemmerne nu er varskoet.

A. Thilo.

III.

Gengivelsen af Direktør N. Ryggs Foredrag den 12. December 1918 om Økonomiske Forhold i Norge under Krigen vil findes i Tidsskriftets kommende Aargang.

NATIONALØKONOMISK FORENING

MEDLEMSLISTE

December 1918.

MF = Medlem af Folketinget. — ML = Medlem af Landstinget.
— MB = Medlem af Københavns Borgerrepræsentation. — MFK =
Medlem af Frederiksberg Kommunalbestyrelse. — MVS = Medlem af
Videnskabernes Selskab. — En Stjerne (*) foran Navnet betyder, at
Vedkommende er Medlem af Nationaløkonomisk Forenings Bestyrelse.

Æresmedlemmer:

Falbe Hansen, V., Dr. jur., Konferensraad, Direktør i Forsikringsselskabet
„Danmark“.
Rubin, Marcus, Nationalbankdirektør. MVS.

Medlemmer:

<i>Abrahamsen, Axel</i> , Grosserer.	<i>Andersen, Ferd.</i> , Grosserer.
<i>Abrahamsen, Nic.</i> , Grosserer.	<i>Andersen, G.</i> , Bankier.
<i>Ahlefeldt-Laurvig, C. W. C.</i> , stud.	<i>Andersen, Gustav</i> , Bankbestyrer.
polit.	<i>Andersen, P. O. A.</i> , Departements-
<i>Ahlefeldt-Laurvig, C. W.</i> , Greve,	chef, Statsgældsdirektør.
fhv. Udenrigsminister.	<i>Andersen, V.</i> , Fuldmægtig.
<i>Amdrup, V. M.</i> , Sparekassedirektør.	<i>Anderskov, C.</i> , Toldinspektør.
<i>Amsinck, Johs.</i> , Kontorchef i Køben-	<i>Angelo, A.</i> , Direktør.
havns Sparekasse.	<i>Arendrup, G.</i> , Fuldmægtig i Han-
<i>Andersen, Alfred</i> , Bankbestyrer.	delsministeriet.
<i>Andersen, C. F.</i> , Skibsmægler.	<i>Asmussen, J.</i> , Grosserer.

Asmussen, P., Grosserer.

Axt, P., Grosserer.

Bache, C., Kammerherre, Amtmand.
Thisted.

**Ballin, Max*, Direktør.

Bang, Axel, Overretssagfører.

Bang, F. D., Toldinspektør. Aarhus.

Bang, Imm., Næstformand i Lands-
overskatteraadet.

Bang, N., Direktør.

Bang, Nina, i. *Ellinger*, mag.art. ML.
MB.

Bech, J., Fuldmægtig i Finans-
ministeriet.

Bendix, Georg S., Grosserer.

Bendix, Will., Grosserer.

Bentzon, Viggo, Dr. jur., Professor
ved Universitetet.

Benzon, Alfred, Apoteker.

Berg, R., fhv. Kontorchef i Indu-
striforeningen.

Berg, V., Direktør i „Bikuben“.

Berg, Vilh. C., Direktør.

Bertelsen, E., Kontorchef.

Berthelsen, S., Sagfører. Høng.

Bierbum, R. P. C., Bankdirektør.
Hobæk.

Bindslev, C. V. C., Kreditforenings-
direktør.

Bing, Kaj, Ingeniør.

Bing, Otto, Overretssagfører.

Birck, Laur. V., Dr. polit., Professor
ved Universitetet. MF.

Birkmose, A., Afdelingschef i Arbej-
dersforsikringsraadet.

Bjarne, H., Assistent i Finans-
ministeriet.

Bjørning, E. G., Fuldmægtig i Ar-
bejdersforsikringsraadet.

**Black, Clara*, Arbejdsløshedsin-
spektør.

Bohn, Axel, Fuldmægtig i Skatte-
departementet.

Bohn-Rasmussen, H., cand. polit.

Boldsen, F. C., Direktør.

Bondesen, S. V., stud. polit.

Bondesen, V. C. F., Kontorchef i
Finansministeriet.

Bonnevie, A. E., cand. polit., kgl.
Pakhusforvalter.

Boserup, H. W., Direktør.

Bramsen, Aage, Direktør.

Bramsnæs, C. V., Ass. i Statistisk
Departement, ML. MFK.

Branth, Ellen, Boghandler.

Bregning, cand. polit.

Brock, Henrik, stud. polit.

Brock, Jørgen, cand. jur. & polit.,
Kontorchef i Diskontobanken.

Bruun-Rasmussen, P., stud. polit.

Buhl, Vilh., cand. jur., Fuldm. i
Kjøbenhavns Skattedirektorat.

Busck-Nielsen, G., Departements-
chef i Handelsministeriet.

Busck-Sørensen, Aage, Ass. i Syge-
kasseinspektoratet.

Büløw, Edvard, Direktør.

Büløw, Frits, Højesteretssagfører.

Byrdal, V., Overretssagfører.

Bützow, O., Sekretær.

Cantor, L., Toldkontrollør.

Carlsen, Ad., Direktør i Kjøben-
havns Sparekasse.

Casse, P. F. E., Overretsprokurator.

Christensen, A. R., Professor.

Christensen, H. Krøyer, Grosserer.

Christoffersen, M., cand. polit.,
Sekretær i Ø. K.

Clan, J., Kammerherre, Departe-
mentschef.

Clausen, C. C., Bankdirektør, For-
mand for Grosserer-Societetets
Komité.

Clausen, V., Ingeniør.

Cohn, Einar, Kontorchef i Stati-
stisk Departement.

Cohn, Harald, Fabrikant.
Cohn, Jeannette, f. *Steenberg*, Frue.
Cohn, Martin, Direktør.
Colding, R. E., cand. polit., Assist.
 under Kbhvns. Magistrat.
Collstrop, A., Grosserer.

Dahlgaard, B., cand. polit.
Dalgas-Rasmussen, Fr., cand. polit.
Dalhoff, J., Kontorchef i Statistisk
 Departement.

Dam, G., cand. polit., Ass. i Ar-
 bejderforsikringsraadet.

Damkier, Oskar, Departementschef
 i Kirkeministeriet.

Damm, E., Bankdirektør.

Daniel, H., Fuldmægtig i Syg-
 kasseinspektoratet.

Daugaard-Jensen, Direktør for Sty-
 relsen af Kolonierne i Grønland.

David, L. M., Grosserer.

Dessau, Benny, Direktør.

Dessau, E., Underdirektør.

Dessau, Martin, Etatsraad, Direktør.

Dohn, Knud, stud. polit.

Drachmann, Poul, cand. polit. Re-
 daktør.

Dreyer, B., Direktør.

Dreyer, P., Konsul.

Drucker, Robert, Grosserer.

Dyrberg, L., Malermester.

Ehlers, A., Direktør.

Eigtved, V., Grosserer.

Elberling, V., Fuldmægtig i Stati-
 stisk Departement.

Ellbrecht, A. G., Kontorchef i Ge-
 neraldirektor. for Postvæsenet.

Elmqvist, H., Forvalter paa Kom-
 munehospital.

Elsass, Ludvig, Direktør.

Elwarth, V., Grosserer.

Engel, W., Dr., Ingeniør.

Essen, H. v., Bankdirektør.

Faber, Vilh. L., Kontorchef i Ar-
 bejderforsikringsraadet.

Falbe Hansen, V., Overretssagfører.

Falk-Jensen, Arild, cand. jur., Ass.
 i Justitsministeriet.

Fauerholt, Bankassistent.

Federspiel, Holger, Dr. jur.

Fisker, J., Fabrikant.

Foss, Alex., Ingeniør. ML.

Franck, Jean W., Bankdirektør.
 Aarhus.

Frandsen, M. F., Ingeniør.

Früs, Finn F. B., stud. polit.

Früs, L. N. Trolle, Expeditions-
 sekretær i Indenrigsministeriet.

Früs-Skotte, J., Trafikassistent. MF.
 MFK.

Frølich, Gerda, Ass. i Kbhvns
 Sparekasse.

Gad, O., Boghandler.

Gamborg, V. E., Forsikringsdirek-
 tør. MF.

Gammelgaard, Hj., cand. polit.,
 Fuldmægtig.

Garde, Axel, Forfatter.

Giessing, Th., Grosserer.

Gjessing, Kirsten, cand. polit.

Gloerfelt-Tarp, B., cand. polit.

Gloerfeldt-Tarp, Sigrd, Frue.

Godske-Nielsen, O., Ekspeditions-
 sekretær i Marineministeriet.

Goldschmidt, A., Grosserer.

Goldschmidt, Valdemar, Bankier.

Granzow, J. E., Grosserer.

Gredsted, M., Kontorchef i Tele-
 grafdirektoratet.

Greisen, A. C. P., Kontorchef
 Generaltolddirektoratet.

Gries, H. K., Sparekasseassistent.

Groth, K. V., Toldassistent.

Groth, Poul, Grosserer.

Grønvold, P. R., cand. polit., Ass.
 i Generaltolddirektoratet.

Gyring, J. N., Sparekassedirektør.
Gøthgen, L. C. Valdemar, stud. polit.

Haar, Chr. N., Grosserer.
Haarløv, R., cand. polit., Kontorchef ved Statsbanerne.

Hage, C., Handelsminister.
Hage, H., Direktør.

Hage, Joh., Godsejer. Nivaagaard.
Hammerich, H., cand. polit., Fuldm. i Arbejderforsikringsraadet.

Hansen, Adolph, Ass. i Privatbanken.

Hansen, H. J., stud. polit.
Hansen, Hannibal, Overretssagfører.

Hansen, Hans Jacob, cand. polit.
Hansen, Harriet, cand. polit., Fuldm. i Arbejderforsikringsraadet.

Hansen, Henning, cand. polit., Assistent.

Hansen, J. A., Formand for Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund.

Hansen, Jens Henr., Bankfuldmægtig.

Hansen, Johan, Generalkonsul.

Hansen, Louis, Grosserer.

Hansen, M., Bogholder.

Hansen, Meta, cand. polit., Ass. i Statistisk Departement.

Hansen, Oscar, Inspektør.

Hansen, S. V., Fuldmægtig i Marineministeriet.

Hansen, Vilh., Etatsraad, Direktør i „Hafnia“.

Hansen, Vilh., Kontorchef, Redaktør.

Harboe, E., Højesteretssagfører. MF.

Harhoff, P. C. C., Bankdirektør.

Harhoff, Poul, Sekretær, Overretssagfører.

Harreschou, Vald., Fuldmægtig i Finansministeriet.

Hartmann, Fritz, Sekretær i Nord. Livsforsikring.

Hassing, V., Direktør.

Hassing Jørgensen, J., Trafikminister.

Hauberg, S. C., Direktør.

Heckscher, Esther, stud. polit.

Heckscher, Kay, cand. polit.

Heilbuth, H., Direktør.

Heise, Peter, Overretssagfører.

Helsted, V., Kontorchef i Landbrugsministeriet.

Hemmingsen, P., Fuldmægtig i Generaldirektoratet for Postvæsenet.

Henrichsen, O. H., Overtelegrafbestyrer.

Henriksen, Victor, Inspektør.

Henriques, C. O., Prokurist.

Henriques, Otto, Veksellerer.

Henriques, Walter, Kontorist.

Hentzen, C., Driftsbestyrer.

Herschend, P., Kontorchef i Handelsministeriet.

Hertel, H., Sekretær i det kgl. Landhusholdningsselskab.

Hertz, Alfred, Direktør.

Hertz, Emil, Grosserer.

Hessel, Holger, Kasserer.

Hessel, Karen, Frue, MB.

Hey, F., Konsul.

Heyman, N., Redaktør.

Hillerup, Axel, Godsejer, Gl. Kirstineberg.

Himmelstrup, Otto, cand. polit., Sekretær.

Hirschsprung, Holger, Direktør.

Hjert-Hansen, H. P., Direktør, Medlem af Grosserer-Societetets Komité.

Hjort, Emil, Grosserer.

Hjorth Hansen, Georg, cand. polit., Sekretær ved Jernindustriens Sammenslutning.

- Hoffmann, U. O.*, Assistent i Telegrafdirektoratet.
- Holm, Aug.*, Forretningsfører.
- Holm, C. P.*, Bankdirektør.
- Holm, Chr.*, Etatsraad, Grosserer.
- Holmblad, V.*, Kontorchef i Generaldirektoratet for Postvæsenet.
- Holmdal, C.*, Kontorchef i Finansministeriet.
- Holmer, A.*, Direktør.
- Holstein-Holsteinborg*, Lensgreve.
- Holsteinborg*.
- Hornbech, H. T.*, Assistent i Finansministeriet.
- Horwitz, Alfred*, Veksellerer.
- Hude, Eiler*, Kontorchef i Skatte-departementet.
- Hoass, Vald.*, Forretningsfører.
- Heffding, Aage*, Grosserer.
- Høst, Harald*, cand. polit., Assist. i Statistisk Departement.
- Høyer, A. E.*, Kontorchef i Arbejdsgiverforeningen.
- Høyer, Hans*, cand. jur.
- Høytrup, C. A.*, cand. polit., Sekretær.
- Ipsen, S.*, Sekretær.
- Iversen, C. A.*, Direktør for Københavns Brandforsikring.
- Iversen, L.*, Dr. phil., Direktør i Statsanstalten for Livsforsikring.
- Jacob, E. F.*, Fabrikant.
- Jacobsen, A.*, Kontorchef i Landmandsbanken.
- Jacobsen, H.*, Ingeniør.
- Jacobsen, J. C.*, cand. polit.
- Jacobsen, Johan*, Grosserer.
- Jansen, O. F.*, Kontorchef i Finansministeriet.
- Jarl, C. F.*, Ingeniør.
- Jensen, Adolph*, Chef for Statistisk Departement.
- Jensen, Alfred*, Bogholder.
- Jensen, Eggert*, Hypotekdirektør.
- Jensen, Ernst*, Murermester.
- Jensen, Henrik*, Toldinspektør.
- Jensen, J.*, Borgmester.
- Jensen, J. C.*, Direktør i „Absalon“.
- Jensen, Søren*, Fabrikant.
- Jepsen, Ove*, cand. jur.
- Jernholt, Sigrid*, Frue, cand. polit.
- Jespersen, V.*, Ekspeditionssekretær i Københavns Magistrat.
- Johannsen, Fr.*, Telefondirektør.
- Johansen, A.*, Hovedkasserer for Dansk Smede- og Maskinarbejderforbund.
- Johansen, J. M.*, Formand for Hovedstadens Brugsforening.
- Johansen, Jens*, Forretningsfører.
- Johansen, Kjeld*, stud. polit.
- Johansen, Qskar*, Overretssagfører.
- Johansen, T. V.*, Postinspektør.
- Johnsen, A. C.*, cand. jur.
- Johnsen, C.*, cand. polit.
- Jonquières, F. de*, Overpræsident, Kammerherre.
- Juhl, J. T.*, cand. polit. Fabrikant.
- Junge, P.*, Kontorchef.
- Junker, Thomas*, stud. polit.
- Jürgensen, Dethlef*, Grosserer.
- Jørgensen, Alb.*, Direktør.
- Jørgensen, J.*, Tømrermester.
- Jørgensen, Jul.*, Prokurist.
- Kaarsen, A. C.*, cand. polit.
- Kalckar, M.*, cand. polit., Sekretær under Frbgs. komm. Forvaltning.
- Karlsborg, Fr.*, cand. jur.
- Karstens, Aa.*, Assist. i „Hafnia“.
- Kauffmann, Ernst*, stud. polit.
- Kierrumgaard, H. A.*, fhv. Kasserer i Overformynderiet.
- Kierulff, H. P. B.*, Fabrikejer.
- Kjørboe, H.*, stud. polit.
- Kjørboe, Henning*, Fuldmægtig i Statistisk Departement.

- Kjørboe, V. O.*, Generaldirektør for Postvæsenet.
- Kjær, Edith*, Frk., stud. polit.
- Klitgaard, J.*, Departementschef i Finansministeriet.
- Klubien, P.*, cand. jur. Birkerød.
- Koch, C. H.*, Handelsgärtner.
- Koed, Holger*, cand. polit.
- **Koefoed, Michael*, Generaldirektør for Skattevæsenet.
- Koefoed, Ove*, Kontorchef i Skattedepartementet.
- Kofod, A.*, Formand for Forsikringsraadet.
- Kofoed, O. B.*, Fuldm. i Statistisk Departement.
- Korsgaard, Agnes*, Frue.
- Korsgaard, K.*, cand. polit.
- Krabbe, Jon*, Overretssagfører.
- Krabbe, Oluf H.*, Kriminalretsassessor.
- Krarup, A.*, Direktør.
- Krebs, C. E. B.*, Dr. phil., Beregner.
- Krebs, Carl*, Fuldmægtig.
- Krieger, A.*, Kammerherre, Kabinetssekretær.
- Kristensen, K. J.*, cand. polit. Ass. i Statistisk Departement.
- Kruse, Fr. Vinding*, Dr. jur., Prof. ved Universitetet.
- Krøger, V. A.*, Bankdirektør.
- Köedt, A. Peschke*, Grosserer.
- la Cour Andersen, C. R.*, Fuldmægtig, cand. polit.
- Lamm, A.*, Vexellerer.
- Langgaard, J. P. F.*, Etatsraad.
- Langkjær, Else*, stud. polit.
- Langkjær, H.*, Bogtrykker.
- Langkjær, S.*, Fuldm. i Udenrigsministeriet.
- Larsen, Anders*, Købmand. Holbæk.
- Larsen, Ernst*, stud. polyt.
- Larsen, L. P.*, Kontorchef i Landbrugsministeriet.
- Larsen, O. H.*, Professor ved Landbohøjskolen.
- Larsen, W.*, Kontorchef i Generaldirektoratet for Postvæsenet.
- Lauridsen, Johs.*, Nationalbankdirektør.
- Lehmann, Carl*, fhv. Borgmester.
- Lehmann, Johs.*, stud. polit.
- Lendorf, S.*, Vexellerer.
- Lerche, C.*, Assist. i Finansminist.
- Lerche, Otto*, Baron, Ingeniør.
- Levin, A. M.*, Ekspeditionssekretær i Københavns Magistrat.
- Levin, E.*, Direktør.
- Levy, Herman*, Grosserer.
- Levysohn, Albert*, Grosserer.
- Levysohn, William*, Grosserer, Medlem af Gross. Soc. Komité.
- Levysohn, Willie W.*, Grosserer.
- Liebe, A.*, Frøken.
- **Lindberg, J. Kr.*, Docent, Direktør for Fabriktilsynet.
- Lindholm, E.*, stud. polit.
- Linnemann, H.*, Kammerherre, kgl. Kommissarius.
- Lomholt, E.*, cand. polit.
- Ludvigsen, H. P.*, Direktør.
- Lund, A.*, Toldinspektør.
- Lund, C. F. J.*, Fuldmægtig i Finansministeriet.
- Lund, Carl*, cand. polit.
- Lundbye, J. T.*, Docent.
- Lunn, Viggo*, Ingeniør.
- Lüttichau, H.*, Kammerherre. Tjele.
- Lytting, C. F.*, Kontorchef.
- Lützen, L. P.*, Justitsraad. Spjellerupgaard.
- Mackeprang, E. Ph.*, Dr. polit.
- Madsen, H. P.*, Apoteker.
- Madsen, Hjalmar*, Fabrikant.

Madsen, Otto, Grosserer.
Maegaard, E., cand. jur., Sekretær
 i Fragtmævnnet.
Marstrand, E., cand. polit., Præst.
 Venge.
Marstrand, Jacob, fhv. Borgmester.
Marstrand, Vilh., Ingeniør.
Martensen-Larsen, Fr., Departement-
 schef i Indenrigsministeriet.
Melchior, C., Grosserer.
Melchior, J. H., Grosserer.
Melchior, Moritz, Grosserer.
Meyer, Ernst, Grosserer. Medlem
 af Grosserer-Societetets Komité.
Meyer, Ernst, Mægler.
Meyer, Holger, Grosserer.
Meyer, Karsten, Overretssagfører.
Meyer, Louis, Grosserer.
Meyer, O. J., Ingeniør.
Meyer, Phil. Mik., Kontorchef.
Meyer, Richard, Kontorchef.
Meyer, Sigfr., Grosserer.
Meyer, Torben, Kontorist.
Moesgaard-Kjeldsen, C., Godsejer.
 MF. Lidsø.
Molde, F., Skattedirektør.
Monies, Kaj, cand. polit.
Munch, Ove, Direktør.
Munk, A., stud. polit.
Müller, P. E., Dr. phil., Kammer-
 herre. MVS.
Møller, Erik, Vekselmægler.
Møller, Jens, cand. polit., Fuldm.
 i Rigsdagens Bureau.
Møller, Poul, Grosserer.
Møller-Holst, C., Assist. i General-
 direktoratet for Statsbanerne.

**Neergaard, N. T.*, fhv. Finans-
 minister. MF.
Neumann, Sv., Kontorchef i Inden-
 rigsministeriet.

Nielsen, A. C., Assistent i Telegraf-
 direktoratet.
Nielsen, Anton E., cand. polit.,
 Ass. i Statistisk Departement.
Nielsen, Axel, Dr. polit., Professor
 ved Universitetet.
Nielsen, J. Chr., Kontorchef i Ge-
 neraldirektoratet for Postvæsenet.
Nielsen, Johan, Kontorchef ved
 Foreningen „Dansk Arbejde“.
Nielsen, K. M., Hospitalsdirektør.
Nielsen, Oluf, Kontorchef.
Nielsen, Svend, stud. polit.
Nielsen, Vald., Bagermester.
Nielsen, Vilh., Bankdirektør. Ros-
 kilde.
Nielsen, Vilh., Direktør.
Nyholm, Carl, Fuldmægtig i Skat-
 tedepartementet.
Nøhr, P. R., Ass. i Fabrikdirek-
 toratet.
 **Nørgaard, F.*, Etatsraad, Bank-
 direktør.
Nørgaard, P., Konsul. ML.

Olesen, A., Sagfører. Nørresundby.
Olesen, C. A., Etatsraad, Direktør.
Olesen, Chr. H., Direktør.
Olsen, C. V., Departementsdirektør
 i Marineministeriet.
Olsen, Chr., cand. polit., Assist. i
 Statistisk Departement.
Olsen, P. Chr., Direktør.
Oppermann, A., Professor ved
 Landbohøjskolen.
Ottesen, Carl J., Fabrikinspektør.
Oxholm, V. T., Kammerherre, Stift-
 amtmand. Nykøbing p. F.

Paludan-Müller, Gudrun, Ass. i
 Sygekasseinspektoratet.
Paludan-Müller, Holger, cand. polit.,
 Ass. i Generaldir. f. Postvæsenet.
Paulsen, F., Bankdirektør.

- Pedersen, Henrik*, Kontorchef i Statistisk Departement.
- Pedersen, Jens*, Dr. polit., Direktør.
- Pedersen, Niels*, Grosserer.
- Permin, P. A.*, cand. polit., Assistent i Sygekasseinspektoret.
- Peschardt, Carl*, stud. polit.
- Petersen, E.*, Bogholder i Kbhvns. Sparekasse.
- Petersen, Jørgen*, Skotøjsfabrikant.
- Petersen, Otto*, Grosserer, Medlem af Grosserer-Societetets Komité.
- Philipsen, Bernhard*, Grosserer.
- Philipsen, Gustav*, Raadmand, Formand for Arbejderforsikringsraadet.
- Phillipson, Paul*, Vekselmægler.
- Pio, Frantz*, Dr. polit., Overretssagfører.
- Piper, Ellen*, Frk., stud. polit.
- Poulsen, Sønn*, Redaktør.
- Prior, H. P.*, Direktør.
- Prytz, C. V.*, Professor ved Landbohøjskolen.
- Prætorius, S.*, stud. polit.
- Rahbek, H.*, cand. jur., Assistent i Skattedepartementet.
- Rasmussen, J. R.*, cand. polit.
- Rasmussen, R. A.*, stud. polit.
- Rée, J. M.*, Veksellerer.
- Reedtz-Thott, T.*, Geheimekonferensraad, Lensbaron. Gaunø.
- Reimann, V.*, Veksellerer.
- Repsdorph, H.*, Overretssagfører.
- Riemann, G. E.*, cand. polit.
- Riis-Hansen, K.*, Departementschef i Finansministeriet.
- Ringberg, O.*, Bankdirektør.
- Riisager, Emil*, Ingeniør.
- Riisager, K. A.*, stud. polit.
- Rode, Ove*, Indenrigsminister. MF.
- Rode, Sv.*, Fuldmægtig i Statistisk Departement.
- Rosenkrantz, H. C. O.*, Kammerherre, Lensbaron. Rosenholm.
- Ross-Christensen, O.*, Bankassistent.
- Rothe, F.*, cand. polit. Afdelingschef.
- Rothe, Tyge*, Grosserer.
- Rottbøll, Chr.*, Godsejer. ML. Børglumkloster.
- Rubin, D.*, Fabrikant.
- Rubin, Edgar*, Dr. phil.
- Rubow, Axel*, Dr. polit.
- Rubow, Carl*, Direktør.
- Røgind, S.*, cand. polit., Sekretær.
- Sachs, Aa.*, cand. jur.
- Sak, Søren*, cand. pharm. Laboratorieførstander.
- Salomon, Jacob*, cand. polit.
- Salomon, Julius*, Fuldmægtig i Kjøbenhavns statistiske Kontor.
- Salomonsen, C. E.*, cand. jur.
- Salomonsen, Carl*, Grosserer.
- Sand, Jens*, Grosserer.
- Sarp, Erik*, stud. polit.
- Scavenius, F. R.*, Kunstmaler.
- Schaarup, Johannes*, Kontorchef i Kjøbenhavns Magistrat.
- Scheitel, Viggo*, Underdirektør.
- Schiøler, Eigil*, stud. polit.
- Schlichtkrull, Aage*, Kontorchef i Indenrigsministeriet.
- Schlichtkrull, C. E.*, Skovkasserer. Esrom.
- Schmidt, Axel*, Grosserer. Medlem af Grosserer-Societetets Komité.
- Schmidth, Christian*, Kriminalretsassessor.
- Schou, L. C.*, Kontorchef i Fabrikdirektoratet.
- Schou, Ph.*, Konferensraad.
- Schou, Ragna*, f. Wieth-Knudsen, cand. polit., Assistent i Fabrikdirektoratet.

- Schou-Nielsen, V.*, cand. jur., Fm.
i Generaltolddirektoratet.
- Sehested, Jørgen*, cand. jur., Assist.
i Justitsministeriet.
- Sehested, Ove*, cand. polit., Assist.
i Udenrigsministeriet.
- Sehested-Hansen, P.*, Fuldmægtig.
- Seidelin, A. P.*, Direktør for Rigs-
hospitalet.
- Simonsen, Georg*, Grosserer.
- Skade, H.*, cand. polit., Ass. i
Statistisk Departement.
- Skovgaard-Petersen, O.*, Grosserer.
- Skovgaard-Petersen, V.*, Grosserer.
- Skriver Svendsen, Niels*, cand. polit.,
Ass. i Arbejdsanvisningen.
- Smerup, Chr.*, Fuldmægtig.
- Smith, Helge*, cand. polit., Inspektør
ved Tobaksbeskatningen.
- Smith, Margrethe*, Frue.
- Smith, Winkel*, Kontorchef i Tiende-
banken,
- Smitt, A. Wagner*, Ingeniør.
- Soele, H.*, cand. polit., Fuldmægtig
i Finansministeriet.
- Sonne, Chr.*, Forpagter. Rosen-
lund.
- Spur, O.*, cand. polit., Ass. i Syge-
kasseinspektoret.
- Späth, J.*, Fuldm. i Kbhvns Spare-
kasse.
- Steenberg, Andr. Sch.*, Professor,
Bogsamlingskonsulent.
- Steenberg, Fr.*, Kontorchef.
- Steenstrup, Carl*, stud. polit.
- Steffensen-Jensen, P.*, stud. polit.
- Stühr, Selgen*, Grosserer.
- Stilling-Andersen, B.*, Grosserer.
- Suhr, P. O.*, Veksellerer.
- Sundberg, J. C.*, Bankdirektør.
- Svarre, Kai*, cand. polit.
- Svarre, Søren*, Redaktør. Køge.
- Svendsen, Erik*, Ingeniør. Ringsted.
- Svendsen, Ludv.*, cand. jur. Ringsted.
- Svendsen, Niels*, Sagfører. Ringsted.
- Sochting, G.*, stud. polit.
- Søndergaard, Ax. R.*, Gaardejer.
Søgaard.
- Sørensen, Frode*, cand. polit., Em-
drup.
- Sørensen, S. L.*, Ingeniør.
- Sørensen, Svend*, stud. polit.
- Teisen, J.*, Direktør.
- Thalbitzer, C.*, cand. polit., Redaktør.
- Thalbitzer, V.*, cand. jur., Fuldm.
i Finansministeriet.
- Thamsen, Sigurd*, Overretssagfører.
- Theilmann, F. B.*, Rentier.
- Thorborg, Johs.*, stud. polit.
- Thorkildsen, Aa.*, Fuldmægtig i
Finansministeriet.
- Thorsen, Chr.*, cand. polit.
- Tiemroth, Chr.*, Overretssagfører.
- Tillisch, C. J.*, Kontorchef.
- Tillisch, P. C.*, Auditor.
- Tobiesen, Poul*, cand. polit., Fuldm.
i Københavns Magistrat.
- Toft, G.*, Fuldm. i Indenrigsmini-
steriet.
- Toftegaard, Jens*, cand. polit., Ass.
i Generaltolddirektoratet.
- Topsoe, V.*, Ass. i Indenrigsmini-
steriet.
- Torup, Emil*, Assist. i Arbejdsgiver-
foreningen.
- Trap, Cordt*, Chef for Københavns
Statistiske Kontor.
- Trier, L.*, Fuldmægtig.
- Trier, Louis*, Veksellerer.
- Trier, Sven*, Afdelingschef i Ar-
bejderforsikringsraadet.
- Trier, Th. S.*, Veksellerer.
- Tønnesen, M. P.*, Proprietær. Øbak-
kegaard.
- Ussing, C. Th.*, Dr. jur., National-
bankdirektør.

Uttenreitter, J. L. H., Kontorchef i
Statsanstalten for Livsforsikring.

Waage, H., Fuldmægtig i Land-
brugsministeriet, Direktør.

Waldorff, L., Kontorchef i Hypo-
tekbanken.

Valentiner, Axel, cand. jur., Sekre-
tær i Dansk Arbejderbank.

Valloe, Knud, Kammerh., Amtmand.
Rønne.

Wandel, Ejnar, Grosserer.

Wandel, O., Grosserer.

Vang-Lauridsen, O., Ingeniør. Vejen.

Warburg, Alexander, Grosserer.

Warburg, Axel, Assistent.

Warburg, C., Fuldmægtig i Forsik-
ringsselskabet „Danmark“.

Warming, Jens, Kontorchef i Sta-
tistisk Departement, Docent ved
Universitetet. MB.

Vedel, Henrik, Departementschef i
Indenrigsministeriet.

Vedel-Petersen, K. O., cand. polit.

Wedel-Neergaard, J., Hofjæger-
mester, Baron. Svenstrup.

Wegener, Einar, cand. polit., Fuldm.
i Arbejderforsikringsraadet.

Weitemeyer, Carl, Direktør.

Venge, H., Grosserer.

Wentzel, Margrethe, cand. polit.,
Assist. i Finansministeriet.

Werner, Jean, Direktør.

Werner, Sigvart, Grosserer.

Wesche, Oskar, Grosserer.

Vestberg, Jens, cand. polit.

Westergaard, Alb., Bankdirektør.
Skanderborg.

**Westergaard, H.*, Dr. polit., Prof
ved Universitetet.

Westergaard, N., Kommunaldirektør.

Vibæk, F. P., Sagfører.

Wilkens, Cl., Dr. phil., fhv. Professor
ved Universitetet.

Wilkens, Fritze, cand. polit., Ass.
i Arbejderforsikringsraadet.

Willer-Petersen, P., Grosserer.

Vinding, Povl, Brandinspektør.

Winther, Jens, Nationalbankdirektør.

Visby, Erik, Afdelingschef.

Wittrup, F., Sygekasseinspektør.

Wraae, Peter, Boghandlermedhjæl-
per.

Wulff, Jul., Konsulent.

Wulff, Nic. Hertel, Kontorchef ved
Statsbanernes Hovedrevisorat.

Wærum, E., stud. polit.

Zahle, H., Kammerherre, Departe-
mentschef i Udenrigsministeriet.

Zeuthen, F., cand. polit., Fuldm. i
Arbejderforsikringsraadet.

Øllgaard, G. R., Ingeniør.

Østergaard, O., Sekretær.

Ialt: 545 Medlemmer.

NATIONALØKONOMISK FORENING

Generalforsamling.

Tirsdag den 22. Oktober 1918 afholdt Foreningen sin aarlige Generalforsamling.

Formanden, Generaldirektør M. Koefoed, meddelte, at der ved Bestyrelsesmødet i September var trukket Lod mellem Etatsraad F. Nørgaard og Kontorchef V. Faber, om hvem af de to Herrer, der skulde afgaa uden at kunne genvælges. Loddet havde truffet Kontorchef Faber. Formanden foreslog derefter Generalforsamlingen at genvælge Etatsraad Nørgaard og nyvælge Arbejdsløshedsinspektør Frk. C. Black, hvilket fandt Sted.

Formanden aflagde derefter Regnskabet for Aaret 1917, der udviste en Kassebeholdning ved Aarets Begyndelse paa 6 666.⁰⁹ Kr.; Indtægten i Aarets Løb var 2 548.³⁹ Kr., hvoraf 2 008.⁰⁰ Kr. fra Medlemskontingenter, 264.¹⁷ Kr. i Indtægt af Tidsskriftet og 275.⁵² Kr. i Renteindtægt. Udgiften i Aarets Løb var 2 029.²⁵ Kr., hvoraf 1 035.²⁵ Kr. til Møderne, saaledes at Kassebeholdningen ved Aarets Udgang udgjorde 7 185.²³ Kr. Der gaves Decharge for Regnskabet.

Med Hensyn til Fondet til Udgivelse af Skrifter meddelte Formanden, at dettes endelige Størrelse udgjorde ca. 35 000 Kr. Cand. polit. S. Røgind har paa en Studierejse til Sverige i afvigte Sommer indsamlet Materiale til sin

Afhandling om de tre skandinaviske Landes Finansforhold, medens cand. polit. J. Toftegaard efter stedfunden Forhandling med Bestyrelsen er gaaet i Gang med Forarbejderne til en Studie over Krigssituationens Indflydelse paa dansk Industri med Hensyn til de Nydannelser og Forandringer, denne Situation har medført, og Spørgsmaalet om deres Betydning nu og senere.

LOVE

for

NATIONALØKONOMISK FORENING

af 9. November 1915.

(Revision af Lovene af 12. Novbr. 1872, jfr. Nationaløk. Tidsskrift, I, S. 89—90)

§ 1.

Nationaløkonomisk Forenings Formaal er dels Foreningsmøder til Afholdelse af Foredrag og Diskussioner om nationaløkonomiske Spørgsmaal, dels Udgivelse af et nationaløkonomisk Tidsskrift og af selvstændige Skrifter til Belysning af sociale og økonomiske Emner.

§ 2.

Enhver uberygtet Mand eller Kvinde over 18 Aar kan blive Medlem af Foreningen ved Henvendelse til Bestyrelsen. Nægter denne Optagelsen, kan Sagen ved et Medlem forelægges den nærmest følgende Generalforsamling, der da afgør Spørgsmaalet.

§ 3.

Den øverste Magt i Foreningens Anliggender er hos Generalforsamlingen, der har den lovgivende Myndighed, vælger Bestyrelsen, og for hvem Regnskabet forelægges til Godkendelse. Den ordentlige Generalforsamling skal Bestyrelsen sammenkalde ved hvert Vinterhalvaars Slutning. Desuden indkaldes overordentlige Generalforsamlinger, naar Bestyrelsen ønsker det, eller det forlanges af mindst 15 af Foreningens Medlemmer.

§ 4.

Bestyrelsen bestaar af 7 Medlemmer, valgte paa 3 Aar ad Gangen.

Formanden vælges særskilt. De øvrige Medlemmer afgaar med 2 ad Gangen, saaledes at den ene af dem først i et følgende Aar kan genvælges. De første 2 Aar sker Afgangen efter Lodtrækning. Bestyrelsen ansætter en Sekretær.

§ 5.

Bestyrelsen fastsætter Tid, Sted og Forhandlingsemner for Møderne, der afholdes i Vinterhalvaaret, ordentligvis een Gang maanedlig. Den varetager endvidere Udgivelsen af Tidsskriftet og ansætter dets Redaktør. Endelig forestaar den Udgivelsen af de i § 1 nævnte Særskrifter. De Spørgsmaal, disse skal behandle, og de dermed forbundne Undersøgelser fastsættes efter Samraad med Bestyrelsen af et Udvalg, som tillige vælger den eller dem, hvem det egentlige Arbejde skal overdrages. Udvalget nedsættes af Bestyrelsen for en nærmere bestemt Funktionstid og bestaar af højst 7 af Foreningens Medlemmer i eller udenfor Bestyrelsen, hvilke kan supplere sig ved Tilkaldelse af sagkyndige, ogsaa udenfor Foreningen, efter de vekslende Opgaver.

EMNELISTE

- Agio 93, 158.
- Andelsbevægelsen 1, 390.
- Afholdsspørgsmaalet 30, 98.
- Alkoholspørgsmaalet 30, 98.
- Arbejdsløshed 213.
- Arbejdsforhold 311, 312.
- Arbejdsmarkedet 216.
- Arbejdsoverenskomst 458.
- Bankforhold 311.
- Betalingshenstand 217.
- Brugsforeninger 1.
- Byggeforeninger 205.
- Børsforhold og Pengevæsen 156, 307.
- Disagio 93, 158.
- Diskonto 150.
- Dyrtidsforanstaltninger 154.
- Dyrtidstillæg 154.
- Folkekøkkener 156.
- Forsikring.
 - Brandforsikring 382.
 - Syge- og Ulykkesforsikring 305, 456.
- Fragtsatser 220.
- Haandværk og Industri 213.
- Handel og Samfærdsel 217.
- Handelshistorie.
 - Norge 459.
- Handels- og Toldpolitik 253, 453.
- Handelsoverenskomster 217.
- Index-Number 151.
- Indtægtsforhold 225.
- Jordvurdering 425.
- Kontinentalsystemet 138.
- Kornligning 425.
- Krigsindtægter 225.
- Landbrug 110, 209, 285, 425.
- Merindtægtsskat 154.
- Mestbegunstigelsesklauul 253.
- Nationalbanken 393.
- Nationalekonomisk Forening.
 - Medlemsliste 472.
 - Generalforsamling 482.
 - Love 484.
- Offentlige Finansforhold.
 - Merindtægtsskat 154.
 - Spiritusskat 186.
- Prisregulering.
 - Beboelseslejligheder 204.
 - Benzin 173.
 - Bindegarn 212.
 - Brænde 177.
 - Brød 180.
 - Detailpriser 207.
 - Fisk 199.
 - Flæsk, se Svin og Flæsk
 - Fodringsforbud, se Korn og Foderstoffer
 - Gødning 209.
 - Huder 204.
 - Husleje 204.
 - Hvidkaal 202.
 - Kaffe 202.
 - Kartofler 190.
 - Korn- og Foderstoffer 174.
 - Kreaturer og Kød 195.
 - Kul og Koks 166.
 - Kunstgødning 209.
 - Mel 180.
 - Mælk 200.
 - Ost 201.
 - Petroleum 172.
 - Smør 201.
 - Soda 204.
 - Spiritus 185.
 - Sukker 200.
 - Svin og Flæsk 192.
 - Tørv 171.

Pristallet 151.

Skandinavisk Samarbejde 92, 217,
310.

Skatter.

Se Offentlige Finansforhold.

Skibsfart 219.

Sociallovgivning 303.

Spiritusskat 186.

Statsmonopoler 315.

Sverige.

Krigsøkonomi 145.

Udenlandske Arbejdere 212.

Udførselsforbud 217.

Vexelkurser 93, 157.

Valgteori 321, 467.

Økonomiske Oversigter.

Danmark 153.
